

1976

საქართველოს
რესპუბლიკის
ეროვნული ბიბლიოთეკა

ბეჭდვითი საბჭო

12

1976

საკვ ტენტრალური კომიტეტის გენერალური მდივანი
ლეონიდ ილიას-ძე ბრეჟნევი
(სურათი გადაღებულია თბილისის აეროპორტში)

ენათობი

ქველთვიური ლიტერატურულ-მხატვრული
და საზოგადოებრივ-კოლტიკური შუარნაღი

წელიწადი 52-ე

№ 12

დეკემბერი 1976 წ.

საქართველოს საბჭოთა მწერლების კავშირის ორგანო

უი ნ ა რ ს ი

ახსნაზ ლომიღ ილიას-ში გრძენიას	3
საპ ცინტრალური კომიტეტის ბინტრალურ მწერებს აპ. ლ. ა. ბრძენის	6
ფრიღონ ხალაში — ლესენი	8
გრიღონ ნიჭიანი — ნიჭ. რიჭანი გეგტელები	12
ლილა მისი — ლილა. მონტრობა	47
მია ხთავური — ლესენი	56
ალი გვარდში — ლესენი	58
მარლთა კანტალიანი — ლესენი	60
ნიჭი ხარაი — ლესენი	62
მავრა არავალი — ლესენი	64
მიმი მონტრალანოვილი — მონტრობანი	66
თინიჭ კობარიში — ონი ლესენი	75
როსტომ ბეჭენოვილი — ლილა. მონტრობა	76
ოთარ ნიჭიანოვილი — კველი ნავრონი, მონტრობა	96
სარბი შილია — მარია კველანოვილი... ქრონიკა. დესკრუდი	102
ნიჭო კანტალიანი — კიღნავ მონტრობანი... მონტრობა. გეგტელები	118
კალა გონოვილი — ლესენი	134
ნიჭიკი არაია — თარხნა ჯარჯუა მონტრობა	136

ნარკვევები ხუთწლადის დღეებზე

არაი მწერალი — მარლთა, ლომიღ ილიას კვი	141
--	-----

კრიტიკა და კუბლიციონტიკა

მიოკი ჯიგლაი — იანი ჯავანოვილი და მარლთაი მონტრობანი	151
მიოკი მარკვიანოვილი — სელი მონტრობი, სელი მონტრობი	158
როსტომ გეგტელები — კალა კიღნავი ინიჭრალის მონტრობა	169
სარბი თარხნა — კონტრალიანი გონტრობი და მარლთაი კუბლიციონტიკა	174

13074

აბაი თოფურია — მოსკოვი კვიენალ ბრთია	181
ლია ღარაშვილი — „ტარტარის ტარასკოველი“ კერძულ ძეგლი	184
წლიური სარეზი	188

მთავარი რედაქტორი პიორგი ნატროსვილი

საკამრადიტო კოლეგია:

- ბ. აბაშიძე, კ. აბაშვილი (პ/მე ვედიანი), ხ. ბარაღანი, მ. გივიანი, ვ. ლაბაძე, ლ. მგელიანი, ა. სულაბერი, ა. თათაძე, ს. შანშიაშვილი, დ. შინგელიანი, ნ. წულციანი, ვ. წულციანი, მ. შილაძე, ბ. ხარაჩიანი, კ. ჯაფარიძე, პ. ჯიბლაძე.

ტექნიკური კამიტეტი

რედაქციის მხარეთა: თბილისი, რუსთაველის პროსპექტი № 12.

ბილბორდები: რედაქციის — 98-55-11, პ/მე ვედიანის — 98-55-18, განყოფილებების — 98-55-15, 98-55-17, 98-55-20.

გაზეთი ასწავლავს 27/X-76 წ., ხელმოწერილი დასაბეჭდად 15/X11-76 წ. ასწავლავს ზომა 71/4 X 12, ქაღალდის ფორმატი 70 X 108/16 ფიზიკური ნაბეჭდი ფურცელი 12 პირობითი ნაბეჭდი ფურცელი 13, ხაზ-საგამომცემლო თანხა 16,58

№ 00182 ტირაჟი 11.65ა. შეჯ. 3576 საქ. კმ ცე-ის გამოცემლობის სტომა, თბილისი, ლენინის ქ. № 14.

ამხანაგ ლეონიდ ილიას-კი ბრეჟნევს!

ბერძნული ლეონიდ ილიას-ძევი

საკვ ცენტრალური კომიტეტი, სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმი და სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭო მსურველად და ვულოთადად მოგესალმებთან თქვენ — საბჭოთა ხალხის ერთგულ შეილს, კომუნისტური პარტიის, საბჭოთა სახელმწიფოსა და საერთაშორისო კომუნისტური მოძრაობის გამოჩენილ მოღვაწეს, მწეიდობისა და სოციალური პროგრესისათვის მგზნებარე მებრძოლს, თანამამღერულ მარქსისტ-ლენინელს — თქვენი დახადების სამოცდაათი წლისთავის დღეს.

თქვენი დაუცხრომელი და ნაყოფიერი მოღვაწეობა, ლეონიდ ილიას-ძევი, სამშობლოსადმი, ლენინის პარტიისადმი, კომუნისზმის საქმისადმი თავდადებულა სამსახურის შთამაგონებელი მავალითია. უფელა პობტზე, სადაც პარტია გზაყენიდათ. უფელა პასუხსაგებ ამოცანათა გადაწყვეტაში, რასაც იგი ვადამებდათ, უყოფელთავს ღირსეულად ამართლებდით და კვლავაც ამართლებთ მის წეობას.

თქვენი დაუშრეტელი ენერჯიას, პარტიულ პრინციპულობას, ხალხის ცხოვრებასთან გარეუტელ კავშირს ღრმა ფესვები აქვს. თქვენ, ლეონიდ ილიას-ძევი, სიკანაყის წლებში შერუტდით მშრომელთა დაად არმიას და მილიონობით თანატოლთან ერთად გულდაქერებით მიხიჩებდით საბჭოთა ხელიაფუღელმის მარტ დასახულ გზაზე, ქარხანაში მუშაობასთან ერთად ბეჭითად ეუფლებოდით ცოდნას. მუშათა კოლექტივეში ცხოვრებამ მოკვათ მშრომელთა ფიქრებისა და მისწრაფებების ღრმა ვაგება. მუშა, ინჟინერი, პარტიული მუშაკი, თქვენ უყოფელთვის ეუყათ პარტული ხელწეღებების წლებში სოციალისტური ინდუსტრიისა და საკოლმეურნეო წეობილების განვითარების დამკერტელურ მამართლებებზე.

როცა ფაშისტური ვერმანის ავაჯაურმა თავდასხმამ უფადესი საფრთხე შეუქმნა ჩვენს სამშობლოს, თქვენ დიდი სამამულო ომის პირველი დღეებიდანვე ჩადექით შეომართა რიგებში და სრულ გამარჯვებამდე იბრძოდით. ბრძოლა კავკასიისათვის, ლეგენდარული „მეორე მიწა“, პიტლერულ ოყუპანტა განდევნა უჩიშიდან, უყრინიდან, პოდლესთან, უნგრეთის, ჩეხოსლოვაკიის განთავისუფლება — ანეთია ამ არმიათა სახელოვანი გზის ნიშანსეუტებს, რომელთა ბრძოლებში აღინიშნა თქვენი მებდრული ვებრობა და პირადი მამაცობა, რისთვისაც სამშობლომ საბჭოთა კავშირის ვებირის წოდება მოვანიჭათ.

დიდი სამამულო ომის შემდეგ თქვენ, როგორც პარტიის წამორთვეს, შემდეგ კი დენტროპეტროვსკის საოლქო კომიტეტების პირველი მდივანი, მთელ ქალღონეს ახმარდით ამ დიდი ინდუსტრიული ცენტრების აღორძინებას, უშუალოდ მონაწილეობდით სახელგანთქმული ვ. ი. ლენინის სახელობის დენტროპეტროვსკისა და მუტალურგის ვიჯანტის — „წამორთესტალის“ ადდვენაში.

მოლდავეთისა და ურახეთის მშრომელებმა კარვად იციან, რამდენი შრომა, რიციატივა და სიშტაცე მოახმარეთ თქვენ, ლეონიდ ილიას-ძევი, როცა ამ მოკავშირე რესპუბლიკების პარტიულ ორგანიზაციებს მეთაურობდით მათი მრეწველობის, სოფლის მეურნეობისა და კულტურის განვითარებას. ურახეთის უმირი მიწების ვადქვევა ქვეუნის დიდ ბედლად რესპუბლიკის ისტორიაში შეეიდა შესანიშნავ ეპოქად, რომელშიც ჩაწერა თქვენი სახელიც, თქვენი დიდი წედილი.

მომდევნო წლებში, როცა სკვ ცენტრალური კომიტეტის პოლიტიბუროს წევრი, ცენტრალური კომიტეტის მდივანი ეუყათ და განაგებდით მამიშე, თავდაცვიით მრეწველობის, მწეინებლობის საკითხებს, თქვენ თვალსაჩინო როლი შეასრულეთ სამშობლოს ინდუსტრიული და მეცნიერულ-ტექნიკური პოტენციალის ბრძაში, მისი თავდაცვიით ძლიერების განსტყობებაში, კოსმოსური კვლევის ორგანიზაციაში. სამშობლომ ღირსეულად დაათასა თქვენი დამსახურება. ლეონიდ ილიას-ძევი და მოგანიჭათ სოციალისტური შრომის ვებირის წოდება.

სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარის პოსტზე თქვენ ბევრი ძალადონე მოახსარეთ საბჭოთა სახელმწიფოს შემდგომი განმტკიცების საქმეს (სსრ კავშირის ცენტრალური დემოკრატიის განვითარებას).

თქვენი, როგორც ლენინური ტიპის ხელმძღვანელის, ავტორიტეტის მაღალი აღიარება პარტიისა და ხალხის მიერ იყო თქვენი არჩევა, ძვირფასო ლენინიდ ილიასძე, სკკ ცენტრალური კომიტეტის პირველ მდივანად პარტიის ცენტრალური კომიტეტის 1964 წლის ოქტომბრის პლენუმზე, ხოლო სკკ XXII უბიულოზის დამთავრების შემდეგ ცენტრალურმა კომიტეტმა თქვენ ავირჩიათ ცენტრალური კომიტეტის გენერალური მდივანად.

მას შემდეგ, უკვე 12 წელიწადი სტატია, ჩვენი პარტიისა და ხალხის ცხოვრების ყველა მთავარი მოვლენა, საბჭოთა კავშირის ლენინური საშინაო და საგარეო პოლიტიკის წარმატებანი დაკავშირებულია სკკ ცენტრალური კომიტეტის გენერალური მდივნის პოსტზე თქვენს ნაყოფიერ საქმიანობასთან. თქვენ, ლენინიდ ილიასძე, თავდასწინა წვლილი შეგაკეთებთ პარტიის ამ ლენინური გენერალური კურსის შემუშავებასა და განხორციელებაში, რომლის სისწორეს და სამართლიანობას ადსტურებს ჩვენი საშრობლოს განვითარებისა და მსოფლიო ისტორიული პროცესის მთელი მსვლელობა.

ეს იყო საბჭოთა კავშირის ხალხის მასების აღწეწეწელობითი ენერჯიის მძლავრი, განუხრელი აღმავლობის წლები, ხალხის მასების, რომლებიც კომუნისტური პარტიისა და მისი ცენტრალური კომიტეტის ბრძნული ხელმძღვანელობით, რომელსაც თქვენ მეთაურობთ, ლენინიდ ილიასძე, ახორციელებდნენ გაჯანებოთა და სიღრმით გრანდიოზულ სოციალურ-ეკონომიური გარდაქმნებს, განვითარებული სოციალისტური საზოგადოების მშენებლობას, პარტიისა და ხალხის ვიარული შრომით შეიქმნა საბჭოთა საშრობლოს გიგანტური მატერიალური და სულიერი პოტენციალი. თავისი პოლიტიკური და ეკონომიური შედეგებით თავდასწინა იყო შეცხრე ზოფილენი, რომლითაც აღინიშნა დიდი ეტაპი კომუნისმის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის შექმნის, ხალხის ცხოვრების მატერიალური და კულტურული დონის ამაღლების, ქვეყნის თავდაცვისა და უშიშროების უზრუნველყოფის გზაზე.

ამ წლებში სულ უფრო მონოლითური ხდება მუშათა კლასის, კომუნურნი გლეხობის სახალხო ინტელიგენციის კავშირი, სულ უფრო მჭიდრო და განუხრელი — საბჭოთა კავშირის ხალხთა მშური მეგობრობა. საბჭოთა სახელმწიფო საერთო-სახალხო სახელმწიფო ვახდა და სოციალისტური დემოკრატიის, მთელი ჩვენი საზოგადოებრივი სისტემის თანამიმდევრულ განვითარებაში დამაჭრებლად ვლინდება ხალხის მასების ისტორიული რევოლუციური შემოქმედების დიადი ძალა.

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის XXV უბიულოზამ ცხადყო, რომ ჩვენმა საშრობლომ მიადრწია ახალ ისტორიულ მიჯნებს კომუნისმისკენ დიადი წინსვლის გზაზე.

პარტიის საქარგრაშო დოკუმენტია „სკკ ცენტრალური კომიტეტის ანგარიში და პარტიის შორავი ამოცანები საშინაო და საგარეო პოლიტიკის დარგში“. რომელიც უბიულოზს თქვენ მოახსენეთ, ლენინიდ ილიასძე, ამ დოკუმენტში ღრმად და უყოფლებრავ განალიზებულია ჩვენნი ეპოქის უმნიშვნელვანესი პროცესები, პარტიისა და ხალხის რევოლუციური გარდაქმნული საქმიანობა, მსოფლიო რევოლუციური პროცესი, გაშუქებულია მათი ეკონომიური გრები და პერსპექტივები, დასახულია ლენინური საშინაო და საგარეო-პოლიტიკური კურსის კარდინალური ამოცანები თანამედროვე ისტორიულ ეტაპზე.

ჩვენი პარტია და მისი ცენტრალური კომიტეტი თქვენი მეთაურობით, ლენინიდ ილიასძე, დაუცხრომლად ზრუნავენ საბჭოთა ხალხის ცხოვრების განუხრელი გაუმჯობესებისათვის. უბიულოზის მიერ შემუშავებული სსრ კავშირის სახალხო მეურნეობის განვითარების 1976-1980 წლების ძირითადი მიმართულებანი და მათ შესაბამისად მობებული მეათე ზოფილენი გეგმა მთავარ ამოცანად ისახავენ ხალხის ეკოიდლეობის განუხრელი აღმავლობას სახალხო მეურნეობის ყველა დარგში საზოგადოებრივი წარმოების დინამიკური და პროპორციული განვითარების, მისი ეფექტიანობის ამაღლების, მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის დაჩქარების, შრომის ნაყოფიერების ზრდის, მუშაობის ხარობის უყოფლებრავ გაუმჯობესების საფორველზე.

სკკ XXV უბიულოზამ მშურთაღედ და ერთხელვანად მოიწინა სკკ ცენტრალური კომიტეტის პოლიტიკური ხაზი და პრაქტიკული საქმიანობა, ცენტრალური კომიტეტის საანგარიშო მოხსენება და მოქმედებას სახელმძღვანელოდ მიიღო თქვენს მიერ წამოყენებული დებულებები და ამოცანები. უბიულოზამ მძლავრი იმპულსი მისცა საბჭოთა აღმანების პოლიტიკური და შრომითი აქტივობის ახალ აღმავლობას, რომლებმაც უბიულოზის გადაწყვეტილებანი აღიქვეს როგორც თავიანთი საქმიანობის პროგრამა. ისინი უფრო მჭიდროდ შეკავშირდნენ პარტიისა და მისი ცენტრალური კომიტეტის გარშემო.

კომუნისტური მშენებლობის წარმატებებთან მჭიდროდ დაკავშირებულია საბჭოთა კავ-

შორის ავტორიტეტისა და გავლენის განმტკიცება მსოფლიო ასპარეზზე. ჩვენმა სამშობლოს საერთაშორისო მდგომარეობა მყარია, როგორც არსდროს. განუწყვეტელი ვითარდება მსოფლიო სოციალისტური თანამეგობრობის ქვეყნებთან ჩვენი ძვირად შეფასებული და თანამშრომლობა, რომლებიც შედეგადადებულა კომუნისტური პარტიების საბრძოლო კავშირით მარქსიზმ-ლენინიზმის, პროლეტარული ინტერნაციონალიზმის პრინციპების საფუძველზე. მტკიცდება საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის კავშირი კომუნისტურ, მუსოლი, პარტიებთან, იმპერიალიზმის წინააღმდეგ, მშვიდობისათვის, დემოკრატისა და სოციალიზმისათვის ბრძოლის მსოფლიო ფრონტის მონაწილეთა ყველა რაზმთან. მზარდი სოლიდარობის, მეგობრობისა და ურთიერთდაცემის სულისკვეთებით არის განმსჭვალული საბჭოთა კავშირის ურთიერთობა განვითარებად ქვეყნებთან, პოლიტიკური და ეკონომიური დამოუკიდებლობისათვის, მშვიდობისა და თავისუფლების საქმისათვის მებრძოლ ყველა ხალხთან.

ბოლო წლებში ჩვენმა სამშობლომ, რომელიც განუხრებლად ასრულებს მშვიდობის-მოყვარულ ლენინურ კურსს, მოაშუ სოციალისტურ ქვეყნებთან და სხვა მშვიდობისმოყვარე ქალებთან ერთად წარმატებანი მოაპოვა ხალხთა მშვიდობისა და უნიშრობის განმტკიცებაში, სამშვიდობო პროგრამა, რომელიც თქვენ, ლეონიდ ილიას-ძვე, სკკპ XXIV ყრილობაზე დასახეთ, ვახდა საერთაშორისო ურთიერთობის გაჯანსაღების, დამაბუღლობის შედეგებისა და სხვადასხვა სოციალური წყობილების სახელმწიფოთა მშვიდობიანი თანაარსებობის იმ პრინციპების სულ უფრო მტკიცედ დამყვიდრებისაყენ შემობრუნების მძლავრი პოლიტიური ფაქტორი, რომელთათვის ვ. ი. ლენინმა იბრძოლა.

საბჭოთა ადამიანებმა, მსოფლიოს ყველა პატრიასამა ადამიანმა აღფრთოვანებით აღიქვეს მშვიდობისა და საერთაშორისო თანამშრომლობისათვის, ხალხთა თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისათვის შემდგომი ბრძოლის პროგრამა, რომელიც თქვენ ჩამოყალიბეთ სკკპ XXV ყრილობაზე და რომელიც ასახავს საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიისა და საბჭოთა ხალხის ერთიან ნებას—დაიცვან და განამტკიცონ კაცობრიობის მშვიდობისა და პროგრესის საქმე, თავიდან აიცილონ მსოფლიო თერმობატორი ომის საფრთხე.

საბჭოთა ადამიანები ამაუბენ იმით, რომ სკკპ ცენტრალური კომიტეტის, ცენტრალური კომიტეტის პოლიტბიუროსა და პირადად თქვენი, ლეონიდ ილიას-ძვე, საგარეო პოლიტიკური კომისიონის თვითუფალი დონისძიება ეძღვნება ამ კეთილშობილური, კუმანური მიზნების მიღწევას. მშვიდობისათვის შთავგონებული, მგზნებარე ბრძოლით თქვენ დამისახურეთ მსოფლიოს ყველა კეთილი ნების ადამიანის მადლობა, რაც გამოხატა თქვენთვის „ხალხთა შორის მშვიდობის განმტკიცებისათვის“ ლენინური პრემიის მონიჭებით და ფ. ტოლი-კიურის სახელის მშვიდობის ოქროს მედალით თქვენი დაჯილდოებით.

რეპკოული იმპერიალისტური ძალები ყოველწინარად აღფრთხვენენ საერთაშორისო დამაბუღლობის შედეგების პროცესს და განაგრძობენ გაძალებულ შეიარაღებას. ამიტომ საბჭოთა სახელმწიფო, პარტია და მისი ცენტრალური კომიტეტი დაუცხროზლად ზრუნავენ იმისათვის, რომ სათანადო დონეზე იყოს ჩვენი სამშობლოს თავდაცვა. პირადად თქვენ, ლეონიდ ილიას-ძვე, როგორც თავდაცვის საბჭოს თავმჯდომარე, დიდი წვლილი შევავეთ ჩვენი სახელკვანის შეიარაღებულ ძალების მშენებლობაში.

ჩვენი პარტიის საქმიანობის, მისი ხანისა და საგარეო პოლიტიკის მეცნიერული საფუძვლია შემოქმედებთად გამოყენებული და განვითარებული მარქსისტულ-ლენინური მოძღვრება. თქვენ, ლეონიდ ილიას-ძვე, დიდი პირადი წვლილი შეიტანეთ პარტიის შიერ მარქსისტულ-ლენინური მეცნიერების შემდგომ შემოქმედებით განვითარებაში, განსაკუთრებით განვითარებული სოციალიზმის მშენებლობისა და კომუნისმზე გადასვლის პრობემის შესამაშისად, დიდი წვლილი შეიტანეთ ჩვენი ქვეყნის ეკონომიური და სოციალური განვითარების სკვანძო პრობლემების ღრმად დამუშავებაში, დებულებებს, რომლებიც თქვენ წამოაყენეთ ისეთ საკითხებზე, როგორიც არის სოციალისტური ინდუსტრიის განვითარება; აგრარული პოლიტიკა, რომლის მიზანია სოფლის მეურნეობის ყოველმხრივ განვითარება, საზოგადოებრივი წარმოების ეფექტიანობის ამაღლება, მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის მიღწევებისა და სოციალისტური წყობილების უპირატესობათა შერწყმა, საზოგადოებრივ ურთიერთობათა სრულყოფა, მშრომელთა კომუნისტური აღზრდა, საერთაშორისო ურთიერთობის პრობლემები და საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიისა და საბჭოთა სახელმწიფოს საგარეო პოლიტიკური საქმიანობის ამოცანები, ფუძემდებელი მნიშვნელობა აქვთ ჩვენი სამშობლოს განვითარების თანამედროვე ეტაპზე.

ძვირფასო ლეონიდ ილიას-ძვე!
 თქვენ დამისახურეთ კომუნისტებისა და ყველა საბჭოთა ადამიანის ღრმა პატივისცემა, სუფარული და ნდობა იმით, რომ მთელ თქვენს ძალდონეს ახმართ პარტიისა და ხალხისად-

ში თავდადებულ სამსახურს. თქვენ პირნათლად ასრულებთ პარტიის მიერ [დანიშნულ] მოსახს, მეთაურობთ მის სამსახურს შტაბს — ცენტრალურ კომიტეტს. პარტიამ [დანიშნულ] იციან, თუ რა კერძობრივად დაუშრეტელი ენერჯით, პრინციპულობითა და გამჭრიახობით ხელმძღვანელობთ თქვენ კომუნისტური მშენებლობის რთული და პასუხსაგები ამოცანების გადაწყვეტას.

თქვენ დღენიდავ ზრუნავთ ჩვენს საზოგადოებაში კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელი როლის შემდგომი ამაღლებისათვის, ხალხის მასებთან მისი კავშირის განმტკიცებისათვის, პარტიისა და საზოგადოების ცხოვრებაში ლენინური პრინციპებისა და ნორმების დამკვიდრებისა და განვითარებისათვის, რაც ჩვენი წარმატებების პირობაა.

ჭვირფასო მეგობარო და ამხანაგო!

უფლა თქვენი ამხანაგისათვის, კომუნისტის საქმის უფლა მებრძოლისათვის თქვენ ხართ იმის მადლობით, თუ როგორი უნდა იყოს კომუნისტ-ლენინელი, მთელი თქვენი მოღვაწეობა გასწავლულია პარტიისა და ხალხის შემოქმედებითი ძალების ღრმა ჩრწენით, მშრომელ ადამიანებთან გულისათვი სახილკოვითა და პატვისსტეით. თქვენ გაქვთ შესანიშნავი უნარი შთაგონით და შეაკავშიროთ ადამიანები, იყოთ სკვებ ცენტრალური კომიტეტის ერთსულთვანი, შეკავშირებული მუშაობის ორგანიზატორა.

ჩვენმა კომუნისტურმა პარტიამ, მისმა ცენტრალურმა კომიტეტმა, ცენტრალურა კომიტეტის პოლიტბიურომ და პირადად თქვენ, ლეონიდ ილიას-ძევე, საბჭოთა საზოგადოებაში დამკვიდრეთ და განვითარეთ ნამდვილი კოლექტივიზმის, ამხანაგური ნდობის, პატვისსტეის და ამასთან ერთად მომთხოვნელობისა და პრინციპულობის ვითარება, რაც ხელს უწყობს კომუნისტის მშენებელი ადამიანის მთელი შემოქმედებითი ძალების აყვავებას. საბჭოთა ადამიანები პარტიას, სკვებ ცენტრალურ კომიტეტს, თქვენ, ლეონიდ ილიას-ძევე, ვიპასუხებენ ღრმა გულითადი მადლიერების გრძნობებით.

გამოვხატავთ რა ამ გრძნობებს და გულწრფელად ვლოცავთ თქვენ, ჭვირფასო ლეონიდ ილიას-ძევე, დაბადების საშოკდათ წლისთავს, გულითადად ვისურვებთ განმარტელობას და ზედნიერებას, ახალ წარმატებებს თქვენს დაუცხრომელ და ნყოფიერ მოღვაწეობაში საბჭოთა ხალხის, უფლა მშრომელის საყეთილდღეოდ, მშვიდობისა და კომუნისტის ნათელი იდეების გამარჯვებისათვის.

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის
ცენტრალური კომიტეტი
სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმში
სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭო

სკკპ ცენტრალური კომიტეტის ბენერალურ მდივანს ამხანაგ ლ. ი. ბრეჟნევს

დიდად პატვისსტეული ლეონიდ ილიას-ძევე!

საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტი, საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმში და მინისტრთა საბჭო რესპუბლიკის უფლა კომუნისტის, უფლა მშრომელის სახელით სულთ და გულით ვლოცავთ და უკველივე საუყვარესის ვისურვებთ თქვენი სახელოვანი 50 წლისთავის აღღეს.

თქვენი ცხოვრება მაგიოდ ასახავს ჩვენი პარტიის ვიბრულ ისტორიას, ზოლო თვით ამხანაგ ბრენევის ცხოვრება ლენინური პარტიისადმი უანგარო სამსახურით. ისტორიაში ახრსებ ბერია ასეთი ზედნიერი შემთხვევები, როცა პოლიტიკური ხელმძღვანელის იდეები და პრაქტიკული მოღვაწეობა ესოდენ ემხანებოდეს მთელი ხალხის ფიქრებსა და მისწრაფებებს.

დღეს განსაკუთრებული ძალით გვაგონდება ვლადიმერ ილიასძე ლენინის სიტყვები, რომელიც ამბობდა, რომ პროლეტარიატს სჭირდება დაკვირვებელი, გამოცდილი და მყოფენ პოლიტიკური ხელმძღვანელები, უფლაზე ავტორიტეტისანი, ვადენიანი, უფლაზე პასუხსაგებ ანაწიდეობებზე არჩეული პირნი, რომლებსაც ბელადებს უწოდებთ. მუშათა კლასის სწო

რედ ასეთი პოლიტიკური დიდგრი, ხელნახ ბელმწვანელი, პარტიული შედეგად ღვინოდ ილიას-ძე პრედვევი — სკკ ცენტრალური კომიტეტის გენერალური მდივანად უკუშენიჭტურა პარტიისა და საბჭოთა სახელმწიფოს, საერთაშორისო კომუნისტური და მუშათა მოძრაობის გამოჩენილი მოღვაწე, მთელი მსოფლიოს მშეადობისათვის დაუცხრომელი შეზამოლი, ღვინო-ნური ტიპის პრძენი და შორსმჭვრეტელი პოლიტიკოსი, გამოჩენილი მარქსისტ-ლენინელი.

ძვირფასო ღვინოდ ილიას-ძე!

საქართველოს ბერძნ რამ აჯავიერებს თქვენს სახელთან: ისიც, რომ დიდი სამაშულო ომის წლებში შეკრდით იყავით კავკასიას. ისიც, რომ მშვიდობისა და შრომის წლებში საქართველოს დროშას მიიხსნეთ ღვინის ორდენი, შეხედვე ეს ოქტომბრის რევოლუციის ორდენი.

მაგრამ უმნიშვნელოვანესა და უმაჯრესი, რაც ვანსუღერავს საქართველოს პარტიორგანიზაციის, მთელი რესპუბლიკის ცხოვრების შინაარსსა და რატომ, არის პარტიის ისტორიული XXV ურილობა, სკკ ცენტრალური კომიტეტის სამი ცნობილი დადგენილება, სამი უმნიშვნელოვანესა პარტიული დოკუმენტი, რომლებიც მიღებულია თქვენი ანტიკატოვით, თქვენი რჩევით, თქვენი პრძენული მითითებით: ვადაწვევტილებანი თბილისის საქალაქო კომიტეტის შესახებ, საქართველოს სახალხო მეურნეობის შემდგომი დაჩქარებული განვითარების შესახებ, თბილისის საქალაქო კომიტეტის თაობაზე დადგენილების განხორციელებისათვის რესპუბლიკის პარტიორგანიზაციის მუშაობის შესახებ. ამ სამმა დადგენილებამ, თქვენმა დარიგებამ და რჩევამ, თქვენმა მუღვიამა პრძენამ და ურარდლებამ, რომელსაც იჩინე საქართველოს კომუნისტებისადმი, მშრომელებისადმი, რესპუბლიკაში განსაღა მორალურ-ესპიკოლოგიური კლამატი, ნაშდილი შემოკმედებისა და აღმშენებლობის ატმოსფერო შექმნა.

მნიშვნელოვანწილად დაძლეულია რესპუბლიკის ჩამორჩენა. შეათე სოთწლედის პირველ წელს ბერძად დაჩქარდა სამრწველო და სასოფლო-სამეურნეო წარმოებას ზრდის დაგეგმული ტემპები. ასობით საწარმო მთლიანად და ვადაქარბებით შეასრულა წლიური დავალებანი, შემხვედრი ვეგემები, სოციალისტური ვალდებულებანი, გამოხვეებულია ათეულ მილიონობით მანეთის ზეგეგმითი პროდუქცია, სამშობლომ დამატებით მიიღო ათეულათასობით ტონა ხარახოვანი რიას ფოთოლი, მარცვლეული, ციტრუსები, ხალი, პოსტნეული, შექრის ქარხალი, ზორცი, რძე. მწეობრში ჩაღვა ახალი სამრწველო საწარმოები, სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ობიექტები, კულტურას, მეცნიერებას, განათლებას, განმრთელობის დაცვის დაწესებულებანი, ასეულათასობით კვადრატული მეტრი მიწები.

ამრავად, ღვინის ანდერძის ერთგული საქართველოს მშრომელები თქვენს ოუბიტეს აღნიშნავენ ახალი შრომათი წარმატებებით, სახელობითი შრომითი საქუტრებით და ამათ გამოხატავენ ათეინთ უდიდეს მატეიბცემასა და სიუყარულს, დიდ სიმათიასა და გუღობთად მადლიერებას.

ჩვენში უუღვად საწეიმო ვითარებაში აღინიშნება თქვენი დაბადების დღე და დღეს რესპუბლიკაში არ არის ქალაქი ათე სოფელი, სახლი ათე ოჯახი, საღაც ადამიანები თქვენ, ძვირფასო ღვინოდ ილიას-ძე, არ ვისურვებდენ უკველივე ომას, რასაც უხურვებ უახლოეს და უძვირფასეს ადამიანს: განმრთელობას, დღევრძელობას, სისარულსა და დიდ ბედნიერებას, ახალ ძალდონესა და ახალ ენერჯიას — უუღლა საბჭოთა ადამიანის, მთელი პროგრესული კაცობრიობის სასიხარულოდ და საბედნიეროდ, ჩვენი დიადი სამშობლოს საყეთოდდღოდ, ჩვენი ღვინური პარტიის სადღებლად, კომუნისმის სრულა და საბოლოო გამარჯვებისათვის!

საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის მდივანი

ბ. შვიპარდნაძე

საქართველოს სსრ შუალდში სახვრე პრეზიდიუმის თავმჯდომარე

პ. გილაშვილი

საქართველოს სსრ მინისტრთა სახვრე თავმჯდომარე

ხ. კატარბიძე

ფრიდონ ხალვაში

განდაგანა

ფატმა კობაქაძეს, საქართველოს სსრ სახალხო არტისტს

მიზიარე სიხარული, ჯაფრიც თმენით მონატანი,
გახსოვს დაო, ჩადრის კვამლში

თვალეში გამონადარი?

„წყალს ნაფოტი ჩამოჰქონდა, ალვის ხის ჩამონათალი“.

პირდაპირი იყო მისვლა, პირდაპირი, პირდაპირი,
აბა იმ გზას, რაც ვიარეთ, სხვანაირად ვინ გაივლის.
პირდაპირი იყო გზა და პირდაპირი იყო სიტყვა,
სისხლისფერი სარტყელივით ის გზა ტანზე შემოგირტყამს,
და გაშალე კალთა ცაში, ფეშტამლეების იყო ფრენა,
ამეტყველდა განდაგანა ნაზი, როგორც დედა ენა.

განდაგანა — ვაზის ტოტი, სულის დერზე მოხვეული,
განდაგანა, — ფრთების ქარი, ზეგვი კლდეებს მოხეული.
განდაგანა, — შუება, ნება, ცხელი ცრემლით განბანილი,
განდაგანა, — მოქნეული პწკარში ქართულ ანბანივით.

განდაგანა, — ერთი წუთი სიყმაწვილეს დაამგვანა,
სისადავის, სისალუქის, სისათუთის განდაგანა.

მარცვალი რომ არ გორავდა არც ბედელში, არც ხვიმირში,
განდაგანა ჭოჩახელას სარჩო იყო ჭირში, ლინწში.
სოფელ-სოფელ, ქალაქ-ქალაქ, ზეგან-ზეგან, ბარის ბარად
გულმრისხანე გრიგალები საალერსოდ გადამდნარან.

დასცხე, ჩემო განდაგანა, ყველამ გიცნოს რა ხარ, ვინ ხარ,
ხულოს ქედზე დაფესვილი ურის ხეზე დატოტვილხარ.
ახლა ისე აზანზარებ სასახლეთა მაღალ ჭერებს,
ვიცი, ჩემო განდაგანა, ვეღარავინ შეგაჩერებს.

ე თ ე რ ი

შუაგზაზე, შუადღით შემხვდა ქალი ეთერი,
 ქედ-ქედ ჩამომავალი,
 ჩვენებური, ქედელი.
 მისი აყვავილებების მიმღერია წინათვე,
 შემხვდა, შემომიყარა მთელი ქვეყნის სინათლე.
 საცხე უბით მოქონდა მზე, ზაფხული, სიმწიფე,
 სიმსუბუქე ხალისთა და ნაღველოთა სიმძიმე.
 ფერად ესხა ტყე-ველი, ახალ ვაზთა უბანი,
 ის ვით თავისუფლება, იყო თავისუფალი.
 წუთისოფლის სინაზე ჩემში ისე უღეწავს,
 სიხარულიც მეძნელა მოვარდნილი უცერად.
 ეთერ, ამ ოცნებათა ცის უძირო ეთერო,
 ეთერ, სამშობლოსავით ნეტარშესახედულო.
 როცა კენესა-ვარამში მემღეკეთი დაობლდა,
 ჩემ სიცოცხლეს ჭიროდა შენი ქართველქალობა.
 სახელგამთელებულო, სახეგაძენებულო,
 ბევრჯერ გატაცებულო, მაინც დაბრუნებულო,
 სიყვარული ძველია, ძნელია და მწუხარი,
 იგი ციხის ნანგრევზე ამოსული მუხაა.
 მასუნცეთის ჩანჩქერო,
 ნაზო დარდო, შავშურო,
 შენი ეთერქალობა უნდა მტერს შევაშურო.
 გადმოდგეს და გვიყუროს,
 ვენახების ტვერებში,
 მზის სიხარულს ჩურჩულით როგორ ავედევნებით.
 გასკდეს გულზე, — სიმღერით ვარ სიერცეთა მკვეთელი,
 შუაგზაზე, შუადღით მხედება ქალი ეთერი.

ვიცი, მიწაზე მე რომ დავდივარ,
 რქ — ვარსკვლავები სურათის მიღებენ.
 ბედნიერი ვარ,

ვწუხვარ ძალიან, —
 ბედნიერებას რად ვერ ვიყვებ.
 ტოტმა სათქმელი როცა მომანდო,
 ეგონა ვიტყვი ისე დიდი ვარ,
 მაგრამ მეც ვეძებ ჩემ ელდორადოს
 და ბევრ სათქმელით ქარში მივდივარ.
 მიწამ სათქმელი როცა მომანდო,
 უკეთ ვიტყვოდი ალბათ ეგონა...
 მაგრამ მშობელი, მჯერა ბოლომდე,
 არ, დამაყვედრის თავის დედობას.

ღ ა ბ ე ი ნ ა ხ მ ნ

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

მამია ვარშანიძის

ვინაც უნდა იჭილიკოს, იჭირჭილოს,
შინც გვეთქვას ასჯერი და ათასჯერი:
საქართველოს სიყვარულის სატევართ
ჯაჭვი სამი საუკუნის გადავჭერთ.

ამ სიყვარულს ნაყოფივით ვამწიფებდით,
ჩვენ ის გვაკლდა, ჩვენ ის გვშაა, ჩვენ ის გვინდა.
სულს გვალვამი რომ ჩუგლო თვით ილიამ,
ეს ნაყოფი აღმოცენდა იმ თესლიდან.

გვაპატიონ, კვებნაა თუ სიამაყე,
რა ვქნათ, ვხარობთ, განძი უხვი გვიპოვია.
მშობლიურის ტრფიალია ეს სიმდიდრე,
ვღერს გულძარღვში მშობელ სიტყვის სიმფონია.

ეს სიმღერა ჩვენი არვის არ დღუშლის, —
რაც მამულმა დაგვიბრუნა, იმას ვუვლით,
სხვა რა გვინდა, — საქართველოს სიყვარულში
ჯილდოდ გვქონდეს საქართველოს სიყვარული.

გ. შ ი ნ ა ხ მ ნ ე ნ ნ ა რ ი ბ ი

მიფრინაუნენ წეროები, —
მწკრივი ფრთოსან მხედართა,
ატირებდა ქარი ყავარს,
ტერში წვეთი წვეთავდა,
ფოთლებს აკლავდა შემოდგომა...
ამას ყველა ხედავდა,
მაგრამ ყველას არ შეეძლო
ამის გამო ედარდა.

ვისაც უყვარს სიყვარული,
სიმათლე და სიკეთე,
ვინაც ხედავს ნიჭი ზეზე
ბუდეს როგორ იკეთებს,
ვისაც აღლობს ამ ზაფხულის
სინათლე და სინედლე,
იმან იცის ეს ხეები
მოისხამენ იმედებს.

ჩანან კავკასიონის მთათა თეთრი თავები,
ასაფრენად შინდორზე გრგვინავს თვითმფრინავები

შორეთს მიემგზავრები უკვე მერამდენედა,
მაღე მოგენატრება ეს ლურჯი განათება.

სახეზე რომ გეხევეა, როგორც დედის ამბორი,
ეს ქარებიც რაღაც ტკბილს და ნაცნობს რომ ამბობენ,

იპე მოგენატრება და სევდაც აგატირებს,
გუნებაში რაღაცას მტერსაც კი აპატიებს.

ელაგს კავკასიონის მთათა თეთრი თავები,
შემოდგომის ზეცაში გრგვინავს თვითმფრინავები.

მ რ ი ნ ა რ ე

მთელი არსობის ერთი იოტიც
არაა, რასაც გულს არ ვუერთებ,
მდინარესავით მიწა ვდიოდე
ჩემი მშობელი მიწის გულმკერდზე.

გრიგოლ იმომხანი

მ ი წ ა

რომანი

ჩიონი მატულობდა, მაგრამ არც ისე სწრაფად, როგორც მოსალოდნელი იყო. მთებში ხანგამოშვებით წვიმდა, გაშმაგებით, ძლიერად, იმისდაგვარად დღისით ეშელონებივით რომ მიჰქონდა ქარს მთებისაკენ ღრუბლები, დაცლიდა წინა ეშელონს, გააკეთებდა თავის საქმეს და მომდევნო ეშელონი შეუდგებოდა იმავე საქმეს.

ასე მეორდებოდა ერთიმეორეზე წაბ-
მით.

ჩიონი ამღვრეული იყო, ბრინჯაოს-
ფრად ლაპლაპებდა მის ნაპირებზე
მღგარი სახლების ფანჯრებიდან გამოჰ-
რილ შუქზე. შფოთიანად, მოუსვენრად
ციმციმებდა ფანჯრების შუშები. ქარს
თითქოს ძალით გამოჰქონდა ოთახები-
დან შუქი და მდინარეს აფენდა, რათა
ანდრო განგიას ამღვრეული წყალი და-
ენახა, მაცნე იმისა, რომ ამას მალე
ადიდებულნი, აზვირთებულნი და გააგე-
ბული ჩიონი მოჰყვებოდა, რისხვად
და წარღვნად მოვარდნილი წყალი გა-
დავიდოდა ნაპირებიდან, მოედებოდა
ქუჩებს, შესახვევებს, ჩიხებს, ეზოებს,
აიწევდა, ამაღლდებოდა, შევიდოდა
სარდაფებში; მერე ოთახებში, დუქ-
ნებში, კარებიდან და ფანჯრებიდან.

ანდრო განგიამ იცოდა, როდის აიწე-
ვდა ჩიონი ისე, რომ ნაპირებს გადა-
სკედებოდა. დინება ჯერ ნელი იყო,
თითქმის შეუმჩნეველი, მაგრამ ნავი
მაინც ვერ იკრეფდა სიჩქარეს. წინგა-
დახრალი ანდრო განგია მთელი ძალით
უსვამდა ნიჩბებს. ნიჩბები წყალში რომ
დაიფარებოდა, უკან გადაიხრებოდა,
შემდეგ მაგრად დააწევებოდა და ნავი
წინ მიიწევდა.

ნავში უჩა შამუგია და გალინა არკა-
დიენა ისხდნენ. მხოლოდ ისინი გა-
მოიყოლია ანდრო განგიამ საბაეოში.
დანარჩენები ორ ნაწილად გაიყვენენ.
ქალაქკომის მდივნის და აღმასკომის
თავმჯდომარის ჯგუფი ქალაქში დარჩა.
ტარიელ ქარდას ჯგუფს საბაეოს მო-
სახლენი უნდა გაეყვანა სოფლიდან,
გაეტანათ ბარგი, გაეყვანათ საქონელი
და ფრინველი. ბარაკების, საწყობების
დაცლა მომარაგების უფროსს ლონგი-
ნოზ ლომჯარაის დაევალა.

ანდრო განგიამ თავისი მანქანა ვაჟა
ჯაფარიძეს, ვასო ბრეგვაძესა და სპი-
რიდონ გუნიას დაუთმო. ვაჟასა და
სპირიდონს უნდა მოეძებნათ — დრაგე-
რის თანაშემწე და მოეყვანათ „პრის-
ტმანი“ დამბის გასაპრელად. თვითონ
საკუთარი ნავით მიდიოდა. ნიჩბებს
უსვამდა და თან იმაზე ფიქრობდა, მო-

ასწრებდნენ თუ არა რიონის აღიღებამდე დამბის გაქრას.

ნავით იმიტომ აირჩია წასვლა, რომ ეს გზა უფრო საიმედო იყო, ვიდრე მანქანის გზა, თანაც მოკლე. სამანქანო გზა წყლით იქნებოდა დაფარული. ამალამ ბრმად უნდა ევლოთ და ღმერთმა უწყის საღ ჩაეფლობოდნენ.

რიონზე არაფერი შეუშლიდათ ხელს, თუ ანდრო განგიასა და უჩა შამუგიას ეყოფოდათ ძალა საბაჟოზე წყლის დინების საწინააღმდეგოდ ეტარებით ნავი.

პირველი ანდრო უნდა მისულყო საბაჟოში, რათა აერჩია დამბის გასაჭრელი ადგილი და თვითონ გაეჭრა იგი, თუ დრაგერის თანამემწყეს ვერ მოძებნიდნენ.

ერთადერთი ხსნა „პრისტმანი“ იყო. შეძლებდა კი ნავის ტარებით დაქანცული, სიცხიანი, უსმელ-უჭმელი განგია დამბის გაქრას, რომლის სიმაღლე შვიდი მეტრი იყო და განი ამდენივე? — „უნდა შევძლო“, — იმეორებდა ჭიუტად. თავი ტკიოდა, ზურგი ტეხდა, ხელები ეწვოდა, უნდოდა, წამით შეეშვა ნიჩბებისათვის ხელები და წყალში ჩაეყო, რომ ტკივილი და წვა დაამებოდა, მაგრამ განა მთელი ტანით, თავით ფეხამდე წყალში არ იყო! წვიმის ძლიერი ნაკადი თავებრიდან კი არა, პირდაპირ ზეციდან ჩასდიოდა საყელოში, იქიდან მკერდზე, მუცელზე, ბარძაყებზე, ფეხები წყალში ეღვა.

იღუა. ქუხილი გვიან გაისმა, სულ ახლო დაეცა მეხი. სეროვამ ელვის შეჭზე დაინახა განგიას უღონოდ დამკვებული მხრები, მოხრილია ზურგი, დაინახა, რა გაჭირვებით, მთელი სხეულის დაძაბვით გაიმართა ნიჩბების ვოსმისას.

ნავი წყლით ივსებოდა, მიძიდებოდა. უჩა ვერ ასწრებდა წყლის ამოხავეას. ნავი ძლივს მიიწევდა აღმა. წყლის დინება ჯერ არ უწევდა დიდ წინააღმდეგობას. ნავის სიძიმეს ვერ ერეოდა განგიას ხელები. გადაწყვიტა: ნიჩბები უჩასათვის გადაეცა, მაგრამ უჩა არ

იცნობდა რიონის ამ ადგილებს. საბაჟოში იმდენი ქალიკი იყო, რომლებიც უჩა უნდა შეესაძლებოდა, ან უჩა უნდა შეესაძლებოდა, ან უჩა უნდა შეესაძლებოდა და ხეს. ჯერ გზის მეთაფი არ ჰქონდათ გავლილი. ადრე იყო უჩასათვის ნიჩბების გადაცემა. უჩას უნდა ეტარებინა ნავი მეტი გზა და ამ ხნის განმავლობაში ანდრო განგიას დაესვენა, რომ „პრისტმანის“ მართვა შეძლებოდა. უჩა გულზე დაკრუთილი არ იჭდა, ვედრით წყალს ხაპავდა ნავიდან, მუხლამდე წყალში იღვა.

წვიმა ხან ნაკლებად ჩადიოდა ნავში. ხან გადაიღებდა. გაუთავებლად ელავდა, ანათებდა მდინარის დინებას, სეროვას სველ თმას, შემოტმანნილ კაბაში გამოკვართულ ტანს, ნავში მდგარ წყალს, ნავში მსხდართა დაქანცულ, გატანჯულ სახეებს.

ვედრო ნახევრად ძირგავარდნილი იყო და უჩა ვიდრე ახაპულ წყალს გადაღვრიდა, ნაწილი ისევ ნავში ბრუნდებოდა და წყალი არ კლებულობდა. სიმწრისაგან კბილებს აკრავუნებდა, მზად იყო ვედრო მოესროლა. მაშინ ნავი პირამდე გაივსებოდა.

შერტხვა სულმოკლეობის. ანდრო განგია, ამხნის კაცი, ავადმყოფი, მშვიერი, დაქანცული და განერვიულებული მშვიდად იჭდა და ჭიუტად, თანაბრად უსვამდა ნიჩბებს. გრძნობდა უჩა, რა ფასად უჭდებოდა ეს ანდროს, რა უჩანასკნელ ძალღონის და ძარღვების დაძაბვით აკეთებდა ამას. უჩა იმასაც ზედაედა, რა მშვიდად იჭდა სეროვა, ეს გაწუწული, ასევე მშვიერი, და დაქანცული ქალიშვილი და უჩას თვალს ადევნებდა. უჩას მოეჩვენა, რომ სეროვა წყრომით უყურებდა, დაცინოდა მის სულმოკლეობას და უფრო სწრაფად დაიწყო ხაპვა.

— უჩა, მომეცი ვედრო. ახლა მე ამოვხაპავ, — უთხრა სეროვამ.

— არა, ჯერ არ დავდლივარ.

— მიეცი, უჩა, — უჩან მოუხედავად თხოვა ანდრომ.

სეროვა კიჩოზე იჭდა. წყალი მუხ-

ლამდე წვდებოდა. წამოდგა და უხმოდ ჩამოართვა უჩას ვეღრო.

— დისვენე, უჩა, — უთხრა ანდრომ, — რამდენჯერ გადაეწყვიტე ახალი ვედრო მეყიდა.

ნავი ქალაქის ფარგლებიდან გავიდა. რიონის დამბები ასი მეტრის მოშორებით იყო მდინარიდან აღმართული. დამბებს იქით შავად ჩაბინდული ტყე იდგა. მის კამარაზე მწვანედ გაივლებოდა გაღმა-გამოღმა და მერე მოგვიანებით ისეთ კვეთა-ქუხილს დასცემდა რიონსა და ტყეს, მიწას ხანხარი გაქონდა.

უჩას არ უნდოდა სეროვასათვის ვედროს მიცემა, მაგრამ გალინა არკადიევნამ თითქმის ძალით ჩამოართვა, ნავში ჩაიშრებდა და ხავეას შეუდგა.

უჩა იქ დაქდა კინოზე, სადაც მანამდე სეროვა იჯდა და უყურებდა რა გამეტებით სცემდა სახეში ქალს წვიმის ღვარი, სცემდა მკერდზე და მხრებზე, ზურგზე და თქოებზე. ბნელოდა, მაგრამ მაინც ხედავდა უჩა.

უყვრდა, როგორ იტანდა ქალიშვილის ნაზი ტანი თქემის გაშმაგებულ ცემას, როგორ არ ტკიოდა და ამ ტკივილს არაფრით არ ამქლავებდა. უყვრდა, რატომ ვაჟა ჯაფარიძეს არ გამყვავა სეროვა და ანდროს წამოჰყვა. — იმიტომ წამოჰყვა, რომ ანდრო განგია ავდაა. — თვითონ ვასცა თავის კითხვის პასუხი, — ავად რომ არ იყოს, მაინც ანდროს წამოჰყვებოდა“.

წვიმამ იმატა. გაძლიერდა ქარიც.

თავდახრილნი ისხდნენ, რომ თქემისათვის სახე მოერიდებიათ. წყალი მაინც ყოველ მხრიდან სცემდათ ცხვირპირში. ქვევიდან, ზევიდან, გვერდებიდან. სუნთქვა ეკვროდათ.

წყვლიადი მთლად ჩამავდა. მისი თვალშეუვალი კედელი ეხვიათ გარშემო. ვერაფერს ხედავდნენ. ვერ ხედავდნენ მდინარეს. მაინც გრძნობდნენ, რომ იგი სულ მაღლა, მაღლა იწევდა, ღინება ძალას იკრფდა, ნავი მძიმედ მიიწევდა წინ.

ანდრო განგაის ნიჩბები მთლად და-

უმძიმდა. დაუმძიმდა მკლავები. გერები ჩამოეკოდა ზედ, მოეჩვენა მუხუხმუხუხლები გაეჩერდა, ნავიც გაეჩერდა მდინარეს სიციხე ერთბაშად დაუვიარდა. მთელ ტანში სიკვვე გაუქდა, აუტანელი სიკვვე. აკანკალდა, თავბრუ დაეხვა, ნიჩბები გაუვიარდა.

ნავი დატრიალდა. გვერდზე გადაიხარა. სეროვა ვედროიანად კინაღამ გადავიარდა წყალში.

ანდრომ ნიჩბების დასაქვრად ხელეზი გაიქნია, ააფათურა სიბნელეში. წვიზა საფეთქლებში ურტყამდა, თვალეზში სცემდა, ვერ დაიხანა ნიჩბები.

ნავი ცხვირით დაბლა ჩატრიალდა და ის იყო ღინებას უნდა წაეღო, რომ ანდროს ზურგს უკანიდან უჩა დაწვდა ნიჩბებს.

— მიმიშვით, ბატონო, ანდრო, — თხოვა განგაის.

ანდრომ ადგილი დაუთმო, მაგრამ ტანი ვერ წამოსწია, ვერ წამოღდა.

სეროვამ ვედრო ნავში ჩააგდო, მივიდა, ნავი რომ არ გადაბრუნებულყო, ანდრო ფრთხილად წამოაყენა და კინოზე დასვა. განგია არ გამოლიანებია. სული უნდა მოეთქვა, დაესვენა, ძალა უნდა მოეკრიფა.

გალინა არკადიევნი გვერდით მიუქდა, ხელი მოხვია. უნდოდა გადაფარებოდა, წვიმის თქეში აეცილებია. განგია ამის ნებას არ მისცემდა. ანდრო ღილით უქმელი გავიდა შინიდან იმ იმედით, რომ სეროვასა და ჯაფარიძის ქორწილში სუფრაზე აღრე დასხდებოდნენ. მაგრამ ქორწილის ჩაშლით გულნატკენი, თათბირზე ისე შევიდა, ღუკმა არ ჩაუღვია პირში.

სეროვამ იცოდა ეს. ბევრი ეხვეწა თათბირის დაწყებამდე სამშორთველოს ბუფეტში ეჭამა რამე, მაგრამ სიციხისაგან პირი ისე ჰქონდა მოშხამული, ჭამაკი არა, წყლის დაღვევა არ შეეძლო.

რიონი არაერთხელ გადასულა ნაპირებიდან. ჩაუტანია ზღვაში სახლები, ქარხნები, ეტლები, ურმები, ხილები, საწყობები, ღობეები, კიშკრები და ქუ-

ჩები, აღამიანი და პირუტყვი. მაშინ რიონს ნაპირები აზვინული არ ჰქონდა. მდინარე ფოთში შესვლამდე გადადიოდა ნაპირებზე, ზღვასავით მოედებოდა მარჯვენა და მარცხენა დაბლობებს, სოფლებს, ყანებს, საძოვრებს, ტყეებს და ფოთში შენელებული, ძალგამოლუქული შედიოდა. ზღვა არ იღებდა მის შემდოვრებულ წყალს, მისივე ჩამოტანილი მიწა და სილა ეღობებოდა, არ უშვებდა ზღვაში, უკან აბევიებდა შორიგზა გამოვლილს და ძალა გამოლუქულს.

ახლა რიონი თავის გრძელ გზაზე აღარ კარგავდა ძალას, ველარ გადადიოდა ნაპირებიდან. ორივე მხრიდან ალობილი იყო და მთებიდან დაშვებული, ლომივით ფაფარაყრილი ისე დაეჭვებოდა ქალაქს, როგორც უზარმაზარი ღარიდან წისქვილის ბორბალზე დაცემული წყალი.

ანდრო განგია ამ ქალაქში დაიბადა, აქ გაიზარდა. მამამისი ნიკო, ფოთის მაზრის მეტყევე, უებრო მონადირე იყო. ნიკომ ყოველი ნადირის, მხეცის და ფრინველის ზნე და ენა იცოდა. მხოლოდ მგლებზე, ტურებზე და დათვზე ნადირობდა. სხვა ნადირს არ ერჩიოდა.

ანდრო ამ წლამდე მამის ჩოხის კალთას არ მოშორებოდა. თან დაჰყვებოდა ტყეში, ჰაობში. შეიყვარა ნადირი და ფრინველი, ტყე და მიწა. მამამ ნადირისა და ფრინველის ზნე და ენა ანდროსაც შესწავლა. ჩაუწერა მიწისა და ტყის სიყვარული.

ერთხელ ტყის შემოვლისას ნიკოსა და ანდროს შვლის განწირული ბღავილი შეესმათ. მეტყევე მაშინვე მიხვდა, რომ ნადირი ჰაობში იძირებოდა. სწრაფად გაეშურნენ საშველად.

შველი მუცლამდე ჩაეტაცა ჰაობს. უმწეოდ შეხედა ნახშირივით შავი, ცრემლით სავსე თვალებითა ნიკოს. ნიკოს ამ ჰაობთან ბევრჯერ ჩაუვლია. იგი ღრმა არ ეგონა. თოფი მხარზე გადაიკიდა და ჰაობში შეაბიჯა. მუხლამდე რომ მიხწვდა ჰაობი, შველს დაწვდა,

ხელში იიყვანა. შველი შეშინდა და ხელიდან გაუსხლტა, მოშორებულად ეკარდა ჰაობში. ნიკომ კედელს წაიჭრა. ისევ იიყვანა შველი, მაგრამ მიიქრა მკერდზე, მაგრამ ველარ შემობრუნდა. იქ ღრმა აღმოჩნდა ჰაობი და ჩაძირვა იწყო. ვერც ფეხი ასწია ნიკომ, ვერც მოტრიალდა. უნდოდა შველი ნაპირზე გადაეგდო, შეემსუბუქებია ტანი. ვერა, ვერ მოტრიალდა.

— ბაბა! — შესძახა თეზარდაცემულმა ანდრომ.

ნიკომ შველი მაინც მოისროლა ნაპირისაკენ. ამ მოძრაობამ უფრო ღრმად ჩაძირა. შველი კი ნაპირზე დაეცა და მაშინვე წამოდგა, ერთი შეხედა ნიკოს და გაიქცა.

— ბაბა, ჩქომი ბაბა! — ღრიალებდა ანდრო, წინ და უკან დარბოდა ნაპირზე. ცრემლი დაბადლებით გადადიოდა თვალებიდან.

ნიკოს ჰაობი წელამდე მისწვდა, იგარძნო, თავს ველარ უშველიდა. ზურგშეკვეული იძირებოდა. ისე იძირებოდა, ვერ ხედავდა შვილს.

— ანდრო, ბაბა, შენი კირი წამილია, შვილო. მომატყუა ჰაობმა. უფრთხილდი ამ ოხერს! — დაუძახა ნიკომ. შერე თოფი გადმოიღო მხრიდან, ორივე ტყვია გაისროლა. იქნებ ვინმე მონადირე ან მეჭოვე იყოსო ახლოს. რომც ყოფილიყო, მაინც ვერ მიუსწრებდნენ ისე სწრაფად იძირებოდა.

— ბაბა!.. ბაბა!.. ბაბაჩია! — ბლიოდა ანდრო. მერე უცებ ენა ჩაუვარდა. იმ ადგილას, სადაც ნიკო იძირებოდა, ჰაობის ზედაპირზე მხეცილი, მღვრიე ბუშტები გამოჩნდა. ანდროს უნდოდა ეყვირა. ხმა ვერ ამოიღო. გარინდული იდგა და იმ მღვრიე ბუშტების ბუხბუხი ესმოდა.

ასე წაართვა ბაბა ჰაობმა ანდრო განგიას. მას თავისი ანგარიში ჰქონდა ჰაობთან, შური უნდა ეძია მასზე. სკოლა დაამთავრა თუ არა, სამედიცინო ფაკულტეტზე შევიდა, რომ ჰაობები ემრო, სამაგიერო გადაეხადა ჰაობებისათვის.

„რალა დღეს გააცია მიინცდამინც! რალა დღეს გაწყრა დარ-ავდრის მბრძანებელი და ცა ზღვად ჩამოიქცა“.

დამბის გაქრა და რიონის გადაგდება დიდ ზარალს მიაყენებდა მარჯვენა ნაპირს, იქ ჩატარებული რამდენიმე წლის სამუშაოებს; ყველაფერი რაც გაკეთდა, თავიდან გასაყეთებელი შეიქნებოდა... ეს ადგილები იმ ორმოც ათას ჰექტარში შედიოდა; რიონი აქ ბევრჯერ გადასულა, წაუღია საბაქოს ჭარველები, მაგრამ ის, რასაც ახლა რიონის გადაგდება თავს დაატებდა აქაურობას, ყველაფერ იმასთან შედარებით, რაც აქამდე უქნია სოფლისათვის მონაგონი იქნებოდა. ქვეს ქვაზე არ დატოვებდა, პირწმინდად წალეკავდა ყველაფერს.

„მოასწრებენ კი სოფლის გაყვანას, ბარგის გატანას, პირუტყვისა და ფრინველის გაყვანას? — განვია გულს იმით იმშვიდებდა, რომ რიონის გადაგდებით ფოთს იხსნიდა. — დამბის გაქრას თუ მოასწრებენ? დროზე მოიყვანენ ექსკავატორს? იპოვნიან დრაგერის თანამშემწეს? ვაი, თუ მე ვერ შევძლო ექსკავატორის მართვა“, თავი იქნია ფიქრების მოსაშორებლად. უცებ ისეთი სიძლიერით შემოჰქრა სახეში ქარმა და წვიმამ, რომ ტყვილისაგან ხელები აიფარა.

სეროვა იმ მხრიდან აეფარა ანდროს, საიდანაც წვიმა სცემდა. ეს ისე შეუმჩნევლად გააკეთა და ისე ბუნებრივად, რომ ანდრო არ მიმხედარიყო, მაგრამ იგი მინც მიხვდა. სხვა დროს გაჯავრდებოდა, ახლა არ გაჯავრდა. გააბხენდა ქორწილის ჩაშლა, სეროვას გაწბილებული სახე დაუდგა წინ, თვალბზე ცრემლი რომ მოსდგომოდა.

— უნდა აპატიო ვაჟას.

— ვაპატიო?!

— ვაჟა პატივმოყვარეა.

— პატივმოყვარეობა, ანდრეი ნიკოლაევიჩ, საქმესაც ვნებს და ადამიანსაც.

— მართალია, ვალინა. შენ უნდა დაეხმარო მის.

— ვეცდები, ანდრეი ნიკოლაევიჩ.

— ვაჟა ჩინებული ჯიშისაა, უჩას წვიმის ზათქში და ქარის წივილში მინც ესმოდა მათი ლაპარაკი და უკვირდა, რა თბილად ლაპარაკობდნენ და ზრუნავდნენ ჭაფარითზე ასეთ ჭოჯობებში.

დინება თანდათან მატულობდა.

უჩა მთელი ძალით აწვევოდა ნინებებს. დაძაბული გასცქეროდა უკუნეთს. არ იცოდა რამდენი გასცურეს, სად იყვნენ, შუა მდინარეში მიცურავდნენ, თუ ნაპირთან ახლოს. მსხვილი წვიმისაგან წყალი დუღდა. ბნელ ტყეს შერჩვეული უჩას თვალი მინც ხედავდა კუბრივით შავ, მოთუხთუხე წყალს, მხოლოდ წყალსა და მეტს არაფერს. უსვამდა ნინებებს და ეგონა, ნინების ყოველ მოსმაზე დინების მთელი სიმძიმე მხრებზე აწვევოდა, მყერდზე აწვევოდა.

ნავი რალაცას დაეტაკა.

მოულოდნელი ბიძგისაგან სამივენი წაქანდნენ და წყლით სავსე ნავში ჩაცვივდნენ. ნავი იდგა და მძიმედ ირწეროდა. ანდრო განვია მიხვდა, რომ ნავი პატარა ფოთთან, სადაც რიონი ოდნავ უხვევს, ჰალიკს დაეტაკა.

— ოპო, პატარა ფოთთან მოვსულვართ, — წამოიძახა გახარებულმა, — დასსედით, უჩა მარცხნივ აიღე გეზი! საბაქომდე ორმოცი წუთის სავალი დაგვრჩა. ქარი ღრუბლებს ერეკება. ცა მალე გაისარკება.

უჩამ ნინები აკრიფა, ნავი მოაბრუნა, კარგა მოშორებით გასცურა ქალიკიდან და აღმა აპყვა რიონს.

ანდრო განვიას სიცივისაგან ამაგდებდა. სეროვა ვერ ხედავდა, მაგრამ გრძნობდა, რა დღეში იყო. იცოდა, სიცხის დაეარდნის შემდეგ მუხლამდე წყალში მდგარს, თავსმამი და ქარში რა დაემართებოდა. არ დაფიქრებულა, მკლავი მოხვია, მთელი ტანით მიიკრა ტანზე, რათა გაეთხო.

— ჰო, მცივა, ვალინა არკადიევიჩა; — იგრძნო ქალიშვილის სიცოცხლით სავსე ტანის სითბო.

— ანდრეი ნიკოლაევიჩი, ახლა თუ გადაურჩით გაციებას, არასოდეს არ გაცივდებით, — უთხრა სიცილით სეროვამ.

— გადაევრჩები, გადაევრჩები, გალინა არკადიევნა. თქვენი სიტბო ას წელიწადს მეყოფა, შეხედეთ, ცა ისარკება. უჩა დაიღალა ალბათ. შემიძლია ნიჩბებს მივუტყდე.

— არ დავდლიღვარ, ბატონო ანდრო, — უთხრა უჩამ. მკლავები მისი აღარ იყო, დაუძიბდა, გაუხევედა, მხრები და წელი ტეხავდა. მაშის სიკვდილის შემდეგ არ მჯდარა ნავში, არ ქერია ნიჩბები. სულს ძლივს იბრუნებდა. მგვრამ ისე მშვიდი, აუჩქარებელი იყო მისი ხმა და სუნთქვა, განგვიმ ვერ შეატყო დაღლა.

— გალინა,
— დიახ, ანდრეი ნიკოლაევიჩი.

— გალინა, ძალიან გატყინათ გული, ვაჟა? — „რა ამის კითხვის ღროა?“ — გაიფიქრა ბრაზით.

— ვერ დაგიმალავთ. მატკინა ველი, ანდრეი ნიკოლაევიჩი.

— დარწმუნებული ვარ, ახლა ვაჟა თვითონ ნანობს.

— თქვენ ძალიან კეთილი ველი გაქვთ, ანდრეი ნიკოლაევიჩი!

— ვერ დაუფიქრდა თავის საქციელს.

— ცა მთლად მოისარკა. ქარი შენეღდა. წყალი კი მატულობს და მატულობს.

— აი, საბაჟო გამოჩნდა, — უთხრა განგვიამ, — აღარ მცოცხა. მარცხნივ დაიქირე, უჩა.

როინი კალაპოტიდან გადავიდა და დამბებისაკენ დაიძრა. წყალი ჭიქურ მიდიოდა დამბების ორივე მხარეს, ზღვასავით ედებოდა მიწას.

განგვიამ მოეჩვენა, რომ ნავი წინ აღარ მიდიოდა.

მოწმენდილი ცის ვარსკვლავების შექმნე წყალი ისე ეუბრისფრად ბრკივალედა. განგვიამ აღარ ფიქრობდა მოასწრებდნენ თუ არა დამბის გაჭრას. არ შეეძლო ამაზე ფიქრი, შიშს ჰგვრიდა ამაზე ფიქრი და არ ფიქრობდა.

— შენ მაინც თუ ვამე რაყე დღეს? — ჰკითხა უჩამ.

— ვკამე, — შიმშილისაგან თავი უსკლებოდა, კეპი ეწვოდა, ნერწყვს ვერ ყლაპავდა და მაინც ასე უთხრა უჩამ.

— არც გალინა არკადიევნას ჩასვლია პირში ლუკმა. არაფერია, გავუძლებთ, უჩა, — მიხედა, რომ უჩა მშვიერი იყო და გაამხნევა.

— გავუძლებთ, ბატონო ანდრო! ტალღები გაშმაგებით აწყდებოდა ნავის ქიშხ, ხან ზევით აისროდა, ხან ჩააყვინთვინებდა. მაშინ წყალი ტალღებდ ჩადიოდა ნავში.

სეროვამ ისე ჩაიმხელა. გამალებით ნაპავდა.

წყალი დამბებს მიადგა და უცებ აიწია. როინი წარღვნასავით მოდიოდა.

ნავიდან დამბის გაჭრამა სოფელი არ ჩანდა. ეს იცოდნენ სეროვამ და განგვიამ. საბაჟოსთან, ზედ დამბასთან კაკლის ბებერი ხე იდგა. ის იყო განგვიასთვის სოფელ საბაჟოს ორიენტირი. გამოჩნდა დამბაზე გადმოხრილი ხე.

— მოვედით! — წამოიძახა განგვიამ.

უჩას არ გაუგონია მისი ხმა. რაც უფრო მატულობდა მდინარე, ძალს იკრფდა, ყალუხე დგებოდა მისი შავი ჩქერები, უფრო უძიძუდებოდა უჩას ნიჩბები, უფრო დაბლა ახრევიდებდა მხრებს, ისე დაბლა, რომ მერე გამართვა უჭირდა.

განგვიამ ხედავდა ამას. გრძობდა, რომ უჩას გონება ერთი აზრით, ერთი სურვილით იყო მოცული — დროზე მიეყვანა ნავი საბაჟომდე.

როინს სახლის ფიკრები, სასიმიწეები. კიშკრები, მორები, ხეება, ავეჯი, დამბრჩავალი და ცოცხალი პირტუკვი და ფრინველი მოჰქონდა. ზვირთები ხან ჩაიტაცებდა მათ, ხან ამოაგდებდა და ისეთი სიძლიერით მოაჭროლებდა, ნავს რომ დატაცებოდა მორი, ფიკარი, ან სასიმიწედ, ჩაძირავდა.

უჩა ასწრებდა გვერდის აქცევას. თვითონვე უყვირდა, როგორ ახერხებდა მკლავებდაწყვეტილი, თვალში შექჩამჭრალი და დარტყიანებული.

33074

ქ. მარტისის ქ. ხა. ხა. სსრ
სსსს

ტალღები აქეთ-იქით ისროდა ნავს. განგვიამ თავი ვერ შეიკავა და კიჩოლან ნავში ჩაცურდა. სეროვამ ხაპვა მიატოვა, წამოაყენა ანდრო, ისევ კიჩოზე დასვა და გვერდით მიუქცა.

— თუ შეგიძლია, წყალი ჩაბე. ნავი გაივსო, ვიძირებით, — უთხრა სეროვას ანდრომ. — სულ ცოტა დავერჩია. კედევ — მარცხნივ აიღე გეზი, უჩა. იმ კაკლის ხესთან უნდა მივადგეთ დამბის.

მთვარე ამოვიდა.

გაკაშვასდა მდინარე და დამბა და კაკლის ხე გარკვევით გამოჩნდა.

წყალი დამბას ასკდებოდა, მაღლა აღიოდა მის კედელზე. დამბაზე სინათლე არ ჩანდა. — „არაფერს მოსულა, არა ჩანს ექსკავატორის ციციხე. ალბათ, წყალმა მთლად გადაარეცხა გზები და დატბორა, — შიშმა აიტანა განგია, — ვაჟასა და სპირიდონს მანქანა გზაზე რომ გარჩენოდათ, აქამდე ფეხით მივიდოდნენ „პრისტმანთან“. რა მოხდა?! — ამ შიშს მეორე შიშიც დაემატა: — როგორ ავიდეთ დამბის კედელზე?“ — გაახსენდა, რომ კაკლის ხის ცოტა ზევით შეთევვეებს დამბის კედელზე საფეხურები ჰქონდათ ამოკრილი. დამშვიდდა, მაგრამ პირველი შიში აწუხებდა: „— სად არიან?! თუ ექსკავატორი ვერ მოიყვანეს, თვითონ რატომ არ მოვიდნენ?!“.

დინება სწრაფად. მოაქროლებდა ოდასახლს, გზადაგზა სახურავს ყავრებს აცლიდა, წყლის ზედაპირზე ცვიოდა ყავრები და ოდასახლს უსწრებდა. ოდასახლი პირდაპირ ნავისაკენ მოქანებოდა, ჩიკორივით ატრიალებდა დინება. ის იყო ნავს უნდა დატაკებოდა, რომ განგვიამ დაინახა.

— ფრთხილად, უჩა!

შამუვიამ ნავის განზე გაწევა. ვერ მოასწრო. ოდასახლი კიჩოს დაეტაკა. გაისმა ჭახანი. ეგონათ, ნავი გასკდაო, მაგრამ იგი ერთ ადგილზე ტრიალებდა. უჩას ნიჩბები გაუვარდა. განგვიამ და სეროვას თავბრუ დაეხვათ, ნავში ტყაპანი გააღინეს. ოდასახლის ჩაქროლე-

ბის შემდეგ ნავი ისევ ისე ტრიალებდა. უჩამ ნიჩბები აყრილა და შეაწერა.

ის იყო ნავი შეაკავა, რომ პირფესვიანად მოთხრილი ხე დაეძგერა გვერდიდან და ნავი დამბის კედელზე მიაგდო. ნავის კედლებს ჩაჭიდებული განგია და სეროვა ისევ ისე ისხდნენ ნავში. ძლივს მოასწრეს თავის დახრა, რომ ხის გაბარჯლულ ტოტებს არ წივგლიყა.

სეროვამ ტყვილისაგან შეიკვლა — ტოტებმაკაბა და პერანგი გადაუფხრიწა, ზურგი გადაუსერა. განგვიამ პიჯაკი წააძრო. ყურადღება არ მიაქცია ამას. სეროვას ზურგს დახედა.

— სულ არა მტკივა, ანდრეი ნიკოლაევიჩ, — უთხრა ცრემლნარევი ხმით. ზურგზე ცეცხლი ეკიდა.

ნავი დამბის კედელთან შეჩერდა წამით. უჩამ ისარგებლა და მარცხენა ნიჩაბი მთელი ძალით ჩაარტო წვიმით გაყვნილ დამბის რბილ კედელში:

— გადადიო! — დაუყვირა განგვიამ და სეროვას.

წამოდგნენ. ნავი ირწეოდა. ერთმანეთს ჩაევიდნენ ანდრო და გალინა არკადიევნა, რომ არ წაქცეულიყვნენ. დამბის კედელზე არც ერთი ბუჩქი არ იდგა, რომ ხელი ჩაეველოთ და ნავიდან გადასულიყვნენ.

უჩა ძლივს იკავებდა ნავს.

— გადადიო, რას უყურება! — ისევ დაიყვირა. დინება ჭვევით ეწეოდა ნავს. მიწაში ჩარჭობილი ნიჩაბი ირყეოდა ცოტაც და ამოვარდებოდა მიწიდან. — გადადიო! გადადიო! — იძახოდა უჩა მთელი ხმით.

პირველი განგია გადახტა ნავიდან და ცურვით გვერდით გაჰყვა დამბას, მიჰყვა სეროვას, მერე უჩას.

სავსე ნავი მძიმედ შეტრიალდა და ძაშინვე გაიტაცა წყალმა. ჩააქროლა განგვიამ, სეროვასა და უჩას გვერდით თა ჩაძირა.

სამივენი დინებას მიჰყვნენ.

გამოჩნდა დამბაზე ამოკრილი საფეხურები. საფეხურებს აყოლებულ ცალმხრივ მოაჯირის ბიჯს ანდრო განგვიამ

პირველმა ჩასტაცა ხელი, მეორე ხელით სეროვას წასწვდა, თავისავე მოსწია და ბიჭზე მოაკიდებია ხელი, მეტი უჩაყ დაიჭირა.

აყენენ საფეხურებს. მოაჯირს დაეყრდნენ, ისვენებდნენ, სულს ძლივს იბრუნებდნენ. ლაპარაკი არ შეეძლოთ, მოაჯირი რომ არა, წაიქცეოდნენ. დიდხანს იდგნენ ასე.

ჩოონი კი მათ წინ შეუილითა და ღმუილით მიგველავდა, ზევით-ზევით იწევდა. დაყოვნება აღარ შეიძლებოდა. ისევ აყენენ საფეხურებს. ხელს მოაჯირზე იმარჯებდნენ.

როგორც იქნა, დამბახე ავიდნენ. ნიშოხედეს.

გარშემო არავინ ჩანდა. საბაჟოში აქა-იქ ფარნები გამოკრთოდა. ფარნები სწრაფად მოძრაობდა. ეტყობოდა, წუკებში ხალხი მიმორბოდა, მიმორბოდნენ ეზოებში. ისმოდა შემფოთებული გადაძახილები, ქალების კვილი, შავშვების ტირილი, საქონლის ბლავილი და ძაღლების ყეფა.

— სოფელი გაყავათ, — თქვა ანდრო განგიაძე... — ექსკავატორს რა დაემართა?! ან ვაჟა ჭაფარიძე და სპირიდონ გუნია სად არიან?! — ვერ გრძნობდა, რომ თავის თავს ელაპარაკებოდა.

შორს, მთებში გრგვინავდა და ელაგდა. იქ ისევ წვიმდა.

— იქნებ დრაგერის თანაშემწე ვერ ბოვებს, — იქით იხედებოდა, საიდანაც „პრისტმანს“ ელოდა.

— მე წავალ, — უთხრა მთავარ ინჟინერს შამუგიაძე. — ვიცი სადა დგას ექსკავატორი.

— წადი, — უთხრა მთავარმა ინჟინერმა. ხედავდა, ფეხზე ძლივს იდგა, სული კბილით ეჭირა და მაინც უთხრა წადიო.

სეროვა გაკვირებული უყურებდა. ეს გუშინ მოსული კაბუკი, ასეთი თავგანწირვით აკეთებდა იმას, რაც ადამიანის ძალ-ღონეს აღემატებოდა.

— ანდრეი ნიკოლაევიჩ, იგი ვერ მივა ექსკავატორამდე. შეხედეთ, ძლივს მოიქვს ტანი. საცაა დაეცემა.

— უნდა მივადეს, — უთხრა განგიაძე. — მივა. უსათუოდ მივაპროუენულა.

უჩა მიდიოდა. ფეხი მღვრეს სმრჩქონდა და წყლიდან და გაჭირვებით აღდამდა წინ. მიდიოდა წელში მოხრილი, ქანობდა, ირწყვოდა, მუხლი ეკვეთებოდა. სული ეხუთებოდა და მაინც მიდიოდა. უნდოდა. ცდილობდა ჩქარა ევლო. მაგრამ წყალი და ტალახი მუხლამდე წვდებოდა და არ შეეძლო აეჩქარებია ნაბიჯი. გზა არ ჩანდა, ანდრე მიდიოდა. მაინც დარწმუნებული იყო, სწორი გზით მივლივარო.

განგია და სეროვა იდგნენ და თვალს არ ამორებდნენ.

ჩოონი არ იცდიდა. მის შესილსა და ღმუილს მიყურადებულებს ესმოდათ, რა სწრაფად იწევდა მალა წყალი.

„როდის მივა ასეთი ნაბიჯით? როდის მივა ასეთი ნაბიჯით? — იმეორებდა განგიაძის გონება. — მივა, მივა. — არ უნდოდა დაეჭვებია, რომ არ მივიღოდა... — მივა... მივა... არ უღალატებს მუხლი, არ დაეცემა“.

მუხლმა უკვე უღალატა შამუგიაძის დაეცა. იწვა წყალში და ისვენებდა. ელაავდა მღვრიე. ტალახიან წყალს, დიდი გაჭირვებით წევდა მალა თავს და ჰაერს ისუნთქავდა. ძალა ოდნავ რომ მოიკრიფა, ჯერ მუხლზე წამოდგა, მერე მთელი ტანი და ნაბიჯი გადადგა, წავდა წინ. მუხლს არ მოჰყავდა, შიშს მოჰყავდა.

მოულოდნელად ხეებსა, ბარდებსა და ბუჩქებს შორის ნელი შეჭრა გამოკრათა. უჩამ თვალზე ხელი მოისვა, მოესმა მუხლუხობების ყრუ ხრქიალი. ყრუ იმიტომ, რომ მუხლუხობები წყალში და ტალახში მოდიოდა.

შედგა უჩა. არც თვალს დაუჭერა და არც ყურს, იმდენად დიდი იყო მისი სიხარული.

— „პრისტმანი!“ „პრისტმანი!“ — უფრო ხმამალა გაიმეორა. შეტრიალდა და იმ შიშმა, წყალში და ტალახში გაჭირვებით რომ მოჰყავდა წინ, ახლო უფრო მეტი ქარი ჩაუყენა მუხლში — დამბისავენი გაიქცა.

— ბატონო ანდრო!.. ბატონო ანდრო!.. გალინა არკადიევნა! — ყვიროდა მთელი ხმით, გარბოდა წინ წახრილი, საბერველებით სუნთქავდა, ხრიალებდა, მიადგაფუნებდა წყალსა და ტალახს. — ბატონო ანდრო!.. გალინა არკადიევნა!.. ექსკავატორი... ექსკავატორი...

— ვინ მოერეკება „პრისტმანს“ ასეთი სიჩქარით? — გაოცდა ანდრო განგია.

— ალბათ მიკიტა ლიშკო ადგა.

უჩა დაძაბუე ავიდა.

— გესმით, ხედავთ შუქს? — თქვა ხრიალით, სული ყელში ჰქონდა მომჭდარი, მუხლებზე დავარდა და ხელებით მიწას დაეყრდნო, რომ არ წაქცეულიყო.

ტოტების ლაწუნით გამოიჭრა ხეებში ჯერ მალლა აწეული ციციხვი, შემდეგ ისარი, შემდეგ ექსკავატორის კორპუსი. თითქოს წყალში ამწე ონკანიანი გემი მოცურავდა.

განგვიმ დაბლა ჩაირბინა, ექსკავატორს მიეგება.

„პრისტმანი“ ვეცა ჯაფარიძეს მოჰყავდა. დრავერის თანამემწე ვერ ეპოვნათ, თავის სოფელში, საქორჭიოში წასულიყო.

ჯაფარიძემ ექსკავატორზე მუშაობა არ იცოდა, მაგრამ წაყვანა შეეძლო. სწრაფად მოჰყავდა მანქანა. არ არჩევდა გზას. არც ჩანდა იგი წყალქვეშ.

კაბინაში სპირილონ გუნია იდგა.

ვეცამ ზედ დამბასთან მიაგდო უზარმაზარი მანქანა. გადახტა კაბინიდან.

გადახტა სპირილონ გუნიაც.

— ანდრო, შენი მანქანა პატარა ფოთთან გავვიფუჭდა, — უთხრა სპირილონ გუნია მთავარ ინჟინერს. — ძრავა ჩავკვიტრო წყალში. ექსკავატორამდე ფეხით ვიარეთ და ამიტომ დაგვაგვიანდა.

— სად გავკრათ დამბა? — სამივეს ერთად ჰკითხა განგია.

— აქვე, — არც დაფიქრებულა ისე უპასუხა სპირილონ გუნია.

— სოფლის გაყვანას ვფიქრობებ?

— მოასწრებენ. *გინჯლინი თქვა*

მთავარი ინჟინერი ექსკავატორზე ავიდა. მიუჯდა ბერკეტებს, დაადგა ფეხი სატერფულებს.

„ღმერთო ჩემო, ასეთ დღეში, როგორ შეძლებს მუშაობას?!“ — გაიფიქრა სეროვამ. ზურგზე ციციხვი ეკიდა, სინწრისაგან ეგონა, გული გაუჩერდა. უნდოდა, ასულიყო ექსკავატორზე და შეეჩერებინა განგია. ძალა არა ჰყოფნიდა ამისათვის. ან ვინ იმუშავებდა ანდროს მაგივრად?

ვეცამ გვიან დაინახა, რომ სეროვას ზურგზე კაბა და პერანგი გადაფხრეწილი ჰქონდა. ის იყო მისკენ ნაბიჯი გადადგა, რომ ეკითხა, რა დაგემართათ, ამ დროს გალინა არკადიევნა თვითონ მეტრიალდა მისკენ. ვეცამ ვერ ჰკითხა სეროვას, რა დაგემართათ. მისი შემოთავბული სახე მწყრალი და ციცი ეჩვენა. „შე მიწყრება, — გაიფიქრა ვეცამ, — არ ეკითხავ, რა დაგემართა... ზურგი გასისხლიანებული აქვს... რა დაგემართა?!“ — გრძნობდა, რომ წუხდა და ნებისყოფა არ ყოფნიდა, ეკითხა.

— რამდენი მეტრის სიგრძეზე გავკრათ? — გადმოძახა მთავარმა ინჟინერმა კაბინიდან სპირილონ გუნიას.

— ეს შენ ჩემზე უკეთ იცი, ანდრო, — ასძახა ხმამალლა გუნია, რომ წყლისა და „პრისტმანის“ ძრავას ხმაურში გაეგონა მისი ხმა განგიას. — ალბათ, ოთხი მეტრი საკმარისია. მე რე წყალი თვითონ გაარღვევს.

— მეც ასე ვფიქრობ, — განგია მდამბასთან მიიყვანა ექსკავატორი, ზედ მიყენა მის კედელს. დაუშვა ციციხვი, მისი ვეება კბილები ღრმად, მტკიცედ ამოსდო დამბის ძირს, აავსო ციციხვი, სწრაფად ასწია, გვერდზე გადასწია და პირი დააღებია — დაჰყარა მიწა. დააბრუნა უკან ციციხვი, დაუშვა, ისევ ამოსდო მიწას.

— დღეს არაფერი უქამია, შუადღეზე გააცია და მალალი სიციხე ჰქონდა. ნავი ნახევარი გზა მის მოჰყავდა, — უთხრა გუნიას გალინა არკადიევნამ

ისე, რომ ვაყასაც გაეგონა. — ღმერთო ჩემო! საღ აქვს ამდენი ძალა?! — სეროვა როცა რაიმე უკვირდა, „ღმერთო ჩემოს“ იმეორებდა ხოლმე.

— გალინა არკადიევნა, რა დაგემართათ?! — დაინახა გუნიამ სეროვას ზურგი. — მთელი ზურგი დასისხლიანებული გაქვთ. შეზეღე ვაყა!

— მე უკვე დაეინახე. — უთხრა უხერხულად ვაყამ.

— თქვენ გცივათ. კანკალებთ, გალინა არკადიევნა, — პიჯაკი გაიხალა და მოახტრა გუნიამ. — სველია, მაგრამ მაინც გაათბობთ.

— გმადლობთ სპირიდონ დავიდოვიჩ. წყალს ხე მოჰქონდა. მისმა ტოტებმა ზედ გადაგვიარა.

— სასწაულად გადარჩენილხართ. ტკივიათ ზურგი?

— ცოტა.

— გცივათ?

— ცოტა, — გაიცინა სეროვამ. — არაფერია, გამივილის.

გუნიამ ვაყას გადახედა, რატომ დგას მოწმესავითო.

ჯაფარიამე იგრძნო ეს.

— დამბაზე ავიდეთ, სპირიდონ, — უთხრა გუნიას, რომ მართლა მოწმესავით არ მდგარიყო. — ენახოთ წყალი რა სისწრაფით მატულობს, — პირველი აპყვა დამბას.

სეროვა მიხვდა, ვაყა წყლის დასახედად არ ადიოდა დამბაზე, წყლის ადიდება აღარ აწუხებდა. დამბის გაჭრას მოასწრებდნენ. ვაყას სინიღისი ჰქეჯნიდა. თვალი აარიდა სეროვას. არ შეეძლო მასთან გაჩერება. რამდენი ხანი ემზადებოდა, ელოდა ვაყა მისთვის ამ დველაზე ბედნიერ დღეს და თვითონ თქვა უარი ბედნიერებაზე, შეურაცხყო საყვარელი ადამიანი, შეურაცხყო სიყვარული, უხეშად, საჯაროდ, ანდრო განგიას დასანახავად, სტუმრების დასანახავად, რუსულან დეიდას და პეტრეს დასანახავად.

ვაყა ყოველთვის ნანობდა, ვინმეს რომ არასაკადრისად მოექცეოდა, წუხებდა და პირველ შესაძლებლობისთანა-

ვე ცდილობდა გამოესწორებია, თავისი წიცილობა.

სეროვა მზად იყო ეკატერინა ყველაფერო, პირველი თვითონ დაეღაპრაკებოდა, მაგრამ მასაც გაუკვირდა ამის გაკეთება. — „ღმერთო ჩემო, მე მას ვუწყრები. რა სულელი ვარ. რრთო განგსხვეადები ვაყასაგან? თურმე ისეთივე პატივმოყვარე ვარ, ისეთივე ფიცხი“.

ზშირად კამათობდნენ მშენებლობის საქმეზე, მაგრამ არასოდეს არ გაბუტულან. მათი კამათი საშსახურის საკითხს ეხებოდა, დღევანდელი კი მათ შირად ცხოვრებას შეეხო.

„პრისტმანი“ რახრახებდა და ღრქიანლებდა, ხან ყრუდ, ხან მთელი ძალით. წვიმიტ განზანილ ცაზე ვარსკვლავები ძვეთრად ბრწყინავდა და გალინა არკადიევნას ეგონა, მათი ბრწყინვა სითბოს ჰგვირდიდა მის სხეულს, სველ კაბაში, სველ ფეხსაცმელში და პიჯაკში. მაშინვე იგრძნო, რომ ეს სითბო ვაყაზე ფიქრმა მოჰგვიარა და გაეხარდა.

ეს ისეთი კარგი სითბო იყო, აღარც ზურგის ტკივილს გრძნობდა, აღარც შიშს, მოასწრებდნენ თუ არა დამბის გაჭრას, მოასწრებდნენ თუ არა სოფლის გაყვანას, გადაარჩენდნენ თუ არა ფოთს. და იმ წუთში არ უნდოდა სხვა არაფერზე ფიქრი.

დამბას ახედა. ვაყა და სპირიდონ გუნია ზურგით იდგნენ. წინიდან ახალი ამოსული სახვე მთეარე ანათებდათ, სეროვა ამიტომ მხოლოდ მათ სილუეტებს ხედავდა. დარწმუნებული იყო, რომ ვაყაც ახლა მასზე ფიქრობდა და არა რიონზე. — „ჰო, რიონს დასცქერის, მაგრამ ჩემზე ფიქრობს“, — უნდოდა ასე ყოფილიყო და ჯეროდა, რომ ასეც იყო.

რიონის უჩვეულო ადიდებისა და დამბის გაჭრის ამბავი, მიუხედავად იმისა, რომ გზები წყლით იყო დაფარული, ტელეფონისა და ტელეგრაფის ხაზები დაწყვეტილი, მაინც სწრაფად მოედო ახლო-მახლო მასივებს და სოფლებს: პალადის, ქვალდის, ყარაღის,

ნაბადას, საქორჭიოს, საჭიჭაოსა და პატარა ფოთს.

დაიბრუნა ხალხი სოფლებიდან და მასოფლებიდან საბაჟოსაკენ, ვინ ცხენით, ვინ ფეხითა და ურმით, რომ მიხმარებოდნენ სოფელს, გაეყვანათ სამშვიდობოს; გადაერჩინათ, რისი გადარჩენაც შეიძლებოდა; გადაერჩინათ სულიერი და უსული.

დასაწყისში მშენებლობის უფროსი შიშობდა, დაშლის გაქრას სოფლის გაყვანამდე ვერ მოვასწრებთო, მაგრამ იმდენი ხალხი, ცხენი და ურემი მოვიდა, რომ შიში მალე გაუქრა. მიიწვი თვითონ გამოკყავდა ჭარგვლებიდან ბავშვები, დედებთან ერთად სვამდა ურემებზე და ცხენებზე, სვამდა თავის მანქანასი. გამოჰქონდა ავეჯი, კურკული, სიმინდითა და ფქვილით სავსე ტომარები.

ვასო ბრეგვაძე ერთი წუთით არ შორდებოდა გვერდიდან, უშლიდა მძიმე ტომარების აწევას. ყველაფრის გაზრდას და ყველას გაყვანას მოვასწრებთო, ამშვიდებდა ქარდას.

— მუუუ... იიიი... მუუუ... ნუ ეზიდესი, ტარიელ, მაგსიმძიმე ტომარებს.

— შენ რატომ ეზიდები, ბებერო? — ეხუმრებოდა ქარდა. — იქნებ გგონია, ჩემზე მეტი ჭანი გაქვს.

— ჭანიცა გაქვს და გულიც, — ხუმრობითვე უპასუვებდა ვასო ბრეგვაძე.

— მაშ, წადი, განგისა მოშველე დამბას გაქრასი: დღეს გაიცია, სიცხანია. ბგონი შენ ძველი ღრაგერი ხარ.

ღრაგერი არა, მაგრამ ცოტა ხანს „ჩიკოვ“ და „კობულზე“ ვმუშაობდი, — უთხრა ვასო ბრეგვაძე.

ვალრე ამ გერმანულ ექსკავატორებზე ღრაგერებს იშოვნებდნენ, ვასო ბრეგვაძე მუშაობდა ხან ერთზე და ხან მეორეზე. კარგად იცნობდა ორივე მანქანას და დარწმუნებული იყო „პრისტ-მანხედაც“ შეძლებდა მუშაობას.

მაშინვე შეჭდა ცხენზე და განგისთან გაემურა. — „რატომ თვითონ ვერ მოვხვდი, ანდროს მიგშველებოდი. ხომ დავინახე, რომ თათბირზე ციებ-ციებ-

ლებიანი მოვიდა! — წამითაც არ გაუქვლია გულში ანდროზე საყვედური: თვითონაც იცოდა, რომ ანდროს განგისა წინადადება აუცილებელი იყო, გონივრული იყო, რომ იგი ბევრად წასწევდა წინ საქმეს, მაგრამ თავის უბნის მიტოვება ვაჟა ჭაფარიძესავით მასაც უჭირდა და შეიძლება უფრო მეტადაც, რადგან თვითონ ვაჟაზე დიდხანს მუშაობდა ლანჩხუთის უბანში. — მე კი ისე გავულისებული ვილაშქრებდი ანდროს წინააღმდეგ თათბირზე, როგორც მისი დაუძინებელი მტერი“, — ამ ფიქრით შეწუხებული, ანჭარებდა ცხენს, რათა მალე მისულიყო დამბასთან და წევეცალა ავადმყოფი კაცი, თუ ღრაგერის თანაშემწე ვერ მონახეს და ანდრო მუშაობდა „პრისტმანხე“.

დროზე მიუსწრო მთავარ ინჟინერს; სწორედ მაშინ მიაგდო ცხენი „პრისტმანთან“, როცა ძალაგამოლეულმა ანდრო განგისამ ციკების ასაწევად ბერკეტო ვერ გადმოსწია, ხელიდან გაუვარდა, მკლავი მოწყვეტით ჩამოეკიდა და წელში ველარ გაიპართა.

— სულზე მომისწარი, ვასო, — ამის ექმალა მოახერხა.

განგია ხელით გადაიყვანეს ექსკავატორიდან ვაჟა ჭაფარიძემ და სპირილონ გუნია, სეროვას უნდოდათ ახლავე წაეყვანა ფოთში, მაგრამ განგია არ გაჰყვა: იცოდნენ, ანდრო თავის ნათქვამს არ გადავიდოდა და აღარ დააძალეს. იქვე მოშორებით დამბაზე დასვეს. იქიდან აღევენებდა თვალს რიონსა და ექსკავატორის მუშაობას.

ანდრო კაბინიდან გადაიყვანეს თუ არა, ბრეგვაძე მიუჭდა ბერკეტებს. უნდოდა ბრეგვაძისთვის ეკითხა, რამდენი ოჯახი ღარჩა საბაჟოდან გასაყვანიო, მაგრამ ექსკავატორის რაზმისა და ღრქილში, რიონის ღმუილსა და შხუილში ვერ გააგონებდა, ამიტომ სპირილონ გუნისა თხოვა, შენ ჰკითხეო.

სოფელი უკვე მთლიანად გაყვანილი იქნებოდა, ჩამოსძახა კაბინიდან ვასო ბრეგვაძე.

დამბის გაქრას აღარაფერი აკლდა...

წყალმა იმდენად აიწია, რომ განგვის ვარაუდით საცა ნაპირებიდან გადავიდოდა ფოთში. დაყოვნება აღარ შეიძლებოდა. ეს ვასო ბრეგვაძემაც იცოდა და გამოაღებთ მუშაობდა. „პრისტმანი“ უფრო ადვილი სამართავი გამოდგა, ვიდრე „შენიკი“ და „კოპელი“.

კიდევ ცოტაც და დამბა გაიჭრებოდა, ან წყალი თვითონ შეარღვევდა ჭრისს.

— სპირიდონ, — უთხრა გუნიას მთავარმა ინჟინერმა, — შეგეჭი ვასოს ცხენზე, მიდი საბაგოში და იქიდან თოფის გასროლით გვაცნობე, გაყვანილია თუ არა სოფელი. მეტი მოცდა აღარ შეიძლება.

გუნიამ დამბა ჩაირბინა, ცხენს მოეწვლო და ის იყო დასტრა ლაფში, რომ ტარიელ ქარდამ და პარტორგმა მოაგულეს ცხენები.

— როგორაა საქმე, ტარიელ? — მოაძახა მათ განგვიამ დამბიდან.

— სოფელი გაყვანილია, ანდრო, — უპასუხა ტარიელ ქარდამ, ცხენიდან გადმოხტა კოჩა ყორშიასთან ერთად და დამბას აჰყვა.

განგია წამს აგა, შებარბაცდა, თავი შეიმიაგრა, რომ არ წაქეუთლიყო, სეროვას დაეყრდნო მხარზე.

მწენებლობის უფროსმა და პატორგმა ჩაინჩვე შენიშნეს, რა დღეში იყო განგია.

— რას ვუცადოთ, ანდრო, — უთხრა ტარიელ ქარდამ. — გავკრათ დამბა, თორემ ფოთში შეიძლება უკვე ავიდა წყალი ნაპირზე.

— არა. არ იქნება ჯერ ნაპირამდე ასული, — განგია „პრისტმანთან“ მივიდა. ხელები აქეთ-იქით შემოიწყო პირზე და ხმამალა ასძახა ვასო ბრეგვაძეს: — კმარა, ვასო. გამოიყვანე ექსკავატორი. წყალი თვითონ გაარღვევს მიწას. სწრაფად.

ამის თქმა და მართლაც წყალმა თვითონ გაარღვია მიწა. მოარღვია, თან წარიტანა განათხარის ორივე კედელი. გამოიტაცა კაბინიდან ბრეგვაძე და ორმოცი მეტრის მოშორებით ამოავლო

წყლიდან, მერე ნაინარცხა ხეს, ჩაიტაცა და წაიღო.

— ვასილ გრიგორევიჩი! — შეგვიღია სეროვამ...

დილის მზეზე წვიმით გარეცხილი ქალაქი თვალისმომკრელად ბრწყინავდა. ცის სილურჯე გუბეებში და თხრილებში მდგარ წყალსაც დაჰკრავდა. პალმები, მაგნოლიები, ინდური იასამნები, ოლიანდრები, წვიმის მძივებით დაწინწკლული მრავალი სხვა ყვავილი და ვარდი ცივ ნაირფერ კონტრასტებად ენთო, ციმციმებდა გაზონებში, ეზოებში.

წუხანდელი შფოთით, შიშითა და ზარით დაქანცულ ქალაქს ჯერ კიდევ ეჩინა, ისვენებდა. ისვენებდა ზღვაც, ისეთი სიწყნარე და სიმშვიდე იდგა ქუჩებში, შესახვევებში, ჩიხებში, სახლებში. არ იფიქრებდი, რომ მათ მცხოვრებთ წუხელ წალეკვა ემუქრებოდათ: პაერში წყლით გამძღარი მიწისა და ნიკენარის დამათრობელი მძიმე სურნელი იდგა.

უცებ სიწყნარეში ტროტუარზე ქალის ფეხსაცმელის ქუსლის აჩქარებულ, მკვეთრი კაკუნის გაისმა. ეტყობოდა, ქალი მიბობდა და მის ნაბიჯის ხმას მამაკაცის ნაბიჯის ხმა მიჰყვებოდა. მამაკაცი გრძელი ნაბიჯით მიდიოდა, არ გარბოდა, მისი ფეხსაცმელის ხმა რბილად, ყრულ ერთვოდა ქალის ქუსლებს კაკუნს.

ღრქიალი გაიღო რკინის კიშკარმა, მერე გაქაზუნდა, მყისვე ნაბიჯის ხმა ფიცრის კიბეზე ავარდა, კარის ორივე ნაწილი ერთმანეთს მიაწყდა და ნაბიჯები დერეფანში გახმაურდა.

წელსზევით შიშველი ვაჟა ღია თანჯარასთან პირალმა იწვა ლოგინზე. მკერდი, მხრები, მკლავები ფანჯრიდან შემოსულ სინათლეზე უზოხიანავდა. თვალები დახუჭული ჰქონდა. არ ეძინა. წუხანდელი ამბით იმდენად დაქანცული, გატეხილი და აფორიაქებული იყო, ძილი არ ეკარებოდა.

ამას ანდრო განგიაზე ფიქრიც დაერთო. — „ღამმა რომ არ გაგვეჭრა, რა დაემართებოდა ქალაქს? რანაირად შესძლო ანდრომ ის, რაც წუხელ გააკეთა? ან ვასო ბრეგვაძისაგან ვინ მოელოდა ასეთ თავგანწირვას? კაცისაგან, რომელიც დღენიადაგ სულ ბუზღუნებს, კირვეულობს, უკმაყოფილოა, თითქოს ძალით აკეთებინებენ იმას, რასაც გულისთ, დიდი მონღომებიტა და სიყვარულით აკეთებს. იმ ზამთრისაგან რომ არ გადაერჩინა, წყალი წაიღებდა. რა ცურვა ცოდნია იმ სოფელელ ბიჭს! რა კარგად მოიქცა გალინა, რომ ანდროს შინ გაჰყვამა! ნეტა ექიმი თუ მიუყვანა! სიცხიანი კაცი მთელი ღამე წყალს ებრძოდა. რატომ ვერ მოვიფიქრე, ექიმი თვითონ მიმეყვანა! ვერც საავადმყოფოში მივდი, ვასო ბრეგვაძის ამბის გასაგებად. ვინ იცის, რა მიძიმედა დაშავებულნი! განაწყენებულმა, დაბრმავებულმა ჩემი უკმაყოფილებით, არ მიუყვანე ექიმი ანდროს. კმ! განაწყენებულმა! ანდრო უნდა იყოს ჩემზე განაწყენებულნი და არა მე ანდროზე. განგია მთელ მშენებლობაზე ფიქრობს და ზრუნავს, მე კი მხოლოდ ჩემს უბანზე... ლაწირაკით მოვექცევი, გალინას, ანდროს... — არ უნდოდა ამაზე ფიქრი. არაფერი არ უნდოდა ახლა, გარდა იმისა, ამდგარიყო, ექიმთან წასულიყო და მთავარ ინჟინერთან მიეყვანა, მერე საავადმყოფოში ვასო ბრეგვაძის ამბავი გაეგო. ტანი ისე ჰქონდა დამძიმებული, წამოჯდომაც ვერ შესძლო.

ფანჯარას შუე ადგა. მისი ნელი სხივი თვალებზე ეცემოდა. არც სხივს გრძობდა, არც მის სიტბოს. გათოშილი იწვა: სცადა, საბანი გადაეფარებია, ვერც ზელი ასწია. — „რა მემართება?! — ვერ მოასწრო ამის გაფიქრება, რომ დერეფნიდან ფეხსაცმელის ქუსლის კაკუნი შეესმა. — გალინაა. მის ფეხსაცმელის ხმაა. რატომ მორბის. ვიღაც მოჰყვება“. — კარი გაიღო და სეროვა შემოვარდა, გულამომჭდარი, სველი თმა მხარზე უყარა, სპირილონ გუნის პიჯა-

კი ეცვა ისევ, სახეზე ადამიანის ფერი არ ედო.

შემოჰყვა უჩა და იქვე კართან შედგა.

ერთი წუთის წინ წამოჯდომაც რომ ვერ შესძლო, ახლა უცებ წამოიჭრა ვაეა, ხელი სკამისაკენ წაიღო. იქ აღარ იღო მისი სველი ტანსაცმელი. დეიდა რუსულანს გაეტანა.

რუსულანმაც ვაიგონა სეროვას ფეხსაცმელის ქუსლების კაკუნი და ფეხდაფეხ შემოჰყვა.

წამით ოთხივენი მღუმარედ იდგნენ. მხოლოდ სეროვას აჩქარებული სუნთქვის ხმა ისმოდა.

— რა მოხდა, გალინა?! — ჰკითხა ვაეამ.

— ანდრეი ნიკოლაევიჩი... — მეტი ვერაფერი თქვა. სული ყელში ჰქონდა მომდგარი.

— რა მოუვიდა, ანდრას?! — კინაღამ დაიყვირა ვაეამ.

— წაიყვანეს, — თქვა სეროვამ ხრილით. ტუჩების თრთოლვას ვერ იკავებდა, ვერ იკავებდა ცრემლს და სახეზე ხელები აიფარა. — გათენებული არ იყო, რომ წაიყვანეს.

ვაეამ იცოდა, რას ნიშნავდა სიტყვა „წაიყვანეს“. ხელავდა, გალინა არკადიევნა ძლივს იდგა ფეხზე, ისე დაიბნა, ვერ მოახერხა მისუღიყო და ხელი მოეკიდა.

რუსულანმა სკამი დაუდგა და ფრთხილად დასვა.

— ლოგინიდან აყენეს სიცხიანი... რუსულან ალექსანდროვნა, მისი სახე რომ გენახათ... ღმერთო ჩემო... — ცრემლი წასკდა.

რუსულანი იმ დღით სამმართველდში არ წავიდა, ვერ მიატოვა დისშვილი. სეროვა და უჩა რომ წავიდნენ, ვაეა ოთახში ჩაიკეტა, ფანჯარა დახურა, რომ ქუჩის ხმაური და ზღვის ხმა არ გაეგონა. რუსულანის პატარა სახლი ზღვის ნაპირზე იდგა, ფანჯრებით ზღვისაკენ მიქცეული. ტალღები ნელი შრი-

ალით, შაშუნით გამოდიოდა ქვეშიან ნაპირზე ერთ რითმზე, ერთ ხმაზე. ეს ხმა წინათ ამშვიდებდა, აწყნარებდა ეყვას.

ახლა ვი აღიზიანებდა. ყველაფერი აღიზიანებდა. არაფრის გაგონება არ უნდოდა. თავზე საბანი წაიფარა. არც სინათლის დანახვა უნდოდა. ფიჭრიც არ უნდოდა. „წაიყვანეს“, ლერსმანივით ერჭობოდა გონებაში ეს სიტყვა. რა ექნა არ იცოდა. საბანი ვერ იფარაუდა ამ სიტყვისაგან. გაქცეულიყო ოთახიდან, გაქცეოდა, იგი თან გაჰყვებოდა. კარზე დააკაუნეს.

საბანი მოსროლა და წამოვარდა. ისეთი შიშით მიაჩერდა კარს, თითქოს თავის სიცოხლეში პირველად დაუკაუნეს კარზე.

— ვაჟა, მე ვარ, რუსუდანი, — მოესმა კარიდან დეიდის ხმა:

არასოდეს ჩაუეცტია თავისი საძინებელი ოთახის კარი. არ ახსოვდა, რატომ ჩაეცტა. მივიდა და გააღო, მერე მოწყვეტით დაეშვა ლოგინზე.

— რატომ ჩაიეცტე; ვაჟა?!

— არ ვიცი, რა დროა?

— გვიანაა. ისაუზმე ვაჟა.

— რა?... პო, საუზმე... არ მინდა საუზმე... რა მაკუმევეს ახლა საუზმეს?! არაფერი არ მინდა. ძილი მინდა. მეტი არაფერი, — დაწვა და საბანი გადაიფარა.

— კარგი, შვილო, იძინე, — უთხრა რუსუდანმა და გავიდა, კარი ფრთხილად გაიხურა.

ვაჟა გარინდული იწვა. არაფერზე არ ფიჭრობდა. — „იძინე, შვილო, — ეს მოდა ისევ დეიდის ხმა, — იძინე, შვილო“. — მეორდებოდა რუსუდანის ხმა...

გვიან გაიღვიძა. არაფერი ახსოვდა. მზე სახლის თავზე იდგა. საღამოვდებოდა.

ისე შიოდა, ეგონა, კუჭში ნალვერდლები ეყრა. ჩაიცივა. პირისდასაბანად რომ გავიდა, მაშინ გაახსენდა რა მოხდა გუშინ: წუხელ, რა გაიგო ამ დილით.

რუსუდანი სამსახურში წასულიყო. საქორწილო სუფრა ისევ უხედავად მიდიოდა. ვაჟა მაგიდას მიუჯდა. მისი გონება როგორღაც არაბუნებრივად მუშაობდა. ვერ ხედავდა, რომ საქორწილო სუფრას უჯდა და არა სასაუზმეს. პაღიანად, ხარბად ჭამდა. ზედ ღვინოს აყოლებდა. გვიან დაინახა, რომ საქორწილო სუფრა ისევ ისე იყო გაშლილი. გაახსენდა, რა ცუდად მოიქცა, რომ ქორწილი ჩაშალა. „ეს რა ჩავიდინე? ჭამა მიატოვა. — შეურაცხყოფა მივაყენე რუსუდან დეიდასაც. პეტრესაც. სტუმრებს“. — წამოდგა. სკამი შეესწია.

რუსუდანსა და პეტრეს შვილივით უყვარდათ. მათი გაზრდილი იყო. ვაჟასაც უყვარდა რუსუდანი და პეტრესაც. ზაფხულს არადღეგებზე რბილისიდან ფოთში ჩადიოდა და ზაფხულს რუსუდანთან და პეტრესთან ატარებდა. ესტუმრებოდა თუ არა ვაჟა, პეტრე პირველ რიგში თავის ეთნოგრაფიულ მუზეუმის ახალი ექსპონატების სანახავად წაიყვანდა.

რა არ იყო მუზეუმში გამოფენილი. მშენებლობაზე ნაპოვნი ძველი ხუროთმოძღვრული დეტალები, საკუთხეველები, საეზედაშეები, ჯვრები და ხატები, ქვევრები, დერგები, ამჭორები, სხვადასხვა ზომის ქოთნები და დოქები, ფიალები. ყველაფერი ეს ძველი კოლხეთის სხვადასხვა ცენტრში დამზადებული, აქ მოტანილი, ან შემოწირული იყო. აქ ელაგა კარგად გამოჩვენარი ფართო კრამიტები, მოწმენი იმისა, თუ რა მაღალი დონის საამშენებლო კულტურა ჰქონიათ კოლხებს: აქ იყო თიხის მიღები წყალსადენისათვის, რკინის მასიური იარაღები, ბრინჯაოს ქანდაკებები, მათ შორის ჰერაკლესიც, რაც იმას ადასტურებდა, რომ ჰერაკლე კოლხეთშიაც პოპულარული იყო.

ჰერაკლემ მითოლოგიური გადმოცემის თანახმად გაათავისუფლა კავკასიონს მიჯაჭვული პრომეთე. უნდა გენახათ, რა ვატაკებით უყვებოდა პეტრე მნახველებს პრომეთეს ამბავს. კავკასი-

ის მცხოვრებნი მხოლოდ ზევსს და ათენას არ სწირავდნენ მსხვერპლს, რომელიც პრომეთეს დასჯის მიზეზი იყო. იმითაც ამაყობდა პეტრე, რომ პრომეთე ჩვენი ამირანის ორეულიაო. ამას ისეთი რისხით, თვითდაჯერებით და აბლომებით ლაპარაკობდა, მნახველები პირდაღებული უსმენდენ.

ლაშაზად ეწყო შუშის კარადებში ოჭროს უელსაბამენი, სამაჯურები, სხვადასხვა დროის მეფეების, კეისრების, იმპერატორების, სულთანების, თუ შაჰების ოჭროსა და ვერცხლის მონეტები. სხვადასხვა ცხოველთა და ნადირთა სეულბატურული გამოსახულებები, ბერძნული და რომაული კერამიკა. კედელზე ეკიდა საბრძოლო იარაღები, ცხენის კახშულობები, კედლების გასწვრივ ხელოსნებისა და მიწის მუშების ხელსაწყოები და იარაღები ელაგა და კიდევ ბევრი რამ იყო კოლხეთის უძველესი კულტურის მდალადებული და მთუწყებელი.

უველაფერ ამას თავს ევლებოდა, თვალისჩინივით უფრთხილდებოდა პეტრე გერსამია. ფანტიკურად შეყვარებული კოლხეთის წარსულზე და კიდევ უფრო მეტად — მის მომავალზე.

ვაჟამ ქაშა მიატოვა, წამოდგა, კვლავ განმეორდა გონებაში ის სიტყვა. იდგა და გაშტერებული დაცქეროდა სუფრას.

ოთახში ნავსადგურში შემომაველი ხომალდის საყვირის ხმა შემოიჭრა, რიხიანი, ელერადი, ფანჯრები შეაზანზარა. ვაჟა ცნობდა ამ ხომალდის საყვირის ხმას. უყვარდა იგი ასეთი ძლიერი. შინიდან ისე გავიდა, პიჯაკის ჩაცმა დაავიწყდა. არ იცოდა, რისთვის გავიდა, სად მიდიოდა. ანგარიშშიუცემლად მიპყვებოდა ტროტუარს.

ქალაქის საათმა ხუთჯერ დარეკა.

ქუჩები ხალხით იყო სავსე. ზოგი სამსახურიდან ბრუნდებოდა, ზოგი ნავსადგურში მიიჩქაროდა. წინ ნაცნობები ხედებოდნენ. ესალმებოდნენ. ვაჟა ვერ ხედავდა. მის თვალში უველაფერი ერთმანხეთში ირეთდა: ხალხი, სახლები,

ეტლები, გაზონები, დობეები, კიშკრები, მანქანები.

მაშინ გამოერკვა, ფეხქვეშ ქვიშისა და სილის ხრამხარეში რომ შეეხმა. ზღვისპირას გასულიყო.

ზღვა ცასავით უძრავი იყო და ცასავით ლურჯი. შორს მიმოფანტული იყო თხელი და სქელი, თეთრი და ტყვიისფერა ღრუბლები. ღრმულებში გაჭრილი მზის სხივები ისე მძაფრად ანათებდა ნათ, თითქოს უჩინარ მხატვარს თავისი ვეება ფუნჯით წითელი, ქარვისფერი, შინდისფერი საღებავები მოესვას.

ეს საღებავები ქალაქის თავამდე ფერადდა ცასა და ღრუბლებს; ზღვაზე დაცემული, დიდ სიგრძე-სიგანეზე იყო გაშლილი და ნაპირამდე აღწევდა, მაგრამ არა ისეთი განსხვავებული ფერებით, როგორც ცაზე და ღრუბლებზე. ზღვაზე ფერების აღი უფრო თხლად იწვა და ცასავით არ იწვოდა მისი ზედაპირი.

ამ ფერების ფონზე ხან ერთგან ამოჰყოფდა შავ, პრიალა თავს დელფინი, ხან მეორეგან, მერე გამოჩნდებოდა მისი მოღუნული ასივე შავი, პრიალა ზურგი და, ბოლოს, მარაოსავით გაშლილი კუდი. მერე ერთბაშად გახშირდა დელფინების თამაში, გაისმა წყლის ტყალაშუნი. ზღვა აღელდა. ვაჟას წინ დელფინების შავი ზურგი, თავი, კუდი ერთმანეთში ირეოდა, ბზინავდა მზეზე და იმალებოდა წყალქვეშ.

დანიხბეს ვაჟა და ახლო მოცურდნენ ნაპირთან. მოცურდნენ ერთად, ჯგროდ. ვაჟას მოეჩვენა, რომ ისინი თანაგრძნობით უყურებდნენ და უქნევდნენ თავს. პირველად ხედავდა დელფინებს ასე ახლო. რალაც ადამიანური სითბო იგრძნო მათში. გაუკვირდა, წინ წაიწია, ზედ წყალთან მივიდა, უნდოდა ხელი გადაესვა თავზე დელფინისათვის.

დელფინებმა იგრძნეს ეს, გამზიარულდნენ, აყივლდნენ, მალა იწყეს ხტომა. ისეთ ხმას გამოსცემდნენ, ვაჟას ეგონა, მელაპარაკებიათ.

აღარ მეორდებოდა ის სიტყვა. დამშვიდდა. იდგა და დელფინებს უყურებდა.

კვლავ გაისმა ქალაქის საათის ხმა. დელფინები თანდათან დაშორდნენ ნაპირს, პირით ვაჟასაკენ, ყვინთვით უკან იწევენდნენ, ეშვებოდნენ. უკან-უკან ცურვით ერთბაშად გაუჩინარდნენ. აღარ ისმოდა ყვილი. აღარ ისმოდა წყლის ტყლაშუნი.

ზღვის ზედაპირი სარკესავით პრიალებდა. მის დასალიერში უზარმაზარი მზე ციდან ეშვებოდა, კაშკაშით ჩადიოდა ზღვაში, ქვეყანას ტოვებდა. ცივი ვარვარით ეფინებოდა სხივები ზღვას. მომაჯადოებელი იყო მზე თავისი დიდებით, ზეიმური ღაღანით.

ვაჟა ნაპირს მიჰყვებოდა. მის ფეხქვეშ სველი სილა ირწყვოდა. ნაპირზე გამოსულმა წყალმა ფეხი დაუსველა. სიცივემ უცებ გაახსენა სეროვას მოტანილი ამბავი და კვლავ ლურსმანივით ჩაერჭო გონებაში ის სიტყვა. — „ნუთუ არ დაბრუნდება, ანდრო? არ მოვა? არ მოვა ამ მიწაზე? არ დააშრობს ამ ჰაობებს? ანდრო ამისათვის იღვწოდა, ამისათვის ცხოვრობდა...“

რა მნიშვნელობა ჰქონდა ვაჟასათვის ლანჩხუთის უბანს დააშრობდნენ, თუ ქალადიდის უბანს? ანდრო აღარ იყო მათთან. — „არა. რაღაც შეცდომაა ალბათ, ანდროს გაათავისუფლებენ.“

ფეხქვეშ სილასა და ქვიშას ხრამხრუმში გაუდიოდა.

ტარიელ ქარდა მარტო იყო თავის კაბინეტში. შეწუხებული, დაქანცული, უძინარი. ნელი ნაბიჯით ბოლთას სცემდა ფანჯრების წინ, პაპიროსს ეწეოდა, რაღაცაზე ფიქრობდა დამაბულად, შუბლშეკვრით. ფიქრიდან კარის კრიალმა გამოიყვანა. მიბრუნდა.

ზღურბლზე ვაჟა ჯაფარიძე იდგა.

მშენებლობის უფროსი სწრაფად გაემართა მისკენ.

— კარგი ჰქენი, ვაჟა, აღრე რომ მო-

დი. თათბირის დაწყებამდე მინდოდა მენახე.

ჯაფარიძეს არ ახსოვდა, წუხელ შეწვეტილი თათბირი დღეს რომ უნდა გაეგრძელებიათ.

ტარიელ ქარდამ მაგიდასთან მიიყვანა.

— დაჯექი, — თვითონ მაგიდას მეორე მხრიდან მოუარა, ვაჟას, პირდაპირ დაჯდა, პაპიროსი საფერფლეს დაასრისა, ზედ დაავდო და ვაჟას, ძხოლოდ ახლა შეხედა. დაინახა მისი ვაფთხრებული, გაწამებული სახე და აღვრეული თვალები. — წუხელ ძლივს ვიხსენით ქალაქი... — თავზე ხელი გადაისვა. დამბა რომ არ გაგვეჭრა...

ვაჟა მიხვდა, ამაზე არ უნდოდა ახლა მშენებლობის უფროსს საუბარი. ასეთი შეშფოთებული, შეწუხებული ჯერ არ უნახავს იგი. ათი წლით დაბერებულს ჰგავდა.

— რაც მახსოვს, ასე არ აღიდებულა რიონი.

— ხომ არ იცით, როგორ არის ვასო ბრეგვაძე? — ჰკითხა ვაჟამ და მაშინვე შერცხვა, ბრეგვაძის ამბავს მშენებლობის უფროსს რომ ეკითხებოდა და აქამდე თვითონ არ წაივია მის სახანჯავად.

— სისხლი გადაუსხვს.

— ვინ მისცა სისხლი?

— იმ ყმაწვილმა, ქალს რომ არ ატანენ. ვასო ბრეგვაძემ კი დასცინა მას. — ნერვიულობდა, კოლოფიდან პაპიროსი ამოიღო. არ მოუციდა, თითებში ატრიალებდა, შემოეფშენა, საფერფლეზე დაყარა. — ვასო ბრეგვაძე ყეთილი გულის კაცია, — ახალი პაპიროსი ამოიღო კოლოფიდან.

ვაჟასაც გადაედო მშენებლობის უფროსის მღელვარება. გადაწყვიტა აღარ დაეყოვნებია — ეთქვა რისთვის მოვიდა.

— ტარიელ, წუხელ უხერხულად მივიჩნიე თათბირზე. მეთქვა... — გაჩუმდა, სახე მოარიდა ქარდას.

ტარიელი წამოდგა, სკამი უფრო ახლო დადგა ვაჟასთან და დაჯდა.

— გისმენ, ვაჟა.

— სამსახურიდან უნდა გამათავისუფლო... — რატომ?!. რა მოხდა?!

— გამოქირდება ჩემი უბნის მიტოვება... — სხვებს არ გაუქირდებათ?!

— გაუქირდებათ. ვასო ბრეგვაძესაც გაუქირდება. — ვასო არ მიატოვებს მშენებლობას- ძალით რომ გავაგდოთ, მაინც არ წავა, — პაპიროსს მოუცილა.

— ისე შევეჩვიე ჩემს უბანს. ქარდა სახეში შეაჩერდა და გაიმეორა:

— შეეჩვიე შენს უბანს... კარგი გიქნია წუხელ უხერხულად რომ მიგიჩნევია თათბირზე ამის თქმა. მართლაც უხერხულია. სირცხვილია. დიახ, დიახ, სირცხვილია.

— გარდა ამისა, რა ვუთხრა მეშებს, მოუთმენლად რომ ელიან მიწას?

— ქალადიდის მშენებლობის მუშებიც და გლეხებიც ელიან მიწას... მოუთმენლად. — პაპიროსი კვლავ დაასრისა ხაფერფლზე. — ვაჟა, შენ კომუნისტი ხარ... პარტიის ჯარისკაცი.

— რა მნიშვნელობა აქვს, ტარიელ ახლა ამას...

— აქვს მნიშვნელობა, — მშენებლობის უფროსმა გაოცებით და გულმოსულად შეხედა: — დიდი მნიშვნელობა აქვს და ყოველთვის ექნება მნიშვნელობა იმას, რომ ჩვენ კომუნისტები, ყოველ დროს, ყოველ მდგომარეობაში პარტიის ჯარისკაცები ვიქნებით. შენ ალბათ, იცი რას ჰქვია ჯარისკაცი.

— ვიცო, ტარიელ... როგორც კომუნისტი, პარტიის ჯარისკაცი, ვთქვათ მე დაგვრჩი...

— დიახ, ვალდებული ხარ, დარჩე, როგორც კომუნისტი, — არ აცალა მშენებლობის უფროსმა სიტყვის დამთავრება, — მაგრამ ეს არ კმარა. შენ გულით უნდა დარჩე, შეგნებით უნდა დარჩე. იმის შეგნებით, რომ ეს საქმისთვის, მშენებლობისათვისაა საქიროს და კიდევ იმის შეგნებით... — გაჩუმდა, თავი გაიქნია: — არა. «კიდევ» აქ უაღ-

გილო სიტყვა. უპირველეს ყოვლისა, იმის შეგნებით, რომ შენ პარტიის ჯარისკაცი ხარ ჯარისკაცს მეტი ვეალება. მეტი მოეთხოვება, — წამოდგა; თან-ჯრების წინ კვლავ ბოლთის ცემა დაიწყო. — სოფლის ერთ მასწავლებელს ვიცნობდი, ვაჟა, — შეჩერდა ჯაფარიძის წინ, — შალვა კორძაიას. იგი ფედერალისტი იყო. ვაგონივით ვიწრო ოთახში ცხოვრობდა. მაგდის, საწოლის, წიგნის კარადისა და რამდენიმე სკამის მეტი არაფერი ებოდა, პირადი ცხოვრება არა ჰქონდა; სჭეროდა ფედერალისტური პარტიისა და ცოტა მენშევიკური პარტიისაც. სასტიკი წინააღმდეგი იყო საქართველოში მეთერთმეტე არმიის შემოსევის, მაგრამ როცა ლენინის მიწის დეკრეტი წაიკითხა, როცა გაიგო, რა მოჰქონდა ქართველი ხალხისათვის კომუნისტურ პარტიას, ჩვენს მხარეზე გადმოვიდა. მაშინ მის ერთ სიტყვას ჩვენთვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა. იმ ერთი სიტყვის თქმა იმ დროს ადვილი არ იყო სამოცდახუთი წლის კაცისათვის — ფედერალისტისათვის. მაშინ ბევრი სცდებოდა, ბევრს ეგონა, რომ მეთერთმეტე არმია რუს კომუნისტთაგან შემდგარი დამპყრობი არმია იყო და მასწავლებელიც ასე ფიქრობდა. მაგრამ მან დაუჯერა ლენინს, მის საქმეს, კომუნისტებს.

— ლენინს დაუჯერა, — თქვა ვაჟამ, — ლენინისა მეც მჯერა ისე, როგორც ყველა ნაშღვილ კომუნისტს და ამიტომ შევედი კომუნისტურ პარტიაში, — თავი ასწია და შეხედა ხის დიდ ჩარჩოში ჩასმულ ლენინის სურათს.

ბელადი კრემლში, თავის სამუშაო ოთახში წიგნის კარადასთან იდგა, მარცხენა იდაყვით კარადის თაროზე დაყრდნობილი. პიჯაკვანსნილი, მარჯვენა ხელი ჯიბეში ეღო. როგორც ვაჟას მოეჩვენა, ყურადღებით და მკაცრად უსმენდა მათ საუბარს.

მშენებლობის უფროსმაც მიიხედა ლენინის სურათისაკენ და მიხედა, რომ ვაჟას შეწუხების მიზეზი არც უძილო-

ბა იყო, არც ის, რაც წუხელ გადახდათ. არც მისი უბნის მშენებლობის შეჩერება. — „იქნებ, ანდრო განვიას ამბავი გაიგოს!“

— მეც იმიტომ შევედი კომუნისტურ პარტიაში, ვთხრა, რომ ლენინს დაეუფერე, — უთხრა ტარიელ ქარდამ, — მე ამ ქალაქში დავიბადე და გავიზარდე. აქ, ნავსადგურში მტვირთავად ვმუშაობდი. ქარხნისა და ნავსადგურის მუშების არაფერსაც ვერ ვხედავდი. ძლიერი, შეკრული წრე მყავდა. მიყვარდა წრის წევრები, მეც უყვარდი მათ. მიყვარდა ზღვა, ნავსადგური, ქარხანა, ქალაქი, მინდოდა სწავლა, მაგრამ ერთ მშვენიერ დღეს პარტიამ სოფელში გამგზავნა. მიჭირდა ამხანაგების, ნავსადგურის, ქარხნის, ზღვის, ქალაქის მიტოვება... და კიდევ ერთი ქალის... ვარდა ამისა, არ ვიცნობდი სოფელს, გლეხის ხასიათს და შაინც წავედი. შევიგნე, რომ ეს საქმისათვის, პარტიისათვის იყო საქირი და წავედი... გულით წავედი...

— მაშინ სხვა დრო იყო, ტარიელ!

— რაო?! — ეუშტად შეხედა მშენებლობის უფროსმა, — კომუნისტისათვის დროს მნიშვნელობა არა აქვს. კომუნისტი ყოველთვის პარტიის ჯარისკაცია. პირშიცა და ლხინშიცა. — სული მოითქვა, მშვიდად განაგრძო: — არასოდეს არ მიფიქრია ჩემს თავზე. ვფიქრობდი პარტიისა და ხალხის საქმეზე. ჩემთვის ყველაზე დიდი საქმე ადამიანი იყო. ყველაზე დიდი სიმდიდრე ადამიანისათვის ადამიანიაო, ამბობდა ლენინი. ასე უნდა ფიქრობდეს ყოველი კომუნისტი. — ისევ დაჯდა: — მერე სოფელი, გლეხი ისე შემიყვარდა, აღარ მინდოდა ქალაქში დაბრუნება, მაგრამ პარტიამ საუბრო კომიტეტიდან აქ გადმომიყვანა ქალაქკომის მდივანად. შემდეგ მშენებლობის სამმართველოს უფროსად დამნიშნა, — წამოდგა, ფანჯარასთან მივიდა, ერთხანს იქ იდგა ზურგივთ ვაჟასაყენ, ორივე ხელით რაფაზე დაყრდნობილი. უყვარდა იქ დგომა. მზე ამ მხრიდან ამოდიოდა. სამმართველოში

აღრე მოსული, აქედან შეხუტებდა მზის ასობრძახებას, სინათლე-სითბოს და სიციცხლის დიდი მეუფის ამობრძახებას. მერე ვაჟასაყენ მიტრიალდა. ხელები ისევ რაფაზე ედო: — ვაჟა, ჩემთვის გასაგებია შენი ტყივილი... შენი და ბრგვედის უბანი ძალიან დიდ საქმეს ეწირება. დიდი საქმე კი ზოგჯერ უმსხვერპლოდ არ კეთდება.

...რომ გაიგებენ, ჩვენი უბნის მშენებლობა შეჩერდეს, მუშებისა და გლეხების სახეგარი არ გაჩერდება და წავა... — ვაჟამ დაქანცული თვალებით შეხედა მშენებლობის უფროსს. უნდოდა, თავისი გადაწყვეტილება გაემართლებია არა მარტო ტარიელ ქარდას წინაშე, თავის თავის წინაშეც. მაგრამ ვერ ახერხებდა. განვიას სახე არ შორდებოდა თვალრიდან. — „ანდროს უნდოდა ასე, ანდროს უნდოდა მშენებლობის ერთ უბანზე თავმოყრა. ეს მისი სურვილი, მისი ოცნება იყო. სწორად ფიქრობდა, ანდრო“, — მეორედებოდა მის გონებაში.

— ის, ვინც მხოლოდ იმისათვის არის მოსული, რომ მიწა მიიღოს, წავიდეს, — უთხრა ტარიელ ქარდამ.

— ვინდა იმუშავეს, ტარიელ მშენებლობაზე?!

— ვინც დარჩება... და კიდევ ტექნიკა. ტექნიკას დღით-დღე სულ უფრო მეტი მივიღებთ. ახლა მშენებლობაზე მხოლოდ ინგლისური და გერმანული ექსკავატორები და ბულდოზერები მუშაობს. ძალე სამამულო ექსკავატორებსა და ბულდოზერებს მივიღებთ. ჩვენი, დღევანდელი, ათას ცხრაას ოცდაჩვიდმეტი წლის ტექნიკით აღარ ვიმუშავეთ მომავალში. საკუთარი ახალი ექსკავატორები გვექნება, ყოველგვარ „ლუბეკზე“, „პრისტმანზე“, „მენიკზე“ და „კოპელზე“ უკეთესი.

ვაჟა შეშინდა, რომ არ წამოცდნოდა, კარგი, მართალი ხართ, უკან მიმაქვს ჩემი გადაწყვეტილება, ჩემი სიტყვაო და წამოდგა.

— ყველაფერი, რაც თქვენ ბრძანეთ, მართალია, ტარიელ, მაგრამ მე შაინც

უნდა გამათვისუფლოთ. თქვენ იცით, ტარიელ ჩემთვის შრომა სიცოცხლეა, მაგრამ...

— დაჯექი! — უბრძანა მშენებლობის სამმართველოს უფროსმა, — ალბათ, ცუდად მისმენდი! — ბრახს ვერ იკავებდა.

— ჰო, ალბათ ცუდად გისმენდით... როგორც შემეძლო ისე გისმენდით.

ტარიელ ქარდა ხედავდა, რომ ვაჟა მასზე უფრო შეწუხებული იყო, შემფოთებული იყო. ხედავდა, ახლა ამის ნიბეზი არც ლანჩხუთის უბნის გაუქმება იყო და არც ვასო ბრეგვაძის მძიმედ დაშავება. კედლის საათს შეხედა.

— საცაა თათბირს დაეწყო, — კართან მივიდა, ჩაეცტა. მობრუნდა და ვიდრე მაგიდასთან მივიდოდა, დაიწყო: — მე თითქმის ის გავიძეორე ახლა, რაც გუშინ თათბირზე ვთქვი, — დაჯდა: — სხვა უნდა მეთქვა, — ხმას დაუწია და კარს შეავლო თვალი: — შენ გათავისუფლებას ითხოვ. სულ ტყუილად ელაპარაკობდით თურმე ამდენი ხანი, — შეხედა ვაჟას და დარწმუნდა, რომ მან ყველაფერი იცოდა, რომ მას ახლა ნუგეშისცემა ჰქონებოდა და არა ჭკუის სწავლება. არ შეეძლო ამის გაკეთება. თავად ვერ მოერიოა მწუხარებას, მაგრამ საჭირო იყო ყველაფერი ეთქვა ვაჟასათვის. ეს მას უნდა გაეკეთებინა. მხოლოდ მას. — ვაჟა, ანდრო განგიას კიბო აქვს, — დაიწყო ერთბაშად, პირდაპირ.

ვაჟას ტუჩები გაუცივდა.

— ეს რა მითხარით, ტარიელ?! — ძლივს წაილულლულა.

— მხოლოდ სამმა კაცმა ვიცით ეს ამბავი.

ვაჟა თვალს არ აშორებდა მშენებლობის უფროსის თეთრ მარმარილოსფერ, ცივი ოფლით დაცვარულ სახეს.

— მე, ექიმმა და ანდრომ.

— ვინ იფიქრებდა...

— ვინც ანდროს იცნობდა, არ იფიქრებდა. ერთხელ გავერით, თითქოს სხვათაშორის მითხრა: დიდ საქმეს, უპირველეს ყოვლისა, სულიერი, დაეი-

ნება, სიმტკიცე და რწმენა უნდაო. თურმე მედიცინამ იცნო მშობლები, როდესაც რწმენა, დაინება, სულიერი სიმტკიცე ამარცხებს სიკვდილს, ერევა მას... კიბო მანამდე ვერ მაჯობებს, ვიდრე ჭალადიდის უბანს არ დავაშრობო. დარწმუნებული იყო, მანამდე შეაკავებდა სიკვდილს... — სიტყვა ვერ დაამთავრა, გაჩუმდა, ისევ გადაისვა თავზე ხელი. — ანდრო მართლა მოერეოდა სიკვდილს. ასეთი რწმენის ადამიანი მოერევა. უსათუოდ მოერევა.

ლენინი თითქოს უფრო მეტი ყურადღებით უსმენდა.

— ანდრო განგიას წინადადების განხორციელებას ვილაც აკიანურებდა, ხელს უშლიდა.

— რა ხდება, ტარიელ?!

— მეც მინდა, ვაჟა, გავიგო, რა ხდება, მაგრამ ვის ვკითხო?

ტარიელ ქარდა დიდხანს იჯდა მდუმარედ. ეტყობოდა, რაღაცის თქმას აპირებდა და უქირდა.

ვაჟა მოლოდინით შეჰყურებდა.

— თუ მაინც მაჯობა სიკვდილმა, მითხრა ერთხელ ანდრომ, — ჩემ ადგილზე მთავარ ინჟინრად, ვაჟა ჯაფარიძე დანიშნეთო...

— ანდრომ თქვა ეს?! ჩემზე?! — ძლივს ამოიღო ხმა ვაჟამ.

— ანდრომ თქვა, ვაჟა, გამიგე?

ვაჟამ თავი გაიქნია:

— ვერა. ვერ გავიგე, ტარიელ.

— ეს მისი სურვილი იყო, — ტარიელმა ცხვირსახოცი ამოიღო შარვლის ჯიბიდან, რომ სახეზე ოფლი შეეწმინდა. ვერ მოახერხა, ხელი უთრთოდა, მუშუქნიდა, მერე შარვლის ჯიბის ნაცვლად, კიტელის ჯიბეში ჩაიჭურთა. — ვაჟა, პარტიაში შესვლის დღიდან, იატაკქვეშ მუშაობის დღიდან, ყოველი გასაჭირისას, სპასუხისმგებლო საქმისას, მხარში შედგენენ კომუნისტები — ჩემი ამხანაგები. მუდამ მქონდა მათი იმედი. ახლაც ასეა. ვერ წარმომიდგენია უიშათოდ მუშაობა, ცხოვრება და თუ გნებავს რაიმე წარმატება მუშაობაში და ცხოვრებაში. ასეთია ანდროც.

თუ მაინც მაგობა სიკვდილმა, ჩემ ადგილზე მთავარ ინჟინრად ვაქა ჯაფარიძე დანიშნეთო. მას შენი იმედი ჰქონდა, როცა ამას ამბობდა, როგორც კომუნისტის, ამხანაგის, კარგი ინჟინრის. — შეისვენა, სული მოითქვა: — ვაქა, კომუნისტები ჩემს გვერდით რომ არიან, მხნედა ვარ, დარწმუნებული ვარ საქმის წარმატებაში.

ვაქა არ უსმენდა. უცებ თავი ასწია და ჰკითხა:

— რა ელის, ანდროს?

— ეს არავინ იცის, — უპასუხა ტარიელ ქარდამ ჩავარდნილი ხმით.

მოსაცდელ ოთახში თათბირზე მოსულები იცდიდნენ.

მდივანმა კარზე დააკაკუნა, რომ შეესვენებია მშენებლობის უფროსისათვის, თათბირის დაწყების დრო დიდი ხანია გავიდაო, მაგრამ ტარიელ ქარდამ უურადღება არ მიაქცია კაკუნს. პაპიროსის მოუკიდა და ღრმად მოქაჩა. ბოლმა თავბრუ დაახვია. ვაქამ იცოდა, რომ ტარიელი ნამდვილი მწვეველი არ იყო და მხოლოდ მუშაობისას, ან ნერვიულობისას ეწეოდა, მაგრამ ბოლს არ ულაპავდა.

— ნუთუ ეწევი, ტარიელ, — უთხრა ვაქამ.

— ნუ ეწევი?!, ანდრო ამბობდა, რომ შენ ნიჭიერი ინჟინერი ხარ. დიდი მომავალი გაქვს... არ შემძლია ისიც არ გითხრა, ვაქა... — არ უნდოდა ამის თქმა, მაგრამ საჭიროდ თვლიდა ეთქვა: — ანდრო იმასაც ამბობდა, რომ შენ ცოტა პატივმოყვარე ხარ.

ტავ. ლმა გადაუარა ვაქას სახეს. თავი დახარა. ანდრო განგია თურმე მას თავის წინადადების მოწინააღმდეგეს, პატივმოყვარეს, თავის მაგივრად ტოვებდა. — „ნუთუ პატივმოყვარეობის ზრძნობა მამოქმედებდა?! არა. არა... მაგრამ ანდრო ასე ფიქრობდა. ალბათ, მართლაც ასეა... ანდრო ოდესმე უთუოდ პირდაპირ მეტყვოდა ამას, არ მომერიდებოდა და მეტყვოდა“.

კარზე ისევ დააკაკუნა მდივანმა. მშენებლობის უფროსმა საათს დაბე-

და. წამოდგა და კარის განაღდებად გაემართა.

მოსაცდელ ოთახში, გარდა თათბირზე მოსულებისა, ისინიც იყვნენ, ვინც ცენტრალური კომიტეტისა და სახკომსაბჭოს გადაწყვეტილება გაიგო: ქალი და კაცი ჭგუფ-ჭგუფად იდგა. ხმამაღლა კამათობდნენ, ზოგი თავის კმაყოფილებას გამოთქვამდა, ზოგი უკმაყოფილებას.

წუხანდელ ავდართან ჰიდილით ქანც-გაწყვეტილებს, გატანჯულებს, არ დაუსვენიათ, არც ტანსაცმელი გამოუცვლიათ ისე მოვიდნენ თათბირზე.

ყველაზე წინ მშენებლობის უფროსის კაბინეტის კართან სეროვა იდგა. იგი მოუთმენლად ელოდა კარის გაღებას. იცოდა რომ მშართველთან ვაქა იყო, გრძნობდა რატომ იყო მოსული. კარი გაიღო თუ არა, მაშინვე ვაქას შეაელო თვალი, მერე ტარიელ ქარდას, იქნებ მათ სახეზე ამოეკითხა, რა გადაწყვიტა ვაქამ.

გაღონა არკადიენასათვის წარმოდგენელი იყო ვაქას წასვლა მშენებლობიდან. ეს იმასაც ნიშნავდა, რომ სეროვასაგანაც წავიდოდა.

ვაქამ თვალი ააჩიდა, ისევ ის ადგილი დაიკავა. მაგრდასთან, წუხელ რომ იჭდა. ეს კარგი ნიშანიაო, გაიფიქრა სეროვამ და სწრაფად გაეშურა. მაგიდისაკენ, რათა ვაქას გვერდით დამჯდარიყო.

ვაქამ სკამი გამოუწია.

სეროვა დამშვიდდა.

„არა. არ წავა, ვაქა. ვერ მიატოვებს ანდრო ნიკოლაევიჩის საქმეს“, — ამ ფიქრმა გაუმტყცია იმედი, გაუხელა ეკვი.

თათბირი რომ დამთავრდა, შეუღამე გადასული იყო. თათბირის მონაწილენი ჭგუფ-ჭგუფად გადიოდნენ სამმართველოს სადარბაზო შესასვლელიდან. ერთნი ალმა მიჰყვებოდა ლენინის ქუჩას, მეორენი დაღმა, მესამენი იჭვე, მარცხნივ უბევედნენ ქუჩაში. დამინსკი-

წუნარეში მათი ლაპარაკი გარკვევით ისმოდა.

ჰაერი სუფთა იყო. ნელი, გრილი ზღვაური უბერავდა და დადლილები, კაბინეტის შეხუთული ჰაერით მოთენთილები, ხარბად ისუნთქავდნენ.

უჩა შამუგია ჰადრის ქვეშ, სადარბაზო შესასვლელის წინ იდგა ქუჩის მეორე მხარეს. გარეთ იყო დარჩენილი, არ იცოდა სად წასულიყო, ვისთვის მიემართა. ანდრო განგიას დრაგერის თანაშემწედ უნდა მოეწყო. ახლა ვის მიმართოს? სეროვას, თუ ჯაფარიძეს? ორივესი ერიდებოდა. მათ გუშინ და წუხელ იმდენი უსიამოვნება შეხვდათ. ვედარ შეაწუხებდა. განსაკუთრებით ვაჟასი ერიდებოდა. ვაჟა მთავარ ინჟინერზე ნაწყენი იყო. შეიძლება არ დაეხმაროს. სეროვა? სეროვა დაეხმარება. მას თხოვს, მაგრამ ამაღამ ვერ ეტყვის. წავა, ან სადგურში გაათევს ღამეს, ან პორტში. ამ ფიქრში რომ იყო, ვაჟა ჯაფარიძე გამოვიდა სადარბაზო შესასვლელიდან მაშინვე დაინახა უჩა და დაუძახა.

უჩამ სწრაფად გადაპრა ქუჩა და მიეგება.

— ვის უცდი, უჩა?

უჩა არ მოელოდა, რომ ვაჟა ყურადღებას მიაქცევდა.

— თქვენ გიცდით... ანდრო განგიამ გუშინ ექსკავატორზე მოწყობა შემპირდა.

— გუშინ შეგპირდა. დღეს... — სიტყვა არ დაამთავრა.

— მითხარით, რა მოხდა, ბატონო ვაჟა.

— არ ვიცი, არავინ იცის. ნუ მეკითხები, უჩა.

— რატომ?!

— დადგება დრო და იკითხავენ.

— როდის?

— არ ვიცი. მაგრამ დადგება დრო.

— მერე გვიან იქნება, ბატონო ვაჟა.

— გვიან იქნება, მაგრამ მაინც იკითხავენ... და პასუხს მოთხოვენ.

— ვის?

— იმათ.

უჩამ აღარ ჰკითხა, ^{არც უნდა} ^{გვესაუბროს} ^{ეს} „იმათ“.

— ბევრი აღარ იმუშავენს, რომ გაიგებს ანდრო განგიას ამბავს.

— იმუშავენს, უჩა. ყველა იმუშავენს, ვინც ანდროს იცნობდა. გესმის, უჩა, ყველა იმუშავენს. მე დღეს მშენებლობიდან გათავისუფლება ვთხოვე ტარიელ ჰარდას. უკან მიმაქვს ჩემი დაუფიქრებელი გადაწყვეტილება. რაც ანდროს უყვარდა, რისთვისაც იღწოდა, ყველაფერი ძვირფასია ჩემთვის... ანდრო სიყვარულზე ლაპარაკობდა გუშინ. მე ვუთხარი, ბევრს ლაპარაკობ სიყვარულზე-მეთქი. დაუფიქრებლად ვუთხარი, სისულელე წამოვროშე. ანდრო განგია სიყვარულისათვის იყო გაჩენილი, სიყეთისათვის იყო გაჩენილი, ზალხის საქმისათვის იყო გაჩენილი... ღამის გასათევი გაქვს? — ჰკითხა ვაჟამ უცებ, ამაზე საუბარი რომ შეეწყვიტა.

— მაქვს, — უთხრა უჩამ.

— წადი. დაისვენე. შუა ღამე გადასულია. მე გალინა არკადიევნას დაველოდები.

— თქვენ მას უყვარხართ, ბატონო ვაჟა. — უთხრა მისდაუნებურად უჩამ.

— რაო?! — გაკვირვებით შეხედა ვაჟამ.

— თქვენ მას ძალიან უყვარხართ.

— შენ საიდან იცი?

— ამას რა ცოდნა უნდა. განა თვალი არა მაქვს.

— კარგი თვალი გქონია, უჩა. მე არა მაქვს კარგი თვალი. წადი. საცაა გალინა არკადიევნა გამოვა. მაღლობელი ვარ, უჩა.

— რისთვის მიხდით მაღლობას, ბატონო ვაჟა?!

— იმისათვის, რომ კარგი თვალი მაქვს და კარგი გულიც.

— ღამე მშვიდობისა, ბატონო ვაჟა.

— მილი ნებისა, უჩა.

როგორც კი უჩა გაშორდა ვაჟას, სადარბაზო შესასვლელიდან სიორდა გამოვიდა და ვაჟასთან მივიდა.

— მომლოცავს პატენ ვაჟა, მთავარ
ნენრად დანშენა, — უთხრა ვაჟას
და ხელი გაუწოდა ჩამოსართმევად.

ვაჟამ ხელი არ ჩამოართვა.

ეს არ შეიმჩნია სიორდიამ.

— თქვენ მართალ ყავთ, პატენ ვაჟა!

— არ შესმის რას შეუბნებში.

— ანდრო განგაა თავს სახელსათვს
ღწვოდა.

— როგორ?!

— თქვენ გეგონათ, საქმსათვს კლავ-
და თავს? აქამდე უნდა წაეყვანათ...

— რა თქვი?! — საყელოში წვდა ვა-
ჟა, შეანჭდრია. — გაიმეორე, რა თქვი!
სიორდიამ ვერ გაიმეორა.

ვაჟამ მჯილი ჰკრა მკერდზე.

სიორდია შებარბაცდა, უკან გადაპ-
ქანდა, გუბეში ჩაჯდა. ვაჟას მოულოდ-
ნელი საქციელით გაოგნებული, უცებ
ვკრ წამოდგა, იჯდა და ქვევიდან შეპ-
ყურებდა დასჯილი ძაღლივით.

სამშართველოდან გამოსულმა სერო-
ვამ დაინახა, როგორ სწვდა ვაჟა საყე-
ლოში სიორდიას, შეანჭდრია და მერე
მჯილი ჰკრა მკერდზე.

— ვაჟა! — წამოიძახა შეშინებული
ხმით. — რა მოხდა, ვაჟა?!

სიორდია მაშინვე წამოდგა.

— არაფერ მოხდარა, გალნა არკა-
დევნა.. უბრალოდ წავეცე, — წაილულ-
ლულა სიორდიამ და მაშინვე გაშორდა
ორივეს.

— რა ჩაიღინა ასეთი, ვაჟა?!

— ცხოვრობს, მუშაობს ამდენი წე-
ლიწალი შენს გვერდით ადამიანი და კა-
რგად არ იცი, ვინ არის, — უთხრა მღე-
ღვარებისაგან ჩახლენილი ხმით ვაჟამ.

სეროვა მიხვდა რაღაც ცუდი, რომ
უთხრა განგიაზე ისიდორემ. აღარ ჩა-
ეკითხა.

— მე მიცდიდი, ვაჟა?

— შენ გიცდიდი, გალინა.

— წავიდეთ, — ხელი გაუყარა მკლა-
ვში სეროვამ.

ჩუმად მიდიოდნენ ცარიელ ქუჩაში.
ორივეს უმძიმდა ლაპარაკის დაწყება.
ორივეს გონება ისევ ანდრო განგიას
ამბით იყო მოკული. შედგნენ რიონის

ხილზე. მდინარე აღარ ღმუთოდა და
შხუოდა. აღიდებულნი და მღვრნი ეყო-
ნაგრამ საგრანობლად დაეკლო. მიბრუ-
ნდნენ ჩქით, საიდანაც თავისი მძიმე
წყალი მოჰქონდა რიონს.

ქალაქს ეძინა. არსად ადამიანის ჰაჟა-
ნება არ იყო.

ზღვა ოდნავ ხვნეშოდა.

ხიდის მოაჯირს დაეყრდნენ.

— რა მშვიდია ახლა რიონი, — უთ-
ხრა ვაჟამ სეროვას. — წუხელ წალე-
ვას გვიპირებდა.

— მეგონა, ზღვა მოდიოდა მთები-
დან. ზომ შეიძლება კიდევ გადაირიოს
რიონი!

— შეიძლება, გალინა. შეიძლება
წელსვე, გაისად, ან ათი წლის შემდეგ,
ან ასი წლის შემდეგ, — დაფიქრებით
უყურებდა სეროვას: — იცი, რა აზრი
დამიბადა დამბის გაკრამ?

— რა აზრი, ვაჟა? — ხელი გადახვია
სეროვამ ვაჟას.

— პატარა ფოთთან, აქედან მეშვი-
დე კილომეტრზე წყალგამყოფი უნდა
აშენდეს.

— წყალგამყოფი?! — ვერ გაიგო გა-
ლინა არკადიევანამ, თუ რას გულისხ-
მობდა ვაჟა.

— იქ, — ხელი გაიშვირა ვაჟამ, — მეშ-
ვიდე კილომეტრზე დამბა უნდა გაიკ-
რას. იქიდან არხი უნდა გაეყვანათ და
ნაწილი რიონისა ამ კალაპოტით ზღვა-
ში გადაეგდოთ. წყალდიდობისას რა-
ბებს ავწევთ...

— ვაჟა! — წამოიძახა სეროვამ და
ლოყით ლოყაზე მიეკრა, — დიდებული
აზრია. რიონი ორ ნაწილად გაიყოფა.
რაც უნდა გადაირიოს, ქალაქს ვეღარ
დაემუქრება.

— ვეღარ დაემუქრება, — გაიმეორა
ვაჟამ. წელზე ხელი მოხვია. ხელში ეკი-
რა ქალის თბილი ტანი, დამყოლი, სუ-
ლითა და ზორცილ მისი, — გალინა,
სადი არის ჩვენი თაიგული?

— შინა მაქვს, ვაჟა.

— მე მეგონა, გადააგდე.

— იგი ანდრეი ნიკოლაევიჩმა მოგ-
ვიტანა, ვაჟა, — უთხრა სეროვამ.

— ანდრომ მოგვიტანა, — თქვა ნად-
ვლიანად ვაჟამ, — მას ისე ძალიან უნ-
დოდა ჩვენი ქორწილი.

— ძალიან უნდოდა, ვაჟა.

— უქუთო ვარ, სულელი ვარ, უგუ-
ლო ვარ, გალინა...

— ვაჟა... ნუ ვილაპარაკებთ ამაზე.

— ანდროს უნდოდა, უხაროდა ჩე-
ნი დაქორწინება.

— დავექორწინდებით, ვაჟა, რა გვეჩ-
ქარება!

— მეჩქარება, გალინა... ანდროს უნ-
დოდა და ამიტომ მეჩქარება... მაპატიე,
გალინა. შენ თუ მაპატიებ, ანდროც მა-
პატიებს.

— ანდრეი ნიკოლაევიჩს ისეთი გუ-
ლი აქვს... იგი არ ვაგწეროშია. არც მე
გიწერები, ვაჟა.

— ნუ გადავდებთ ქორწილს, — თხო-
ვა ვაჟამ.

— ნუ გადავდებთ, — სეროვამ ორი-
ვე ხელი მოხვია კისერზე.

— ახლავე დავექორწინდეთ, გალინა.
სეროვამ გაიცინა.

— ახლა „მმანი“ არ მუშაობს.

— „მმანი“ რა მნიშვნელობა აქვს,
გალინა. დეიდა რუსუდანს სუფრა ისევ
ისე აქვს ვამილილი. წავიდეთ ჩემთან,
გალინა.

— რას იტყვის დეიდა რუსუდანი,
ვაჟა, შუალამისას რომ მივადგებით.
უხერხულია.

— ვუთხრათ, რომ ჩვენ უკვე დავ-
ქორწინდით.

— ტყუილი ვუთხრათ?

— ეს კარგი ტყუილი იქნება, — უთ-
ხრა ვაჟამ, — ლამაზი ტყუილი იქნება.
ვერ წარმოიდგენ, როგორ გაიხარებენ
რუსუდანი და პეტრე.

— წავიდეთ, ვაჟა, — უთხრა სეროვამ.
არ უნდოდა ხელები ჩამოეღო მისი ღო-
ნიერი კისრიდან. ერთხანს სახეში შეპ-
ყურებდა სიყვარულით, თრთოლვით,
მერე აკოცა, — წავიდეთ, — უთხრა
ისევ.

წავიდნენ ხელმოხვეულები. იმდენად
ბედნიერები იყვნენ, რომ დააეწყდათ
ყველაფერი ამ ქვეყნად. ერთად იყუ-

ნენ, ხელმოხვეულები, მარტონი, მაგ-
რამ მაშინვე იგრანეს, მათთან არ იყო
ის, ვისაც გულით უნდოდა, სულით
წაღდა მათი გაბედნიერება.

— გალინა... იცი, რა მითხრა, ტარი-
ელ ქარდამ, — ვერ მოითმინა ვაჟამ.
იყოფა, არ იყო საჭირო ახლა ამის
თქმა. შერცხვა თავის ბედნიერების და
იმიტომ თქვა.

— რა ვითხრა, ვაჟა?

— ანდროს კიბო აქვსო.

— რას ამბობ, ვაჟა! — ხელი გაუშვა
ვაჟას, შედგა.

— ანდრო მალავდა თურმე. არავის
ცოდნია ექიმისა და ტარიელის მეტს.

— რატომ მალავდა?! ჩვენ რატომ
გვიმალავდა?! — ატირდა სეროვა.

დაბალჭერიან ოთახში მაგიდას შეუ-
ახნის გამოშპიებული უჭდა. აბაუურიანი
ლამფა ანათებდა მის ფერმკრთალ, გა-
უპარსავ სახეს, უდროოდ გაკალარავე-
ბულ თმას.

მის წინ ისიდორე სიორდია იდგა.
გამომძიებელმა რამდენჯერმე შესთავა-
ზა დაჭეჭიო, მაგრამ სიორდია ვერ ჯდე-
ბოდა, დაეცემისას უკანალი იტყინა. გა-
მომძიებელი უკმაყოფილოდ უუუერებ-
და.

— მაშ, თქვენ ამტკიცებთ, რომ ვაჟა
ჩაფარბიძე...

— ხატზე დავფცავ, პატენ ჩეკსტ!

— კომუნისტი ხატზე დაიფიცავთ?!

— თავი ასწია გამომძიებელმა და გა-
ლიზიანებით შეხედა.

სიორდიას არ დაუნახავს ეს. იგი მის
პირდაპირ, მაგიდას უკან დაკიდულ
ფელიქს ძერეინსკის სურათისაკენ აცე-
ცებდა თვალს.

— სტყვანე ვთქვ, თორემ ხატ არ
მწამს, — დაიბნა სიორდია. — ასე ამ-
ბობენ.

— ვინ ამბობს ასე?

— როგორ ვითხრათ! ბევრ ამბობს
ასე, — უფრო დაიბნა სიორდია.

— კომუნისტი ასე არ ამბობს. კიდევ
რა გაქვს სათქმელი?

— ბევრ, პატენ ჩეკსტ!

— თქვით.

— განგმა მას ვერცხლს პირსგარ აჩუქა. ახლაც ჯბემ ატარებს. რატომ აჩუქებდა, ალბათ, მხედვებთ პატენ ჩეკსტ, — თავს მაღლა ვერ წველა, ძერეინსკის სურათს თვალს არიდებდა.

— ვხედები, — უთხრა გამოძიებელმა.

— მეგობრებიც არან.

— აჰ, მეგობრებიც?!

— აჰ რაგა. ვინც ანდრო განგას მეგობრობს... ხომ ხედვებთ, პატენ ჩეკსტ?

— ვხედები.

— გარდა ამისა, ვაჟა ჯაფარიძე მორალურად გაფუჭებულ კაც ვახლავთ.

— როგორ?!

— სეროვა უყვარს.

— ნამდვილად?

— ხატზე დაფიქვავ. ტფუ, ხატ არ მწამს, პატენ ჩეკსტ.

— თუ არ გწამს, რატომ იფიქვავ ხატზე?!

— დაჩვეულ ვარ ეს წვეულ...

— აჰ, დაჩვეული ხარ!

— სამსახურს სუვარულ დანაშაულ არს, პატენ ჩეკსტ. ეს ხეზე კადად თქვენ მოგესხენებათ.

— ჰო, დიდი დანაშაულია სამსახურში სიუვარული.

— თქვენ ბრძენ ბრძანდებთ. ერთხელ ტყეშ ერთად ვნახე.

— აჰ.

— ხომ მოგესხენებათ ქალ და კაც რატომ მდან ტყეშში.

— როგორ არ მომესხენება.

— ერთხელ ბარაკს კბეზეც ერთად დგნენ.

— ბარაკის კბეზე?!

— ხომ შეეძლო, კბდან ოთახს შეეყვანა.

— შეეძლო, — გამოძიებელი მოთბინებას კარგავდა: — კიდევ გაქვთ რაიმე სათქმელი?

— ბევრ მაქვს, მაგრამ ახლა რაღაც მტკვა.

— რა გტკვა?

— მერცხეება თქმა, ^{განგმა ჩეკსტ} სხვა დროს მოგახსენებთ.

— მშვიდობით.

— რატომ მშვიდობით?! ნახვამდს, პატენ ჩეკსტ.

გამომძიებელმა არ უპასუხა. აგრძნობინა, რომ საუბარი დამთავრებულია. სიორდია შეტრიალდა და კარისაკენ გაემართა.

გამომძიებელმა დაინახა, რომ უკანალი სველი ჰქონდა.

— მოითმინეთ.

სიორდია შედგა, მიტრიალდა.

— უკანალი სველი ვაქვთ, — უთხრა გამოძიებელმა.

— დახ, სველ მაქვს, პატენ ჩეკსტ. გუბემ ჩავარდ.

— წადი! მეორედ არ ჩავარდე გუბეში, — შენობით მიმართა გამოძიებელმა.

სიორდიას სიმწრისაგან ისედაც მიღებული სახე მთლად დაუპატარავდა.

— წადი! — გაუმეორა გამოძიებელმა.

სიორდია კი არ ვავიდა, კარში გასხლტა და სწრაფად მოიხურა.

გამომძიებელმა მაგიდიდან სიორდიას დასმენის ქაღალდი აიღო, დაკმუჭნა, უნდოდა კალათში ჩაეგდო, მაგრამ გადაიფიქრა, უფრო მაგრად დაკმუჭნა, კიბეში ჩაიდო. იდაყვებით მაგიდას დაეყრდნო უღონოდ, თავზე ხელები შეშოჩყო. ასე იჯდა კარგა ხანს ილაჯგაწყვეტილი, დაფიქრებული. ოთახში კედლის საათის წიწყი ისმოდა. გამომძიებელს საფეთქლებზე ჩაქუჩივით სცემდა ეს ხმა. ჰაერი თამბაქოს ბოლით იყო დამძიმებული.

საათმა სამჯერ ჩამოჰკრა.

მაგიდის უჯრა ჩაეკტა, წამოდგა, შექი ჩააქრო.

ის ქუჩა, რომელსაც შინ მიუყვებოდა სიორდია, ცუდად იყო განათებული. მართალია, ამ ქუჩით დადიოდა ათი წელიწადი და მაინც ტაატივ, ნელა მირთინობდა. არ ენდობოდა მიწას, ფრთხილად ადგამდა ტყეს, ამოწმებდა,

ჭაობი არ იყოსო. ჭაობმა ჩაიტაცა მამამისი და ყველგან ჭაობი ელანდებოდა, ასევე გაეღილა, შემოწმებულ გზაზე კი.

კოლხიდის მშენებლობაზე იმიტომ პოვიდა სამუშაოდ, რომ ჭაობისათვის საპაგიერო ეზლო, შური ეძია მამამისის დახრჩობისათვის. ამას საქვეყნოდ ამზობდა. იმას კი არ ამხელდა, რანაირად და რატომ დაიხრჩო მენშვეიკურ გვარდიის ათმეთაური ტატაჩია სიორდია.

ყველას, ნაცნობსა და უცნობს, ახლობელსა და შორეულს, ამხანაგსა და შეგობარს, დასა და ძმასაც ეძვიო უყურობდა, თვალს აქეთ-იქით აცეცებდა.

ბარაკში ცხოვრობდა. ლანჩხუთის უბანში ათამდე ბარაკი იდგა მუშა-მოსამსახურეებისათვის. ერთ-ერთ ბარაკში ოთახი ეჭირა. მართო ცხოვრობდა. არასოდეს არავინ მიუპატივებია. თავისით არავის სტუმრებია. თვითონ კი ყოველ ოთახში, ყოველ საერთო საცხოვრებელში ჰყოფდა ცხვირს.

იმ ცხვირს მეძებარი ძაღლის ყნოსვა და აიღო ჰქონდა. სულ რაღაცას ეძებდა, ყნოსავდა, შარს დებდა მეზობელს, მეშას, კოლმეურნეს, ათისთავს, დრაგერს, ტრაქტორისტს, მომმარაგებელს.

მისთვის ყველა საეკვო იყო. არავინ მოწონდა, არავინ უყვარდა. — „ჭელიძის ბავშვი ლექსს ხმამაღლა კითხულობს. მართალია, გაკვეთილს სწავლობს, მაგრამ რატომ ხმამაღლა, მეზობლებს რად აწუხებს?.. კახიძის ცოლი კარტოფილს ზეთზე წვავს, მართალია, ერბო არ იშოვება, მაგრამ იმაზე რატომ არ ფიქრობს, რომ ზეთის სუნი მთელ ბარაკს ეღება?!. ეგ საკითხი კომენდანტთან უნდა დავაყენო. აქამდე სად ვიყავი?!. ან ეს რასა ჰგავს, რომ მიჭაბერიძე დებს კაბზე იწმენდს, დანით იფხევს ჩექმაზე მიძხმარ მყარალ ტალახს და მერე ფეხებს აბრაუნებს, რომ მტვერი გაცივიდეს... ბეროშვილი ყოველ ღამე შინ გვიან ბრუნდება. სად დადის?! ასე გვიან კარგ საქმეზე არ რჩებიან გარეთ... ბახტაძე მუშათა სასაბილოში არაყს სვამს. ჯიბით შემო-

აქვს. სხვებსაც პატივებს, შეფიქრებულად თქვან, არ თერება, სხვებსაც პატივებს, მაგრამ ხომ შეიძლება ერთ მშენებელს დათვრეს და სხვაც დაათროს!.. ჩიხლაძის ცოლს ქათმები ჰყავს. მისი მამლის ყვილისაგან მოსვენება არა მაქვს. რა უნდა ქათმებს ამ უდაბურ ტყეში?! ხომ შეიძლება ტურამ შეკაპოს. ჰაიტ! ასევე უქნია, მთლად გაუწყვეტია ტურას! ფიქრისას „ი“-ს არ კარგავდა.

ფოთში საკუთარი სახლი ჰქონდა. ცოლს ჰირივით ძელდა. შინ არ აჩერებდა. იმიტომ ეჭირა ლანჩხუთის უბნის მშენებლობაზე ოთახი. ფოთში მხოლოდ მაშინ რჩებოდა, როცა სამმართველოში თათბირი გვიანობამდე გაგრძელდებოდა. ან როცა ისეთ „საქმეზე“ მიდიოდა. საიდანაც ახლა ბრუნდებოდა.

შეშფოთებული მოდიოდა იქიდან. — „შეორედ არ ჩავარდე გუბეშიო. რატომ მითხრა ასე?! ჩემით ხომ არ ჩავარდი? ხელი მკრა იმ დედაგაღლეტილმა. ჰატ! რაცხა კარგ ამბავს არ ნიშნავს ეს სიტყვები. ფრთხილად, სიორდია. ხატზე დავიფიცავო რომ ვუთხარი, არც ეს მოეწონა. კომუნისტი ხატზე იფიცავო! თუ დამჭირდა, ხატზე კი არა, ემშავზე და ქაჯზე დავიფიცავ. ჰო, ფრთხილად, სიორდია, შეიძლება ის ჩეკისტი მთლად წმინდა სული არ იყოს... ხომ შეიძლება ისიც!.. ქვეყანაზე ყველაფერი შეიძლება. — უბის წიგნაკი ამოიღო, მაგრამ სიბნელეში ვერაფერი ჩაიწერა. — ტვინში ჩავიწერ. ასეთ რამეს არ იფიქრებს სიორდიას ტვინი“ — გაიფიქრა და დიაცური, გამკინავი ხმით ჩაიხითხითა.

ლანჩხუთის უბნის მუშა-მოსამსახურეები დილიდანვე შეიკრიბნენ ბარაკის წინ, სადაც კლუბი იყო მოთავსებული. ჩგუფ-ჩგუფად იდგნენ გაკაფულ მოედანზე, უდაბური ტყე რომ ეკრა გარშემო. ზოგს მზისაგან გამავეებულ, ზოგს ციებისაგან გაყვითლებულ სახეზე უ-

მაყოფილება, აღშფოთება და ტკივილი ეხატა.

უმრავლესობამ გუშინვე შეიტყო სამმართველოს გადაწყვეტილება. ჯავრისაგან მთელი დამე არ უძინიათ ახლა მოუთმენლად ელოდნენ მშენებლობის სამმართველოს უფროსს ტარიელ ქარდასა და თავიანთი მშენებლობის უფროსს ვაჟა ჯაფარიძეს. ყველაზე მეტად სწორედ ჯაფარიძეზე იყვნენ გულმოსული. ეს მოსელისთანავე დაინახა ვაჟამ მათ სახეზე, სანამ კლუბში შევიდოდა. მოელოდა ამას და არ გაკვირვებია. მან მოიყვანა მუშები და გლეხები ლანჩხუთის უბნის მშენებლობაზე. აქ უმეტესად გურულები მუშაობდნენ. ვაჟამ კარგად იცოდა მათი ფიციხე ხასიათი. ვაჟა პირდებოდა მშენებლობის მალე დამთავრებას, ის ეგულებოდა ხალხს ჭომაგად, მან გატეხა პირობა და პასუხიც მან უნდა აგოს მათ წინაშე.

— ვიცი მუშები შენზე იყრიან ჯავრს, — უთხრა ტარიელ ქარდამ. — არ შედრკე, ვაჟა. მხოლოდ შენ შეგიძლია მათი დაჯერება, რომ ასე სჯობია. თავის თავში დარწმუნებული უნდა წარსდგე კრების წინ და დაგიჯერებენ.

— მეც ასეთი რწმენით მოვედი, ტარიელ, — უთხრა ვაჟამ.

კლუბი ისე იყო ხალხით გაჭედული, ნემს ვერ ჩააგდებდი. გრძელი მერხები დაკეცილი იყო. იდგნენ კედლებთან, გასასვლელებში, კართან. ვინც კლუბში ვერ დაეტია, გარედან ღია ფანჯრებზე იყვნენ მომდგარი.

მათი მოღუშული, შუბლშეკრული სახეები, როგორც კი სცენაზე ავიდა, ჩამინევი დაინახა ტარიელ ქარდამ. მას მშენებლობის პარტორგი კოჩა ყორშია, ვაჟა ჯაფარიძე, ლანჩხუთის რაიკომის პირველი მდივანი შოთა იმნაძე შემოაყვინენ.

არავინ დაუკრა ტაში. არავინ შეხედა. წინათ მშენებლობის სამმართველოს უფროსს და პარტორგს ტაშის გრიალით ხედებოდნენ.

პრეზიდენტის მაგიდას სუფრა არ

ეფარა, არც წყლით სავსე დოქა იდგა და არც ლამბაქით ჭიჭა. კედლებზე კი კვი ეჩვენა მშენებლობის სამმართველოს უფროსს.

პარტორგმა მაგიდასთან მდგარი მერხი უკან გააჩოჩა, ზედ გადააბიჯა, ცალი ხელით მაგიდას დაეყრდნო, დაუცადა ტარიელ ქარდას, ვაჟა ჯაფარიძეს, შოთა იმნაძეს. ისინი აქეთ-იქიდან შევიდნენ, მაგიდასა და მერხს შუა და დასხდნენ.

დარბაზში სიჩუმე ჩამოვარდა, დაკომული, უსიამო. კოჩა ყორშიამ ჩაახველა, მეორე ხელითაც დაეყრდნო მაგიდას.

— ამხანაგებო, ყველამ იცით, რისთვის შევიკრიბეთ. შესავალ სიტყვას საჭიროდ არ ვთვლი და სიტყვას ვაძლევ თქვენი უბნის მშენებლობის უფროსს, ამხანაგ ვაჟა ჯაფარიძეს.

შუა რიგებში მჯდარმა ისიდორე სიორდიამ, ჩახმახივით რომ იყო შემართული, მის მარჯვნივ წამოსკუბებულ, მასავით გამხდარ, მელოტ გლეხს, კირილე ებრალიძეს მხარი გაჰკრა. კირილემ უმაღ კისერი წაიგრძელა:

— არც ჯაფარიძის სიტყვაა საჭირო, ნენა. საიდანაა ჩვენი მშენებლობა? იგი უკვე შეგიჩერებიათ, კონსერვაცია გიქნიათ. კონსერვი გამიგონია. ხორცს აკონსერვებენ, თევზს, ხილს, მაგრამ მშენებლობის კონსერვირება თუ შეიძლებოდა, არ მეგონა.

არვინ აპყვა კირილეს ხუმრობას. ყველა კრიჭამეკრული იჭდა.

— ერთი სიტყვით, ნენა, ჩვენთვის ყველაფერი ნათელია, — ებრალიძე მისი გაქნაჭული ტანისა და წვრილი კონსერვისათვის შეუფერებელი ბოხი ხმით ლაპარაკობდა, — ჯობს პირდაპირ გვითხრა, ნენა, აიყარეთ და თქვენ ცოლ-შვილს დაუბრუნდითო.

სიორდიამ კმაყოფილებით მოწყურა ყულაბის პირივით ვიწრო თვალები და მხარი მოაშორა ებრალიძეს.

— კირილე, ჩვენ აქ იმიტომ კი არ მოვედით, რომ აგყაროთ და ცოლ-

შეილთან. დავაბრუნოთ, — უთხრა პარტიორმა.

სიორდიამ ასლა მარცხნივ მჯდარ პირტიტველ უმაწვილს, თენგიზ ქერქაძეს, რომელიც მუქში მოქცეულ პაპიროსს ეწეოდა და ბოლოს დრმად უღაპავდა მღელვარებისაგან, ვაჰკრა მხარი. ქერქაძეს ეტყობოდა სიორდიასაგან დაბრუნებული იყო, მაგრამ სიტყვის თქმა მინც არ უნდოდა. ისიღორემ მეორედ ვაჰკრა მხარი. ქერქაძე წვირსაკრავივით შეტოკდა.

— აბა, რისთვის მობრძანდით, მოსაკითხი მოგვიტანეთ?! — წამოიყრანტალა ანგარიშითუცემალად.

— იმისათვის მოვბრძანდით, — ჯაფარიძე პირდაპირ სახეში უყურებდა ქერქაძეს, — რომ სხვა უფრო საჭირო უბანზე გადავიყვანოთ.

ებრალიძეს ნიშანი მეტი აღარ დაჰქირდა:

— მადლობა მოგვიხსენებია, ნენა, გარჯისათვის, მერე იქედან ცხერებით სხვა უბანზე რომ გადაგვრეკოთ, არა? ვერ მოვართვით. არც ისეთი უკულები ვართ, თქვენ რომ გვინათ.

— ამხანაგებო, — პარტიორგის ხმაში სიმკაცრე ვაერია. არც შეხედა ებრალიძეს, თითქოს არც გაუგონია მისი ხმა. — სიტყვას ვაძლევ ვაჟა ჯაფარიძეს.

— არ გვინდა.

— არ მოვუსმენთ.

— ისედაც ყველაფერი ნათელია ჩვენითვის.

— მოუბატუეთ.

— მეორედ არ წამოვეგებით თქვენს ანკესზე.

სიორდია ძლივს ფარავდა ალტაცუნას. ეს ხმები მის ირგვლივ მსხდარი ნუშების მხრიდან ისმოდა.

ვაჟა ჯაფარიძე არ ლეღავდა და თვითონვე უყვირდა თავისი სიმშვიდე. ლეღავდა სეროვა. გაფითრებული შეკუურებდა მერხების პირველი რიგიდან ვაჟას.

— დაწყნარდით, ამხანაგებო! — წამოდგა ჯაფარიძე და მიმართა სიორდიას ირგვლივ მსხდარ მუშებს, — დაწე-

რილებით მოგახსენებთ ყველაფერს. ამუშავდა სიორდიას მხრეებზე თენგიზ ქერქაძემ პირიდან პაპიროსი გამოიღო:

— ვიცით, რასაც მოგახსენებ.

— ქერქაძე, შენ შენი ჭკუით არ ლაპარაკობ, — მკაცრად უთხრა ჯაფარიძემ და სიორდიას შეხედა. — ვადაჯექი პარდუდან და პაპიროსი ჩააქრე.

— აბა, ეს ჭკუთ ლაპარაკობს?! — თავი ვერ შეიკავა სიორდიამ.

— შენი ჭკუით, სიორდია, — მოუჭრა ასევე მკაცრად სიორდიასაც ვაჟამ. — კირილც შენი ჭკუით ლაპარაკობს ყველამ სიორდიას, ებრალიძესა და ქერქაძისაგან მიიხედა.

ტარიელ ქარდა უურადლებით აკვირდებოდა დარბაზს. იგი მართალ, გულწრფელ გამოსვლებს ელოდა. ვადაწყვეტილი ჰქონდა არ შეეამათებოდა მათ, ჯაფარიძესთან ერთად დაერიგებინა, დაეჯერებინა იმ დადგენილების საჭიროებაში და სარგებლობაში, რაც პარტიამ და მთავრობამ გამოიტანა ლარის სათქმელად მოვიდნენ, მაგრამ ჯერჯერობით მხოლოდ სიორდიას დაგეგმილები ამქადაგებდნენ საწინააღმდეგო აზრს.

— განაგრძე, ვაჟა, — უთხრა ჯაფარიძეს.

ვაჟამ განაგრძო, არაოფიციალური კილოთი — მეგობრულით, უბრალოდ, ისე როგორც ჩვეულებრივად ელაპარაკებოდა მუშებს, ათისთაგებს, სამუშაოთა მწარმოებლებს, ტექნიკოსებს, პედროლოგებს, დრაგერებს — ყველას ვინც მასთან მუშაობდა.

— ამხანაგებო, კარგად მოგახსენებთ, რომ მე და ვასო ბრეგვაძე წინააღმდეგი ვიყავით ჩვენი უბნის მშენებლობის გაუქმების, წინააღმდეგი ვიყავით იმიტომ, რომ ძნელი იყო ჩვენთვის, ისე როგორც თქვენთვის იმ საქმის მიტოვება, რომელსაც ამდენი წელიწადი ვეჭიდებოდით.

— ჩვენთვის აბლაც ძნელი ამ საქმის მიტოვება და წინააღმდეგი ვართ, — წამოდგა ებრალიძე. — შენსა და ვასო

ბრეგვაძესათვის რატომ გახდა ასე უცებ ბოლი?!

— იმიტომ, რომ მე და ვასო ბრეგვაძე მხოლოდ ვუშინ დაერწმუნდით, რომ ეცდებოდით, — არ იცოდა ბრეგვაძე თუ იყო ამაში დარწმუნებული, მაგრამ იცოდა, რომ ამის თქმა ახლა საჭირო იყო. — მე და ვასო ბრეგვაძე მხოლოდ ჩვენს უბანზე ვფიქრობდით და ჩვენს ცხვირს იქით არ ვიხედებოდით. დიახ, არ მრცხვენია ამის თქმის ამხანაგებო.

— რატომ არ ვრცხვენია?! — ჰკითხა ლანჩხუთის უბნის მეორე მასივის მუშაი ერმილე ჩაყელმა. — კარგს აკეთებდით, რომ მხოლოდ ჩვენს უბანზე ფიქრობდით. ჩემს იქით, ბიძი, თოფი გინდ კაცს მოხვდეს, გინდ ქვას. მე ჩემი თავის მიჭირს.

— ჩვენ მაგ ჰკუთთ არ ვმუშაობთ და ვცხოვრობთ, ერმილე. ჩვენთვის სულ ერთი არ არის, თოფი კაცს მოხვდება. თუ ქვას. არა, კარგს არ ვაკეთებდით მე და ბრეგვაძე ასე, რომ ვფიქრობდით. ჩვენ დაბრმავებული ვიყავით ჩვენი უბნის სიყვარულით. არ გვესმოდა ჰალადიდის უბანში მშენებლობის თავმოყრა, რომ უფრო დააჩქარებდა საქმეს, რომ ამით თქვენ და ჰალადიდის უბნის მშენებლები და სოფლები უფრო ადრე მიიღებდით მიწას. ვიმეორე, არ გვესმოდა იმიტომ, რომ დაბრმავებული ვიყავით ჩვენი უბნის სიყვარულით. ჩვენ ყველას ჰალაისტომის ოფენს ოფლი გვაქვს ჩაქცეული ამ უბანში... ამხანაგებო, თქვენთვის ხომ სულ ერთია, ლანჩხუთის უბანში მიიღებთ მიწას, თუ ჰალადიდის უბანში.

— ვინ მოგახსენა, რომ სულ ერთია.

— როდის გვეითხეთ?!

— ლანჩხუთი გურიაა, ბიძი. ჰალადიდი — სამეგრელო. რაფერ იქნება სულ ერთი?!

— არ არის სულ ერთი.

წამოიძახეს დარბაზის ერთი კუთხიდან, მაგრამ სხვადასხვა კუთხიდან სხვა ხმები გაისმა.

— ვინ გაჩუო, ერმილე, გურია და სა-

მეგრელო? რას ბეუტურებმეცხანბო?

— ოღონდ უფრო ადრე მფიქროლომე და ჩემთვის სულ ერთია სამეგრელოში დავსახლები, თუ გურიაში.

ამ ხმებს ბევრი სხვა ხმები აჰყვა. დარბაზი ახმაურდა. ორ ნაწილად გაიყო.

— გარწმუნებთ, უფრო ადრე მიიღებთ, ამხანაგებო. თითოეული ჩვენგანი შეიძლება შეცდეს, მაგრამ პარტია არ შეცდება. სამწუხაროდ, მე გვიან დაერწმუნდი პარტიისა და მთავრობის ამ გონიერულ დადგენილებების დიდ მნიშვნელობაში, — უნდოდა ეთქვა, ანდრო განგიას წინადადებით მიღებულ დადგენილებაში, მაგრამ დროზე შეიკავა თავი.

მშენებლობის სამმართველოს უფროსი უყურებდა ჯაფარიძეს. გალინა არკადიენა არც ყურს უჭერებდა და არც თვალს. ვერ ცნობდა ვაჟას. არ ჰგავლა იგი იმ, სამმართველოს თათბირზე მოსულ ვაჟას, მანქანაში მჯდარ ვაჟას, ანდრო განგიას, რომ ეუბნებოდა, დღეს თქვენ სიყვარულზე ბევრს ლაპარაკობთ, არც წუხელ დამბაზე მდგარ ვაჟას, ზედაც რომ არ უყურებდა გალინას, რიონის ხიდზე მდგარ ვაჟასაც კი, ასეთი ტყვიელთა რომ ლაპარაკობდა ანდრო განგიასზე.

ვაჟა ვრძნობდა, ცოლის გაკვირვებით მოჩერებულ თვალებს, იმასაც ხედავდა, წელან რომ ზედ არ უყურებდნენ, სცენაზე ვაჟას ასვლისას თავიც რომ არ აუწვევიათ, ისინიც კი მოწონებით უსმენდნენ და თვალს არ ამორებდნენ.

მხოლოდ ისიღორე იჭდა უკმაყოფილო, გაწბილებული და იმედგაცრუებული. შემსივით წაწვეტებულ უღვაშის თავებს ნერგიულად იწიწწნიდა. თავისი დამქაშები კირილე ებრალიძე და თენგიზ ჰერქაძე აქეთ-იქით აღარ უსხდნენ, შეუმჩნევლად წამოდგნენ და ბოლო რიგში გადაინაცვლეს. სიორდია თავისი დაუნებურად მაინც ხან ერთ მხარს გაიჭნევედა და ხან მეორეს, ტოვავდა, ცქმუტავდა.

— რას იქნევ მხრებს, სიორდია?! რწყლები ხომ არ შეგიძვრნენ?! — ჰკითხა მოტლოდნელად ჭაფარიძემ.

სიორდია ქერდობაში წასწრებულ-ვით გაისუსა.

— შენ გეუბნები, სიორდია.

— მხრებს!.. ჩემს მხრებს ვქნევ მე... არა მაქვს ნება თუ?!

— არა გაქვს, სიორდია მხრების ასე ქნევის ნება. იმას მაინც ვერ ხედავ, რომ ჩამოგეცალნენ მხრებიდან?!

სიორდიამ ვერაფერი უპასუხა. ბოლმისა და შეურაცხყოფისაგან თვალები სისხლით აევსო.

ვაჟა ჭაფარიძის შემდეგ სიტყვა ერმილუ ჭაყელმა ითხოვა. ისეთი მოკლე კისერი ჰქონდა ჭაყელს, გეგონებოდა, თავი პირდაპირ მხრებზე ადგასო.

— ამოდი სცენაზე, ერმილუ, — უთხრა პარტორგმა.

— მე, ბიძი, სიმღერას არ ვაპირებ. სასიმღეროდ არა გვაქვს საქმე, — დაიწყო ადგილიდან ერმილუ ჭაყელმა, გაეყვილო, უსიამო ხმით. — აქედანაც კარგად მოგახსენებ ჩემს საოქმელს. ნამეტანი მოქარგული ენით ილაპარაკა ვაჟა ჭაფარიძემ. ტბილი ენა არ შეეღის ჩვენს გაპირებებს. — ჩაახველა ყელი ჩაიწმინდა და ისევ გაეყვილო, უსიამო ხმით განაგრძო: — მე, ბიძი, მუხლამდე ჭაობში მდგარი ორმოც კაპიკად არხიდან კუბამეტრ მიწას იმიტომ ვიღებდი, წელეზე ფეხს იმიტომ ვიდგამდი, რომ ჭაფარიძის დაპირების მჭეროდა...

— ახლა არაფერს არ დაგიჭერებთ, — წამოეშველა კირილუ დარბაზის ბოლოდან ჭაყელს. — მართალსაც არ დაგიჭერებთ, ნენა!

— ერთხელ გაბრიყვებულები, მეორედ არ გავბრიყვდებით. — ხანი მისცა ებრალობეს თუნავი ქერქაქემ.

— გათენებიდან დაღამებამდე ვმუშაობდი, ბიძი, — განაგრძო ჭაყელმა. — დღეში თორმეტ კუბამეტრ მიწას ვიღებდი. მეგონა, რამდენ მეტ კუბამეტრ მიწას ამოვიღებდი, იმდენად დაჩქარდებოდა მშენებლობა და რა გა-

მოვიდა? — თავიდან უახლოესი სტრუქტურა: — დასვიდან, ბიძი, — თავი დაუტრა ვაჟა ჭაფარიძეს და დაჯდა.

— მეც მომეცით სიტყვა, — თხოვა პარტორგს ლანჩუთის უბნის დრაგერმა ანტონ ბაჩილომ, ხმელხმელმა, მაღალმა, ასე ოცდარვა წლის ბელორუსმა. პარტორგის პასუხს არ დაუცადა, სცენასთან მივიდა, იქ ხალხისაგან მიტრიალდა და ერმილუ ჭაყელს მიმართა: — ბარით ამოღებული კუბამეტრებით ხეალ-ზეგ ჩვენც ოც ათას ჰექტარ მიწას რომ ვერ დავაშრობთ, ეს ყველამ კარგად ვიცოდით და ახლაც ვიცით, ერმილუ მიხაილოვიჩი. სანამდე ვჩიქნოთ ბარით მიწა? ჩვენი უბნის თითო მაისივე თითო ექსკავატორი მუშაობს. ეს ექსკავატორები ჭალადიდის მასივებში რომ გადავლენ, საქმე ერთი-ორად წარჩვევს წინ. თავი მაღლობისათვის უნდა დავუტრათ მშენებლობის ხელშეწყობებს და არა „დასვიდანისათვის“.

სიორდიას ჭაობისფერი, ცივი თვალები მთლად გაუყინა და დაუწვრილდა.

— დღეს ბელორუსიაში პოლესიის ჭაობებს, — განაგრძო ანტონ ბაჩილომ, — მანქანებით ამრობენ. ექსკავატორებით, მიწის მწოველებით, ბულდოზერებით. ჯერ ერთ მასივს, იმას რომ მოათავებენ, შერე მეორეს.

— შენ ვისი სახელით ლაპარაკობ, ბიძი?! — შეაწყვეტინა სიტყვა ერმილუ ჭაყელმა, — იმ შენი პოლესიის თუ ლანჩუთის უბნის.

სიორდია ალტაცებისაგან კინალამ შეხტა.

— ლანჩუთის უბნის სახელით ვლაპარაკობ, ერმილუ მიხაილოვიჩი, — უთხრა ბაჩილომ მისთვის დამახასიათებელი სიმშვიდით. — მე ჭაობების დაშრობის შემდეგ აქ ვაპირებ დასახლებას. ამსანაგმა ვაჟა ჭაფარიძემ შეგირდი მომამაგრა. ბაჩილომ სეროვას გვერდით მჭადარ უჩა შამუგისაგან გაიშვირა ხელი. — თურმე ამ ყმაწვილს ქალს არ ატანენ იმის გამო, რომ მიწაზე არ სახლობს. მეც ასე ვარ. ნატანე-

ბელი კოლმეურნე ქალი მიყვარს. ცისანა ცინცადე ჰქვია. მაგრამ მისი მშობლები არ მატანენ.

— ქალს თუ უნდა, ბიძი, მშობლები კი არა, მთელი ქვეყანა რომ დაეჭოდოს, ვერ დააკავებს.

— ქალს კი უნდა, მაგრამ მე არ მინდა ქაობში მოვიყვანო ქალი ციებისა და კოლოების შესაქმელად, — უთხრა ბაჩილომ ერმილეს. — მე და უჩა შამუგასთანები ბევრი ვართ ლანჩხუთისა და ჭალადიდის მშენებლობებზე.

— კარგად ლაპარაკობ, ანტონ ვასილევჩი, — უთხრა მშენებლობის სამმართველოს უფროსმა ბაჩილოს.

— ეს სახელთ ლაპარაკობ, ამხანაგ ანტონ ბაჩლო?! — წამოიყვირა დიაცური, გამკინავი ხმით სიორდიამ.

— ჩემი და უჩა შამუგიას სახელით, — გაიცინა ბაჩილომ, — და აკი ვთქვი, ჩვენისთანა ბევრია ლანჩხუთისა და ჭალადიდის უბნებში-მეთქი და კიდეც ამ ჩუნგლებში მიტოვებული სოფლების სახელით ვლაპარაკობ, ამ სოფლების საფლავებში მწოლარე აღამიანების სახელით ვლაპარაკობ, — ბაჩლო გრძნობდა, პათეტიკურად რომ ლაპარაკობდა, მაგრამ სწორედ ასეთი ლაპარაკი მიაჩნდა ახლა საჭიროდ და ასე განაგრძო: — თუ მომავალზე არ ვფიქრობთ, ციებით მოკლულ იმ ბავშვებზე, ქალებზე და კაცებზე მაინც ვიფიქროთ. ციებამ, ქაობმა, სილატაკემ და სიმშლიმა მოკლა ისინი. — შეხედა სიორდიას: — ისიდორ ტატაჩიევიჩ, მამაშენიც ხომ ქაობმა მოკლა. აკი ამბობდი, შური უნდა ვიძიო ქაობზე!

— ვამბობდ და ვძებ კდეც: — წამოიყვირა სიორდიამ.

— კიდეც ვრის სახელით, ანტონ? — არ ისვენებდა ჯაყელი.

— დანარჩენებზე მე ვიპასუხებ, ერმილე, — წამოდგა ლანჩხუთის რაიკომის მდივანი შოთა იმნაძე. — შეიძლება? — ჰკითხა პარტორგს.

— გთხოვთ, — უთხრა ყორშიამ.

— შენ თვითონ ვინ დაგავალა? — მიუბრუნდა რაიკომის მდივანი ჯაყელს.

— ვისი სახელით ლაპარაკობ „დასვიდანიეს“?! ვინ აგეყოლია? კირილე ებრალიძემ და თენგიზ ქერქაძემ? სომხედავ, როგორ ჩამოეცალნენ ისინი, სიორდიას და იგი მარტო დარჩა.

— მე მარტო არა ვარ, ამხანაგ რაკომს მდევან. მე ბევრ მკერს მხარს.

— ვინაა, ამხანაგებო ისიდორე სიორდიასა და ერმილე ჯაყელის მხრის დამკერი? ვინ ამბობს კიდეც „დასვიდანიეს“? გთხოვთ, ხელი ასწიეთ, — მიმართა რაკომის მდივანმა ხალხს.

— უცოლოებმა, თუ ცოლიანებმა, ამხანაგო შოთა? — გაიცინა მშენებლობის სამმართველოს უფროსმა.

— ცოლიანებმაც და უცოლოებმაც, ამხანაგებო, — სიცილითვე თქვა იმნაძემ.

არავინ არ ასწია ხელი.

სიორდიამ ვიწრო შუბლზე ჩამოშლილი თმიდან ვიწრო თვალები პირდაპირ სულში ჩაურჭო რაკომის მდივანს.

— იქნებ ამით დავამთავროთ, — გაღიზიანდა პარტორგი ქარდსაკეხ. — არ განართლდა ჩვენი შიში, — უთხრა ჩურჩულით.

— იქნებ კიდეც ვინმეს უნდა სიტყვანუ ავიქარდებით.

— ამხანაგებო, ვაგრძელებთ კამათს, — მიმართა ხალხს პარტორგმა.

— არაფერი გვაქვს საკამათო.

— აღარ არის საჭირო კამათი.

— ყველაფერი ნათელია.

წამოიძახეს აქეთ-იქიდან.

— არ არის ყველაფერი ნათელი, — ხელი ასწია ჯაყელმა.

— არ მისცეთ სიტყვა, ერმილეს.

— არც ისიდორეს.

— ესენი წყალს ამღვრევენ.

გაისმა უკმაყოფილო ხმები.

— პირს ვერავინ ამიკრავს, ამხანაგო პარტორგო, — წამოდგა ჯაყელი.

— ვერც მე ამიკრავენ, — ბანი მისცა სიორდიამ.

— პირს ავ ძალს აუკრავენ ხოლმე, — მიმართა ორივეს ვაჟა ჯაფარიძემ.

— ბელორუსიელისათვის სულ ერთია,

სად დასახლება, ქალადის უბანში თუ ლანჩხუთს, — თქვა ღვარძლიანად ჭაყელმა, მერე ბაჩილოს ნიშნის მოგებით გადახედა: — მაგან თავის ბელო-რუსიაში ამროს ქაობი და იქ დასახლდეს. ვინ დაპატიოა აქ?!

წამოღდა ყორშია, ფანქრით დააკა-ტუნა მაგიდაზე, შეაჩერა ჭაყელი.

— რაღა მაგის პირი და რაღა ავი ძაღ-ლის პირი, — წამოიძახა გულმოსულად ჭაყელის წინ მჭადარმა მოხუცმა. — მაგ ფულითა და არშინით ზომავს ყველა-ფერს.

— ერმილე, შენ ბევრჯერ გაგაფრთხილეთ უპასუხისმგებლო ლაპარაკისათვის. პრაზს ძლივს იცავებდა პარტორგი — ამ ხნის კაცმა ქუთა მინც ვერ ისწავლე. ანტონ ბაჩილო ჩვენი თხოვნითა და მოწვევით ჩამოვიდა აქ. გვი-ქირდა, დრაგერები არ გვეყოფნიდა. მან თავისი ქაობიანი მიწა მიიტოვა და ჩვენი ქაობების დასაშრობად ჩამოვიდა, მხარში ამოგვიღვა. ჩვენ არა მარტო ანტონ ბაჩილო გვეხმარება. კიდევ არი-ან ჩვენთან ბელორუსები სამმართველოში, წმენებლობაზე, ბიკოვი, ბლას-ტინოვი, რუსები, უკრაინელები, სომხე-ბი, აზერბეიჯანელები.

— ახლავე მოუხადოს ბოდიში ჭაყე-ლმა ანტონს, — თქვა ლანჩხუთის უბ-ნის პარტკომის მდივანმა აკაკი თოხა-ძემ.

— საბოლოო არაფერ უთქვამს, ერმ-ლეს, — წამოღდა სიორდია. ფართო და გრძელი ყურები კურდღელის ყური-ვით აებრინა, მთელი სახე ქარხალოვით გაუნდა. — აქ პარტბროს კრება არ გვაქვენ ჩვენ...

— უფრო დიდი კრება გვაქვს, ისი-დორე, — უთხრა მშენებლობის სამმარ-თველოს უფროსმა, — და გვაცალე. შენ საკითხს კი პარტბიუროს კრებაზე განვიხილავთ.

— ისიდორე, — უთხრა შეშინებულ-მა ჭაყელმა სიორდიას, — შენ ვინ გკო-თხავს, მოუხუდი თუ არა ბოდიშს ან-ტონს. ვისი ტყიკტომარა ხარ?!. მო-დი და ენა ჩამიჭერი, ანტონ. გამწარე-

ბელს სიფიცხით მომივიდა, წამომცა...

— თუ სიორდიამ წამოგაკლდევინა?

— კეთილა აკაკი თოხაძემ.

— ჩემმა სიცეტემ წამომაცდევინა, აკაკი.

— სიცეტე შენ არასოდეს არ გკლე-ბია, ერმილე, — უთხრა მიხაკო ქალა-განიემ.

ატყდა სიცილ-ხარხარი:

— მართალია.

— შენს პირს შექარი, მიხაკო.

— არც გესლი აკლია შენს გულს, ერ-მილე.

— არც ღვარძლი.

მზე ზღვისაკენ იხრებოდა, კრება რომ დამთავრდა.

საღბი დაიშალა. ზოგი მუშათა სასა-დილოსაკენ მიემუერებოდა, ზოგი სა-ცხოვრებელი ბარაკებისაკენ, სხვები იქ-ვე, კლუბის წინ მოედანზე გროვდე-ბოდნენ და საუბარს განაგრძობდნენ, ნაწილი კმაყოფილი იყო კრებაზე მი-ღებული გადაწყვეტილებით, ნაწილი უკმაყოფილო, მაგრამ მინც შერიგე-ბული უმრავლესობის აზრს.

ტარიელ ქარდა, კონა ყორშია, ვაჟა ჯაფარიძე და სერაფა ერთად გამო-ვიდნენ კლუბიდან.

ნანქანა იქვე, კლუბის გვერდით უც-დიდა მშენებლობის სამმართველოს უფროსსა და პარტორგს, მაგრამ ფეხით არჩივს ცოტაზე გავლა. ქარდას თავი ტყიოდა. შოფერს უთხრა, წინ წასული-ყო და ხილთან დალოდებოდა.

გრილი ზღვაური უბერავდა. ქარდამ ქუდი მოიხადა, ზღვაურს შუბლი მიუშ-ვირა. ზღვის ნიაგი ყოველთვის უამებ-და თავის ტყივლს. ზამთარ-ზაფხულ-ლია ფანჯარაში ეძინა. ზღვის ხმაც უყ-ვარდა, ჩელიცა და ძლიერიც.

ანდრო შესანიშნავად უკრავდა. უყ-ვარდა მუსიკა. იხელთებდა თუ არა თა-ვისუფალ დროს, როილს მიუჭდებო-და. რუსი და ქართველი კომპოზიტო-რებს ბევრი ნაწარმოები ზეპირად იცო-და. მისთვის როილზე დაკვრა ყველა-ზე კარგი დასვენება იყო.

ანდროს ცოლი არ ჰყავდა. ვერ მოი-
ცალა სიყვარულით სავსე ამ კაცმა ქა-
ლის მოსაყვანად, ვერ მოიცალა პირა-
დი ცხოვრებისათვის. — „შვილი მინც
დარჩენოდა“. — ფიქრობდა ახლა ქარ-
და.

ისე მივიდნენ ხიდამდე, ხმა არ ამო-
ულიათ. ვაჟა, სეროვა და პარტორგი
ხედავდნენ, რომ მშენებლობის სამშარ-
თველოს უფროსი რალაც ფიქრში იყო
წასული. გრძობდნენ, ეს ფიქრი კრე-
ბის არ ეხებოდა, მშენებლობას არ ეხე-
ბოდა, არ ეხებოდა მათ საერთო საქმეს.

ხიდთან რომ მივიდნენ, ქარდა მხო-
ლოდ მაშინ გამოერყვა ფიქრიდან. შედ-
გა, პარტორგსა და ჯაფარიძეს მიუბ-
რუნდა:

— სასწრაფოდ უნდა გადავიტანოთ
ბარაკები ქალაქის უბნის მასივებში.
გადაწყვეტეთ ბარაკები რომელ მასი-
ვებშია პირველ რიგში საჭირო. პო, ვა-
ჟა, შენი მთავარ ინჟინრად დანიშნის
საკითხი უკვე შევეთანხმე სახალხო
კომისარს. ბრძანებას ზეგ გამოგზავნი-
ან. მგონი ქალაქში ბინა არა გაქვს.

— მაქვს ბინა.

— დაქირავებულ ბინაში ცხოვრობ?

— არა. დეიდაჩემთან, რუსულან გერ-
სამისთან.

— დამავიწყდა. რუსულანისა და პეტ-
რეს აწერული იზაბელა მიხიც რამ
დასაყვანია. გუშინწინ ქორწილში ხომ
იქ გყავდით შენ და გალინა არკადი-
ვენას მიწვეული. დაქორწინების შემ-
დეგ სად იცხოვრებთ?

— ისევ დეიდა რუსულანთან, — უთ-
ხრა სეროვამ.

— დიდებულა, — თქვა ქარდამ. —
ბაშ აწი რუსულანისა და თქვენი ხშირი
სტუმარი ვიქნები, — გაუღიმა სეროვა-
სა და ვაჟას. არ უნდოდა განგიაზე ფიქ-
რი, არ შეეძლო. ცდილობდა გამოხარუ-
ლებულიყო. ვერ ახერხებდა — რუსუ-
ლანს უთხარიო, იზაბელა შემიჩაბოს.
— დაემშვიდობა ორივეს და პარტორგ-
თან ერთად მანქანაში ჩაქდა.

მანქანა ხიდზე გავიდა. რამდენჯერ
გასულა ამ ხიდზე ანდროსთან ერთად,

რამდენჯერ გაუვლია ამ გზაზე, ახლაც
ურში უდგას ანდროს ხმათაღრი სი-
ცილი, მისი მგრგვინავი ხმა. გადაძლები,
მომხიზლაფი სიცილი. თვალწინ უდგას
მისი სახე, ხან კმაყოფილი, ხან უკმა-
ყოფილო. კმაყოფილი საქმის წარმატე-
ბით, ყარგი მუშაობით, უკმაყოფილო
საქმის წარუმატებლობით, ცუდი მუშა-
ობით.

ქარდას ძმა არ ჰყავდა. ანდრო მძისა-
ვით უყვარდა. მძისავით ენდობოდა
ყველა საქმეში, მძისავით გულახდილი
იყო მასთან. ახლა ისე ეჩვენებოდა,
რომ ძმა დაკარგა, მარტო დარჩა. თავზე
ხელი გადაისვა, ფიქრი გადაიყარა.
უცებ სიორღიაზე ჩამოავლო საუბარი:

— ასეთი აღამანისაგან ყველაფერს
უნდა ელოდე, კონია. შენ ბავშვი იყავი
მაშინ, არ გემახსოვრება მამამისი ტა-
ტანია სიორღია. ათას ცხრას ოცდა-
ერთის თებერვალში თქვენს სოფელში
გვარდიელთა ესკადრონი რომ მოვიდა,
ნიჩუბის მიწების დასაცავად, იმ ეს-
კადრონში ათმეთაური იყო.

— ყორათის ტყეში რომ დაიხრჩო ის
ათმეთაური, ისიღორეს მამა იყო?! —
ჰკითხა გოაცებულმა კონამ. — ისიც
ვირთხას ჰგავდა, კრუხის პალოსავით
დაბალი იყო. თქვენი კომიტეტის წევ-
რები გუდუია ესვანჯიას კარავში რომ
იყრიდებოდნენ, იმ დამეს დაიხრჩო ქა-
ოშში. ვარდენ ბუკიას აედევნა ჩუმად.
კრების გაცემა უნდოდა იმ წყევლს.
პაოშში რომ ჩავარდნილა, ვარდენს შე-
ვედრებია, მიშველეთ. რომ არ მიშვე-
ლებია, სამჯერ უსვრია ნაგანიდან მის-
თვის.

— არ უნდა მიშველებოდა, — უთხ-
რა ქარდამ. — მტერი არ უნდა შეიბ-
რალო.

— ტატანიას შვილიც მის კვალზე და-
დის. აი, ვინ არის წასაყვანი და ვინ
წაიყვანეს.

შეეცინა და უცებ დაღამდა.

გზა აქეთ-იქიდან გადმოხრილი მუ-
ხის წიფლის და თხმელის თალქვეშ
ისეთი წყვარამი იდგა, თვალთან თითს

ვერ მიიტანდი. მანქანა რწყევითა და თლხთლხით მიიკვლევდა გზას. მარჯვნივ და მარცხნივ ბაყაყების შეწყობილი ყიყი-ყიყი ისმოდა, გაბმული, გაუთავებელი.

ეს ერთფეროვანი ყიყინი, ეს წყვარამი, ჭიკობის სუნნი და ტყის მიძიმე სუნთქვა კიდევ უფრო უმძიმებდა ტარიელ ქარდას სევდას.

— იმდერე რამე, სერგო, — უთხრა შოფერს.

სერგო კვანტლიანი კარგად მღეროდა. უყვარდა სიმღერა და ხშირად გრძელ, მოსაწყვენ გზაზე მიმავალი, სიმღერით ართობდა ქარდას.

— არ მემღერება ბიძია ტარიელ, — უთხრა შოფერმა.

— არც მე მემღერება, ბიჭო... საოცარია აღმიაანი, — დამწუხრებული რაიმე უბედურებით, ჭავრის გადაყრახე ფიქრობს, თავის გულზე ფიქრობს, გვერასა და ტკივილის შემსუბუქებაზე ფიქრობს.

ქარდა არ ფიქრობდა ჭავრის გადაყრახე, გულის გადაყოლებაზე, პირიქით — უნდოდა, ეგრძნო ტკივილი. ეგვემნა, შეწუხებულიყო. გაუყვირდა, შოფერს იმდერე რამეო რომ უთხრა.

შინ ცოლი ელოდა. იყოდა, მარიამი შეეცდებოდა, გაერთო, გაენელებია მისი მწუხარება და ეს აღიზიანებდა. ყოველი უბედურებისა და გაჭირვების ეამს მარიამი იყო მისი შემწე, მისი წამალი. მაგრამ წინათ არასოდეს არ გაუღიზიანებია ამას. ახლა რა ემართება? ნუთუ დავებრდი?! ნუთუ ასე დავიღალე...

მანქანა სადარბაზო შესასვლელას წინ შეჩერდა. მარიამი ფანჯარასთან იდგა. ყოველთვის გრძნობდა, როდის მოვიდოდა ტარიელი. შემდეგ ბინაში შესასვლელ კართან უცდიდა და ყურს უგდებდა კიბეზე მის ნაბიჯს. კართან არასოდეს არ დაუხვდებოდა. ტარიელი კარის ვასალებს ჭიბით ატარებდა და თვითონ აღებდა კარს.

მარიამი ამ დროს სავარძელში იჯდა და წიგნს კითხულობდა, ან სამზარეუ-

ლოში ფუსფუსებდა, ფრუჭუნებდა. ქმარს ფანჯარასთან დაუძლიანობდა ელოდა. ეს არ უყვარდა ტარიელს.

მანქანიდან რომ გადავიდა, იქვე შედგა.

— კონა, ვიდრე ბარაყებს ვალადილის მასივებში გადავიტანო, მუშები სოფლებში უნდა დაეაბინავოთ. არავინ ვვეტყვიან უარს თითო ოთახის მოჭირავებაზე. ვეცადოთ მშენებლობასთან ახლო მდებარე სოფლებში ვიშოვნოთ ოთახები.

— კარგი აზრია, ტარიელ.

— ხვალვე ჩაუდგეს ამ საქმეს ლანგონოზ ლომჭარია სათავეში, — დაემშვიდობა პარტორგს და სადარბაზო შესასვლელის კარი შეაღო.

სასადილო ოთახში რომ შევიდა, მარიამი ვახშამს შლიდა. იყოდა, რომ დღეს ტარიელი ლანჩუთის უბანში იყო წასული კრების ჩასატარებლად, მაგრამ არ ჰკითხა, როგორ ჩატარდა კრება, რა თქვეს მუშებმა. ეს უკანასკნელი სამი დღე არაფერს ეკითხებოდა ქმარს.

— აბაზანას მიიღებ, ტარიელ?

— არა. დავიღალე. მგელივით მშია.

— ხელ-პირი დაიბანე?

— დავიბანე.

— სუფრა გაშლილია. დაჯექი.

ტარიელი დაჯდა და მარიამმა დაინახა მისი დაქანცული, დახრილი მხრები, დაინახა, როგორ მოტყდა ქმარი სამ დღეში.

ტარიელს ჯერ გაუყვირდა, რომ მარიამმა არაფერი ჰკითხა კრების შესახებ. ყოველთვის ეკითხებოდა მშენებლობის ამბებს. მერე მიხვდა, რატომ დღეშია მეუღლე. მათი ჭვარისწერის დღიდან ყოველთვის ასე იქცეოდა მარიამი გაჭირვების დროს. ცდილობდა არ ელაპარაკა ქმართან იმაზე, რაც შეაწუხებდა ან უფრო დაუმძიმებდა წუხილს.

ტარიელთან გაატარა თავისი ახალგაზრდობა. რამდენჯერ გაუჩხრეკიათ მათი ბინა, რამდენჯერ გაქცევინა პოლიციას, რამდენჯერ დაუპატიმრებიათ მარიამი ქმრის გამო. რამდენჯერ გა-

სიზნულა ტარიელთან ერთად ტყეში, უბრძოლია იარაღით ხელში. მარიამი ქმრისათვის მარტო მეუღლე კი არა, თანამებრძოლიც იყო.

ბევრჯერ უფიქრია ტარიელს, მარიამი რომ არ მდგომოდა მხარში, იმის ნახევარს ვერ გავაკეთებდი პარტიისათვის, რაც გავაკეთეო. ერთადერთი შვილი მოსკოვში მუშაობდა საგარეო საქმეთა კომისარიატში, ცოლ-შვილი იქ ჰყავდა. მარიამმა შვილის მოსკოვში გადასვლის შემდეგ სამსახური მიატოვა და ოჯახსა და ქმარს უვლიდა.

ტარიელი ისე ბევრს მუშაობდა, მისი ხნის კაცს დიდი ყურადღება და მოვლა ჰქონებოდა. დილით ადრე გასული, გვიან საღამოს ბრუნდებოდა შინ.

ვახშმად, სადილად ყოველთვის პირისპირ ისხდნენ, რათა მარიამს ეცქირა, როგორ ჰქამდა ტარიელი. უყვარდა მისი დინჯი, აუჩქარებელი, მაღიანი ჰამა, სხვასაც რომ ჰამის სურვილს აღუძრავდა. თვითონ გადაუღებდა კერძს, დაუსხამდა საწებელს, ღვინოს, პურსაც და მჭადსაც თვითონ დაუღებდა თეფშის გვერდით. დარწმუნებული იყო, მისი მიწოდებული კერძი, პური, დასხმული საწებელი და ღვინო უკეთეს მათას მოჰგვრიდა ქმარს.

— ბავშვი ხომ არა ვარ, მარიამ. — გაუღიმებდა ცოლს ტარიელი.

მარიამს უყვარდა მისი თბილი, კეთილი ღიმილი.

— ბავშვი ხარ ჩემთვის, — ეტყოდა მარიამი. შენ ახლა პატარასავით გვირდება მოვლა. ამდენი აღარ შეგიძლია. კაცი კი არა, რკინა ცვდება.

რამდენიც უნდა დაგვიანებოდა სამსახურიდან მოსვლა, მარიამი უიმისოდ პირში ლუქმას არ ჩაიდებდა. ტარიელთან ერთად ჰამას სხვა გემო ჰქონდა. ჰამისას მუდამ საუბრობდნენ. მარიამი თავის სამსახურის ამბებს ჰყვებოდა, ტარიელი თავისას. მარიამის პენსიაზე გასვლის შემდეგ მხოლოდ მშენებლობის საქმეებზე საუბრობდნენ.

მარიამმა იცოდა, რა აწუხებდა ტარიელს, იმასაც გრძნობდა, რომ ჰამის მა-

ლაზე არ იყო და განგება ექცა მგელურვით მშიაო. მარიამის მოსატყუარებლად ჰქამდა. ცოლი ფარულად შეჰყურებდა ქმრის ორი დღის გაუპარსავ სახეს, სევდიან თვალებს და რომ არ მიმხვდარიყო ტარიელი მისი სინჯის მიზეზს, თვითონ დაარღვია ღუმელი:

— გამეხარდა, სეროვასა და ჯაფარიძის დაქორწინება. ასე მგონია, ჩემი შვილი დაქორწინდა.

— საიდან გაიგე მათი დაქორწინების ამბავი?

— რუსუდანმა დამირეკა.

— მეც გამიხარდა, მარიამ, — ჩანგალი დადო და ჰქა აიღო: — სამაგალითო წყვილია, ერთმანეთის შესაფერი: ჯაფარიძე ფიცხი, სეროვაც ფიცხი, — გაიციხა: — შენც აიღე ჰქა! ბედნიერება ვუსურვოთ, — ძირამდე დაცალა ჰქა.

მარიამმაც დალია და ჰქა დადგა.

— შენ ყოველთვის გიყვარდა საქმეში ფიცხი ადამიანი, ტარიელ.

— მშვიდი ადამიანი საქმეს ვერ არგებს.

მთელი ღამე ძილ-ღვიძილში გაატარა ტარიელმა. ანდროს განგეის ოთახიდან როიალის ხმა ესმოდა. ისე ცხადად ესმოდა, კინაღამ წამოდგა და ანდროს სინახავად დააპარა წასვლა. მაგრამ მის გვერდით მარიამს მშვილად ეძინა. ეს რომ მოჩვენება არ ყოფილიყო, მარიამიც გაიგონებდა როიალის ხმას.

თვალი დახუჭა, ხელიც დაიფარა, მაინც ხელავდა ანდროს, როგორ უჭდა როიალს პერანგის ამარა, მკერდგადაღელილი, ანთებული პაპიროსით პირში. ყურებზედაც აიფარა ხელები, მაინც ესმოდა როიალის ხმა, ნაცნობი, ახლობელი. შიშით ფიქრობდა, რომ მუდამ ასე იქნებოდა.

ვერ გაუძლო ამ მოჩვენებას. ჯერ კიდევ ცისკრის ვარსკვლავი არ იყო ამოსული, წამოდგა. ფეხაქრფით გავიდა ოთახიდან აბაზანაში, პირზე წყალი შეისხა, თავზედაც გადაივლო. მოჩვენება

მინც არ ვაქრა — ანდრო ისევ უკრავდა, ისევ ისევ უჭდა როიალს, ანთებული პაპიროსით პირში, პერანგის ამარა. იმასაც კი ხედავდა ტარიელი, როგორ ბოლავდა პაპიროსის კვამლი წვრილად, ხვეულად, როგორ უღიმოდა სახე ანდროს, უღიმოდა მსხვილი თვალები, ვადაღეღილ პერანგიდან ქალარაშვრეული მკერდი მოუჩანდა.

სწრაფად ჩაიკცა და ბინიდან გავიდა. მშინვე ანდრო განგვის ოთახის კარისაკენ გაექცა თვალი. კარი როგორც გუშინ, გუშინწინ დაღუქული იყო როიალის ხმა კი ისმოდა.

ჩაირბინა კიბე. ქუჩაში გავიდა.

ანდრო ისევ უკრავდა. მთელ სახლში ისმოდა როიალის ხმა, მაგრამ სახლში ყველას ეძინა. ისმოდა ვარეთაც, ქუჩაშიც.

ვაკყვა ქუჩას. გაიარა ერთი სახლის წინ, მეორეს წინ, მესამის, მეოთხის... მიწყდა მუსიკის ხმა. ტარიელმა ნაბიჯი შეანგლა. გული აჩქარებით უცემდა, პაერი არ ყოფნიდა...

ქალაქს ეძინა.

ზღვასაც ეძინა.

სიზუმეს ტარიელს ნაბიჯის ხმა არღვევდა. ღამის სიწყნარეში მკაფიოდ, ცივად ისმოდა ტროტუარზე.

ქუჩის ნათურები მკრთალად ციმციმებდა.

აყივლდნენ მამლები.

აჭრილდა საღდაც აბლოს კიშკარი.

ნაცსადგურში ხიმაღლის მოკლე, წყვეტილი ხმა გაისმა.

ცაქრის სიკრილვმ, თიქქის სიზმრიდან გამოიყვანა ტარიელი. ღრმად

შეისუნთქა ჰაერი. სამშრთველს შენობის სადარბაზოს შესასვლელი კარი გააღო, მეორე სართულზე ავიდა, იქ, დერეფანში შექი ჩართო და მაშინვე დაინახა კიბის მოპირდაპირე მხარეს კარზე აბრა: „მონაპირი ინჟინერი“ და უშალ აეღერდა ისევ ის ჰანგი.

შეტრიალდა. თავის კაბინეტს მიაშურა, რეგლისური ვასალებით გააღო, შევიდა და კარი მკიდროდ მოიხტრა. გულააოქვდარი, ძლივს სუნთქავდა. მაგიდას მიუჭდა თუ არა, თვალი იმ სკამზე შეუჩერდა, სადაც ანდრო განგია ჯდებოდა.

არ იჭდა ანდრო იქ. არ ხედავდა ანდროს, არ ესმოდა როიალის ხმა და მინც იმის შიშით, ისევ არ გაეგონა იგი, ტელეფონის ყურმილი აიღო და მომარაგების უფროსს, ლონგინოზ ლომჭარიას დაურეკა.

დილით ლონგინოზი ყველაზე ადრე მოდიოდა სამშრთველოში.

ტარიელმა იცოდა, რომ ლომჭარია ამღგარი იქნებოდა. იგი მომარაგების უფროსიც იყო და საბინაო საქმეებსაც განაგებდა. ლონგინოზისათვის უნდა დავალებინათ საქორქიოში, საღვამიჩაოში, ნაბადაში, ყულევში, ქალადიდში, ქვაალონში, სავეინიოში, საბაეოში და პატარა ფოთში მუშებისათვის ოთახების დაქირავება, მაგრამ ეს საქმე ხომ წუხელ პარტორგს მიანდო. ლონგინოზ ლომჭარიას იმიტომ ურეკავდა, რომ მარტო დარჩენა არ შეეძლო და ლონგინოზის მეტს სხვას ვერავის დაიბარებდა ასე უთენია.

მეზობელი

მოთხრობა

თეატრის წამყვანი მსახიობის, ლილიანა თალაკვაძის საგრძნობლო ოთახში ფანჯარა გატყდა. ვიღაცამ გუნდა ესროლა. მთელმა დასმა გაიგო. შეიქმნა ფაცა-ფუცი, მისვლა-მოსვლა, აღიქო-ოი. ოთახში შემოჭრილი სუსხი უღარდელად დანაეარდობდა აღმა-დაღმა და მილიფად ჩაცმულ მსახიობ ქალს ვი-ტყველებელს აყრიდა.

ლილიანას გვერდით ლუჩიას ოთახი იყო. მყუდრო და თბილი; კედლები-დან შემოჭრილი ხმები, გაუთავებელი წივილ-კივილი გარკვევით ესმოდა, მაგრამ არ ჩარეულა. ზოგიერთებივით აღარც საკუთარი მოსაზრებების გამოთქმა უცდია. თავისთვის იყო.

დასის მმართველი, შავულვაშა, ბურთივით ჩამრგვალებული, ხითხითა კაცო — ვანო ჭილაძე, მსახიობებს შორის მუდამ შემრიგებლის როლს თამაშობდა. ახლაც...

— „ლუჩი, ჭირიმე! ერთი სათხოვარი ბაქვს...“

— რა ვნებავთ, ძია ვანო?!

კაბს, არც თვითონ იღებს და აღარც ვანო ეძალბა. წესიც არის ასეთი, ნახევრად შიშველ, მსახიობი ქალის ოთახში

ბამაკაცის შეჭრა, ვერაფერი მოსაწონია.

— დირექციამ გადაწყვიტა... დროებით... შენთან... — სათქმელი არ დაასრულა ვანომ, აღარც ის უთხრა, თავად ლილიანამ რომ ინება მასთან გადმობარგება.

— კი, ბატონო!

პოლა, ასე, მშვიდობიანად, ოდნავ ანერვიულებული, რაც მოთვარია, ერთიანად გათოზილი ლილიანა, მის საგრძნობლოში გადმოსახლდა.

ლილიანა წამყვანი მსახიობია, ლილიანა თეატრის თვალის, ეს ბევრს ნიშნავს. სამაგიეროდ, მეორე დღეა და...

— ლუჩი, გრიპისაგან ამისმანდე სახე...

რაც შეეხება შეკითხვებს — „მზღება?!“ „მოგწონს?!“ — უკვე ამოვიდა ყელში.

ლილიანას ვარდისფერი პენუარი იცვია, მადლიანი ყელკისერი უჩანს. „ლუჩიას“ — ცისფრად დანიშნული, ფლანელის ხალათი, ფერგასული და გაიკეთილი.

ორივენი სარკეში ჩანან.

სარკე ყველაფრის მოქმელია; იგი დაურიღებლად აჩენს სტუმრის სავსე

გულ-მკერდს, მოვლილსა და ნასათუ-
თებ სახის კანს; მასპინძლის ვიწრო ბე-
ჭებს, დამნაშავესავით შხირალ ფართო
თაფლისფერ თვალებს.

— „ლუჩი!“ ქვედაწელი გამისწორე!

— ქურქი მომაწოდე!

ნაქანდაკებ წვივებზე, მაღალყელიანი
ჩქეშები ულაპლაპებს ლილიანას, ცხე-
ნიდან დაქვეითებულ მხედარ ქალს წა-
გავს, ტანკენარსა და უღარდელს.

— წავედი!

თეატრის ვესტიბიული ლილიანას გა-
დამდები სიცილით აივსო.

გრიმის ყუთთან, ფერადი არშიებით
მოქარგული, სიფრიფანა ცხვირსახოცი
დარჩა. ნაზი და სურნელოვანი.

— წაუღოს?!

— „ლუჩია“ ეს... „ლუჩია“ ის... ფიგა-
რო ბე... ფიგარო იქ...

საკუთარ სისუსტესა და უმწყოებაზე
გაეცინა. მერე ამ სიცილმა თანდათან
გააღიზიანა... არა, რაღაც არ ხდებოდა
ისე, როგორც სურდა. ამ ბოლო დროს,
ჩვეულებად ექცა: სპექტაკლის დამთა-
ვრების შემდეგ, ისეთი სევდა შემოაწ-
ვება გულზე, ისე დანაგრულად თუ
უბედურად გრძნობს თავს, რომ დარდი-
საგან აღარ იცის რა ჰქნას. ეს ნაღველი
ლილიანას შემოსახლების შემდეგ გაუ-
ჩნდა... თითქოს ამ ქალმა რაღაც გამო-
აღვიძა მასში, შეახსენა...

ცხვირსახოცი მიმალა, სარკე ახლო
მოიწია და საკუთარი ორეული მუშტ-
რის თვალით შეათვალიერა. გაცრეცი-
ლი დაწვები... სევდიანი თვალები...
ოპიტიზმი ლურჯი არშია, ეწყინა. ეწყი-
ნა და თან შეერთა, თითქოს სხეულში
მაღალი ძაბვის დენს გაველოს. წამოდ-
გა. ფარდა გადასწია. დათოვლილი ქა-
ლაქი ჩარჩოში ჩასმულ სურათივით
მოჩანდა. ფარდას ხელი უშვა. ოთახში
სიარულს მოჰყვა. აქეთ და იქით. თან-
დათან, გალიაში დამწყვდეულ პატარა
ნადირს დაემსგავსა, წინ და უკან რომ
დარბის გახელებით, თითქოს კვირა
დღე იყოს და უსაქმური მაცურებელი
შემოეხვია. ხალხი იცინის, ის კი ბრა-
ზობს და ტინიანობს.

• • •
თარგუნული
ზიზღილით

არ გაეგია, რა დრო გავიდა. ყურებმა
ზუზუნე შეწყვიტეს. გაუნელებული
„ფიგარო“... „ფიგარო“ — შეწყდა.

კვლავ მიუჭდა სარკეს. დაღლილი
მოპრაობით, სახიდან გრიმი მოიცილა.
ორიოდე მუქი ხაზი აჩნდა შუბლზე —
გულგატეხილობისა და ფიქრის ნიშანი.

...საოცარი განწყობილების ქალი
ხარ! შეასრულებ როლს, სცენაზე მსუ-
ბუქად, მზიარულად გრძნობ თავს...
დაეშვება ფარდა, საკუთარ თავთან მ-
რტო დარჩები და ხედები, წუთის წინ
ძილებული სიამოვნება მატყუარა იყო,
როლი არ გამოვიდა. ამას შინაგანად
გრძნობს... რამდენჯერ უფიქრია თეატ-
რიდან გაქცევა. გამოძებნიდა საღმე
მყუდრო ადგილს, თეატრის მოლარე
იქნებოდა თუ პიონერთა სასახლეში —
დრამატული წრის ხელმძღვანელი. არ
შეეძლო... რატომ?

დასის ყველა წევრთან, მეგარდერო-
ბედან დაწყებული, თეატრის დირექ-
ტორით დამთავრებული, უხილავი ძაფე-
ბითა დაკავშირებული?! ყალბია, ათას-
ჯერ ნათქვამი, გაცვეთილი აზრებია.
მაშ?! რამდენ გემრიელ კერძზე ამბობს
უარს ლილიანა, რომ ტანადობა შეინარ-
ჩუნოს, რამდენ საათს ეარჩივობს, თა-
ვად მსახივებს იყეთებს, ახალგაზრდული
გარეგნობა რომ შერჩეს.. ეგებ ესაა მი-
ზეზი...

...გუშინ წინ, თეატრის მთავარმა
რეჟისორმა, დაბალი ტანის, კროლათვა-
ლება კაცმა, გამელოტებულ თავზე ორი
ღერი თმის ბუსუსი სასაცილოდ რომ
აფშეკია, რაც გაუნელებულ სიცილს იწ-
ვევს მსახიობ ქალებში, შესვენებისას,
ისე, სხვათაშორის, (მუდამ სხვათაშო-
რის ლაპარაკი იცის იმ კაცმა), ჯერ სა-
ვანთა ენაზე ილაპარაკა, მერე სტანის-
ლავსკის პანტომიმამ — „მარაო“ გაიხსენ-
ნა.

...როცა პატრონი ღელავდა, დაკრი-
ლი ფრინველივით ფართხალებდა მა-
რაო. გარეგნობა მშვიდი ჰქონდა, მხო-
ლოდ ხელის მტევანი და დაკეცილი მ-
ა-

რას ოდნავი თრთოლვა ამკლანებდა ბატრონის სულიერ განწყობილებას. შემდეგ მარაო გაიშლებოდა, მკვეთრი და სხარტი მოძრაობით, აფრინდებოდა და წამით ფარავდა სახეს. ამ უმოკლეს დროში მარაოს მოფარებულ სახეს შესაძლებლობა ჰქონდა ღრმად ამოესუნთქა, გაეცინა ან ცრემლი მოეწმინდა თვალებზე. შემდეგ მარაომ ოდნავ შესამჩნევი მოძრაობით ვილაცას, ვინც იქვე, ახლო იმყოფებოდა, უბრძანა მის გვერდით დაეძღარაყო, მარაო დაწყნარდა, მშვიდად ირხევა, თითქოს უსმენს გვერდით მჯდომს. შემდეგ მარაო ილიძემა და იცინის კიდევ. მარაო ერთ წამს დაიყვია და მსუბუქად მიუცაცუნა ხელზე გვერდით მჯდომს. „რა საძაგელი ხარ!“ — უთხრა მარაომ... და ზედმეტი გულახდილობის გამო გაწითლებულ სახეს ჩამოეფარა. აქ იქ სუბბარში ჩაებხენ თვალეზიც... ჯერ მარაოს თავიდან იცქირებიან, ნახევრად იშალებიან და...“ მეტი აღარ ახსოვს. ეგებ ესაა მიზეზი... „მარაო“... რეჟისორი... სტანისლავსკი... მაყურებელი და ტაში...

მსახიობ ქალთა უთავბოლო ბაკაბუკი შეწყდა... დახეთული ჯაჭრი, სველი ნახვრხის სუნით იყო გაქლებითილი აქა-იქ სინათლეები ჩააქრეს. სიცივისა და სისველის უსიამო განცდით აივსო ოთახი.

კარი გამოადგს.
— კიდევ აქ ხარ, შვილო?! — გაკვირვებული სახე ჰქონდა დამლაგებელ ქალს. წყლით სავსე ვედრო ფეხებთან დაედგა.

— თოვს, დეიდა მაშო?
— კი. მოყინულზე მოთოვა, ხელა იარე, შვილო.
ეს ქალი ვილაცას ჰგავს... ვის? დედას. ყველა დედები ერთმანეთს ჰგვანან. ყველა შინაბერებიც... შინაბერები! კმა! „დათვი ტყეზე გაბუტულიყო, ტყემ კი არა იცოდა რაო“, ისეა მისი საქმე.

გადაუღებლად თოვდა.
ახალბედა მსახიობები რა ხანია და-

წყვილდნენ. თოვლსა და ქალაქს მოედგნენ. „ძველები“ თეატრის წინდებში ხლო ცხოვრობენ და ცხელ ჩაისს მიირჩევიან ილბათ. ლილიანას ქმარი წაიყვანდა „ვოლგით“.

თითო-ოროლა სცენის მუშა შემორჩენია ტროლეიბუსის გაჩერებას და ისინიც მალე წავლენ. მოიცა! ბიჭებს გუნდები მოუმარაგებიათ. ამ ჰაბუკებს შეტყველებაში ამეცადინებს, მომავალ წელს, თეატრალურ ინსტიტუტში აბირებენ მისაღებ გამოცდებზე გასვლას. ზედავთ, რა მორიდებით უთმობენ გზას. ტროლეიბუსის გაჩერებასთან მგზავრები დგანან, მელიის ბეწვში თავჩარგული, ხანშიშესული მანდილოსანი და ორი ჯეელი ბიჭი. ბიჭები სიგარეტს ეწევიან, თან გამუდმებით ხითხითებენ. იქვე მამაკაცების ჯგუფი ჩანს. ხეირიანად ვერ გაარჩია რამდენი კაცი იყო, მხოლოდ დაინახა, როგორ შემობრუნდხენ ისინი და თეატრიდან დაგვიანებით გამოსულ მსახიობ ქალს, მზერა გააყოლეს.

...ფრთხილად იარე! ამ ნაგვიანებ მგზავრებში, ვაი თუ, დღევანდელი მაყურებელიც ურევია და დადგმული სპექტაკლით, თუ მოზოზინე ტროლეიბუსებით განაწყენებულნი, შენზე იყრიან გულის ჯავრს... პატარა მსახიობ ქალზე, ჭრელ ქურქში გახვეული, მონდობებით რომ მიიბიჯებს თოვლზე. მათ წინაშე წაქცევა სირცხვილია...

ქუჩა გადაჭრა. ბალის კიდეს სწრაფი ნაბიჯით გაჰყვა. ერთხანს გატკეზილ გზაზე იარა. მერე და მერე, თოვლის ფიფქებმა სახე რომ შეუორთქლეს და ნამქერიც მოხვავდა, ნაბიჯი შეანელა. სივრცეს გახედა. ქუჩა ცარიელი იყო. უკან მოიხედა. შორს ვილაც მამაკაცი მოიბიჯებდა. ინანა, ნეტავ ლილიანას გაჰყოლოდა მანქანით, ახლა სახლში იქნებოდა... თბილ ღუმელთან.

მაგრამ, ისე ლამაზი იყო თეთრად ვადაფიფქული ქალაქი, იმდენი იდუმალეზა თუ სიმშვიდე სუფევდა ირგვლივ, კაცი უკეთეს ვერ ინატრებდა. ყოველგვარი შიში გაუქრა.

...მიბიძგებდა და ეჩვენებოდა, თოვლის ფიქვებით დაფარული შშიმე ქუჩები, შარფი და ჩექმები, თანდათან კარგავდნენ წონას, საოცრად მსუბუქი და ელასტიური ხდებდნენ. თეატრიდან გამოყოლილი ჩამყავებული განწყობილება, წყალში დახრჩობას გადარჩენილ კაცის მოყამულ ხასიათს რომ წაგავდა, თახლათან გამოუეცოდა.

არაფრის გახსენება არ უნდოდა. ხომ არის ზოგჯერ, გამოერევა საოცარი წუთები, ყველა სატყეოარი მიუღრდება, ყველა დარდი გაქრება და საოცრად მზიარული, უდარდელი ხასიათი დაგეუფლება, ასე იყო ახლაც... ამ თოვლიან მშვიდ ღამეს...

მე თოვლი მიყვარს, როგორც შენს ხმაში
ერთ ღრის ფარული დარდი მიყვარდა...

უკან მოიხედა.

ბიჭოს! აწოწილი კაცის არსებობა რა ხანია დაავიწყდა. ნეტავი მას მოსდევს, თუ თავის გზაზე მიბიძგებს?!.. როგორ გაიგოს?! გადაუხვევს. ენახოთ თუ გადმოვა. ქუჩა გადაჭრა. ერთხანს, ნაპირ-ნაპირ იარა გაუველევე თოვლში, შერე მალაზიის ვიტრინებს გაჰყვა. მოიხედა. თანამგზავრმა ჯერ ჩვეულებრივ, ძველი გზით გააგრძელა სელა, შერე გადმოუხვია და ფეხდაფეხ გამოჰყვა. ასეა, ხამღვილად მას მოსდევს. ვინ არის?! ეგებ თავიანთსმცემელია და სპექტაკლს ესწრებოდა. შეიძლება ორიოდ სიტყვა ეჭვს მალღიერების ნიშნად სათქმელი. წინათ ხომ იყო ასეთი შემთხვევები. ყვავილჯივ ბევრი მიუღია და გამოიღებელიც საკმაოდ ჰყოლია, ახლა რატომ არ შეიძლება?! ღღევანდელ სპექტაკლში უმნიშვნელო როლი ჰქონდა, უმცროსი დის სამსიტყვოანი როლი, შერე რაა? აკი. ამბობს სტანისლავსკი: არ არსებობს დიდი და პატარა როლები, არსებობენ მხოლოდ დიდი და პატარა შესახიობები. ეს კაცი სწორედ ამ როლით დარჩა კვაყოფილი. და ახლა, მალღიერებებს გამოხატვის სურვილი ამოძ-

რავებს. მაშინ შეანელებს ნაბიჯს... არა, სჯობს ცოტაზე კიდევ წავიდეს.
უნივერსიტეტის განახლებულ ფანჯრებთან გარკვევით გააჩნევს უცნობის სახეს, თვალებს. დაიმახსოვრებს. თორემ რა გამოიღის, კაცი პატივს გცემს, თანაგოგონოს, შენ კი, ხვდები ქუჩაში და ვერც ცნობ. სალამს მაინც რა უღვას წინ, წესიერ სალამს...

ვიტრინაში, ფერად-ფერადი ქსოვილები, ქალის საცვლები და ქრელკაბიანი თოჯინები გამოეფინათ. ერთი, ოქროსფერდალალებიანი თოჯინა სულ ახლო იდგა სქელ მინასთან. გაკვირვებით იცქირებოდა, თითქოს ეკითხებოდა: ამღენხანს რატომ ვერ შემაძინეო. ვიტრინაში ცისფერი ნათურა ენთო. ცისფერი სევდიანსა და ფერმკრთალს გამოაჩენდა მის სახეს. ძალიან კარგი. რომანტიკული განწყობილება დაეუფლება უცნობ შამაყაცს: სამუდამოდ დაამახსოვრდება მსახიობის ნაცურისფერი, მიმქრალი სახე. ნაბიჯი შეანელა. თოჯინა ახლა ჰკვირავი თვალებით შესცქეროდა.

წამოეწია?! არა. შედგა, როგორ, არ მოიღის?! არა. გაჩერებულა. სიგარეტის კვამლი ბოლქვად ასდის სახეზე. უქულოა... საყვლოში ჩაუშალავს სახე.

სანამდე უნდა იდგეს?!

გზა გააგრძელა.

• • •

მოპირდაპირე მხრიდან მანქანა გამოჩნდა. ცისფერი „ვოლგა“ ცოტაზე ჩასცილდა თუ არა, გაჩერდა. მანქანიდან, ჯერ ცამეტ-თოთხმეტი წლის სათვლიანი ბიჭი გადმოვიდა, შერე ტანშიმე, მალაღი ქალი, ლამაზ სანდომიან სახეზე ფიქრი აღბეჭდოდა. გოგონაც გადმოხტა. შეიღირვა წლის ტიკტიკა. ლედის ალიკვალი. ძმას რაღაცას თხოვდა.

ამ ოჯახს იცნობდა. კაცსაც, მანქანაში რომ დარჩა. მალაღი ტანის, მხრებსაგსე მამაყაცი ნასვამი იყო.

— წიღით და მოვალ! — შეუღრინა ცოლშვილს. ქალს სიტყვა არ შეუბრტ-

ნებია, წინ შეიღებო წაიშლდება და ქუჩას გაჰყვება. მანქანა დაიძრა, წავიდა. ბიჭს ერთხელაც არ გაუხედავს შამისკენ. მხოლოდ გოგონა შედგა. თოჯინასნვით დააჰყიბა ბრიალა თვალები და გაოცებით იკითხა:

— სად წავიდა?!

— გამოიარე! — შეუღრინა მამა.

ქალი მათდის ფაბრიკაში მუშაობდა რეინერი იყო. საქმიანი, ნიჭიერი ქალის სახელი ჰქონდა. ბიჭიც ხშირად უნახავს საჯარო ბიბლიოთეკაში, წიგნებში თავიარავალი. ცისფერთვალა, შეოცნებებ ბიჭს, ასაკთან შეუფერებელი სიღინჯე და დაკვირვებელი მზერა ჰქონდა. ამ კაცსაც იცნობდა ჭაბუკობიდან. ერთხანს ფეხბურთს თამაშობდა. მერე ტექნოლოგიური ფაქულტეტი დაამთავრა და ლენინს ქარხანაში დაიწყო მუშაობა.

მალე „ეკოლგაც“ შეიძინა. ის იყო და ის... იქედან დაწყებული სისტემატურად ხედავს ნასვამს, ძმაცაცებში ჩამდგარს, მოხიბობითესა და თავგასულს. ამ ქალს თითქოს მხიარული, უღარდელი სახე ჰქონდა. ვარდისფერი პირისკანი მოვლილსა და ნაპატიებს აჩენდა, მაგრამ ყოველთვის, როცა პირისპირ შეხვედრია და თვალი თვალში გაუყრია, უგრძენია, რაღაც შინაგანი საღარდელი აწუხებდა. მხოლოდ ეგ იყო, არ ხმაურობდა.. არ აღიარებდა. ითმენდა. ახლაც, ამ წუთში, თავდახრილი, დაღლილი ნაბიჯებით მძიმედ მიაბიჯებდა, ასევე უღაზათოდ აუყვებოდა კიბეს. შეაღებდა საკუთარი სახლის კარს და თავს იმ საცოდავ ჩიტუნად იგრძნობდა, რომელსაც გაფრენის დიდი სურვილი აქვს, მაგრამ არ შეუძლია, რადგან ფრთები აქვს დაჭრილი.

ბიჭმა ცნობისმოყვარე თვალთ შემოხედა: ჩანს იცნო. ღიმი გაუკრთა თვალებში. ბავშვებს, განსაკუთრებით მეოცნებე ბიჭებს, უყვართ თეატრი, მსახიობები, იზიდავთ რამშის იქითა ცხოვრება. მძიმე ხელჩანთას მოათრევდა იგი. დედა შეეცადა გამოერთმია. არ

დაინება. ხტუნვა-ხტუნვით მიჰყავთ გოგონაც. მიიშალნენ.

ხინჯი ჩარჩა გულში. ცუდ ამბავს რომ შეიტყობ და გამხელის უფლება არ გაქვს, ისეთი ხინჯი.

აგერ მოსახვევი, მერე ხიდი და... გამოინდებო ძველი სახლი. თვალწინ დაუდგა: ანთებული ნათურა, ლოტოს მითოფანტული ფურცლები, ლუმენში მთელუმარე ცეცხლი და საწოლზე, გაუხედლად მიწოლილი დედა...

ელოდა.

არა, მისი ქალაა დედა ნამდვილად არ ჰგავს სხვას... ერთ დროს მსახიობობდა, მღეროდა, ცეკვავდა. მერე ტანწერწერა მაიორს გადაეყარა და... ყველაფერი დააფიწყდა. სამავიეროდ ლოდინს შეეჩვიო. ლოდინი მისი ბუნების უერთგულესი ჩვევა გახდა.

რატომაც, შეიღის ხსოვნაში მამა სახება, გახუნებულ ფოტო-სურათზე აღბეჭდილი, გამხდარი კაცის, დარდიანი თვალებით დარჩა. მეტი არაფერი, მხოლოდ ეგ არის, ზოგჯერ, როცა თეატრში ტაში მომძლავრდება. მაყურებელთა შორის თითქოს მას ხედავს; ოქროსფერსამხრებებიან, ტანწერწერა მაიორს... და ვერ გაურკვევია, მამაა მისი თუ ვინმე სხვა უცხო ჭაბუკი.

• • •

ქუჩის ბოლოს, კუთხეში თევზებულობის მაღაზიაა. გაყინული თევზები, დეკრეტილი კბილებითა და გადმოკარკლული თვალებით იქიარებიან. ასეთივე გადმოკარკლული თვალები აქვს მის თავგასიბულ გამგეს. დილით, როცა სტუდენტობისდროინდელი, ნაცრისფერი პალტოთი ბაზრიდან ბრუნდება და მძიმე ხელჩანთას მოათრევს, ზედაც არ უყურებს ის ღიპიანი, ხოლო ცოტა ხნის შემდეგ, რეპეტიციაზე მიმავალი, უკანასკნელ მოღაზე თმბდავარცხნილი, ყელსაბამითა და საყურეებით მორთული, უკან რომ ჩამოივლის, ორად მოიკეცება ის ზვირვიით კაცო, ზეთიან თვალები დაუელამდება, და ძველი მუ-

სუსტებით ტუტებს მოილოკავს, აქაოდა, შემხედვით რა გემოვნება მაქვსო.

უკან დარჩა თევზულობის მალაზია. აეგრ ხიდიც. მოიცა, თანამგზავრი სადაა?! ჩამორჩა?! მოიხედა. ხუთი-ექვსი ნაბიჯის დაშორებით, თავჩაქინდრული მოაბიჯებს. სახე ვერ დაუნახა. ზოგიერთ ადამიანს ჩვევად აქვს, თვალეში არ შემოგხედავს. რატომ?! შინაგანი ხვამიადის გამხელა ესირცხვილება?! ეგებ მისი თანამგზავრიც ასეა?!

ნაბიჯები აჩქარა.

შეიძლება, უბრალოდ, თავშიშველია და ყელში უცვივა თოვლის ფანტელეები. იქნებ ფეხსაცმელიც დაუსველდა. თოვლის ფიფქებით დაშიშებული იქნებ იოლ გზას არჩევს, ქალის ნაკვალევს მისდევს, მის პატარა ფეხისგულს აწებებს თავის მამაკაცურ, ვეებერთელა ნაბიჯებს. და ასე გაპირვებით მიიწევს წინ.

იაროს, ვინ უშლის...

არა, ეს კაცი, ბედისწერასავით აჰყვამ ლამეს... ბედისწერა, მოიარა... სწამს კიდეც ასეთი რაღაც. თავდაპირველად, თეატრში ვალმერთებით რომ მიიღეს და დიდი მომავალი უწინასწარმეტყველეს, ეს ბედისწერა იყო?!

ხატვის ნიჭი, წერის ნიჭი, მუსიკის ნიჭი, ყველაფერი ერთად და, საბოლოო ანგარიშში, გამოკვეთილად არცერთი, ესეც ბედისწერაა?! ეგებ მართლაც არსებობს უბედობასა და ბედნიერების შორის გაღებული ხიდი. მთავარია, ვინ როგორ გაივლის ზედ... და რანაირად.

ლილიანა თალაკვაძეც გადის ამ ხიდზე ყოველდღე, მაგრამ უშიშრად. ძალას მომზიბღელელი გარეგნობა და ქმრის სწელი კმსერი აძლევს. თვითონ, ყოველთვის ეშინოდა ამ საბედისწერო ბიოლკზე გავლა. შინაგანად გრძობდა, მზად არ იყო. ელოდა დაუდგებოდა წუთი, რომელსაც არ შეიძლება წინასწარ სახელი ეწოდოს. მისი არც მინიშნება შეიძლება, აღარც წინასწარ შეცნობა. მთავარია გწამდეს იმ წუთის არსებობა, როცა გაწვევა შენი ბედისწერა, შენი მოიარა... შენც შედგები-საბე-

დისწერო ხიდზე და ამჯერად ეგაგვლი, თავაწეული... საკუთარ თავში დამჯერებული. მერე სადაა ის წუთი?! რამდენხანს უნდა ელოდოს?!

გუშინ, რეპეტიციის შემდეგ, თეატრიდან რომ ბრუნდებოდა, მთავარ რეჟისორს დაემგზავრა. ხეირიანად ვერ გაარჩია, უნებლიედ დაემთხვა მათი გზები ერთმანეთს, თუ წინასწარ განზრახვით ელოდა იგი: „წუხელ გვიან დავბრუნდი სახლშიო, — აღაპარაკდა — ველოდი როდის დაიძინებდნენ მეზობლები... უხმაუროდ შეპარვა შინდოდაო“. „რატომო“ არ ჰკითხა, მიხვდა, რაკი ჰყვებოდა, ჩანს, გულის წადილს აეტანა იგი. „ჩემი ბინის წინ, მარტოხელა ქალი ცხოვრობდა. სახელს არ ვიტყვი. ისედაც მიხვდები. დღევანდელ გახეთში ვრცელი ნეკროლოგია მასზე. ცნობილი პედაგოგი იყო. მთელი სიცოცხლე ბავშვებს შეაღია. პენსიაში გავიდა... და თქვენ გგონიათ ვიტყვი, რომ მარტო დარჩა?! არა. მოსწავლეები, მეგობრები, დისწულები დასტრიალებდნენ თავზე. მაგრამ, როცა საწოლში ჩაწვა და სიკვდილის შესახედრად მოემზადა აი, მაშინ... სრულიად უხმაუროდ, უპრეტენზიოდ, „რისთვის იცხოვრე კატუშაო?!“ — ჰკითხა საკუთარ თავს. მეტი არაფერი. „ჩვენთვისო“, მოეფერნენ, ჩაკოცეს, აცრემლდნენ. მაგრამ მე, კუთხეში მიმდგარი, ყველასგან შეუმჩნეველი, ცხოვრების ერთ კემშიარიტებას ჩავხვდი... ადამიანს ყველაზე მეტად საკუთარი ბედნიერება სჭირდება... საკუთარი, თუნდაც, წამიერი იყოს ის“. გაჩუმდა რეჟისორი და... საოცარი რაღაც იგრძნო თავად. მოეჩვენა, ეს პატარა, ქროლათვალემა კაცი, მეტსახელად „წრუწუნას“ რომ ეძახდა ლილიანა, თითქოს პირველად დაინახა. რაღაც ძვირფასი და უსათუთესი აღმოაჩინა მასში. ტუტზე მომდგარი თხოვნაც, ერთხელ მაინც მიეცა მისთვის მთავარი როლი ტრაგიკოსი მსახიობისა, უკან დაიბრუნა, არ გაამხილა, რადგან მიხვდა, რაკი ამ კაცმა მხოლოდ მას გაუძიოდა თავისი საფიქრალი, ჩანს უკვე მიუ-

ცია მთავარი როლი, როლი იმ ადამიანისა, ვინც ადვილად გრძნობს სხვის ტოვებულსა და სიხარულს.

იგრძნო, საოცრად ეწყინა თუ ეამბრალებდა.

• • •

ხილის ქვეშ მდინარე ქუხდა... შეხედებს ისროდა.

ნეტავე კიდევ მოჰყვება ის კაცი? კი, მგლური ნაბიჯებით მოსდევს. ღმერთო! ამას რას გადაეკიდა, ნათქვამია, დედაბერი კერიის ძირში დაიმტვრაო. ისეა მისი საქმეც ეგებ ქურდია... ბანდიტი. სახეს მალავს. შეუმჩნევლად ეპარება მხსვერვლს, მერედა, რამ მოსტაცა თვალი? რა გააჩნია უბრალო მსახიობ ქალს ისე ძვირფასი, რომ ამღამინდელ შერცხვენად ღირდეს. მოხერის მოსასახამი? — ასი გრამი ძაფისგან მობლანდა თავად. ეგებ ქურქი? კო, ამას დაადგა თვალი. ასე იქნება... ორ წელიწადს აგროვა კაპიეები, რომ რიგიანი ქურქი გვიდა. ტელმანის ქუჩაზე, ქორვაჭრებთან, შეიძინა. სამი წელი გავიდა და სულ ახალივით აქვს შენახული.

გამოჩნდა ძველი სახლი. გული საგულეს იგრძნო. ერთხელ კიდევ მოხედა ფეხდაფეხ ადევნებულ, უცნობ მამაკაცს.

არა, ეს კაცი ქურდი არ იყო. ისე რომ სცივა და კანკალეებს, თქმა არ უნდა. პალტოს საყელოში, გალურჯებულ ცხვირპირი ჩაუმალავს. რომ ჰკითხოს, რა გნებავთ, რაზედ მომსდევთ უკანო, ვალახული ძალღვივით გადუხკევს გვერდზე, ბოდის მოუხდის, გაუკვალავ თოვლში ჩაეფლობა და ასე გაუჩნდევლად დარჩება. შეეცოდა. დაეხანა კიდევ. იაროს, რას მიშლისო — გაიფიქრა. აგერ ჩემი სახლი, შევალე ბიშკარს და... იყურყუტოს რამდენიც უნდა. მოხედა. არა, ნორმალური არ უნდა იყოს, ასე ლანდივით აეკიდო უცნობ ქალს და მუნჯივით სდიო უკან, ვერაფერი ჰკუთამყოფელის საქციელია. ეგებ ბიშკარშიც ჩასდიოს, ხომ გადაი-

რევა დედა, როგორ მოიქცეს? ისევ გზას გააგრძელებს, ჩიხს ბოლომდე ჩაჰყვება.

მოიხედა, ბიჭოს! კიშკართან შემღვარა. მოეჩვენა ალბათ. კი, ნამდვილად იქ დგას, ვინაა ეს კაცი?! რას გადაეკიდა?! მეზობლებიც რამ დააძინა ასე აღრიან, ზოგჯერ შუალამემდე აყვირებენ ტელევიზორს. ბიკენტია გურაბანიძის ცოლშვილი მაინც იყოს სახლში. ბაკურიანში წაიყვანა დასასვენებლად. ერთი წლის ნამიმშობლებს ჰკავს მისი დამტყნარი ცოლი, რომელი აგარაკი უშველის. რაცმა-დახურვა არ მეშლებოა, იხეშებს მეზობლებში; საახალწლო ნადის ხე; სავით აქრელებული კი გამოდის ქუჩაში. რა ჩემი საქმეა! როგორც უნდა, ისე ცხობროს... ხუთი წლის წინ, მათი სახლის ნახევარი რომ იყიდა ბიკენტიაშ, რომელიღაც ლუდხანაში მიმტანად მუშაობდა, მერე იჩალიჩა და ცალკე „სამწყვადე“ გახსნა. გახსნა და... სულ მაღრ, ცისფრად გადაღება სახლის ნახევარი. ახალი კიბე გაუქეთა, ორი ოთახი მოაშენა და ძველი კრამიტის მაგიერ, ახალ-ახალი შიფერი დაახურა. ცოლის დაქრნებით აივანიც მუშამდე გადაღება, აქაოდა, ნახეთ, ჩვენ როგორი მცხოვრებლები ვართ და ესენი კი...

ოხ! დის უბედობა, თორემ როგორ გაიმეტებდნენ სახლს გასასყიდლად. ერთიც არ შეყოყმანებულა დედა. შვილს ფული გაუგზავნა და თან შეუთვალა: ნუ გეშინია, შენ გვერდით ვართო. დისწული აქეთ წამოიყვანეს. გაზარდეს, მერე რა ბიჭია, რა ნიჭიერი. მაგრამ რად გინდა, ენა აქვს მოწამლული. დაინახავს დეიდას, ჯერ პაერში აბბურთავებს, მერე ამხანაგებს წარუდგენს, თან მამალივით გაიფხორება, თვალებს ააბარპალებს და მოყვება: „გაიცინით, ცნობილი ტრაგიკოსი მსახიობი, რომელსაც რატომღაც კომიკურ როლებს სთავაზობენ, დიდი ფრანგი ვარსკვლავის სარა ბერნარის ალი კვარი პარტიკულური დეიდაჩემი“. ასეთია მისი ბიჭი. უკვე კაცობს, პალტუნებს არჩევს, ქალიშვილებთან ცეკვებზე დადის, წამდაუნწმ

მანეთინის თხოულობს და, რაც მოაგონია, მკლავებზე იხედება. ახლა აქ რომ იყოს, მანახებს სერის ამ ახეტიალებულ კაცს... ღმერთმა აშოროს! ამ კაცს ეგებ დანა აქვს... ისევ თვითონ გადაუდგება წინ. ბოლოს და ბოლოს, სანამდე უხდა იყოს ასე, ერთ ადგილზე დარტყობილი, ისედაც გაცივებულია, ხვალ რეპეტიციანზე ზმა არ ექნება და დაიწყებს კორიანო ქათამივით წრინწყას. უნდა დაბრუნდეს. რაც იქნება, იქნება... გაბედულად გადადგა ნაბიჯი.

მიუახლოვდა.

* * *

— შეგამინე ზომ?! — შემოსცინა კაცმა.

— არა...

ნათურა მაინც რამ გადაწვა კიშკართან, იღბალი უნდა ყველაფერს.

— ვერაფრით მოახლოება ვერ გავბედე... — გაავრძელა მან.

საოცრად ნაცნობი მოეჩვენა შამაკაცის ზმის ტემბრი, ფართო თვალები და კეხიანი ცხვირი. მაგრამ თოვლის გამოღმებული ბარდნა თუ რაღაც სხვა... უშლიდა ხელს, რომ ეცნო.

— სპექტაკლის დაწყებამდე მინდოდა გენახე... — ძველი ნაცნობივით გახაგრძობდა უცნობი.

ქალი ყურს არ უდგებდა. თითქოს ეშინოდა, სხვა რამეზე თუ დაეიწყე ფიქრი, ის მოთვარი, რამაც უნდა გამახსენოს ეს კაცი, გაქრებოდა.

— მერე სახლს რომ ჩასცილდი... — მხიარული ნაბერწყალი ჩაუქრა სტუმარს თვალებში, ახლა, დარღიანი, ჭიუტი მზერით შეჰყურებდა — შე ვიფიქრე გათხოვდა და ბინა გამოიცვალა-მეთქი.

განაწყენდა „ლუჩია“, თავსაბურთო შებღუთნა სახე ვინ ჰკოიხავს, გათხოვდა თუ არ გათხოვდა. რა მისი საქმეა ძალად მესტუმრება ვიღაც...

ყოველთვის ეწყინება ხოლმე, როცა ეკითხებიან: „ვიდევ არ გათხოვდი?!“ შეერაცხოფილად გრძობს თავს. ამას გარეგნულად არ იმჩნევს, უდარდელ

სიცილ-კისკისში გადაიტანს მხედვებს, მაგრამ გულში მაინც ურჩევს ნაწყენს ან, რა ასაკია ოცდათორმეტი წელი. მშვენიერი ხანაა... ბალზაქისეული, დამოუკიდებელი აზროვნების ხანა. ნეტავი ეს კაციც ასე ფიქრობს?! რას გაიგებ?! დღას დაბარებულევით და არ იცვლის ნაბიჯს.

— ჩამობრძანდით... — მიიპატივა ცივი ხმით.

— არა, გვიანაა... წავალ აწი.

ეტყობა განაწყენდა, ბავშვივით გულდაწყვეტილი გადაგა განზე. მამ რას ელოდა?! როგორ შეხვედრას?! ყელზე ხომ არ ჩამოეკიდება უცნობ შამაკაცს...

— კარგად იყავი... ხატულა!

და მეტი არაფერი?! ღმერთო ჩემო! როგორ უბრალოდ ამბობს ეს კაცი — „ხატულა“... მისი ბავშვობისდროინდელი სახელი. რამდენი ხანია არავის დაუძახნია... აღარც ღედას... აღარც დას... დისწული სარა ბერხარს ეძახის, მსახიობები — „ლუჩიას“, ხოლო ეს კაცი...

— მოითმინეთ... მე..

საოცრად ფაფუკი იყო თოვლი. გრიძისაგან დაკბიულ სახის კახს არბილებდა; ყრმობისდროინდელი სურხელი მოჰქონდა ამ სახელს, გაუხელებელი სურხელი... მერე ეს სურხელი თახთან გაქრა და... რატომღაც ახლა, მაინცა და მაინც ახლა გაახსენდა ლუჩია, ყოველ შემთხვევაში ასე უწოდა ტყირბიანმა ბერიკაცმა, ქურქის საყიდლად რომ წაიყვანა ლილიანამ ტელმანის ქუჩაზე, ნაცნობი ვადაწყვიდეულის ოჯახში. მოიტახეს ჭრელი ქურქი. ჩააცევს. სწორედ ამ დროს, ღუმელთან მივლემარე ბერიკაცმა თავი წამოსწია. უწამწამო თვალები დაანამჩნა და იტალიელი კინოვარსკვლავის ახლი ნაცნობივით თქვა: „შეხედეთ, დაგენაცვლეთ, ლუჩია ბოზს არ ჰგავსო?!“ ის იყო და ის... ლილიანას ეხაზე რა დამაგრებოდა, მთელ დასს ძოსლო ეს ამბავი. ახლა ყველაში „ლუჩიას“ ეძახიან.

ხოლო კიშკართან შეჩერებული შალა-

ლი კაცი, გულმოდგინედ რომ იფერთხავს-თოვლს თმებიდან, პალტოდახ და ეჩვენება, თითქოს თოვლთახ ერთად იცილებს თმაში გარეულ ქაღარას, უკვალოდ დაკარგულ წლებს, სულ სხვა სახელს ეძახის... ხატულა!

— და საოცარი რამ მოხდა, თითქოს დაიჭირა ის მთავარი, რამაც ხელი როხინით გაუფინა თვალწინ წარსული.

იცნო.

— შენ შემოგველე, ბიჭო!

— იცინის, ტირის. ტირის და იციხის.

...აგერ, ბიკენტია გურაბანიძის ფახვარაში ფარდა ირზევა. ყელი თბილი შალით აქვს შეფუთვნილი ბიჭს. ავადა, გარეთ არ უშვებს დეიდა მარგალიტა. ახლა სამკერვალოშია, გვიახ დაბრუნდება, მაგრამ მაინც არ გამოვა ბიჭი გარეთ. ასე დაუბარა დეიდა. აღიზიანებულ გოგო, აივანზე ასკინკლით რომ დახტის, თვალებს უფახულებს, უმღერის. ქუჩაში გასვლას ვერ ბედავს ხატულა, დამცველი არ ახლავს. დათუნაა მისი დამცველი. დიდხანს იყო მისი დამცველი. მერე გაყიდეს სახლის ნახევარი... შესყიდვის საშუალება არ ჰქონდა დეიდა მარგალიტას, სხვაგან გადავიდა მღვმურად. სამაგიეროდ ბიკენტია გურაბანიძეს აღმოაჩინდა საკმაო თანხა. ახლა ბიკენტია ცოლ-შვილი ცხოვრობს შიგ. ზეთიანი საკუმელები უყვარს მის ცოლს. ზეთის სუნი ასდის კაბაზე. რა თავში იხლის ახლა, ბიკენტია ცოლ-შვილს.. ან სანამდე უნდა იდგეს ასე აზრდაკარგული... საკუთარ ფიქრებს აღგნებულა. რაღაც ხომ უნდა ჰკითხოს?!

დეიდა მარგალიტას ამბავს არ ჰკითხავს ვაჟს... იცის. მთელი კვირა პახაშვი-

დზე დადიოდა. ამ ბიჭის მკვლელობა და მაშინ...

ნიკოლოზი

არც იმას ჰკითხავს. ბუხებით მორცხვს, ალაღმართალ ბიჭს, რატომ გაუმრუდდა ცხოვრების გზა, რატომ ვერ შეიღწო ბრუნდი და შართალი, რატომ მოუწია ციმაბრის უღრახებში წლების დაკარგვა...

არც იმას შეახსენებს, რამდენად მტკივნეულია შვილისთვის, ერთადერთ ახლობელ ადამიანს ვერ დაუძვიდობო, საკუთარი ხელით ვერ დაუხუჭო თვალები... არაფერს არ შეახსენებს...

არც ჰკითხავს... თავად ჩაუძღვება ეზოში, თვითონვე გახდის პალტოს. გულმოდგინედ დაუფერთხავს. ოთახის ჩუსტებს გამოუტანს და იქვე, აივანზე დაატოვებინებს სველ ფეხსაცმელს... შეიძლება არც ედღა გააღვიძოს. უცებ გონზე მოსვლა გაუჭირდება შოხუცს თვითონ შეუძღვება სტუმარს ოთახში...

ღუმელში შეადვიძებს ცაცხლს. და... დიდხანს იქნებოან, ავიზიზებულ ხაკვეერჩხლებზე თვალბმიშტერებულბი.

მერე, მოგვიანებით, ასკინკლით შემოვა ოთახში პატარა გოგო, ფერადი ბანტები ებნევა თმაზე, თბილ შარფს შემოხსნის ბიჭს. ეტყვის, რომ უკვე აღარა სტკივა ყელი... შორია, ჯახბრთელადა.

მანამდე კი... დამძიმებული ქუთუთოები ნახევრად მოეხუჭა ქალს. თვალს არ აშორებდა სტუმარს. რაღაც მშობლიური, დედობრივი გამოკრთოდა მის იერსა და გამოხედვაში. ყველაფერს უტრეებდა. მის გამოკვეთილ ბაგეებზე, შკაცრად მოზიდულ წარბებსა და ფართო შუბლის ნაკვებში დიდ ზრუხვასა და სიყვარულს ამოიკითხავდა კაცი. იმ სიყვარულს, ვილაყების მოქაშა-მოთქმის რომ არ ეშინია, არც იხიხიბას უფრთხის და არც არავის ეკლალელებას საჭიროებს.

მზია ხმთაგური

პოემ ქალებს

იქნებ მე მხოლოდ ახლა შევნიშნე,
იქნებ მგზნებარე ლექსის მწერლები
ყველაზე ხშირად ამ ქვეყნად იყვნენ
ქალის მოდლილი, თეთრი ხელები.
და არ ეცალათ, იქნებ, აქამდე
სულში ავსებდნენ სათუთ ხელადებს
ცივი ქარებით მოვარდნილ ზამთარს
გაზაფხულების თვალით ხედავდნენ,
მერე მოვარდა შარტი ყიეინით,
ყოჩივარდები მოყვნენ მიწიდან
და როგორც პოლის სატრფო, ვირტინი —
აპრილში ია ამოციმციმდა.
იკვრება კონა ლექსის მარცვლებად
და ქალაქშიაც მზის ამინდია,
აქ ყოჩივარდებს ბერიკაცები
იის სურნელის ფასით ჰყიდიან.
ახლა აპრილიც დადგება მალე,
იებს მოისხამს პირზე ენგური,
ალბათ მეგობარ და პოეტ ქალებს,
ყოჩივარდების ფერით ვეგულვი.
ნეტავ რა დარჩა ქვეყნად უთქმელი...

დარდი, სილაღე, სინაზე, ფერი...
სულ ამათა ლექსის უღელი
გალაკტიონის და ვაფას მერე,
სულ ამათა ფიქრთა ჭიდილი,
გული მბრძანებლობს... „ოყურე, შესდექ“.
განა რა არის შენი ტკივილი
ანას სპეტაკი ტკივილის შემდეგ,
ვით შეედრება შენი ღიღინი
ურუ გენიოსის სონატას მთვარის, —
თითქოს ბაყაყი წყალში ყიყინებს
და შუალამეს კაწრავდებს მთვრალი!
და მაინც მთვარე, მთვარე გრძნეული
(ან იქნებ, სულაც მზე დალოცვილი)
გიწვევს და განთებს ცხელი სხეულით
და სხივებს ტანზე მორჩილად იყრი,
უკრავ საკუთარ აკომპანემენტს
და ბეთჰოვენის ღრუბლებში დგახარ,
და გჯერა, თითქოს შენ გითქვამს ოდეს:
„შენ ისე ღრმა ხარ, ქართული ცაო,
შენ ისე ღრმა ხარ!“

• • •

რა არს გმირობა?
დაღვრილი სისხლი,
თუ ოფლი — შუბლზე ჩამონადენი,
იქნებ ჭიდილი,
იქნებ წერტილი,
იქნებ ტკინიდან აზრის განდევნა

და გამეფება სხვათა აზრების!
იქნებ სიტყვების შელამაზება
და შერკინება გულწრფელ ღაღადთან —
მტყენის სიკეთის და სურნელების
უკუგდება,

ან რწმენა ადათთა;
 ანდა სიმშვიდე ყვითელ გუგებთან!
 სიტყვის,
 ქონების უხვად მოგება,

ქათინაურით მოხიზლვა მგელთა,
 უცნაურია: ზოგჯერ გმირობა
 შეგუება უცოდველ გერთან,
 ან შეყვარება ღვიძლი შვილივით.

მ ა ი ს ი

ისე ჩამიარა მაისმა
 არც შემომხედდა ზედ.
 არის ცაცხვების სურნელით
 აღტაცებული მზე,
 მესმის ივნისის ამბოროით
 ათრთოლებული ხმა...
 დადგება ჩემი მაისი
 დღეს თუ არა და — ხვალ.

ალმათ მეწვევა ჯიუტად
 ზამთრის ქათქათა დღეს,
 და სამუდამო სახსოვრად
 მაჩუქებს მწვანე ფერს.
 რაღაც იქნება. ახლა კი
 არც შემომხედდა ზედ...
 ზოგა დიადი მაისი
 ხვალ თუ არა და — ზეგ.

ე ღ ე ბ ი ა

რა ლარიზია ჩემი სასახლე,
 ქარიშხალივით წივის სიჩუმე,
 ბურუსში ფუთქავს მთაი მალალი,
 რომელიც კერპად ამოვიჩემე.

ის მთა და ჩემი თეთრი სასახლე
 სიმდაბლისაგან ბევრჯერ მიცავდა,
 ახლა იმედი — მათზე მალალი —
 გახწორებულია დედამიწასთან.

ალი გუგუციძე

მ ო გ ო ნ ე ბ ა

ვუძღვნი ჩემს მასწავლებლებს

ვაბაკუნებდით გათოშილ ფეხებს
და მასწავლებლის მოსვლას ველოდით
სამასწავლებლოს თბილი ქვეყნიდან.
ისეთი ცივი იყვნენ საგნები,
რომ ბრწყინალებდნენ და ჩვენ გვიკვირდა
მათი გარდაქმნის უღაპრული ძალა,
უკან დახევა (ბურუსისაკენ),
უფრო ცივი და შეუცნობელი
ცის სიმორხესთან შესაერთებლად.
გადავფეფარა მოჩვენებების
ჯადოსნურ ძალით ნასწავლი სივრცე,
დაგვამახსოვრდა ფიცრული სახლი,
რომელსაც სკოლა იმიტომ ერქვა,
რომ გვასწავლიდა დროის და სივრცის
უსაზღვრისობის ზარების წკრიალს,

ჯორდანო ბრუნოს, ნიუტონსა და
კოპერნიკს შორის განაწილებულ
სამყაროს კაშკაშს.

მათ:

ჩვენს მომავალ სრულქმნილებასთან
წარსადგენ კედლებს
რამდენი ცივი

გამომცდელი და თვით დამცინავი,
უცხო მზერა აქვთ გადატანილი
იმ ცელქი გოგო-ბიჭებისაგან...

მათ გაიმარჯვეს!

თვითონ კი ისევ უსაშველოდ

ლარიზ-ლატაკნი

გაუჩინარდნენ კეთილშობილ რაინდთა
მსგავსად...

ყ ვ ა ე ი ღ ე ბ ი

როგორ თავსდება ერთად ყოველი,
როგორ თავსდება ერთად მრავალი, —
თქვენგან მოვლენილ მშვენიერების
არსში: დიადი და წარმავალი.

ისევ და ისევ უცნობი განცდა
სულის მინდვრების მანათობელი...
ჩვენგან დაშვებულ შეცდომის ფასად
თქვენს თავს ითხოვენ ქალბატონები.

სწრაფწარმავალი თქვენი შორეთის
ლამაზ ზუგაზე დიდხანს ვფიქრობდი:
რა ვადაარჩუნეს კაცებს, რომელთაც
საყვარელ ქალთან მსხვერპლად მიიქონდით.

მაცნე ვისი ხართ: ცისა თუ ნუსის...
ვის, ვის ეკუთვნით. ცას თუ მზეწყვიებს...
ნეტა რა ხდება იმ ქალის სულში,
თქვენ ათასობით რომ შეეწირეთ...

კვლავ იფარფატებს ჩემში ცისფერი,
 ფერი — ცისაკენ ჩემი წამყვანი
 ისევ ძვირფასი, ისევ ისეთი,
 როგორც მახსოვს: მშვიდი, მალალი.

ისევ მოველი.
 ისევ მარჯნისფრად
 მოფრთხილებენ ჩემკენ ატმები.
 კვლავ მიყვარს სიტყვა ჩემი ტანჯვის და
 ბედნიერების გამოშხატველი.

ვარ ვარსკვლავების სიხარულისგან
 განათებული (ლამის შემკრთალი),
 აზრებმორთული დილის ბურუსით
 და ისეთივე წრფელი (ღმერთმანი).

ცად ყოფნის მიზეზს ვეძებ თავიდან,
 კვლავ ბუნდოვანი დარჩა მერმისი;
 თუმცა წავიდა,
 თუმცა წავიდა
 ასაკი სულის შესაფერისი.

• • •

კვლავ გაბატონდა ზამთრის თეთრი სარწმუნოება
 ადამიანის უცნობ სულზე და შესძრა იგი
 ძირფესვიანად.

მოულოდნელად წაგვართვა მიწა,
 მოულოდნელად აღმოჩნდით ცაში

აუფილავი ჩიტების მსგავსად.
 სული აივსო მიწის უკან დამაბრუნებელ
 ზრუნვით და ლოცვით.

ალბათ პირველად შევამჩნიე, ჩემს სიცოცხლეში,
 რომ ერთმანეთის გვერდით აღმოჩნდნენ

ადამიანის სული და ფიფქი,
 შეშინებულნი წარმავლობის მოქმედ კანონით.

—ცა იყო წყნარი, შორეული, ფრთებმოხატული...
 თეთრ ქუჩებს, როგორც ხსნის ერთადერთ გზას,
 მიუყვებოდა კაცს და ქალს—

ზარლოტა კვანტალიანი

ს ი ზ ი უ ზ ე

მე ჯიუტი ვარ როგორც არავინ,
როგორც არაგვის წყალი ანკარა,
მე ჯიუტი ვარ როგორც ბალახი,
ყინვამ რომ კბილი ვერ მიაკარა.

მე ჯიუტი ვარ როგორც პატარა,
თაგანწირული ქვიშის საცერი,

მე ჯიუტი ვარ, როგორც სატანა —
გულგორიზი და გულალმაცერი.

მე ჯიუტი ვარ, როგორც თობა,
ვისი სასახლეც ბევრჯერ გათელეს,
მე დავიღამებ დილას, ოღონდაც
შენთვის ყოველი დილა გათენდეს.

ჩ ა რ ა

თავთუხისფერი გვექონდა სასახლე
ჩალით ნაგები,
იმ ჩალისფერი მქონდა თმა და
თბელი შკლაგები,
მზემთფერებულ ლოყებზე კი
ჭორფლი მეყარა
და რადგან ჩალით
შენ აკებდი იმ სასახლეებს —
ჩემი მეგონა მთელი ქვეყანა.

ერთხელ ღიმილით წაუკიდე
სასახლეს ცეცხლი
და გასათობად მიუფიცხე
ჩვენი გულები...
მე ხელისგულზე დაფერფლილი
ენება მეყარა
და აღარ მქონდა
არსად ქვეყანა.

• • •

ამ მაისიდან
ყვავილების ფიტულები
შემომრჩა მხოლოდ,
გახუნებიათ კაბები და

მოგონებებიც
იმ კაბებს გვანან.
მარტის თოვლივით
დადნობიათ სურნელები

შენი თითების...
ჩემი წიგნების კარადაზე
დევს ლურჯი წიგნი —
სიყვარულის პერბარიუმი
ან სასაფლაო,

უძვირფასეს მიცვალებულთა, არცაა ნაშუა-
რომელთაც ზოგჯერ
დავიწყების მტვერს აცლის ხოლმე
სულ სევდიანი ჭირისუფალი.

XX საუკუნე

უცრად ბიძგმა შემატორტმანა
და შიშით კედელს ამოვეფარე.
მაგრამ ვიცოდი ვერ დამიცავდა
ოსელი კედელი გაოცებისგან,
როგორც შიშველი, სველი ხეები
უცებ მოსული დიდი წვიმისგან,
ძალზე მიკვირდა რამ შემამფოთა

უმიზეზოდ და უმისამართოდ.....
კედელთან მდგარი იმ ველურს ვგავდი
მოულოდნელად მამონტს რომ შეხვდა,
ერთი წამით რომ ინატრა გულში
ცაში გაფრენა, ფრთა მოისინჯა
და.....

მეორე ხარაბი

თონაშ ნაშის და...

იჩქარე, თორემ სდარაჯობს სევდა
ფრთავაშლილ ყვავილს, მიაშიტ ყვავილს...
იჩქარე, თორემ შენ, ჩემო ერთავ,
ვეღარ მოგაწვდი ამ უხმო ძახილს...

აორემ წამიც და... შეწყვეტენ სუნთქვას
თეთრი პეპლები, ღურჯი იუბი...
ასე პატარა სიხარულისთვის,
სიყვარულისთვის გაჩენილები...

ს ა გ შ ო ბ ღ ო ს

შენთვის, შენად, შენგან, შენით
ფწუხვარ, ვეძებ, ვხარობ, ვფრენ...
თუ ვიცოცხლებ, ისევ შენთვის,
ისევ შენით, მხოლოდ შენ...

ჩემს სალოცავ ღამაზე ტაძრებს
რა ვარდისფერ ნათელს ჰყენ!
შენს სამსხვერპლოდ შემიწირე
გეჯები, მაღლი ქქენ!

• • •

ზეცა სათოვად გადაიბურა...
შორს მოვერცხლილი ღურჯი მთებია...
ყვავილებს თოვლზე ხატავს ბედურა,
გაზაფხული თუ მონატრებია...

არსად ფოთოლთა კდემა და კრთომა,
მას შემდეგ პევრჯერ დაუთოვია...

ხეებს მოსწყინდათ უაზროდ დგომა,
ალარ ხმაურობს მზის სიმფონია...

ზეცა სათოვად გადაიბურა...
ეს დევკაცები ჩემი მთებია...
ყვავილებს თოვლზე ხატავს ბედურა,
გაზაფხული თუ მონატრებია...

სისუბრა ნიშა

მაისის წვიმამ,
ცისფერმა წვიმამ,
მთლად დამისფულა თმები...

მიუდივარ მარტო,
რატომღაც გნატრობ,
გნატრობ და წვიმით ვთურები...

მაისის წვიმამ,
ცისფერმა წვიმამ,
მთლად დამისფულა თმები...

კოშკის ის სცენა...

ფარდის ნაოჭი მაგონებს სცენას —
გრიმს, პროექტორებს, ყვავილთაცვენას...
ფინალურ სცენას პრემიერისას...

და ფანჯრის მიღმა არის ცხოვრება,
რომელიც თითქოს გეუცხოება,
როგორც ის სცენა პრემიერისა...

შავურა არაბული

ჩვეულებრივი აგბაპი

ერთი ლამაზი პოეტესას ლექსების წიგნი,
ყდაზე პორტრეტი ანგელოსის,
თმის ერთ ღერსაც რომ ვერ უპოვით არაპოეტის...

ორი ლამაზი, ჭრელი ყდის შიგნით
არცერთი სიტყვა პოეტისა...
(თქვენ, რა თქმა უნდა, არ მიიღებთ
საკუთარ თავზე)

რამეთუ ასე ლამაზი ხართ, ხართ ნიჭიერიც).
ერთი ლამაზი პოეტესას ლექსების წიგნი,
გამოცემული ზოგ-ზოგ წიგნზე დიდი ტირაჟით,
ორი დღის წინათ ამშვენებდა ყველა ვიტრინას,
დღეს აღარაა ერთ ვიტრინაშიც.

• • •

უსათნოესი და მედიცინის
თოვლიან ველზე უვლი მუომარს.
იწვი, თცნებობ, ტირი, იცინი,
შენც გაგაწამა დღემ უმზეომა.

და მაგ თოვლივით სათუთ ხელეზით
თრთოლვით გადაწმენდ სახეს სისხლიანს,
ხანაც წაქცეულს შეფშველები,
წყრები: იარებს ნუ გაიხსნიან.

გამოგაღვიძებს დაღლილს განგაში,
ცას არ ანათებს ღიმილი ღმერთის
და ანგელოსი წვები სანგარში
სითბოსმიონატრულ სხეულთა გვერდით.

აჰა, ბრმა ტყვიას ბეწვზე გადარჩი,
გადაეყარე დაჭრილ ჯარისკაცს...
მაგრამ ო, არა, აქ ხარ ქალაქში,
მო, დამიხსენი ამ სიზმარისგან.

გურამიშვილი, რა თქმა უნდა, ვერ იფიქრებდა,
რომ ზუსტად ორას ოცდაცამეტი წლის მერე,
ოქტომბრის თბილ საღამოს
მისი მაღალი ძველის გვერდით
იჯდებოდა მგზავრი მავანი,
არარსებულზე შეყვარებული (მე)
და ფიქრიანი უყურებდა
ფეხადგმულ რკინის ფეიერვერკს.

ჩ ა ნ ა ხ ა შ ი

დღე შემგლისფერდა...
შემოდგომის ბალში ვუი მარტო.
ღამის ნაწილი განსხეულდა უეცრად თითქოს,
ბოლო ბეწვამდე შავი ციცა გაჩნდა — იმგვარად,
ახლა ჩემს ირგვლივ წრეს უვლის წყნარად.
უამიდან ჭამად მომასუქებს ორ მწვანე ფოსფორს.

1975 წლის 20 დეკემბერს

რა საოცარი მთვარე იყო ქალაქის ცაზე!...
იქნებ მასზე რაღაც ხდებოდა,
იქნებ მთვარეზე სიციცსლე გაჩნდა?

მაგრამ ვაი თუ მარტო მე ვნახე
იმ ღამის მთვარე,

ვაი, თუ ყველა გადაგაჩვიათ
ცისკენ ახედვას თქვენმა ქალაქმა!....

როდესაც ბოლო მგელსაც მოკლავენ,
როცა გაჭრება ღამიანი შიში
სიფხიზლის ერთი სსივიც ჩაჭრება
ადამის ძეთა უძველეს სისხლში:

გ. „მნათობი“, № 12.

ღამე ხბოს და თხას დატოვებს გარეთ.
როს სხვათაშორის თვალს მოვკრავ ცნობას.
დავჯდები სადმე არყის ხის წრდილში
და შევსვამ ბოლო მგლის შესანდობარს.

მედიკოსთა საზოგადოება

მოთხრობები

ხანჯალი

სოფელს მზე უახლოვდება, სივრილე თვალსა და ხელს შუა ქრება. წყალთან სატვირთო მანქანა ჩერდება, იქიდან ჩამოდის შვიდ ათეულს მიტანებული კაცი, გვესალმება.

ყველა ჩუმდება, რაღაც ახალს იტყვისო. მას ყველა კარგად იცნობს. თავისი ცხოვრების გზაზე ბევრი რამ ნახა. სასულიერო სემინარია დაამთავრა და ერთხანს მღვდლობდა. მენშევიკების დროს მოსამართლეობდა. იყო პირველი სასოფლო-სამეურნეო არტელის დამაარსებელი და თავმჯდომარე. რუსულ ენასაც ასწავლიდა სკოლაში. იქიდან კულტურის სახლის დირექტორად გადავიდა. მერე პენსიონერი გახდა და ფუტყარი გააშენა. ერთადერთი, რასაც არასოდეს ღალატობდა, სიმღერა იყო.

— ხანჯალი მინდა, ერთი დღით, მათხოვეთ თუ გაქვთ ვინმეს.

— რაო, რაო? — შეკითხება გვერდით მჯდომი მოხუცი.

— ხანჯალიო. — ჩაქმაზე ყურში.

— რითვინაო?

მე მხრებს ვიჩეჩავ.

ერთხანს სიჩუმეა. მერე ისევ მოსული მიუბრუნდა ნაეის თავზე ჩამოყრდნობილ, შავთავსაფრიან დედაკაცს.

— თამრო, შენი კაცი სულ ხანჭლით დადიოდა.

— ჰქონდა, როგორ არა, მაგრამ საფლავში ჩავაყოლეთ იმ უბედურსა, იმასა. — ობრაეს.

ნერე გასათხოვარ ქალიშვილს მიმართა:

— მამაშენს ექნება აუცილებლად.

— ჩვენ? ხანჯალი რად გვინდა, გიგაძიავ? — შეიცხადა გოგომ.

— შენისთანა შვილის პატრონს სჭირდება იარაღი, — იცინის გიგა, მასთან ერთად ყველა, და ნირშეცვლილ გოგოს აღმური ედება.

ჩემს გვერდით მჯდარი მოხუცი ეკითხება:

— ბიჭო, გიგავ, რაში დაგჭირდა ხანჯალი? მოკვლას ხომ არავის უპირებ?

— ეშააკურად იცინის.

— რაიონში უნდა წავიდეთ, დღესასწაულზე.

— გათხოვებ, მაგრამ არ დამიკარგო. — ეუბნება მოხუცი.

— საღამოსვე მოგიტან. — ანუგეშებს გიგა.

მოხუცი ნელა მიდის შინისკენ. გიგა ჩემს გვერდით ჯდება, კაკლის ჩრდილში გამართულ გრძელ სკამზე.

— რის დღესასწაულია, გიგა ძია? —
ვეკითხები.

— მოსავლის წლეულს მეორედ იმა-
რთება.

— მერე?

— რალა მერე. დარეკეს, თქვენგან
სამი მომდერალი გამოგზავნეთ, ჩოხებ-
შიო.

— მომდერალს კი უნდა ჰქონდეს
ხანჯალი.

— ე-ე-ჰ! საქმეც ეგ არის. მომდერ-
ლები კი ორნი-ლა დავრჩით. ჩვენ
გვაქვს უველაფერი. მესამე კაცად ბა-
ჩა მჭედელი მიგვეყავს. მე ჩოხა ორი
მაქვს, ხანჯალი ერთი.

— ბაჩა მჭედელმა სიმღერა იცის?
მივიბრს მე.

— სიმღერა კი არა, ძლივს ბლუქუ-
ნებს. მაგრამ იქიდან სამი კაცი მოით-
ხოვეს. ჰოდა, დადგება ჩვენს გვერდით,
ხანდახან პირს დაადებს ტყუილად.

— კი, მაგრამ რაში გჭირდებათ ეს
კომედია?

— ვაჰ, ასე რამ ჩამოგარჩინა, ჯეელი
კაცი! რაიონში თორმეტი სოფელია.
ორმოცამდე კაცი ვგროვდებით. მიტინ-
გისა და მოწინავეების დაჯილდოების
მერე ჩვენ გამოვალთ და ვიმღერებთ
ძველ სიმღერებს. გაზეთებში გაგვწე-
რენ. ტელევიზორებშიც აჩვენებენ ერთ-
ორ წუთს. ვინც ნახავს, იტყვის, უო-
ჩად, ქიზიყელებო, რამხელა ანსამბლი
ჰყოლიათო! ფაქტიურად კი არცერთ
სოფელში, არც რაიონში, არცერთ
გუნდი არ არის. კომედია კი არა, ტრა-
გედია ჰქვიათ ამას. მე და ბეჟანას ამას-
ჩინათ ქორწილში გვთხოვეს, იმღერეთ
და აგვკვებითო. დავიწყეთ. უკაცრაული
სიტყვაა, მაგრამ ბანის ნაცვლად ბლავი-
ლი აგვავოლეს. კულტსახლის გამგედ
რომ ვიყავი, გუნდის ჩამოყალიბება
ვცადე. არტელის თავმჯდომარემ —
ხალხს მიცდენო და მომხსნა... ასე და-

იკარგა ძველი ქართული სიმღერები:
„გავაზური“, „დიდი გავაზური“, „ნანოები“, „ძველი ჯავახური“, „გვიბრ-
ძანე“, „ბულბულმა თქვა“, „მიმსახუ-
რე“, „დარფია“, „ყურში“, „ხეურო“,
„ორპირული“ და მრავალი სხვა. ჯერ
მართო სათაურები როგორ ელერს!
დაიკარგა მუსიკაც, ტექსტებიც. ჩვენი
ქორწილი და სუფრა ამიტომაც დაემს-
გავსა ღრეობას. პიშინი გვაქვს ჩვე-
ნი, ძველთა-ძველი. „მრავალგამიერი“
ჰქვია. აღარ მღერიან თითქმის. უველა-
ზე გულსატკეპნი მაინც ის არის, რომ
არავის ენაღვლება ეს. არც იმათ, სა-
ზოგადო მოღვაწეებს რომ ეძახიან ერ-
თმანეთს და ღონივრად ცხოვრობენ
საზოგადოების ხარჯზე. არც იმათ, რომ
დგანან და ყაყაინებენ. არც ჩვენი არტე-
ლის თავმჯდომარეს, არც შენ, თუმცა
უმაღლესი დაგიმთავრებია. არც ჩემს
ვაჟს, რომელმაც იცის სიმღერა, მაგ-
რამ ესირცხვილება — ბულალტერმა
კაცმა როგორ ვიმღეროთ. აგერ ბალტი-
ისპირეთში სიმღერის დღესასწაულებ-
ზე სამასი-ოთხასი ათასი კაცი მონაწი-
ლეობს ხოლმე; ჩვენ კი თითო სოფელ-
ში ათკაციანი გუნდი არა გვეყავს. თუმ-
ცა რა მალაპარაკებს... ჩვენს ეკლესია-
მონასტრებში, სადაც ჩვენი წინაპრები
საუკუნეების მანძილზე საგალობლებს
ასრულებდნენ, წვიმის დროს, ბოდინში
და უპატრონო საქონელი აფარებს თავს.
არადა, ზედგამოჭრილია საგუნდო სიმ-
ღერებისათვის.

უცებ გაჩუმდა. აღგა. რამანას ძვე-
ლებური ხანჯალი მოწინებით გამოარ-
თვა, ორითღე ნაბიჯი გადადგა მანქა-
ნისაკენ, მაგრამ ისევ შემობრუნდა,
თვალეებში ჩამხედა და გულდაწყვეტი-
ლმა მითხრა:

— ერთი რამე მაინც ვერ გაიბიჯა: ეგ-
რე რამ გავვიწყვიტა, ბიჭო, ილაჯი?..

ფარისევალეზა

მედიკალინური
ნიკოლოზი

მედიკოსების ფერმიდან შევბუღე-
ბაში შინ მობრუნებულ ნაკულაქარ ბა-
სას ნაზამთრალი მშის სათუთი სხივე-
ბისათვის გვერდი შეეშვირა მობერებუ-
ლი ძელების გასათობად და კუნძზე
მჭდომი ბარის ტარსა თლიდა ნება-ნე-
ბა. კუნძი გრძელი იყო და მორს უფ-
რო ჰგავდა. ირგვლივ ქათმები დასეირ-
ნობდნენ, უსახელო, შინ გამოყვანილი
ჯიშისანი, წლობით შერჩევის შედეგად
თვალადნი, ტანადნი და ჩათქვირებულ-
ნი. დასეირნობდნენ მშვიდად, მაგრამ
როგორც კი ნათალი ბერბუშელა მოწყ-
დებოდა ტარს და დაბლა დაეარდებო-
და, უმაღ ეცემოდა რამდენიმე ერთად,
და უმაღვე ანებებდნენ თავს. ასე მე-
ორდებოდა და ჰეორდებოდა.

კუნძის მეორე ბოლოზე გადამჭდა-
რიყო პატარა ბიჭი.

— ბასო პაპა, რამდენი ცხვარი გყავ-
ლა კერძობაში? — ეკითხება მობუცს.

— ორი ათასი. — პასუხობს ბასა და
განავრძობს საქმეს.

— ძროხა, ძროხა რამდენი? — ისევ
ეკითხება ბიჭი.

— ოთხასი.

— ცხენი?

ბასა ჯერ-ჯერით ხუჭავს ხან მარცხე-
ნა, ხან მარჯვენა თვალს და სხვადასხვა
მხრიდან ათვალეირებს ტარს, უსწორო
ადგილებს ეძებს. პოულობს და ამ-
ბობს:

— ორმოცამდე.

— კამეჩებიც?

— კამეჩები ცოტა. უფრო ხარები...

— ამბობს და ისევ ზომავს მოჭუტუ-
ლი თვალებით ტარს.

— მოჯამაგირეებიც გყავდა?...

— მოჯამაგირეებიც. მაშა!...

— მერე მართლა ჩამოვარდევს?... —
არ ცხრება ბიჭი.

— ჰო, კოლექტივს ჩავაბარე, — ისე
უდარდელად ამბობს, თითქმის მილი-
ონის ქონება კი არა, ერთი გუდა ყვე-
ლი ჩაებარებინოს.

— ყველაფერი?

— ყველაფერი.

— სულ ყველაფერი?

— სულ ყველაფერი. მაშა! — ამ-
ბობს და ისევ ჭუტავს თვალებს ჯერ-
ჯერით.

— ბასო პაპა...

— რაო, ბიჭო, თქვი. — აქეზებს.

— ბასო პაპა, აი მაშინ ჯობდა თუ
ებლა?...

ხანდაზმული ბასა უყურებს ბიჭს,
თითქმის აოცებს ასეთი უბრალო რამ
როგორ არ ესმისო.

— ეხლა.

უკვირს ბიჭს. უკვირს და ისევ ეკით-
ხება:

— რათა, რო აღარა გყავს?

ბასა ჩერდება ერთხანს. ბარის ტარს
ხელში ატრიალებს, ათვალეირებს და
ხელცულოთ ისევ ასუფთავებს.

— მაშინ შეილო, ათას საქმეს ვეჭი-
დებოდი. ათას საქმეს ათასი წვალეზა
და საფიქრალი მოსდევდა. აქ ცხვარიო,
იქ ძროხაო, აქეთ ვენახო, იქით სახნა-
ვიო, ახლა სათიბი, ბაზარი, ჯანდაბა და
ჯალხანა...

ბასა ჩერდება, ხელცულის რბილი
ჩარტყმით კუნძში არკობს და ხეშეშ
ხელისგულს უსვამს ბარის ტარს.

და განავრძობს:

— ეხლა კი მუშაობ ძროხაში ერთ
ადგილზე, ტყბილად, ყველაფერი კი
მოგდის — პური, ფული, ღვინო, სი-
მინდი და ათასი სხვა. მოგდის და ხარ
წყნარად, შენთვის. თავის დროზე იმუ-
შავებ, თავის დროზე დაისვენებ. გაი-
გე? აბა ამაზე კარგი რა უნდა იყოს?..

ბიჭი გაკვირებული შეჰყურებდა და
ცდილობდა ურთულეს სოციალურ სა-
კითხში გარკვევას.

ქათმები ისევ უდარდელად დასეირ-
ნობდნენ ეზოში. ნაზამთრალი მზე სა-
თუთი სხივებით კვლავინდებურად უთ-
მობდა მობერებულ ძელებს ნაკულა-
ქარ ბასას.

ბიჭს მეზობლის ბიჭები ეძახიან ბურ-
თის სათამაშოდ.

— ხალხი?..

უკვირს ბასას, უკვირს.

— ხალხი?.. ეგ რა საკითხავია, ბიჭო?
პატარა ბიჭი მხრებს იჩეჩავს:

— რა ვიცი, ხატო პაპა ამბობდა იმ
ჯღეს, ხალხი მაშინდელი სჯობდაო...

— დახე, რა უთქვამს, ეგაგ წყურბუ-
ლის ნაწიერსა, მაგასაც კარგად უდრო
მანსოვრე, ბიჭო: უკეთეს დროს —
უკეთესი ხალხი აშენებს... ეხლა კი
წადი.

...ასე გადაიქრა კაცობრიობის ის-
ტორიის ყველაზე მტკივნეული საკით-
ხი.

ანდერძი

დილა-ადრიან, როგორც წესი და რი-
გია, მიევსამქმირე კირისუფალს მამის
გარდაცვალება. ის იღგა ეზოში და მო-
ფუსფუსე ნათესავ-მეზობლებს განკარ-
გულელებს აძლევდა. სხვადასხვა ასაკის
კაცი თუ ქალნი ციბრუტყვიით ტრია-
ლებდნენ. ზოგი უზარმაზარ კარავს კი-
მავდა, სხვანი ძროხებს და ცხვრებს ატ-
კავებდნენ, მესამენი მაგიდებს დგამ-
დნენ, მეოთხენი პურს აკრავდნენ... ქე-
ლხი დიდი მზადდებოდა და საქმე ერ-
თობ ბევრი იყო გასაკეთებელი. ამ ფა-
ცუფუციან ერთად, დარდით თავს არა-
ვინ იკლავდა. ხანდახან აქა-იქ ხუმრო-
ბაც ისმოდა, რასაც ზოგჯერ სიცლიც
მოსდევდა. მოხუცთა ხვედრი, ჩვეუ-
ლებრივ, ასეთია ხოლმე. ეს კარგად
ვიციდი. არც არაფერი მიკვირდა. და
მაინც იყო ყოველივე ამაში რაღაც ვე-
ლური და წარმართული.

ჩვენ, მეზობლობისა და ბიძაშვილო-
ბის გარდა, თანატოლებიც ვიყავით,
ერთმანეთს შეჩვეულნი.

— მალხაზ, — მივმართე, როცა მარ-
ტო დავრჩით. — რა დაეშართა ასე
უცებ?

— არაფერი, თავისით მოკვდა, სიბე-
რით. — თქვა მან.

— მოულოდნელად კი წავიდა, არა?

მან სიგარეტის კოლოფი გამომიწო-
და, მერე თავისთვის აიღო. ასანთი გაპ-
კრა. მოფუკიდეთ. მიიხეღ-მოიხეღა. იქ-
ვე, შორიახლოს მდგარ თავის ბიჭს და-
უძახა.

— მიდი, თუთის ხეს ტოტები წაამ-
ტვრიე და ხორცთან არცერთი ბუზი არ
მიუშვა, სანამ ქვაბებში ჩაპყრიან.

გრძელ ზედადგრებზე უპარავეი ქვაბი
ჩაემწკრივებინათ, შიგ ხორცის ნაპ-
რებს ჰყრიდნენ. ბიჭმა იქით მიაშურა.

— მამაჩემი იტყოდა ხოლმე, სიკე-
დილი მოულოდნელი სჯობიაო. ეკ, ნე-
ტავ ჩვენც ვიცოცხლოთ იმდენ ხანს.

— კი მაგრამ, რად გინდოდა ეს ქე-
ლები, ან რა ამბავია სამი ძროხა, ან
ეს ცხვრები? ვინ უნდა შექამოს ამდენი?

— ჯერ ერთი, გახედე ამ ეზოს, ორ-
მოცდაათი კაცი მაინც ტრიალებს. ამ
დილით მარტო ხაშზე ვერ გადავატა-
რებ. ერთი ცხვარიც საჭიროა. ორი-სა-
მი ცხვარიც. შილა-ფლავს უნდა. მაგ-
რამ, შენ თუ იცი, ერთმა ჩვენებურმა
ანდერძი რომ დატოვა?... არა? გეტყვი.

ცხოვრობდა თურმე ერთი ძუნწი კა-
ცი. შვილები ნაადრევად დაიშორა თა-
ვიდან. თვითონ მისხალს არ იმეტებდა,
სხვაგან ბევრს დადიოდა — ქორწილებ-
ში, ქელეხებში, დღეობებზე. მშრომელი
კი კარგი ყოფილა. მოკლედ, როგორც
ყველა, ბოლოს და ბოლოს, ისიც დაწვა
სიკვდილის სარეცელზე. შვილები მო-
უთმენლად ელოდნენ, გვეტყვის, ოქ-
როს ქილა სადა აქვს გადამალულიო. ის
კი არაფერს ამბობდა. როცა შეატყო
კვდებოდა, შვილიშვილი, ცამეტი წლის
ბიჭი ნოიკითხა, მომგვარეთ, ანდერძი
უნდა დავეტოვოო. მოიყვანეს. მარტო

დაგვტოვებო. დატოვეს. გარეთ შვილები ელოდნენ, რძლები, ოქროს ქილისათვის. კარგა ხნის მერე გამოვიდა აცრემლებული ბიჭი — მოკვდა პაპაო. მაგრამ მათ სხვა რამე აინტერესებდათ. ანდერძი მოსთხოვეს. არ ამბობდა. დაემუქრნენ. იძულებული გახდა ეთქვა — პაპამ მითხრა, ანდერძი უნდა დაგიტოვო, კარგად დაიმახსოვრეო. როცა ქელებში წახვალ, თუ ღარიბი, ან ძუნწი კაცთან იქნები, ხაშლამის რბილი ნაჭრები ვადაილე, იქ შეორედ აღარ ჩამოატარებენო, თუ მდიდართან მოხედები, იქ ძვლიანი და ხრტილიანი ნაჭრები აირჩიე, კიდევ მოიტანენო, რა კარგად არის, არა, დავმობილი, ქელები?... მე კი ღარიბი არა ვარ, შენც კარგად იცი. სოფელს კი ვერ ავალაპარაკებ. შირჩენია ნახევარი გაფუქდეს, ვიდრე ხალხის უბაში ჩავვარდე. თუმცა კარგად მესმის შენი. გეთანხმები კიდევაც.

ის ერთ ადგილზე იდგა, მაგრამ ყველა თვალის არეში ჰყავდა, ხშირად ერეოდა და მიითიებებს აძლევდა.

— მე რაღა გავაკეთო, ასე ხომ არ ვიქნები? — ვკითხე.

— შენ არაფერი... ხალხი ბევრია.

— უხერხულია ასე დგომა.

— უხერხულობა არ ღირს სადარდებლად.

— მაშინ სასაფლაოზე წავალ, საპარის გათხრაში წავებმარები.

დიდად გაიკვირვა:

— აბა, რას ამბობ? კაცი თბილისიდან ჩამოხველ, ნასწავლი ხარ, გვეამაყები და საფლავი გათხრევისო? ხალხი რას იტყვის?

— რა მოხდა, მერე? მამაშენს...

— მოიცა, მოიცა. — გამაწყვეტინა.

— სჯობია წახვიდე და კარგად დასვენო. უბილხო ჩანხარ. იქნება თამადად დამჭირდე.

• • •

მის რჩევას დავეუქვრე, მაგრამ შინ არ წავსულვარ. სასაფლაოს მივაშურე. მინდობდა ორითღე ბარის პირი მცეც ამოეღო. ნელა მივუყვებოდა გზას.

საოცრად სუფთა და გამკვებრვალ ზაფხულის დილა ნებივრობდა ირგვლივ.

შორიასლო დაედქ და ვემუხრდი როგორ უმზადებდნენ მოხუცს საუკუნო განსასვენებელს.

შემოუღობავ სასაფლაოზე ცხერები გაშლილიყვნენ და გემრიელად სძოვდნენ. რკინის მოაჯირიან სავანეთა და მიწაში უსწორ-მასწოროდ ჩაფლულ, ძველ წარწერებიან, ხვესმოკიდებულ ქვებს შორის გაებოტებინა მორჩილ, რეზინისთვლიან, ტრაქტორზე გამართულ ექსკავატორს. ღინვზე ასხმული რკინის ღოჭებით ღონიერად სჭრიდა ღორღიან მიწას და იქვე აქუჩებდა. მიწასა და ღორღს ამოსდევდა დაეიწყებულ წინაპართა ძვლების ნამტკრევები და ნაფშენტები. მახლობლად იდგა წმინდა გიორგის ფარღალა ეკლესია, სამარადისო ძილში წასული.

ახალგაზრდა კაცმა შემამჩნია და შეწყვიტა მუშაობა. დაბალ გაზზე გადართო მანქანა, ჩამოხტა და მომიახლოვდა.

— რაო, ხომ არაფერი დავაპარეს? ერთ საათში იქნება მზად.

— ბიჭო, სად გავიწილა სასაფლაოზე ეს გრუხუნა ტრაქტორი? — ვკითხე გაოცებულმა.

— მთავარია შრომის ნაყოფიერება, რასაც მექანიზაციითა და ავტომატიზაციით ვაღწევთ, — გაიციხა მან. მაგრამ ნახა, რომ მე არ მეციხებოდა, და დაუმატა: — თვითონ მალხაზმა დამაჯალა, ხალხი არ მინდა უხერხულ მდგომარეობაში ჩავაყენო, საფლავის გაქრა, ვიცი, ყველას ეზარებაო. ხანდახან ამიტომ ვიყენებთ ტექნიკას ამ საქმეშიც.

— ეს საქონელი რაღაა, ბიჭო? ვერ შეგლობნით? სირცხვილი არ არის სასაფლაოს ვასადევრად გამოყენება?

— რა ვიცი, აბა. — თითქოს თავი იმართლო, და მიუბრუნდა სამუშაოს.

მაგრამ ამის მაგიერ რომ ეთქვა: „ამხელა ადგილს აბა ვინ მოაქდენს. თანაც ყველაზე ნოყიერი ზალახი სასაფლაოებზე იცისო“, — აღმზათ აღარც გამოვირდებოდა.

...აი, რა ადვილად ევარგავთ იმას, რაშიც ჩვენი წინაპრები სიცოცხლის აზრსა და სილამაზეს ხედავდნენ.

ლატვიაში ამბობენ თურმე: მაჩვენე, როგორი მოვლილია თქვენი წინაპრების საფლავი და გეტყვი რა კაციც ხარო. აქ კი: ტრაქტორი — მწვანე ნარგავების

სანაცვლოდ, საქონელი — ყვავილების მაგიერ. დიდი, წრე-გადასული ქელები, უნიზნო ხარჯი, ასობით ადამიანის ზედმეტად მოცდენა, ათასგვარი უხერხულობა, მატერიალური ზარალი...

ნუთუ მართლა ასე ძნელია ზომიერების დაცვა?

ფესხაცმელაი

ომი იყო და ყველას უჭირდა. უჭირდა და მერე როგორ. ყველაფერი ძნელად იშოვნებოდა. უფრო კი ზამთარი იყო ძნელი გადასატანი. შიმშილთან და სიდუხჭირესთან ბრძოლაში, დიდებთან ერთად, პატარა ბიჭებიც მონაწილეობდნენ, თუმცა ბევრი არაფერი შეეძლოთ. უპალტონი, უთვალაუჭერ დაკონკილ ტანსაცმელში ატარებდნენ ვრძელსა და ყიამათ ზამთარს. ყველაზე ძალიან მაინც ფეხშიშველობა აწუხებდათ პატარებს. ისინი დადიოდნენ მახლობელ ნატყევეარში, თბრიდნენ ძირკვებს, შინ მოათრევდნენ ვაი-ვაგლახით შიმშილისაგან გადალასლასებული, გაძვალტავეებული პატარა ბიჭები, რათა ხანდახან მაინც აენთოთ ფაცხატა ღუმელი.

ფესხაცმელი იყო ყველასათვის სანატრელი ნივთი. მაგრამ მოულოდნელად აქაც გამოჩნდა საშველი. მომრავლდნენ ხარაზები — ფრონტიდან დაბრუნებული უფესო ადამიანები. ისინი უცხად სწავლობდნენ ამ მივიწყებულ ზელობას. საბურავების უხეში რეზინისაგან კერავდნენ რაღაც ფესხაცმელის მსგავსს, ნომრებსაც კი აწერდნენ. იყიდდი ერთ წყვილს, მერე ხანგამოშვებით დარღვეულ ადგილებს გაკერავდი და მთელ წელიწადს გაატარებდი ასე. უჩარაომის ჩარა კი იყო: ზამთარში სიცოცხესა და წყალს არ იჭერდა, გაზაფხულ-შემოდგომით ფეხებს ხარშავდა, ზაფხულში ხომ ფეხშიშველნი დარბოდნენ.

და აი, ერთ დღეს ხმა დაირბა: ტყავის დამზადების წერტში ფესხაცმელეში მოიტანესო, ტყავებზე ყიდიანო. მაღლე ზოგზოგმა ჩამოატარა კიდევ. მერე რა სანახავი იყო: შავი ტყავის პირები პქონდა, სქელი, რეზინის ძირები.

— რა ვქნათ, შვილო? — ჰკითხა ბებია პატარა ზაქროს, როცა სიცოცხესაგან დაშინებულმა საღამოთი ნადრევიად ჩაითბუნა ლოგინში და საცოდავიად მბუუტავი კვარის სინათლეზე ვავეთარების სწავლას შეუდგა.

ბიჭმა კითხვა შეწყვიტა, შეხედა ბების და მიუგო:

— რაზე, ბები?

— ფესხაცმელეზე.

— რა ვიცი, ტყავები არ გვაქვს და...

ბებია საწოლზე ფერხთით დაუჯდა, ხელეში საბანს ქვეშ შეჰყო და ბიჭს სიცოცხესაგან დამსკდარ, გაყინულ ფეხებზე გადაუსვა დაკოყრილი ხელი. მერე ისევ ამოუგო საბანი, იატაკიდან წინგოსფერი, დაგლეჯილი წინდები აიღო და ატრიალა ხელში. ალბათ ფიქრობდა, დაკერდება თუ არაო. მერე თვალი გაუშტერა მიმქრალ-მინავლულ ღუმელს. ღუმელიდან მზერა კედელზე გადაიტანა, შეიღის ფრონტულ სურათზე. ერთხანს უყურა, უყურა... მერე ჩვეული მოძრაობით მარჯვენა ხელით გამოიხსნა ნიკაბთან შენასკვეული მოსახვევი და თვალის უბეები შეიწმინდა. კარგახანს იჯდა ასე, გარინდებული. ბოლოს ადგა, ლოგინების კარადასთან მივიდა. დიდხანს არჩია, და ერთ-ერთ ღე-

აბს ბოლო გამოურღვია. ერთი მუცა მატყლი გამოაძრო, სინათლესთან ათვალეოდა. ისეე მიბრუნდა, უკანვე ჩადო და გაეკრა. ახლა სხვა ლეიბი გამოარღვია და ხელის კანკალით რამდენიმე პლუჯა ამოიღო. ლეიბი ისეე გაეკრა და ბიჭსა და ლემელს შორის საჩეჩელი გაშართა.

„ორ დღეში ახალი წინდები შექნება“, — გაიფიქრა ბიჭმა ძილის წინ. დანესიმზრა: კვარის მბეჭუტავ სინათლეზე ბებიაშ საჩეჩელს ორივე ხელის გული წამოაგო და სისხლმა გადმოასხა. გამოიღვიძა. გახედა ბებიას. ბებია იჭდა სიცივეში და მატყლს ჩეჩავდა.

„ორ დღეში ახალი წინდები შექნება“, — ისეე გაიფიქრა ბიჭმა სიხარულით და ღრმად ჩაეძინა.

დილა-ბნელზე უკვე ეღვიძა ბიჭს. გარეთ ყველაფერი დათოვლილი იყო და თოვლის სითეთრე, სიცივესთან ერთად, შიგნით ატანდა. გათენებამდე გვარიანად მოასწრო ლექსის სწავლა. ჰაი-ჰაირად კეწეწებზე შენთებული ლემელის სითბოზე წამოხტა, ჩაიცვა და ქერის ქუმელს დაუწყო ღეჭვა.

— შენ რატო არ ჰამ, ბები? — ჰკითხა ბიჭმა.

— ჯერ არა მშინ, შეილო. — უთხრა ბებია.

„უფრთხილდება“. — გაიფიქრა ბიჭმა, შეებრა და განაგრძო ღეჭვა.

— შეილო, მე ფულს მოგცემ. — უთხრა ბებია.

— ფული რად მინდა? — გაოცდა ბიჭი.

ბებია ამოიხრა.

— მიდი დღეს, გიოს ღუქანში. იქნება ფეხსაცმელები მოგყიდოს.

— უტყავებოდ არ ყიდისო, — უხალისოდ მიუგო ბიჭმა. თითქოს მიხვდა რაღაც უხერხულობას.

— ტყავები არა გვაქვს-თქო, უთხარი, — თქვა ბებია.

— თუ სხვას არ აძლევს, მე რატომ მომიცემს უტყავებოდ? — ჯიუტობდა ბიჭი. — იგი რაღაც დამამკირებელს გვძნობდა.

ბებიაშ ერთხანს იყურებდა მტკუნთებზე:

— ეგ კაცი მამაშენმა დააყენა მაგ საშუალოზე, შეილო. ვინ იცის, ეგებ მოგიხერხოს.

ბიჭი უხალისოდ გაჩუმდა.

* * *

პირდაპირ ემკვლელებოდა ბიჭს. წინ კი დიდი ზამთარი იყო. თან გრძობდა, რომ არაფერი არ გამოიღოდა, თანაც გულის კუნჭულში იმედის ნატამალი უღვიოდა.

სკოლაში გავლისას ერთხანს უტრიალა ღუქანს. ზოგი შედიოდა ტყავებით და გამოჰქონდა ფეხსაცმელი, ზოგიც ხელკარიელი გამოდიოდა. უტრიალა, უტრიალა ღუქანს. ვერა და ვერ გაბედა შიგნით შესვლა. მერე შესცივდა და სკოლისკენ გაიქურწა.

გაკვეთილებზე იმდენჯერ წარმოიგინა თავისი მუდამ გათოვლილი, პატარა ფეხები ახალ ფეხსაცმელებში და იმდენჯერ დაიჭრა თავისი ნაფიქრალი, რომ ეჭვი თითქმის აღარ ეპარებოდა: აუცილებლად ექნებოდა ახალი ფეხსაცმელი. ახალ ფეხსაცმელებში წყალი არ შევიდოდა და ძალიან, ძალიან თბილი იქნებოდა...

შუადღისას, გაკვეთილების შემდეგ, კვლავ აეტორღილა ღუქანს. შეურჩია დრო. როცა გიო მარტო დარჩა და გაუბედავად, გულის კანკალით, შევიდა.

დახლთან იჭდა ჩასუქებული, დიდულეაშა კაცი, ბეწვის ქუდი ეხურა და საანგარიშოს აწვალებდა. ბოლოს აიხედა, ბიჭს მიაჩერდა და ჰკითხა:

— შენ რაღა ვინდა, ბიჭო?

„მომსვლელებისაგან თავი მომეზრებული აქვს“, — გაიფიქრა ბიჭმა.

— ძია, ტყავები არა მაქვს და ფულზე ხომ არ მომყიდის?.. — ძლივს ამოღერდა.

მედღეშემ არც აიღო და არც დაიღო, ისე უყვირა:

— შე მამაძაღლო, განა აქ მალაზია მაქვს, ფულზე ვყიდო საქონელი?!. წა-

დი, დაიკარგე, მეორედ არ დაგინახო აქ მოსულნი.

ბიჭი წელმოწყვეტილი გამოვიდა იქიდან და სირბილით მოუსვა შინსკენ. დამკირბელი, შეურაცხყოფილი შევარდა შინ, დაეცა ლოგინზე და სახე ბალიშში ჩარგო: ბოღმა ახრჩობდა: მერე ერთბაშად ტირილი წასკდა და ბევრი, ძალიან ბევრი იტირა. კარმა გაიჭრიალა. ბებია შემოვიდა.

მსაჯული

სოფლის ბოლოს მოვაკებელი ადგილია. ლეჩაქის ყურს წაავავს. მის იქით მოზრდილი ბუჩქობი ამ სერს ქუდივით ახურავს თავზე. სამი მხრიდან კი სამი ხეობით დასერილი ტაფობი არტყია. ტაფობს იქით მთა-გორები წამომართულან, მაგრამ უფრო დაბალნი. ჩრდილო-აღმოსავლეთისაკენ გამავალი შიზიანთ ხეობის მეშვეობით მოსჩანს ბინდ-ბუნდ ნოდებული ალაზნის ველი, კავკასიონით წვეთრად ჩაეცტილი. მზე ახლახან ჩასულა და მიშქრალი ნაყვარჩხლისფერი სივრცე დაუტოვებია. დღე სულს დაღვს. ცაზე თანდათან ენთებთან ვარსკვლავები და ციკ-გომბორის კალთებზე გაშლილ სოფლებში მათი ანარეკლები ჩნდებიან. ხარბად ვათვალიერებ ოციოდე წლის უნახავ ადგილებს. ქვემო უბნისათვის ეს ერთადერთი გასაღვეარი დარჩა. მთაში მიმავალი ცხვარი შეუჩერებიათ რამდენიმე დღით, ვილაც მეცხვარე შოერეკება.

ცხვრები ხარბად იცოხნებიან და ძოვებ-ძოვებით გულგრილად გვერდს მივლიან. მეცხვარეს ვაფხედე, ჩემი ნაშეზობლარი შევიცანი. ჭარმაგი კაცი, მაღალი და მხრებგაშლილი, ჭალარა თმითა და უღვაშით. მიცნო. ვესალმებით ერთმანეთს.

რვა შვილის მამაა, ვეკითხები მათ ამბავს.

— უხვირდ თამადამ დაიკვებხა თურ...

სველ ბალიშს ხელი გადაუსვა. თვალბში ჩახედა. ბიჭმა შეამჩნია, ბებიას გუყინული, კუშტი თვალბში მანდილს ქვეშ. შუბლზე ნაოკები შეყრილიყვნენ. ბიჭს თავზე ხელი გადაუსვა, მიეფერა. ერთხანს ასე ეფერებოდა, თითქოს ბოღმის უხდიდა. მერე მანდილის ბოლოვებით ცრემლი შეუწმინდა. ბიჭი დამშვიდდა, სული მოითქვა საბოლოოდ, რათა აღიარებდეს აღარ ეტირა.

მე: სადღეგრძელოებს რა გამომიღევს, ჯერ სამასი არაგველისას ვიტყვიო, სათითაოდ, მერე ორასი ქიზიყელისასო, სათითაოდ. იმისი არ იყოს, ამა რომელი ერთისა გითხრა. ყველა დაოჯახებულია. ზოგი აქ ცხოვრობს, ზოგი თბილისში და რუსთავეში. ზოგმა ისწავლა, ზოგმა არა. ზოგი ვარგობს, ზოგი ვერა. ისე მაინც და მაინც არაფერი უჭირთ.

— კარგია ბევრი შვილი, — ვამბობ. ჯობი ერთი ხელიდან მეორეში გადააქვს, რომ მოხერხებულად დაეყულოს.

— ყველას, შვილო, რაღაცა აქვს საამაყო. მე კი ესა მაქვს. ან რა კაცობაა ერთი და ორი შვილის ამარა დარჩენა.

— მართალი ბრძანდებით, მართალი. — ვამბობ.

— შენ რამდენი გყავს? — შინაცვლებს კითხვას.

— ერთი. — მიუთვ. უხერხულ მღგომარეობაში ვარდება.

— გაგიზარდოს და გაგიმრავლოს ღმერთმა. არა უშავრა, რას იზამ. — მანუგემებს და ეს ნუგეში სამომაროვით ჩააშესმის. ორივე ვრუშდებით ერთხანს და ისევ თვითონ აგრძელებს.

— შენთვის როდი მინდოდა მტკივან ადგილზე ფეხი დამეჭირა. ჩემს შვილებს ვუთხარი ასე, სადღეგრძელოებში ტრაპუნესს, აბა თქვენ რა კაცები ხართ, თითო-ორი-ორი შვილი გყავთ-მეთქი. ბევრი

იცინეს, თანაც ქვეყანა შემოიყარეს. სასაცილოდ არ ეყოთ... შარშან ქორწილში მოვხვდი. თამადამ, კაი ვილაყა ჩანდა, მრავალშვილიანი მშობლების სადღეგრძელო დალია, ოთხი და მეტი შვილი ვისაც ჰყავდა, ორნი ავდექით. იმას ოთხი ჰყოლოდა. სამასი კაცი იქდა. ვაკე-ვირეებულები მათვალთვლებდნენ, მხეცებს რომ უყურებენ ზოოპარკში, იმ ყაიდაზე. ერთმა თამამოშვებულმა ლიფსიტა ახალგაზრდამ ეპვი გამოთქვა, იქნება ქართველი არ არისო. შე ასეთო და ისეთო, შენ ქართველი ხარ და მე არა-მეთქი, ზევიდან ჩავხედე, საქამრემდე მწვდებოდა... აი ამიტომა ვთქვი. ერთადერთი გზა ჩვენი ყოფნისა — გამარჯვებაა. თუ ეს გზა ვიწრო ბილიყად ვაქციეთ, წაიშლება. აუცილებლად წაიშლება.

ისევ ვჩუმდებით. მე სიგარეტს ვთავაზობ. უარობს.

— იღარ ვეწვევი. თქმის ტყვიელები მაწუხებს.

— მერე ექიმს რატომ არ ეჩვენებო?

— აბა რა გითხრა, შვილო. მეცაღმდელი მღვდელს რომ შეხვდებოდა, „გამარჯობის“ მაგიერ „მკვლარი გიმარავლოს მრევლშიო“, ეუბნებოდა. ეხლა ზოგი ექიმი ექიმს — ავადმყოფი გიმარავლოსო... თუმცა რაღა ექიმი და რაღა სხვა!

ცხვარს გახედა.

— შენ სითა მუშაობ?.. ვიცოდე მინც, კაცნი ვართ.

— ექიმი ვარ... — ვამბობ და სირცხვილის იღმური მედება. შეწუხდა მოხუცი.

— რამდენი სიტყვა ვთქვი, იმდენი წამოვროშე. სიბერის ბრალია, იღბათ. კარგად იყავი, შვილო!

წავიდა თავისი გზით.

ბინდს ლაჯებში მოექცია პატარა ვაკე. ბექობიდან დაცურებელი ცხვარს. მიწაზე განრთხმული ჯანლივით მიიწვედა სოფლის ბოლოსაკენ. მართალი სიტყვით დაისრულს, მეჩვენებოდა, რომ პირნათელმა, ვალმოხდილმა აღამიანმა, აღამიანმა კი არა, თვით პატიოსნებამ სიკვდილი მომისაჯა მე — ანგარებას.

თენგიზ კობახიძე

მთიელ გოგონას

პატარა მტრედო,
გულის იმედო,
ეს რა ზღაპრული მხარე გქონია?!
უღუთო მშვენება, ზედ მოხატული,
მენს სილამაზეს გამოსკოლია.
პატარა მტრედო,
გულის იმედო,
რა დიდებული მთები გქონია!..
თითქოს და მათი ძალა მომედო...
და გავფრინდები ასე მგონია...
მთათა კალთების მაღალი შუბლი...

ბროლ-ფიქალია,
მტკიცე რვალია,
ბევრი მომხდური მტერი ხმალ-შუბით
ზედ შეესრისა, როგორც კალია.
ახლა ვინ ბედავს?...
ან ვინ დაარბევს?!
მტერს ის შეხვდება,
როგორც გავაზი,
სხვებს რას ინატრებს,
მამულისათვის
სიკვდილი შეძლოს მხოლოდ ლამაზი.

გ ა თ ე ნ ე ბ ა

სიზნარეული,
სიზნარეული,
სიზნარეული
გათენდა ღამე.
ნალამური და ძილმორეული
ზედ შეელეწა ჭადარსა მთვარე.
სცვივა ჭადრიდან სხივმოელვარე,
დალენილ მთვარის ბრილიანტები.
და ღამისაგან გულგალეული
ღღის გამარჯვებას ყვირიან მთები.
ჰაერ-ნაკადი,

ამ ცინცხალ დილის
გამომალეიქებს, ამახელს თვალებს.
სიციცხლის განცდა
იმ ტკბილი ძილის,
ჭრელ-ჭრელა სიზმრებს
გამიფერმკრთალებს.
იპოვა სულმა თავისი ფარი.
და აღარ დადის მიუსაფარი.
რა წმინდა გულით,
რა ახალ განცდით,
სიზნარეული გათენდა ღამე!..

როსტომა გაბანიშვილი

ლილოჭრელი

მეთრობა

1.

ყინვალს რომ გამოსცდები, არაგვის ზეობაში გზაზე ბექობიც აღარ შეგხვდება, სანამ ნატახტრის ბოლოს, ნარეკვავის ყელთან კვლავ არ შეუღებები აღმართს. ნარეკვავზე, კვირა საღამოს გაჩერდა ავტობუსი და ოცდაორიოდე წლის ბიჭი მარდად ჩამოხტა. უმაწვილმა შოფერს ფული გადაუხადა, ხის პატარა ჩემოდანს ხელი წამოავლო და სწრაფი ნაბიჯით გადაუხვია საგურამოსაკენ. არაგვის ხიდთან საბარგო მანქანა წამოეწია, უმაწვილმა ძარაზე ააღაჭა და ოციოდე წუთში ქიანხევში ამოყო თავი.

ორი წელი არ ენახა ნოდარ კუპრაშვილს მშობლიური სოფელი. ახლა გულაფრიალებული მიიჩქაროდა შინისაკენ. წორიდანვე ჩანდა დაბალი სახლი, რომლის მეორე სართული, მარტოდ დარჩენილ დედას ვეღარ აეშენებინა.

„არა უშავს, ეს ჯარიც ხომ მოვათავი, ახლა ყველაფერს მოვევლება“, — მიჰედებდა ნოდარი თავს და ნაცნობ ფანჯრებს გასცქეროდა.

მავრამ ფანჯრები ღია არ იყო და დედაც ჩვეულებრივ მის კვალს არ გაყუარებდა.

ნოდარს გული აუჩქროლდა.

დეპეშა დროზე გამოგზავნა, აცნობა მოვდივარო და უკვირდა სახლის ფანჯრები რატომ იყო დაკეტილი.

„იქნება დეპეშა დაიკარგა?“

„მაინც რა უნდა მომხდარიყო?“

აღმართი გულისფანქვალით აათავა და როცა სახლის კარები დაკეტილი დაინახა, მაშინ კი მართლა შეეშინდა.

ჩემოდანი ძირს დადგა და დაბნეულმა მიმოიხედა.

ამ დროს ზეზობლის ქალი სალომე გაიჩინდა.

— გამარჯობა, ნოდარ, მადლობა ღმერთს, მშვიდობით დაგვიბრუნდი ჯარიდან... — უთხრა, კაბაზე ნამუშევარი ხელი შეიწმინდა და ჩამოართვა.

— გამარჯობა, ძალუა სალომე, — მიუჯო ნოდარმა. — დედაჩემი სად არის?

— ნუ გეშინიან, შვილო, — სალომემ ხელი მოხვია, — ხეხილის ბაღს სწამლავდნენ და ცოტა საზე დაეწვა.

— სად არის? — დაიყვირა ნოდარმა.

— მცხეთის საავადმყოფოში წაიყვანეს.

ნოდარმა ქუდი მოიშვლია და თავქვე ხირბილით დაეშვა.

— ზიკო... — დაადევნა სალომემ, — დაიკადღე! — მაგრამ ნოდარს ყური აღარ უთხოვებია, მირბოდა გამწარებული.

გზაზე გამოვიდა, საბარგო მანქანა გაჩერდა და მცხეთის სადგურამდე ისეთი გამტყნარებული იქნა, რომ შოფერმა დალაპარაკებაც ვერ გაუბედა. უფრო არ გამოართვა და კარგახანს უყურებდა საავადმყოფოს აღმართზე სირბილით მიმავალ ყმაწვილს.

სავადმყოფოს რომ მიუახლოვდა, ნოდარმა საყუდლის ლილები შეიბნია, წელზე ქამარი შემოიკრა და შუბლიდან ხალათის სახელოთი მოიწმინდა ოფლი.

დაღლილსა და გაწითლებულს ორთქლი ასდიოდა, ზურგი ისე დასველებოდა, თითქოს ეს-ეს არის წყლიდან ამოსულიყოს.

მიმღებში თავი შეეყო და პირველსავე ექთანს მიაძახა:

— დედაჩემი სადა წევს?

ყმაწვილის სამხედრო ხალათისა და დაღლილი, განწირული სახის დანახვაზე, ექთანი მიხვდა ჯარისკაცი ვისი შვილიც იქნებოდა. ხელი მოკიდა და ექიმის კაბინეტში შეიყვანა.

ექიმმა ნოდარი სკამზე დასვა და კიპით წყალი მიაწოდა.

— ასე არ ვარგა, ახალგაზრდა! ადამიანის სახე აღარა გაქვს, — უთხრა ექიმმა.

— ექიმო! — წამოხტა ნოდარი. — დედა ორი წელია არ მინახავს, რა დავემართა?

— ექიმმა, რომელიც ნოდარზე რამდენიმე წლით თუ იქნებოდა უფროსი და სავადმყოფოს პატრონთან ასეთი საუბარი ჯერ კიდევ უძიძიდა, ექთანს ნება დართო ნოდარი ავადმყოფთან წაეყვანა.

ნოდარი პალატაში რომ შევიდა, კედელთან მიდგმული საწოლი ცარიელი მოეჩვენა, დააკვირდა და ლამის მუხლები მოეკვეთა. თეთრ ზეწარზე თავიდან ფეხებამდე ბლონდში ვახვეული, მძაფრი წამლების სუნში დაკარგული ადამიანი იწვა.

— დედა... — წაიჩურჩულა ნოდარმა.

თამარმა დაიკვნესა, ხმის ამოღებულ ვერ შესძლო.

ექთანმა საჩვენებელი თითი ტუჩებთან მიიტანა და მრავალმნიშვნელოვნად შეხედა ნოდარს.

ნოდარი პალატიდან გამოვიდა და გაოგნებული კედელს მიეყუდა. ექთანმა მალულად ცრემლს იწმენდა.

— გადარჩება? — ხმა არ ამოჰლია. თვალებით ჰკითხა ნოდარმა.

ექთანს უნდოდა ვრცლად და საქმის ცოდნით ენუგეშებინა, ყველაფერი მოეთხრო, რაც მსგავს შემთხვევებზე ექიმებისაგან გაეგო, მაგრამ ამ დროს მთავარ ექიმს მოკრა თვალი და შეშინებულმა მიაძახა:

— შენი ჭირიმე, ახლავე ძირს ჩადი! თეთრი ხალათი არ გაცვია და საყუდურს მომართყამენ.

— ეხ, შენც ერთი! — ცერად ახედა ნოდარმა, ხელუკულმა თვალები ამოიწმინდა და სწრაფად ჩაიხრჩინა კბე.

2

ნას მერე, რაც ჭიანჭველის კოლმეურნეობის თავმჯდომარედ კლიმენტი ბელუკაძე დანიშნეს, „გრძელ“ კლიმენტად რომ იცნობდნენ იმ მხარეში — მოსვენება დაკარგა დიდმაც და პატარა-მაც. აღარავის ახსოვდა რამდენი წელი გავიდა, ზოგი ხუმრობდა კიდევაც; კლიმენტი სამშობლიოდან პირდაპირ თავმჯდომარედ გამოიყვანეს.

მთელი დღის მუშაობით დაღლილ-დამამუშავალი გლეხკაცი ბალიშზე დასაძინებლად თავს რომ მისდებდა, კრწანთში მიკითხვივით სწორედ ქაშინ დაიჩხავლებდა კლიმენტი. დაიჩხავლებდა და მე შენ გეტყვი, გაჩუმდებოდა? მოყვებოდა წიოკობას, იქამდე ექახდა ბრიგადირებს, საბრიგადირლებს და ბრიგადირობის მოსურნეთ, სანამ დიდსაც და პატარასაც არ დააფეთებდა, ქვეშაგებიდან არ წამოაგდებდა და ორღობეში არ გამოიყვანდა.

— რამ დაგაძინათ, თქვე გლახაკებო! — ყვიროდა კლიმენტი ნაშუაღამევს და ისე აჭყეტდა კოტივით გადმორკაჯ

ლულ თვალებს, თითქოს თივის ზეინში
ოქროს ნემსი დაკარგვია და იმას ეძებ-
სო.

გინდოდა თუ არ გინდოდა, ორღო-
ბეში უნდა გასულიყავი. კლიმენტის,
ჩვეულებისამებრ, ბევრი არაფერი ჰქო-
ნდა სათქმელი. შეახსენებდა „ხვალინ-
დელ ამოცანებს“, მოაგონებდა რომე-
ლიდაც „დადგენილებებს“, დაიმოწმებ-
და რაიგაზეთის „მოწინავეს“, დაიმუქ-
რებოდა რაიკომის ძველთაძველ, ყვე-
ლა მდივანზე ჰანჯიკივით მორგებული
ინსტრუქტორის — ვალკო ჰრელაშვი-
ლის სახელით და ყვირილ-ყვირილით
გაუყვებოდა ორღობეს ჰიანხევის სხვა
უბნებისაკენ.

გული აიყარეს ჰიანხეველებმა საქ-
მეზე. ერთი ქალაქში გარბოდა, მეორე
დღენიადაც ბაზარში დაწინააღმდეგებდა,
მესამე უსაქმურობისაგან სასაძლოში
ლოთობდა, მეოთხე მეზობლის ქალსა
ჰყვარობდა და ნელ-ნელა, ჰიანხევიში
ზინდისი სასწორზე შეაგდეს და ჰქვეყ-
ნის კანონსაც განზე გაუდგნენ. ბევრ-
მა არ იცოდა რა გაეკეთებინა, არ იყო-
და ვისთვის მიემართა. ნოდარ კუბრაშ-
ვილს ჯარში წასვლამდეც გულზე ხა-
ტად არ ესვენა ბედუკაძე, ახლა კი,
ჯარგამოვლილი, ნაიალადარი ხარკით
ღამის რქებით დასტაკებოდა.

ნოდარი საათზე მეტია კოლმეურნე-
ობის თავმჯდომარის კაბინეტში იყო
ასვეტილი, მაგრამ ბედუკაძე თითქოს
ვერ ხედავდა. ნოდარის აქ არ ყოფნა-
ში, თავმჯდომარეს ვეება კაბინეტი
ეფენებინა: ოთახის კედლები ძვირფა-
სი საღებავებით იყო მოთხუბნული.
ერთ კუთხეში, ხის თაროზე, სტუმრის
დასაფეთებლად უზარმაზარი, კარგად
გარეცხა-გაპრიალებული ბოლოკი,
ბარაქიანი ხახვი და ჩაშაქრებული გუ-
ლაბი მსხალი იყო. როცა არ უნდა მი-
სულიყავი, ნაჰირნახულევი „ექსპონა-
ტები“ ნირშეუცვლელად ეწყო. მხო-
ლოდ ნოდარ კუბრაშვილმა იცოდა,
რომ კოლმეურნეობის დარაჯი ჩილიკა-
ჯოხი, კლიმენტის ბრძანებით, ამ ექ-

სპონატებს“ ყოველ კვირა მცხეთის
ბაზარზე ყიდულობდა.

საწერ მაგიდაზე, ყურთღვანდობისაკენ
ბულ სამელნეებისა და ნაირნაირი, მარ-
მარლოს საძირეში ჩადგმულ კალმე-
ბის გვერდით ტრაქტორის ძრავის დე-
ტალი და ლოგარითმული სახანავი იდო.
კედელზე ბედუკაძეს „საკოლმეურნეო
მინდვრების დიაგრამა“ გაეკრა. ნოდარი
დაცქერდა „დიაგრამას“ და ღიმილი
ჰქოვს შეიკავა. ზეღამეავალი დიდი ისა-
რი ზებგერითი ლანჩისის სილუეტს
წააგავდა. ერთიმეორეზე შესკუბებული
ციფრები კოლმეურნეობის გაზრდილ
დოვლათს გამოხატავდა, თაროზე კი
მცხეთის ბაზარში ნაყიდი ბოლოკი
იდო...

ნოდარს ღიმილი ჩაუქრა, ფანჯრა-
ში გაიხედა, რომ რალაცისათვის გუ-
ლი გადაეყოლებინა. ფანჯრიდან ხე-
ლისგულივით გაკორტნილი ეზო მოჩან-
და. იგურებზე შეყენებული იდგა საბა-
რგო მანქანის ძარა. უთავბოლოდ ეყა-
რა საწვავით სავსე კასრები. საიდან-
ღაც ტალახში ამოსორსლილი, მუცელ-
დაშვებული მავ ღორი მოსულიყო
და სასუსნავს ეძებდა. ღორის უკან,
ცაცხვის ჩრდილში მოხუცი დარაჯი
იდგა.

ეს იყო ჩილიკაჯოხი. შრომადღებებს
მას ვენახის მეველეობაში უწერდნენ,
მაგრამ ჩილიკაჯოხი ვენახში არავის
ენახა, დილიდან საღამომდე თავმჯდო-
მარის კაბინეტის წინ იდგა. კლიმენტის,
როგორც ყველა თანამდებობის პირს,
გულში პატივმოყვარეობის დიდი მე-
პელა ექდა და უხაროდა, მის სიმშვიდეს
შეიარაღებული დარაჯი რომ იცავდა.

ნოდარს მობეზრდა დგომა, ჩახველა
და თავმჯდომარეს თავისი იქ ყოფნა
შეახსენა. კლიმენტი „საანგარიშოზე“
რალაცის კრეფდა, ქალაღებს გაწაფუ-
ლი დაუდევრობით ხელს აწერდა, ბრი-
გადირებს მითითებებს ისეთი რიგით
აძლევდა, თითქოს იმათ არასებელი
მტრის სატანკო არმიები უნდა შეეჩე-
რებინათ.

იცოდა კუბრაშვილმა თავმჯდომარის

წე. ქორწილში დასაპატივებლად რომ მისულიყავი, კარებთან მიინც კარგახანს გაყურეუბებოდა, დაგანახებებოდა რა გადუღებულ და საქვეყნო საქმეებში იყო ჩაფლული და როგორ უჭირდა შენს მოსასმენად რამდენიმე წუთი გამოენახა. ფეხზე დგომით დაღლილი ეზოში იყურებოდა, საიდანაც ჩილიკაჯოხის ჩეკმების ბრახუნი ისმოდა. დარაჯს ცალკულუნიანი თოფი მხარზე პირდაღმა დაეკიდა, მარჯვენა ხელით თასმა ჩაებლუჯა და თამბაქოს ბოლით გაყვითლუბულ-გამწვანებული ხშირი ულვაშებიდან ბოლი გამოდიოდა, მაგრამ თვით სიგარეტს არ ჩანდა. ჩილიკაჯოხი თავმჯდომარის კაბინეტის წინ რამდენიმეჯერ შეჩერდა და ნოდარს თვალეში მოურჩილებლად დააშტერდა. დარაჯს ძალზე აინტერესებდა კუპრაშვილს კლიმენტის როგორ გამოისტუმრებდა, რადგან კარგად იცოდა, ნოდარი და ბედუკაძე თხა და მგელოვით იყვნენ.

კლიმენტის კი გულისყური ნოდარისაკენ ჰქონდა. ამდენი ხელმოსაწერი და საკრიკიტო ქაღალდიც საწერი მაგიდის უჭრებიდან განგებ ამოქექა, რათა დრო მოეგო და კუპრაშვილის ყველა მოსალოდნელი შეკითხვისთვის წინასწარ შეემზადებინა გლუვი პასუხები.

— დედაჩემის გარდა სხვაც დაშავდა? რატომ ხარ გაჩუმებული, თავმჯდომარე? — ველარ მოითმინა და ჰკითხა ნოდარმა.

— ორ კაცს აქვს ხელები დამწვარი, სწრაფად მიუგო კლიმენტი. — შხამქიმიკატების შეფრქვევის დროს სპექტანსაცმელიც უნდა სცმოდა და სათვალეც არ უნდა დაეიწყებოდა. დაუდევრობის მსხვერპლია. ენახე მიინც წარიღან დაბრუნებული.

— რა იმედი გადაგიწყვეტია, კლიმენტი ბატონო! დედაჩემი მნახავს კიდეც და იმასაც მეტყვიის, საწყობში რატომ არ იყო სპექტანსაცმელი და სათვალე, — ეუშტად შეხედა ნოდარმა.

— გუშინვე მიწოდდა საავადმყოფოში ექსპერტის მიყვანა, — სნაპასხუბით მიაყარა კლიმენტი. — მაგრამ უჭინებმა

ნება არ დამრთეს. ჩემს მიერ შექმნილი სიგანგებო კომისია უკვე ჩაუჯდა საქმის ვითარების შესწავლას. დარწმუნებული იყავი, დამნაშავე სასტიკად დაისჯება.

— დედაჩემს რა ეშველება? — ნოდარმა თვალეში შეხედა ბედუკაძეს და თან დედუბატა. — რაიკომიც არ დასტოვებს ამ საქმეს...

კლიმენტიმ გრაფინიდან კიკიაში წყალი გადმოსახა და სინამ დაღვედა, წყლის წვეთები მაგიდას დაასხურა. მერე სკამზე მიუთითა ნოდარს და უცებ დაუტკბა:

— ჯარში როგორ დაგაეკაცებულხარ, ბიჭო! კოლმეურნეობის წვერად ახლავე აღვადგენ, მაგრამ იქნება შეგვეცადა დედის გამოჩანმართულებამდე? დედას ხომ ყურადღება სჭირდება?

ბედუკაძეს უნდოდა „გამოძიება“ დაემთავრებინა, ჩვეულებისამებრ მარცხი ვილაციისათვის გადაებრალებინა და მერე ეშმაქსაც მიიღებდა კოლმეურნეობაში.

— ახლავე დაგავალე გამოგიყონ თანა ურთიერთდამხმარე სალაროდან. — უთხრა კლიმენტიმ. — დიხ, შენ როგორ გვერანა... კოლმეურნეობა საიმედო ხელშია! — და ბედუკაძემ ისე დამუშტა ხელები, თითქოს სოფლის ბელი მართლაც თითებშუა ჰქონოდას მომწყვედეული.

3

ნოდარმა, კოლმეურნეობაში მუშაობის დაწყების მერე დღესვე, საწყობის ვამგეს კაკო ზედელაძეს, ზედმეტ სახელად „მოურავს“ რომ ეძახდნენ, ჰკითხა:

— ხახვი აქ რატომ დაგიყრიათ?

— აბა, ხად მამაჩემთან წავიღო? — უკმეხად მიახალა კაკომ.

— საფლავში მიინც მოასვენე მამაშენი, არ ეყო, რაც აქ გაამწარე?

— ხახვი აქ რად დაგიყრიათო... — ბურტყუნებდა მოურავი.

— ყველაფერს თავისი ადგრილი უნდა.

— ეგ მენც გრცნ.

— იმ დღესაც ყოფილან მიმღები პუნქტიდან.

— რაო?

— სანამ ხახვს არ გაშლით და არ გააშრობთ, იქამდე არ წავილებთო.

— არ გააპირეს საქმე! გეგმა ხომ შევასრულეთ.

— გეგმას, ჩემო ძმავო, მარტო შესრულება კი არა, ჩაბარებაც უნდა. ლაფში ჩაფლული ურემი შინ მიტანილი ხომ არ გგონია?

— სად გავაშრო?! — ხელები გაშალა კაკომ. — ცის ქვეშ ხომ ვერ გავაშრობ? იქნება და გაავდარდეს?

— შეხედე, კაკო, შეხედე, — არ ეშვებოდა ნოდარი, — ხახვს ფოჩი ჯერ ისევ ნედლი აქვს, ამას თავისი პროცენტი მისდევს. გაშრება და მერე წონაში დააკლდება. იმიტომ არ ლებულობს პუნქტის გამგე. ნამიანი მივიღო და მე წავიდე ციხეშიო?

— იმისი ადვოკატი ხომ არა ხარ?

— სიმართლეს გუებნები და რატომაც გწყინს. შენ თუ წესიერად არ ჩააბარებ, იმას ვერ მოედაეები.

— ნოდარ, მოდი ლობიოს გადმოღებაში მომეხმარე, — დაუძახა საღრმემ.

— რას მომიკემ? — გაუღიმა ყმაწვილმა კარის მეზობელს.

— ქადას გამოგიცხოვ, — მიუგო საღრმემ სიცალით.

— დამპირდი რაღა!

— მაშ რა გითხრა... შენს ქორწილში დაგიღლები!

— სათესლედ აიღე ხახვი? — მიუბრუნდა ნოდარი საწყობის გამგეს, როცა ლობიოს საკმაოდ დიდი ტომარა ზურგით სასწორამდე მიიტანა.

— ავიღე, რა შენი დაშტევა მინდა.

— სად გაფინე?

— ვერა ხედავ, შიგ შევიტანე! ლასტებზე გაფინეს ბიჭებმა. წელი მოსწყდათ მაგის თრევით.

— ხომ კარგად გადაარჩიე.

— არ შემეშლება.

— რას ჩააცვიდი, ნოდარ, ამ ჩვენს მოურავსა, — წამოყო თავი გამხდარმა გუფამ. — ხახვს არ გავაფლავებთ. სხვა

არაფერი, მწვადს შანც-არ დაგაპირით? მერე როგორი ბრტყლად დაქრავიყვი?

ნოდარი აღარ უსმენდა შათ. ფარდულს, სადაც პირნახული ეყარა თავიდან ბოლომდე გაუარა. არ მოსწონდა აქურობა. ჯერ კიდევ-ჯარში წასვლამდე რამდენჯერ უთხრა თავმჯდომარეს ფარდული შეეკეთებინათ. შიფერით გადაეხურათ. „ხახვი, ხორბალი და ქერი, ყველაფერი ცის ქვეშ არის. — ფიჭობდა ნოდარი. — თავმჯდომარე არ გვივარგა, მაგრამ რაიკომის მდივანი რაღას აკეთებს? ერთი ამოვიდეს ჩვენთან, გენაზოს რა დღეში ვართ...“

„არ ამოვა და მე ჩავალ რაიკომში!“ — გადასწყვიტა ნოდარმა და-კაბებშეკრულმა გახედა მოურავს, რომელიც გულთანად ხითხითებდა.

4

მარტოდდარჩენილ ნოდარს შინ გაძლება უჭირდა და როგორც კი სამშუშოდან დაბრუნდებოდა, ათას საწერილობანო საქმეს გამოიჩენდა ხოლმე. დღეს ძალიან მოიწყინა, ერთხანს კიდევ იჩალიჩა ეზოში, მერე კი ორღობეს გაყვა.

სოფლის სისადილოს წინ რამდენიმე შექვიფიანებულ მეზობელს მოკრა თვალი. მიესალმა. იმათაც ეს უნდოდათ. თანამეინახეს ეძებდნენ, სტაცეს ხელი და ნოდარი სისადილოში შეიყვანეს.

— უშენოდ პურს როგორ შევქამდითო, — ეფიციბოდნენ მეზობლები.

— დამანებეთ, ბიჭებო, თავი, — უთხრა ნოდარმა, — სანამ დედაჩემი საავადმყოფოში წევს, ღვინოს რა დამალევიენებს.

— ჰოდა, დედაშენის მალე კარგად გახდომის სადღეგრძელო უნდა დაგალევიენოთ, — არ ეშვებოდნენ თანატოლები.

— რა უნდა ეთქვა ნოდარ კუპრასვილს მათთვის, უღედოდ დარჩენილი ხმის-გამცემს ეძებდა და მერამდენედ მოეჩივლა? არადა, არც-დალევია უნდოდა, არც ქამა.

ბიჭებმა მაშინვე შეუკეთეს ბუფერ-

ნი სკამელი და ღვინო. ნოდარი მოწყენილი იფურებოდა აქეთ-იქით.

ამ დროს, დაბარებულებით, ენალიკო ილიკოც გამოჩნდა. ბიჭებმა თამაშობაში კომპოზიციური პარმაგი გლეხი ახლაც სუფრის თავში ყვენივით წამოასკუბეს.

მიუხედავად იმისა, რომ ილიკო სამოც წელს იყო მიტანებული, კაცი ვერც ამ ასაკს მისცემდა და ვერც დაგვიძღვებოდა მისი დარბაისლური ქალაქის დამნახველი. სარჩაყლაპულებით იყო ეს კაცი, იღვა თუ იჭდა. მაგარ, მზით გახუხულ და შენაოჭებულ კისერზე ლამაზი, პატარა თავი თოვლის გუნდასავით ედო.

ენა სამართებულებით უჭრიდა. თუ დასჭირდებოდა ხვლიკს ეკლიან ღობეზე გადააძვრენდა და ხორუმს აცეკვებდა. სოფელში ენამახვილი კაცის სახელი ჰქონდა დაგდებული და ასეთ სახელდახელო სუფრებზე შეუცვლელი თამადა იყო.

ილიკომ პურს ღუკმა წაატეხა, ხორცი გაიძვანა, მერე საესე ჭიქა აიღო და თქვა:

— გაგიმარჯოთ ბიჭებო, კარგად იყავით! ჩვენ მეზობლურ პურისჭამას გაუმარჯოს. — ჭიქა მოიყუდა და სულმორუთქმელად გამოსცალა. მეორე ჭიქა შეუვსეს. ხვეწნა არ დასჭირებია, მალე ისიც გამოსცალა.

ნოდარი ეკლებზე იჭდა, მაგრამ ერცხეინებოდა უცბად ადგომა და წასვლა.

მეორე ბოთლი რომ გამოცალა ილიკომ, წარმოთქმული და წარმოსათქმელი სადღეგრძელოების რიგი აერია, ცოცხლებს — გაცხონოსო, ეუბნებოდა, მიცვალებულებს კი გამარჯვებას უსურვებდა. სუფრა გაზრდილიყო. სალალოზოდ შეყრილ ბიჭებს თანასოფლელები შემოსხდომოდნენ, ზოგიც ფეხზე იღვა, უბრალოდ, სეირის საყურებლად.

— შემოდგომა იყო, კოლექტივის ბოსტანში წაველ. — ჰყვებოდა ილიკო, — იმ დღეს არ მერტებოდა, მაგტამ-ვი-

ფიქრე ვიყარაულეზ, საქმეში ჩამეთვლება-მეთქი. ცოტა გადაკრულა მესაფი, მუხის ქვეშ მივწეკი და წავემინე. ჩემმა ძალღმა გადამარჩინა, გველი არ წამომბაროდა, კაცო!

- ფუი, ფუი!
- ჯვარი აქაურობას.
- უხსენებელი რამ გათქმევიანა?
- სუფრა წაგვიხდინა და ეგ არი...
- დაფეთებული კარგახანს გონზე ვერ მოვედი, — თავის ფიქრებში იყო ილიკო. — ამასობაში ბოსტანში ღობეები შემოსულიყვენენ. სად იყო, სად არა თავმჯდომარეც გამოჩნდა!...
- გრძელი კლიმენტი?
- ჭიანხეუნი სხვა თავმჯდომარე არა გვეყოლია.

— კოლექტივი და კლიმენტი ტყულები არიან, — იცინოდნენ ბიჭები.

— დამინახა თუ არა ნამძინარევი, ბუნანკალივით შემომჩინდა — რა ყარაული ხარ, ღობეები შემოგპარვია, შრომა დღეს არ დაგიწერო.

- ეგრე გითხრა?
- გაუჭირდებოდა მე შენ გეტყვი.
- ეის არ დაუწერ-მეთქი და ჯონს წამოვაკლე ხელი.

- ემაგას კი არ იხამდი!
- ძველებურად გაამლაშა. — ემახო-დნენ აქეთ-იქიდან.

— რას არ ვეტყვოდი? ეუპრანთ ნოდარი სიუხიზულეში ეუბნებდა, მე როცა გადაკრულა ვარ, უარესიც მითქვამს, — განაგრძო ილიკომ ჭიქას ძირი რომ გამოუჩინა. — წამოველ დაბოღმილი და შინ ჩემსავით ჯავრით ხელამდე გააიბინებული ბიძაშვილი არ დამხვდა! დავლითო — მითხრა. როცა დაღამდა, მერე კი თვალს მისუტავს და ეშმაკურად მეკითხება: ხატში, სასაფლაოზე თუ ახვალა? ცოცხალი მგლისაც არ მშინია, მკვდარი კი თავიცი მაშინებს. მთელი ხატი რომ ეჩუქებინათ, იქ რა ამიყვანდა! ჰამლეტა გაფიქროლე. ჩვენზე აღერ, მოკლე ბილიკით ჩემი დამთხვეული ბიძაშვილი არ ასულიყო! მივედი და რას ვხედავ: ერთი საფლავიდან ფურცლები ჩაცმული ვიცი იღვა და პატ-

დაპირ ჩემსკენ წამოვიდა. თან ბურტყუნებდა, შენი სული მინდა, სულიო... შიშისაგან დავიბლაველე და იმ გორაკებზე სულ ყირა-ყირა წამოვედი. პამლეტა მაჩერებს, შენი ბიძაშვილი ნასყიდა არის, ნუ გეშინიანო. ესლაც რომ გამახსენდება — მაციებს. ეგეთი უბედური იყო ის ცხვირმოჭმული ნასყიდა... აი, შენა გგავდა რაღა! — მიუბრუნდა ილიკო პირბუდად კაცს, ყველის ვაჭარით რომ იღრიჭებოდა.

ატყდა სიცილ-ხარხარი სუფრაზე.

ილიკო ღვინოს ისე ყლურწავდა, თითქოს ტიკს ძირი გავარდნიო. სასადილოში ხორხოცი, თამბაქოს ბოლი და ღვინის სუნი იღვა. ნოდარი მოწყენილი იჭდა. არც ღვინო დაუღვებია და არც პირი დაუქარებია საჭმელისათვის. აჭ დარჩენა აღარ უნდოდა, მაგრამ გამოყრუებულ სახლში მარტო მისვლისაც ეშინოდა.

— შეკალოე ვიყავი, ევერში ორი ცხენი შება და პურს ვღეწავდი, ბოლო ჩხუბის დროს რაღა ლემენცებთან... — განაგრძო ილიკომ. — უცებ მოვარდა თავმჯდომარე და თოთხმეტი ცხენი მოტრეკა. იგეთები იყვნენ, როგორც ტანკები. საიდან მოტრეკა, ვინ მისცა, კაცმა არ იცის. დავრჩი მარტო ამ ცხენებთან. არ გასულა დიდი ხანი და ტყიდან ყაჩაღი გამოვიდა. დეზერტირი იყო ის ოხერი, ფრონტიდან გამოქცეული, ტყეში იმალებოდა. ეგ ცხენები უნდა მომცეო, მითხრა. რა ჩემდა ჰირად მოტრეკა გრძელმა კლიმენტიმ ის დალოცვილები! ცხენები ჩემიც რომ იყოს, ვერ მოგცემ, ესენი კი კოლექტივისამეთქი, — მივუგე. ტყიდან სხვა ყაჩაღებიც გამოვიდნენ, ის მწვერავალ გამოეგზავნათ. რახან ეტრეა, შენ მიქელგაბრიელთან გაგზავნით, ცხენებს კი ჩვენ წავიყვანით, — მითხრეს და თან სიცილი დამაყარეს. მერე მიმიყვანეს ერთ ტყემალთან, დაჭევი მანდაო, — მითხრეს. ნუ მომკლავთ-მეთქი, ვეხეე-წყები. ერთი ჯღანა იყო, ბიწმენდელი, შავი შინლით დადიოდა ხოლმე. ვხედავ, ისიც არ გამოვიდა ტყიდან! იმეს

დანახავზე სულ ელდა ქვეყანა ვიცილო, ყაჩაღები ვისაც მოკლავდნენ, ხევეში ის ჯღანა გადააგდებდა ხოლმე. ვიფიქრე, ეგ არის, ჩემი აღსასრული მოვიღამეთქი. უცებ ხელი რაღაცამ გამოლოკა, მივიხედე და ჩემი ძალღი დავინახე. ყელში ბოლმა გამჩხირა, თავი ისე შეშეკოდა, ლამის ღრიალი დავიწყე. მერე ძალღს ცხენებზე ვანიშნე, სოფლისაკენ გარეკე-მეთქი. ძალღი, ჯერ კიდევ მწყემსად რომ ვიყავი, იქ მყვანდა გაწერთილი. თვალისდახამამამებას ვერ მოვასწრებდი, ათას სულ ცხვარს ისე მოავროვებდა. ესლაც, ვანიშნე თუ არა, შემოურბინა ცხენებს, წინ გაიმწყრივა და გარეკა. ყაჩაღები პირლია დარჩნენ. სამი ცხენებს დაედევნა, ორი კი ჩემთან დარჩა. ერთმა მათუხერი ამოიღო, მეორემ დაუძახა, მაგაზე ტყვიას როგორ აფუჭებ, ხანჯლით დაგკლავ ღორივითო. დაამრო იმისთანა ხანჯალი, მე კი არა — ბუღას მწვადად წამოიციმევედა. ტყემალთან ნაშალი მიწა იყო... ვატყობ, ქვევით მივტურავ. ის იყო ყაჩაღმა ხანჯალი მომიღერა, რომ ნაშალი მიწა ჩაიქცა და ხევეში გადავვარდი. მაშინ კი იკადრეს და ზევიდან ტყვიები დამაყარეს, მაგრამ არც ერთი არ მომხვდა. გაუვალ ჭავჭავარში ხელკივივით გავრბოდი...

— პოდა, იმ გადარჩენისა დიდი ჭიჭით დალიე.

ილიკოს უარი არ უთქვამს, კახხას ხარით დაეწაფა და გამოხვრიბა.

— დაუსხი ბიჭო, დაუსხი, — გადაუღამარკეს ერთმანეთს და კვლავ შეუღესეს თამადას ჭიჭა.

— რა სიგრილეები დაიჭირა, ბიჭებო, — ამოიხვნეშა ილიკომ. — სექტემბერია და როგორ გრილია. სიმინდი გვიან გახმება. აი ნახეთ, მაგის აღებას იანგრამდე მოუენდებით. ხახვსაც ამოვიღებთ, პამიდორსაც დაეკრეთ, რთველსაც მოვითავებთ. თოვლს რომ ჩამოყრის, მერე ერთ ღორს დაეკლავ და ღორივით მარტო მივაძღვებო...

— გეყოფა, კაცო, — შეუძახეს, რო-

ცა ილიკოს თვალეში ცრემლია გაიბრწყინა.

— ნუ გეშინია, სოფელი ღონიერია. მეზობლის ბაღები შენებიც არ არიან?

— ეგრეა, — უღვაშები გადაიწმინდა თამადამ.

— წელს ბევრი ღვინო გვექნება და სულ იმათი საღვებრძელო უნდა დაგაღვიწიო.

... — ჰო, კარგად გვისხია.

— კახეთი კი დაისეტყვა, — კენტო სიტყვა დასცდა ნოდარს.

... — ეჰ, რაც შე წვიმა-სეტყვა მიწახავს, ნოდარ, — ამოიოხრა ილიკომ. — მწყე-მსობისას, წელიწადი თორმეტი თვე, დარში და ავდარში ცისქვეშ ვეგდეთ. ერთი ხელი ტანისამოსი რომ დამისველდებოდა, გამოცვლას ვერ ვასწრებდი, მეორეც სველი მქონდა. ბიჭები მეტყობდნენ ხოლმე, შე საწყალო, როგორმე დიღამდე გასძელი, მერე შუე ამოფა და გაგაშრობსო. შუე რომ აქოვილობდა, ორთქლი საყურბე ქვაბივით ამდიოდა ხოლმე. მამაძალი ვიყო: თუ გატყუებდეთ! აღარც მუხლები მივარგა და აღარც მკლავები. ეგრე მგონია, ორ გაზაფხულს ვეღარ გადავახტები-რეთქი...

— ჩვენსკენაც ხომ არ გადმოჰკრავს სეტყვა? — ჰკითხა ნოდარმა.

— მგელს მგელი ერქვა და ტურამ ქვეყანა ამოგდრო, — ბოღმიანად ჩიოდებდნენ ილიკომ. — ჩვენი უგერგილო თავმჯდომარის ხელში დასეტყვილები არა ვართ?! მე ხომ უბედური კაცი ვარ, ბევრი ცოდვაც მაღვეს კისერზე, მაგრამ კოლექტივის საქმეში არასოდეს არ მიღალატია! გინდა მგელს შეეუქმარებოდა და გინდა მგლისფერ ძაღლსაო, ისეა ჩვენი საქმე ბედუქაძის ხელში. გვეყოფა ჯეილებო... ხომ მოგაღწინეთ?! ამ ჰქიით წამსვლელ-დამრჩომს გაუმარჯოს... — თქვა, ჰქი დაცალა და წამოიწია ასადგომად.

დაღლილს და ნაღვინევს ნოდარი მხარში შეუღვა და სახლში მიაცილა.

მერე უარესად მოწყენილი და მოქუდრული თვითონაც წავიდა მინსკენ.

5

ერთი თვე ნოდარი არ მოსცილებია საავადმყოფოს კარებს: თამარის ჯანმრთელმა სხეულმა გაუძლო არნახულ ტკივილებს და ეჭიმიბმა ფეხზე წამოიყენეს. მალე ნოდარს ნება დართეს, დედა შინ წაეყვანა.

კიდევ ორი კვირა გულის ფანჯალში გაატარა ნოდარმა. როგორც კი მუშაობას დაამთავრებდა, მაშინვე მოირბენდა, დედას ხელით აქმევდა და ასმევდა, თავს დასტრიალებდა, აიშვებდა.

გავიდა ორი კვირაც და თამარს სახეზე სახვევი შეხსნეს. ნოდარი უტკრემლოდ ატრდა ერთ ღროს მისი უღამახესი დედის დამწვარ-დამახინჯებული სახის დანახვაზე. მაგრამ მთავარი უბედურება წინ იყო: თამარი ვეღარ ხედავდა...

სიცოცხლით სავსე, ჯანმბარო ქალი ოთხში უნდა გამოეკტილიყო და დიდიდან საღამომდე, ხელების ცეცებით, თავისი ძველი მოგონებებისათვის ეღებენა.

— შეილო, — უთხრა ერთ დღეს თამარმა ნოდარს, — საქმეს ნუ მოსცდები, მე მეზობლებიც მომხედავენ.

— მარტო როგორ დაგტრვო, დედა?

— გულით მინდოდა, შენი ცოლისათვის კარგი დედობა გამეწია... — ამოიკენესა თამარმა. მარკას წერდი, შეილო, ჯარიდან წერილებს? — ღიმილის სივიმა გადაურბინა დამწვარ სახეზე და ისე საზარლად მოკმუქნა კანი, რომ ნოდარს უცერად გული შეუქანდა. — ეს ორი წელიწადი, — განაგრძო თამარმა, — რაც ჯარში იყავი, არ მოშორებოდა.

— ეხლა სად დაიკარგა? — დარცხვენილმა ჰკითხა ნოდარმა.

— შენი ერიდება, ბიჭო! როგორც კი მინდორში გაგიგულეხს, მაშინვე მოვარდება. აბა, ცხელ ყერქს და გაუთოვებულ შარვალ-ხალათს ვინ გახვედრებს?

— კლიმენტი დამპირდა სამშენებლო მასალას, — თქვა ნოდარმა. — ბიჭებოც

დამეხმარებიან, სახლს მეორე-სართული უნდა დავადგა.

— მარტომ ამოდენა ტეირთი როგორ უნდა ასწიო?

— შენ მყავლე კარგად და ყველაფერს მოეცლება.

— ისეთივე ჭიუტი ხარ, როგორც მამაშენი.

— კარგი დედა.

— ეგ არ მინდა, რომ მითხრა. დამპირდები და მაინც შენსას გააქეთებ. დედა ვერ დამინახავსო...

— დედა! არა გცხვენი! — წამოიჭრა ნოდარი, მოეხვია და დამწვარ ლოყაზე აკოცა:

— იცოდე, შვილო; დედის გული ყველაფერს ზედავს...

— ღაიხვენე, დედა, — ნოდარმა ხელი მოკიდა, აივანზე გაიყვანა და ღობესთან მონღვარ სალომეს ანიშნა, ამოდი, მონეხმარეო.

ისე გადიოდა დღეები. თამარი ეჩვეოდა თავის წიმივ მდგომარეობას. მარტომ ჯერ აივანზე გზიარა, მერე სამზარეულოში ნოდარს ჭურჭელი დაალაგებინა და თან თითოეულის ადგილი ათქმევინა. ბოლოს ქვაბები გარეცხა და კარტოლილი გაფცქვნა. ერთ დღეს კი, მეზობლების დაუხმარებლად, შვილს თავისი ხელით დამზადებული კერძიც დაახვედრა.

დედა-შვილმა ტკბილად ისადილა. მერე ნოდარი შეულამემდე მინდორში იყო და ზნავდა. შინ რომ დაბრუნდა, დედას უთხრა:

— დედა, წიგნს წაგკითხავ, გაერთობი.

— ნაჯაფარი კაცი რას მეუბნები, შვილო, არა გრცხვენი? დაწეკი და დამიხენე; — წყნარად უთხრა თამარმა.

— დღეს ცოტა აღრე დაბრუნდა ნოდარი წინაღობრიდან, ტრაქტორისტებს სწავავი გაუთავდათ და არაეინ რომ არ გაკითხავი, შენისაკენ წამოვიდნენ. ჯერ კიდევ ყურში ესმოდა ნოდარს თავისი ღიზელის ხმა. მიწა ისევ მიდიმოდიოდა, ცხელი ჰაერი თონიდან ავარდნილი ალივით იგრიხებოდა. ნოდარი კი თით-

ქოს ისევ კისერმოგრებილი ნახნავის კვალს გააყურებდა, რომელი გამოეცხებულყო...

სახლის წინ, კიბესთან კარგახანსი-დგა დაფიქრებული და ფილაქანზე. პრელ-პრელ; ბაწია კენჭებს დაყურებდა. მათთვის ხან ყურადღებაც არ მიუქცევია, ხან კი, როგორც დღეს, დაეცქერდებოდა რაღაცით გაოგნებული.

ერთი წლისა მამამ მიატოვა; მამა მუშა კაცი ყოფილა, მაგრამ ვიღაც-ახტა-ჯანა ქალს გადაპყროა და იმის აუბნე-ვია გზა-კვალი. თამარს დღემდე იმედი ჰქონდა, რომ ქმარი „გონს მოეგებოდა“ და დაბრუნდებოდა. უმამოდ გაზრდილ ნოდარს უნახავი მამა მაინც უყვარდა და ეგონა, ის რომ ჩემთან ყოფილიყო, სულ სხვანაირად აეწყობოდა ცხოვრებას...

კარები დედამ გაუღო.

ნოდარმა ხმაამოუღებლად შეულაქაოთახში.

თამარს ხელების ცეცებით სუფრა კარგახანია გეშალა, მაგრამ შვილის მოლოდინში ლუკმა ვერ გადაეყვანა.

ნოდარმა რატომღაც უგემურად ისადილა. თვალი უშტერდებოდა და ერთ წერტილს მიჩერებული სივრცეში უახროდ იყურებოდა.

სადილის მერე ტახტზე გაიწევა, ხელები თავქვე ამოიღო და ჯერს შეხედა. მზერა პერიდან კედელზე გადაიტანა. მერე უბრალო ავეჯს მოავლო თვალი, ყველაფერში რაღაც უხილავი სიბოი ადგა; ოჯახის სიკუდროც. მოწყენა იგრძნო. წამოდგა. რაღაც სქელ-ტანიანი წიგნი გადაფურცლა, ემძიმა წაკითხვა. კითხვის გუნებაზე არ იყო.

ოთახში სრული სიმყუდროვე სუფევდა.

„მიილია ეს შემოდგომა; — გაიფიქრა ნოდარმა. — რას მოგეიტანს ახალი წელი? მეორე სართულს დავამთავრებ? ნარივას შევიერთავ?“

უცებ სიცოცხლისკისი მოისმა. ნოდარი ფანჯარასთან მივიდა და გაიხედა. მხოლოდ ახლა გაახსენდა, გაბამეგრე-ბი დღეს ქალიშვილს-მთხოვებდნენ. დე-

და-შვილიც იყო დაპატივებული... თამარს ხალხში გამოჩენისა ერიდებოდა, შებრალება უფრო გულს უკლავდა. ნოდარი კი მარტო ვერ დატოვებდა დედას.

ეზოს წინ ჩოჩოლობდნენ ახალგაზრდები, კისკისებდნენ გოგონები.

ნოდარმა კიშკართან ორ კაცს მოკრა თვალი. დაბალი და თეძოვანიერი სივარეტს სწევდა, მაღალი კი, ღერჭი შარვალ-ხალათი რომ ეცვა, იღიმებოდა და მათგან იყურებოდა.

— ვის უყურებ, შვილო? — ჰკითხა თამარმა.

— ვკითხვლობ, — იცრუა ნოდარმა.

— შენი სუნთქვა რომ არ მესმის?

— გაბაშვილების ეზოს წინ უცხო სტუმარია...

ნოდარი გაჩუმდა. თვალზედა იქცა ფანჯარას შუბლი მიადო, დაეინებული მზერით გუგები აუწყულიანდა.

გაბაშვილებთან სინათლეები აანთეს და დღესავით განათდა იქაურობა. ნოდარი კვლავ გაუნირველად იდგა ფანჯარასთან.

— ორღობეში გავალ, დედი, — წამოიძახა მოუთენელობისაგან სახეწამო-კარხლებულმა.

— მარტო ნუ დამტოვებ, — შეხევე-წა თამარი.

სწორედ იმ დროს, მაღალი კაცი თანამოსაუბრეს დაემშვიდობა და პირდაპირ კუპრაშვილების სახლისაკენ წამოვიდა.

ნოდარმა საკუთარი გულისცემა გაიგონა. ველარაფერი თქვა, ერთბაშად გაუშრა ყელი.

ოთახში ჩამოწოლილმა სიჩუმემ თამარი ააწრიალა.

— ნოდარ... — წაიჩურჩულა მან.

ნოდარი გაუნირველად იდგა.

კბეხსთან ვილაც შეჩერდა.

„ეხლა დაიძახებს!“ — უბაგუნებს გული.

— თამარ! — მოისმა ხმა.

თამარი წამოხტა და კარებისაკენ, როგორც თვალხილული, შეუტელობლად გაქანდა. ნოდარი წამოეწია, ხელი მოხ-

ვია. რომ დედა არ წაქცეულყო...!!

უცნობი კბეხე ამოვრდა: „ნოდარმა კარები გააღო.“

— დედაშენი შენ არი, ყმაწვილო? — ჰკითხა უცნობმა ნოდარს.

— სანდრო ხარ? უი, შენ დაგწყევლოს ღმერთმა, — თითქოს ტირისო, ისე გაიღიმა თამარმა, როცა ხმაზე იცნო მოსული. — პენსიების უფროსია, შვილო, მცხეთის აღმასკომში, — გადურლაპარაკა ნოდარს.

— მობრძანდით, — შეიპატივა ნოდარმა და მხოლოდ ახლა გაახსენდა, ეს კაცი მრავალგზის ენახა, როცა დედის პენსიის დასანიშნად დარბოდა. „ასე რამ გამომაშტერაო“, — უჯავრდებოდა თავს.

სანდრო თამამად შემოვიდა, სკამი გამოსწია და დაჯდა.

— ცუდი ხომ არაფერია, სანდრო?

— ჰკითხა თამარმა.

— სამახარობლო მეკუთვნის, თამარ! პენსია მოვიმატეს.

— რა მითხარი?

— პირველი რიცხვიდან ოთხმოც მანეთს მიიღებ.

თამარი ჩუმად იყო.

— რაო, ხომ არ გეწყინა? — გაწბილებულმა იკითხა სანდრომ, როცა დაინახა, რომ დედა-შვილი ამ სასიხარულო ამბავს საკმაოდ ცოკად შეხვდა. — გულმა აღარ მომითმინა არ მეხარებიანა... — თითქოს თავს იმართლებსო, სანდრო კარებისაკენ საქციელწამხდარი მიდიოდა.

— თურმე ვინ ყოფილა... — კარგახნის სიჩუმის შერე წაიჩურჩულა თამარმა.

შერე, მთელი საღამო, ნოდარი ეზოში კუნძზე იჯდა და გოდორს სწნავდა. თამარი უსინათლო თვალებით მისჩერებოდა შვილს და უსმენდა.

— ცუგრიანთ შალიკომ მთელი კალათა ცოცხალი ამოიტანა, — უამბობდა ნოდარი, — ადრე მოხარშავდა და მეზობლებს დაგვიძახებდა, — ეხლა საბაზრედ ამზადებს.

— ეებს, გაფუქდა კაცი... — წაუტირა თამარმა. — სადმე ქელესხ ან ქორწილს შეიფუღებდა და მამისისხლად გაჰყიდის.

— ჩვენ კიდევ რა გვიკირს, დედი, — მსხვილი ლერწმი ჯერ გადაგრიხა და მეჩრე მოთელა ნოდარმა, — სოფლად პატრიც შეგვიანახავს. რა ჯანი აქვთ, შენი შირიმე, როგორ სძლებენ ქალაქელები? შენ თავისი მოყვანილი მწვანელი არა აქვთ, კარტოფილი არა აქვთ, მაწონი არა აქვთ... ჩვენ კიდევ რა გვიკირს!

— სოფელში კაცს ცხვარიცა ჰყავს, ღორიც და ძროხაც, — დემონწმა თამარი. ყურბენს დაწურავ და ღვინო ცალკე, არაყი ცალკე.

— მე კი შინდის არაყი მიჩვენე, — ეშმაკურად ჩაიციხა ნოდარმა. — გახვალ გილაურაანთ ტყეში, გინდა შუაგორში და დაკრეფე შინდსა. გუშინ ამირანის ბაღშია ორი ტომარა შინდი მოიტანა, — სიცილით დაუმბატა ნოდარმა. — გავიდა ხელდახელ ტყეში და მოიტანა! შევებეწე, არყად გამომახდევინე-მეთქი. არაო, ქალაქში უნდა წავიდო, კილო მანეთი ღირსო. გესმის, დედი! ე ქალაქელები, რამ გაასულელა?! შინდი რა არი, ტყის ხილია, ჩამოვიდნენ, დაკრიფონ, ვინ უშლით იმ მამაცხენებულებს, მუხლში გამლა მაინც არ უნდათ? არ უნდათ და ეგე, მისცენ მანეთი, ახალი ჩემი დარდი.

— რაო, მოიმწვინილეს უკვე საკურდღლეები? — ჰკითხა თამარმა.

— გუშინ დაიმთავრეს, — გოდორს ძირი გამოუყვანა ნოდარმა და ახლა კედლებს აჰყვა. — მართლა, გაიგე დედი, ახალი ამბავი, კოლექტივი კველიანის მეურნეობასთან უნდათ გააერთიანონო! საწყობის ფარდულის შეკეთებას რომ თავი ვერ მოაბა მოურავმა, ნაშინ ჩაველ მღვიანთან და იმან მითხრა.

— შეიცვლება რამე?

— მაჯაზე საათს გაიკეთებ.

— არაფერი მეყურება.

— მეურნეობაში რვა საათი იმტე-

ვებ და არა ისე, როგორც ხლა, დილიდან საღამომდე. თანაც, თვეში ორჯერ მიიღებ ხელფასს...

— შენ პირს შეჭარი, შვილო. მაგას რა სჯობია, — უთხრა თამარმა და ნოდარს მთელი იღლია ლერწმი გადააწოდა.

6

კლიმენტის შეუღლე იდა თავიდანვე არ მოუვიდათ თვალში ჰიანხეველებს. ეს გატყლარპული, ხმელ-ხმელი ქალი კაკლის საბერტყ ხალხს რომ ჰგავდა, ცხვირაბზუებუელი დადიოდა და დღე იყო თუ ღამე, ქოლგას არ იშორებდა კლიმენტი თავდაიწყებით იყო შეყვარებული ცოლზე; იდა კი დღენიადაგ ბედს დასტიროდა.

— მაშინ დამეცხო თვალები, მშვენიერი მთხოვნელები რომ მყავდა და... გიორგი კინწურაშვილი, ახლა ტრესტის მმართველია! ვალიყო ჩხვიძე! როგორ შეხვეწებოდა, ფეხქვეშ მეგებოდა... ახლა მინისტრის მოადგილეა. შენ კი...

კლიმენტი გაზეთის პირველ გვერდზე გამოქვეყნებულ ცნობას რაიკომის პლენუმის შესახებ თვალებდაჰყვითილი დასცქეროდა.

— ამ გამოყრებულ სოფელში ამოგივა სული. აღარც ღმერთს ახსოვხარ და აღარც კაცს — ტიროდა იდა.

— ჰიანხევს არაფერი დაეწუნება. მალე ამანოს მშენებლობას დაიწყებთ.

— წადი და მექისედ დადექი! — დარევილა იდამ. — ჯერ სახელს დამიხედეთ ჰიანხევი. ხევი რა არის და ისიც დაჰიანებული. თავმოყვარე აღამიანი ამისთანა სოფელში გაჩერდებოდა?

— სახელს რა მნიშვნელობა აქვს. მშვენიერი ბუნებაა, ხალხიც არ არის ურიგო.

— მო, ურიგო არ არის! გუშინდელი ღლაბი ჰკუას გასწავლის. ღმერთო ჩემო, ჯარში იყო, აკადემია ჰომ არ დაემთავრებია, რომ ყველგან ცხვირსა ჰყოფს.

კლიმენტის კუპრაშვილის გახსენება-

ზეც კი ბერიალებდა. ცოლის ნათქვამი ვინომ ვერც გაიგო და ბრძნულად შენიშნა:

— მაღალ თანამდებობაზე რომ დაგსწავნა, ცოტა ზემოდანაც უნდა გქონდეს შინადაშვება.

— შენ მიზეზი არ გამოგვლევია, — გაანჩხლა აიდა, — ხან ზემოდან მხარდაჭერას წუწუნებ, ხან ქვემოდან კრიტიკას ჩივი... გამომკეტე ამ გამოყრუებულ სოფელში და ჩემი კეთილშობილური პროფესია დამავიწყე. — ცრემლს იწმენდა აიდა.

— ვინ გიშლის მუშაობას?

— როგორ მეხვეწებოდა პროფესორი ასპირანტურაში დარჩენას... ქარაფშელტა ვიყავი და ახია ჩემზე ყველაფერი.

ბედუქაძემ იცოდა, აიდა ახლა სტრამატოლოგიური კაბინეტის უქონლობას შიშივლებდა, მერე ჭიანჭველების დაჭიანჭებულ კბილებს გადასწვდებოდა, ბოლოს კი, ვალერიანის წვეთებს მოატანიებდა ქმარს. ეს ძველი, უმცირეს დეტალებამდე ნაცნობი ფირფიტა იყო. მაგრამ დღეს ფირფიტა გატყდა იმ მომენტში, როცა აიდას სტრამატოლოგიური კაბინეტი უნდა ეხსენებინა და მან თვალცრემლიანმა წამოიძახა:

— და კიდევ გყოფნის სინდისი, შენომხედო?

კლიმენტის სიკვდილმისჯილივით იღვა:

აიდამ კარადიდან სუნამონაპერები ცხვირსახოცი გამოიღო თვალბზე ფრთხილად გადაისვა, რომ მოხატული ჭუთუთოები არ წაეხდინა და ნალღლიანად თქვა:

— აქამდე კიდევ ბედნიერი ვყოფილვარ...

კლიმენტის გაცუბისაგან ქვედა ყბა ისე ჩამოუვარძელდა, რომ კბილებშუა ენის წვერიც გამოუჩნდა.

— რა დაგემართა, აიდა? — ჰკითხა ჩემად და ცოლის კიდევ ერთი ცრემლი საკმარისი იყო, რომ ბედუქაძე მუხლებზე დამხოხბილყო.

— დიდ-მატარა ამას ლაბარაკობს, — რას? — თვალბზე სათვალისნოდენს გაუხდა კლიმენტის.

— რისთვის მოიყვანე ის ხეპრე გოგო ფერმაში?

— მარკია?

— სახელიც როგორ დაუსწავლია, — ჩაიციინა აიდამ.

— არაფერი მესმის.

— წინათ ფერმაში წელიწადში ერთხელ არ შეიხედავდი, ახლა ყოველდღე გხედავენ.

— იმიტომ, რომ ის ვაგებატონი ამიხიარდა!

— მიდი და მარკიას გეუბრებო?..

— კრებზე გამოვიდა და ხალხი ახარხარა. მწყენსებიც აიყოლია. იცოდე ერთი რა ბოღმა ტრიალებს ჩემს გულში.

— შე ყველაფერი ვიცი, — მრავალწინმუნელოვნად თქვა აიდამ და თემარების კვალუცი რხევით აივანზე გავიდა.

7

ნოდარმა ბარკა შეწყვიტა და ლობესთან მივიდა.

— ვინ არიან, შვილო? — დაუძახა თამარმა.

— ცუგრიიანი იკითხეს.

— გადასულიყავ კომპერატევში და ის ქვაბი შენც წამოგვლო. ქვეყანამ იყიდა.

— ჯამ-შურქელი გვაქლია, დედი? — ჩაიციინა ნოდარმა.

— გვაქლია, შენმა გახარებამ. მზითვისა დამიტვრა და მამიშენის დანატოვარი მოწაფეებმა ჯართად წაიღეს. პატარაალს რომ მომგვრი, მოსაკალ ქვაბეში ხომ არ გავაყეთებინებ კერძს.

— შეტი დარდი არ მოგცა ღებრთმა, — ნოდარმა ბარი ზეზე მოაყუდა და მყუდროზე დაჯდა.

მკედრის მზე დამდგარიყო ქედის თავზე და მისი სხივები სითბოს კი არა, რაღაც ნალღლიან შუქს ფენდენ ეზოს. ნოდარმა მაინც მოძებნა განათებული კენჭული და ქვეტიკირის კედელს ზურგით მიეყრდნო.

კედლის უფრო თბილი იყო ვიდრე

მიწა. ნოდარს ბეჭები გაუთბა და გულთანაც თითქოს რაღაც მძიმე ლოდი მოსწყდა. ორღობეს გასცქეროდა და გამგულ-გამომგულს თვალს აყოლებდა.

შე უკვე ჩასულიყო, მაგრამ ქედი ისევ განათებული ჩანდა. ეზოში თანდათან ეშვებოდა სივრცე. მინდვრიდან, სადაც ბიჭებს ფეხბურთი გაეხურებინათ, სიცილ-ხარხარი ისმოდა.

— წადი შვილო, ტოლებში გაიარე, გეყო მუშაობა, — უთხრა თამარმა.

ნოდარი თითქოს ამას ელოდა, მკვირცხლად წამოდგა, ხელ-პირი დაიბანა, ტანსაცმელი გამოიცვალა და ორღობეში გავიდა.

თბილისიდან ჩამოსულ მსახიობებს კლუბში საესტრადო კონცერტი უნდა ჩატარებინათ და მართალია, კონცერტის დაწყებამდე ჯერ საკმაო დრო იყო, მაგრამ სოფელს დასტყობოდა მისთვის საინჟინიო. ერთგან სახეწამოწითლებული გოგონები კაბებს იუთოვებდნენ, მეორეგან ფეხსაცმელს იკრიალებდნენ. თემშარაზე კი, სადაც ის იყო გაიარეს მსახიობებმა, დედაკაცები გაოცებული უყურებდნენ წვივმალაი ქალების მოკლე კაბებს და ეჭვიანად ტურებს აცმატუნებდნენ. ბიჭებს კი, ესტრადის ვარსკვლავები ლამის ჩაეყლაპათ.

ნოდარს ნაენობი სიცილი შემოესმა. მოიხედა და მარიკა დაინახა. გოგონას უთო ეკირა ხელში და რატომღაც დარცხვენილი იყურებოდა.

— ჩემი უთო გადაიწვა, — ხმადაბლა უთხრა მარიკამ, — შალიკოსთან გადავედი, რომ გაეკეთებინა და შინ არ დამხვდა.

— შალიკომ „დეზერტირზე“ ცოცხალი წაიღო, მოკვდა ის დრო მონტირობაზე რომ თავს სდებდა.

— კონცერტზე ხომ მოდიხარ?

— პირს გაევიარსავ და მზად ვიქნები. მომეცი ეგ უთო, — უთხრა ნოდარმა, გზისპირზე, განათებული ადგილი შეათვალა და ჯიბიდან ჭაყუვა ამოიღო. — ახლავე გაეხსნი და ვნახავ, სპირალი იქნება გაწყვეტილი.

სანამ ნოდარი უთოს შეეკეთებდა, მარიკა თვალმოუშორებლად მის ცხვირზე უზაწვილს. რამდენჯერმე მის თვალს შეეფეთა და წყნარად გაუღიმა.

— კონცერტის მერე წყაროზე დაგელოდები, — უთხრა ნოდარმა. — ცალ-ცალკე ჩავიდეთ, ხალხი რომ გაიშლება.

— მოვალ... — ისევ გაუღიმა მარიკამ.

— ესეც შენი უთო, — გადააბა გაწყვეტილი სპირალი ნოდარმა, — კაბის გაუთოებას მოასწრებ, მერე კი მალე გადაიწვება. სპირალის გამოცვლა უნდა, ვიყიდი და გაგიკეთებ.

— რა სალაპარაკოა, — შინისაკენ მირბოდა უკვე მარიკა, — კონცერტზე მოსვლა არ დაგაგვიანდეს!

ნოდარი ერთხანს გაჰყურებდა მარიკას, მერე გაახსენდა რომ წვერგასაპარსი იყო და სოფლის სადალაქოსაკენ გასწია.

სანამ ნოდარი სადალაქომდე მივიდოდა, გზად რამდენიმე მეზობელს შეხვდა და მოეჩვენა, რომ მათ იცოდნენ დათქმული პემანის ამბავი. მაგრამ აკვირებული ეჭვი მაშინვე გაუქრა, როგორც კი სადალაქოში შევიდა.

სავარძელში მოხუცი თადეოზა იჯდა.

— ხომ არაეინ გელოდებო? — ჰკითხა ნოდარმა დალაქს.

სულიკოს რიგში ათი კაციც რომ ჰყაროდა, ახლად მოსულს მაინც ერთ-გაუბირობებულ სიტყვას ეტყოდა:

— შენს მეტი არაეინ არის.

სავარძელში ჩამძვრალ ქათმის პალოსხელა თადეოზას სახე გასაპნული ჰქონდა, მხოლოდ ჰროლა თვალები და წითელი, სტაფილოსავით ცხვირი მოუჩანდა, მაგრამ მაინც ახერხებდა მოეთხრო კლიმენტიმ რა უღმერთოდ დააკლო შრომადღეები.

— ეგ იმიტომა, ერთხელაც რო ხახვივით შარია, — ჩიფჩიფებდა თადეოზა.

— აი აქ გვიდგას ამოღებული ხმალი. პ. პანევი, — სულიკომ ნოდარისაკენ ანიშნა, — ეგ ამბავი დაწერილებით მოუყვეი და ძველსა და ახალ ვალებს ბე-

დუკაძეს სულ სიმღერით დააბრუნებინებს.

— ოღონდ ეხლა არა, კონცერტზე მაგვიანდება.

— ხვალე იყოს, შვილო, ხვალეც ამ თვისაა, — გული მოეცა თადეოზას.

ნოდარი მოუთმენლად დაჰყურებდა საათს. სულიცოს არ გამოეპარა მისი მღელვარება. დალაქს წესად ჰქონდა, რასაც ერთი მუშტარი დააკლებდა, მეორის ჯიბიდან უნდა ამოეღო. ახლა ამ წესისათვის უნდა ეღალატა და ამიტომ არ ჩქარობდა.

ნოდარი სავარძელში რომ ჩაჯდა, მთის გადაღმინდან მთვარემაც ამოიხედდა.

— სულიცო, კონცერტზე არ დამავიანო იცოდე!

გარეთ რომ გამოვიდა, ორღობეები ცარიელი დახვდა. დიდ-პატარა ყველა კონცერტზე გაკრეფილიყო. ნოდარმა გულხეტქებით აირბინა აღმართი და კლუბის წინ მარიკა რომ დაინახა, მხოლოდ მაშინ მოითქვა სული.

კონცერტის მერე, ნოდარი შეუძმენველად გამოეყო ტოლებს და წყაროზე ჩავიდა. მართალია, ხევში უფრო ბნელოდა, ვიდრე გზაზე, მაგრამ ნოდარმა თითოეული კენჭი იცოდა სად ეგდო. ამიტომ ბილიკი ისე ჩაიარა, ბალახის ღეროც არ შეუტოკებია. პეშვით წყალი დალია და გული გაიგრილა.

სრული სიწყნარე იყო. დამე თანდათან მშვიდდებოდა და ადამიანს ათას გამოუცნობ საიდუმლოს პირდებოდა. კრიკინობელების რულისმომგვრელი კრიკინი აესებდა შემოგარენს.

ბადრი მთვარის სხივები წყაროს წყალში იმსხვრეოდა, ბილიკებს, მთის კალთებს შუქი ეფინა, ხევში ყვითელი, მქრქალი, მგრძნობიარე სინათლით ლიბლიბებდა ყველაფერი და ნოდარმა თავისი ჩრდილიც დაინახა.

სადაც არ დადგა ნოდარი, ყველა მხრიდან ჩანდა. უნდოდა შორიდანვე გაეგო მარიკას ფეხისხმა, ბილიკს გასცქეროდა და ხვეის ყელს თვალს არ ამორჩებდა. როგორც გაფაციცებით არ

უთვალთვალებდა ნოდარს, მაგრამ მარიკა მხოლოდ მაშინ შენიშნა, როცა იგი უკვე წყაროზე ჩამოსულიყო.

— საღამო მშვიდობისა, მარიკა.

— ძლივს გამოვალწიე გოგოებს. მიმიხედნენ, რომ შენთან მოვდიოდი.

— გეოქვა გულახდილად.

— იქნებ აქაც წამომეყვანა?

— ცოტახანს მოიცადე, ნუ ჩქარობ, — უთხრა ნოდარმა და ხელი მოკიდა. მარიკას ცივი ხელი ჰქონდა, მღელვარებისაგან უთრთოდა.

— წამოდი ჩემთან, მარიკა. თავი დაანებე ვინ რას იტყვის.

მარიკა ქვაზე იჯდა და დროდადრო ისე შეხედავდა ნოდარს, რომ ყმაწვილი უზარმაზარ ხევში ადგილს ველარა პოულობდა. მერე მარიკამაც წყალი დალია. სველი ლოყები და ნიკაპი ცხირსახოციტ შეიმშრალა და ნოდარს გაუღიმა.

— მოგიტაცებ! — წამოიძახა ნოდარმა. — სულ გადავიკარგები აქედან.

ხევში სრული სიჩუმე იყო და მარიკას სიცილი ზარივით ესმოდა. ნოდარი მიხვდა, რომ მარიკა უყვარდა, მაგრამ მიხვდა იმასაც, რომ იგი ვერ პოულობდა საჭირო და გულწრფელ სიტყვებს ამ გრძნობის გამოსახატავად. დარცხვენილი გაჩუმდა და მარიკა ისე მიაცილა ორღობემდე, რომ ხმა აღარ ამოუღია.

8

ვაის გავეყარე და ვუის შევეყარეო, გრძელი კლიმენტის საქმე სწორედ ასე იყო. თამარი, დილიდან საღამომდე რომ კრიკაში ედგა ბულალტერსა და საწყობის გამგეს, როგორც იყო პენსიაზე გააცილა, მაგრამ ნოდარმა სულ თავბედი აწყველინა. „რატომ ჯარში ფეხი არ მოსტყდა, რა ჩემ ჭირად დაბრუნდა ეს ბიჭო“, — ხშირად უთქვამს კლიმენტის მეუღლისათვის.

კლიმენტი ხედავდა, ნოდარი სოფელში ყველას უყვარდა. გამრჯე, საზრიან ბიჭს პატრეს სცემდნენ, თვალში რომ ჩავარდნოდათ — ხელს არ ამოისვამდნენ. მაგრამ ბედუკაძეს „აღზრდის“

საკუთარი მეთოდები ჰქონდა, მას არ შეეძლო დღენიდანაც კეთა არ ესწავლებინა.

— ვნახე შენი მოხსნული, — უთხრა ერთ დღეს კლიმენტიმ. და უცებ, მოსხლეთით მიხალა: — ხალხს რატომ მიჯანყებ? რა შენი საქმეა, კუპრაშვილი, სად როგორი ნიადგია? — საანგარიშოს მავთულზე ერთი რგოლი ჩააკურა კლიმენტიმ. — სად რა დავთესოთ? — მეორე რგოლიც მიუყოლა. მერე გაცურებულ რგოლებს ხელისგული დააფარა, უკანვე გამოყარა და ნოდარს მიუთვალა: — დაგვაღუბენ — მოხანი! დაგვაღუბენ — დათესე! სხვა შენ არ გვეითხება. — და უცებ სამ ტყვიასავით მიჰტედა: — ბრიგადირი ხარ? თავმჯდომარე ხარ? მდივანი ხარ?

— ნოდარ კუპრაშვილი ვარ.

— ეგ შეც ვიცი? — სწრაფად მიუგო ბედუქაძემ და გუნებაში შეუკურთხა. — რა შენი საქმეა, მიწა ნოყიერია თუ მწირი? რატომ ერევი ხელმძღვანელობის საქმეში? ვინ გვეითხება, სორბალს დავთესავთ თუ სიმინდს?

— ხელს თუ გიშლი, წავალ კოლმეურნეობიდან, თავმჯდომარე, — ვაბრაზდა ნოდარი.

— ვინ გაგიშვებს, რომ წახვიდე? მე გამოგზარდე და სხვას მუშად დაადე? არ გამოგვიდა. აქ იქნები და იმას გააკეთებ რასაც დაგვაღუბ, — დაიყვირა კლიმენტიმ და უცებაც, თითქოს რეპროდუქტორი გამოართვოს, გაჩუმდა.

ყოველი ასეთი საყვედურისა თუ შენიშვნის მერე ბედუქაძე გაჩუმდებოდა ხოლმე, თითქოს ამით დროს აძლევდა თანამოსაუბრეს გონზე მოსვლისა და მოფიქრებისათვის. ნოდარიც ჩუმად იყო. პოლოს თავი აიღო და თავმჯდომარეს შეხედა. კლიმენტიმ კუპრაშვილის თვალბეჭდში ცვლავ ჯიუტი გადაწყვეტილების ნაპერწკალი დაინახა და ისევ ცეცხლი შეუთთო:

— რა შენი საქმეა, ახალ ბოსტანს სად გავაშენებთ? ამასე არსებობს. ზემდგომე ორგანოების მითითებაც საბოსტანე

ტნე ნაკვეთი სოფელთანაა დასტოვებულია იყოს, შენა ბრძანე?

— ვანა ტყელია? ბოსტანს ყოველდღე უნდა მიხედვა. გლეხმა ნახევარი დღე თუ გზას მოანდომა, ხომ დაედუბა ბოსტანი?

— კოლმეურნეობაში არსებობს სუბორდინაცია... — ბედუქაძეს უყვარდა, როცა მისი სიტყვები არ ესმოდათ, ეგონა, ამით უფრო უმტიყდებოდა ავტორიტეტი.

ნოდარმა წასვლა დააპირა.

— მოიცა, მოიცა, — შეაჩერა კლიმენტიმ, — კიტრის ჩითილებთან რა გესაქმებოდა?

— ჩითილს ნაკარი ჰქონდა და პოლიტიკელის სახურავში ჩაიწვებოდა.

— ჩემთვის უნდა გვეითხა. იმისი არ იყოს, — დაუმატა ბედუქაძემ, — ხიდი რომ ჩამოანგრე?

— ხიდს მე როგორ ჩამოვანგრევდი. ნიადგარმა წაიღო, თავმჯდომარე! წულიკსათვის გზა რომ არ ვადამევეტა — ნათესებსაც წაიღებდა.

— საიდან გაჩნდა ნიადგარი?

— ალბათ მთაში იწვიმა.

— რატომ არ აცნობე ხელმძღვანელობას?

— სად იყო მაგის დრო, წინამძღვრისათვისაც ადიდებული იყო, ხეები მოჰქონდა. კალაპოტი ლოდებით ამოვხერგე და წყალს გეზი შევუცვალე. თენდებოდა. შინ რომ მივედი.

კლიმენტიმ ქალღღებები გააწყო, გაშლილი ფანქრები წამოკრიფა, ცერად აათვალიერა კუპრაშვილი და უთხრა:

— რა ვინდა მაგითი თქვა? სტიქიური უბედურების დროს, ხელმძღვანელობამ სოფელი მიატოვა, შენ კი ვმობრძობა ჩაიღინე?

ნოდარმა მხრები აიჩინა და გაოცებული გავიდა კამიჩეტიდან.

9

— ეველიანში რა საქმეზე იყავი? — კითხვა ნოდარს ილიკომ.

— ნახე, მიწა როგორ გამოიფიტა! იქნებ რაზე ეშველდს-მეთქი.

— ეგ ამინდის ბრალია, — თქვა ვანომ.

— მარტო ამინდი არაფერ შუაშია. მიწას ისევე უნდა მოვლა, როგორც საკუთარ ცოლ-შვილს.

— საბანი როგორც გავწედეს — ფეხი ისე გაიშვირეო.

— მიწას უნდა მოაყვებინო.

— ძალადობით არაფერი გამოვა, შვილო.

— საბჭოთა მეურნეობის ლაბორატორიაში შედგენილი კარტოგრაფია სწორედ ამისთვის არის, — უთხრა ნოდარმა. — ის ზუსტად გეუბნება, ნიადავს სად რა აკლია.

— ტყუილს ხომ არ გეტყვის, — შეუტია ვანოს ილიკომ, — ბიკს სოფლის ტვირთი წამოუყიდებია, შენ რას იტყუხნები?

— რა იყო, რა მოგეჩვენა?

— თავი დაანებე მაგ წარბების თამაშას!..

— არა, ჩემო ძმაო, არ გამოვა, — ამრეზით თქვა ვანომ.

ნოდარმა კარგად იცოდა, ვანო გამწარებელი იყო და ნაღველი ალაპარაკებდა. გამრჩე გლეხკაცი აშარმა ცოლმა ბაზრის მსუნაგ ველად გადააქცია... ჯერ იყო და ამ უჩიათმა დედაცაა... საკარმიდამო ნაკვეთი პამიდორის ჩითილებით გაავსო. როგორც კი პამიდორი შეწითლდა, მამინევე ყუთებში დატენა და ერთ უიღბლო დღეს ვანო თბილისში გაავლო. უხვირო მუშტარმა სიფთაზე დანავსა და ვანომ ნახევარ ფასში გაყიდა პამიდორი. როდის იყო, ღამის მეხრე რომ ეაჭრობდა... თავისი სიცოცხლე, დღესა და ღამეს ბადესავით ქსოვდა მინდორში, გუთანი იყო მისი სახლი და მისი ბუხარი. ბაზრიდან მობრუნებულ ვანოს ცოლმა ტყავი გაამრო, ოქროსავით პამიდორს ეგრე მალე წირვა როგორ გამოუყვანეო. მეორე გაზაფხულზე მარწყვის ჩითილებით გაავსო ეზო-ყურე და ვანომ დაკარგა სიმშვიდის ბოლო ნამკეციც. ცოლი საღამოს რომ ჯუჯღუნს დაუწყებდა, მთელ ღამეს არ დაძინებდა, შენი შე-

დოვლათი თავის ამბავი რომ ვიცი, ვიდევ დამაქცევ და დამანელებო. დილით, ვედროებს მარწყვით გავსებდა და ქმარს, როგორც სახედარს, ისე გაავდებდა ბაზარში. იღვა ვანო თბილისის რომელიმე ბაზრის დახლთან, თითებდაწითლებული მარწყვის სწონიდა და აქეთ-იქიდან იპატიებდა მყიდველებს. მოვლილ-ნაპატივები, ლურჯად თვალბმობატული ქალაქელი ლამაზები კილო მარწყვში დაუდევრად იძლეოდნენ ხუთ მანეთს... საღამოს ჩაცარიელებულ ვედროებს ერთიმეორეში ჩაალაგებდა, ჩაქმუქნილ ფულს დახლქვემოთ გაშლიდა, ხელის გულზე გაასწორებდა და დაუთვლელად შეინახავდა. ამ ფულთან მას მეტი აღარაფერი ესაქმებოდა. ნამაისევს, სოფლიდან ქალაქში, მარწყვით დატენილი ვედროებით თითხმეტჯერ ჩაბოტებამ, ვანო დამოღმა. შესჯავრდა ბერიკაცს მარწყვი, ქალაქში სიარული, ცხვირაპრეხილი ქალები და საკუთარი თავი. მაგრამ უბედურება ის იყო, რომ მარწყვი ერთ გაზაფხულზე არ თავდებოდა. სანამ მიწა არ გაყამირდებოდა, ბარე შვიდი თუ ათი წელიწადი მარწყვი ისევე ისხამდა. მართალია, ნაყოფი წვრილდებოდა, სამაგიეროდ ვანოს ბოღმა დიდდებოდა, მის წანწალს ქალაქისა და ბაზრის გზაზე ბოლო არ უჩანდა... იცოდა ეს ნოდარმა და სოფლის სატყვიარზე მალამოდ დასადები კაცის დარდი მასაც გულს უკლავდა.

— მთავარი ის არის, სოფელს რა უფრო მოუტანს სარგებლობას, — ხმამალა, თითქოს თავისთავს რაღაცას უმტკიცებსო, — თქვა ვანომ. — ეგრე არ არი, ნოდარ?

— მაგას წყალი არ გაუტეა.

ნოდარი ორჯერ დაუღარავდა ფერმის ეზოსთან მარიკას, მაგრამ ვერ ნახა. დღეს კალათბურთში შეგებრი ჰქონდათ კოლმეურნეობისა და წინამძღვრიანთკარის ტექნიკუმის გოგონებს და ნო-

დარი ჩქარობდა თამაშის დასასრული-სათვის მაინც მიეწრო.

მარიკა სასპორტო მოედანზე იდგა. ცალ ხელში ბურთი ეჭირა, მეორეში თავიდან გადაძრობილი ზონარი. თმები გასწეწოდა. დაღლილი ღრმად სუნთქავდა.

მოხიბულ ნოდარს ხმა ვერ ამოეღო.

— ახლაც გადავიცმევ მას და გამოვალ, — უთხრა მარიკამ და გასახდელში შევიდა.

ნოდარი გაუნძრევლად დარჩა.

ეს კაბა ჯერ არ ენახა. იფიქრა, გოგონას განგებ ჩაეცვა, გამარჯვებული რომ უფრო მშვენიერი გამოჩენილიყო. კაბა მუქი ვარდისფერი იყო. სახელოები იდაყვებამდე არ სწვდებოდა. ღრმად ამოჭრილი გულისპირიდან შეწითლებული, ოდნავ მზემოკიდებული მკერდი მოუჩანდა. წვივმაღალს გამჭვივრვალე და ფეხის კანთან შეხამებულ წინდები ეცვა და მხოლოდ ერთ ადგილს წასული თელით შეიძლებოდა მათი შემჩნევა.

ისინი კარგახანს ჩუმად მიდიოდნენ. გაიარეს ორღობე, უკან მოიტოვეს ხევი და ბიწუნდის ყელთან გავიდნენ. ნოდარმა რამდენიმეჯერ გადაწყვიტა საუბრის წამოწყება, მაგრამ თავი შეიკავა. ამ საღამოს მოჩადობილი იყო მარიკას მშვენიერებით და არ უნდოდა ამ უჩინარი ტკობის რითიმე დარღვევა. ყველაფრის დაეწყება სურდა, რაც მარიკას არ შეეხებოდა. ქალიშვილთან ერთად დაუსრულებელი ყოფნა ერჩინა და თუ გინდა დუმილიც.

მარიკამ შემოხედა, გაუღიმა და ერთ წამს შეაჩერა მასზე მზერა.

პატარა ბოგირი გამოჩნდა.

ნოდარმა ფრთხილად მოკიდა მარიკას ხელი და ბოგირზე გადასვლაში უშველა. გოგონა ოდნავ მიეყრდნო მის მხარს და ყმაწვილმა იგრძნო რა მათრობელი იყო მარიკას თმების სურნელი. მერე ცხელი, ოდნავ მთრთოლავი ტუჩებით ყელში აკოცა.

საღამო ლურჯი და რბილი იყო და

ჩამუქებულ მთების იქით უცნობი, მოღლილი მზე ჩადიოდა. ნახსასა, ფეხდაუდგმელი ფერდობები უოჩივარდებს გადაეკიატებინა.

ისინი სულგანაბული მიდიოდნენ. გორაკებზე ჩრდილი თანდათან მუქდებოდა, ჩამავალი მზის ქვეშ დარჩენილი ფერდობები კი ისევ ღია ფოლადისფერი იყო.

წინადღის ნაწვიმარ და მზით ჩახურებულ გორაკებს შიშვე სუნი ასდიოდა. ისინი დაბალ ტყეში მიდიოდნენ და თანმასავით რბილი ლერწები ფეხებზე სასიამოვნოდ ელამუნებოდნენ.

შემოდგომის ნაქირნახულეც დღეს დაეღალა მიწა. გათიბული მინდორი დიდი და უნაპირო ჩანდა. ახალგაზრდებს უნდოდათ ერბინათ, ცაში აჭრილიყვნენ, უსასრულო სივრცეში დაღვრილიყვნენ და მერე წვიმის წვეთებს ჩამოყოლილი ისევ დაბრუნებოდნენ დედამიწას.

აქედან დაგუბებული თემამი დიდ მდინარეს ჰგავდა. ჩაღანში აიჭორებოდა ტალღა, დიდი საჩეჩელით გადავარცხნიდა ზედაპირს და ნაპირს ისეთი კენესით მოაწყდებოდა, თითქოს რალაცას ითხოვდა, რალაცას იმუდარებოდა. წამოგორებული ტალღები ერთიმეორეს მდევრებივით ფეხდაფეხ მისდევდნენ, მერე შლამზე, სადაც ბალღებს პლაჟი მოეწყოთ, ჩაენარცებოდნენ და დაშლილ-დარღვეული ჩაიკარვებოდნენ ქვიშაში.

ნოდარს აგონდებოდა პირველად საბანაო კოსტუმში რომ ნახა მდინარის ნაპირას მარიკა. მზე გოგონას ზურგიდან ანათებდა, ცურვით დაღლილს, მუხლებზე ორივე ხელი შემოიხეცია და რალაცას მისჩერებოდა.

მაშინ ამაოდ მისდევდა პლაჟზე ნოდარი შიშველ მარიკას. ამაოდ მისდევდა. მერე ჩუმად ისხდნენ ქვიშაზე და გაყურებული უსმენდნენ საკუთარ გულისცემას. გრძელი, გაშლილი თმა, რომელსაც თევზის სუნი ასდიოდა, მარიკას სახეს უფარავდა. მის თვალებში ღრმად ჩაძირულიყო სხივი, ყელთან

ვი, ჩვეულებრივზე უფრო შწრაფად ფეთქავდა მარღვი.

მდინარე აღარ იძროდა. მხოლოდ ნაპირთან, სუფთა, კრიალა ქვიშაზე ხუტუტდებოდა ტალღა, თეთრი ყაისნალით ჰქარგავდა უცნაურ ყვავილებს და ნერე ფრთხილად, სარკესავით პრიალა შუაგულისაკენ გადაჰქონდა.

ისინი კვლავ ჩემად მიდიოდნენ. ზევით, ზეების თავზე უკვე დამის ხავერდი იყვებოდა. მთვარე ჯერ არ ამოსულიყო და ქვეყანა მის მოლოდინში საჭორწილო სარეცელზე მიწოლილი ქალწულივით გარინდულიყო.

სიტყვებს დაეკარგა აზრი და გაფიცებულნი ტუჩები ეძებდნენ ტუჩებს...

11

მაგიდის ლამპა ძლიერ ანათებს. დამის პეპელა დაფარფატებს კედელზე. მისი ჩრდილი ბედურისოდენა ჩანს. ოთახში სრული სიმუდროვე სუფევს.

მარიკა ეს-ეს არის დაბრუნდა ფერმიდან. მაგიდაზე თეთრი ქალაღი გაუშლია. ორივე ხელი თავზე შემოუწყვილა, დასცქერის ესკიზს და ფიქრობს: შესძლებს თუ არა კოლმეურნეობა ფერმისათვის ახალი შენობა აავოს.

ფანქარი აიღო.

„მაშ ასე, — ფიქრობს მარიკა, — აქ განლაგდება საკვების საწყობები, აქ ტუმბო და წყლის აუზი, აქ ვეტფერშლის ოთახი... — მარიკამ გადაიკითხა თავისი „მოთხოვნის“ ნუსხა. რა უთხრა კლიმენტიმ? შენს სურვილებს ქრისტეღმერთიც ვერ დააკმაყოფილებს, არათუ ჭიანჭვეის თავმჯდომარეო!...

რალაც შეშლოდა. წაშალა, ქალაღი დახია და მუჭაში ჩაქმუნა. ხელახლა დაიწყო წერა. არაფერი გამოუვიდა.

ქალაღზე კვლავ გამოხაზა ფერმის გეგმა. მკლავი ბოეჰანცა. თავი დაუმიმდა, მოითენთა, ფანქარი მიაგდო და სკამის საზურგეს მიეყრდნო. დადლილობისაკენ თვალევი შეშასავით უბრძვილაღებდა.

წაირდგა, სარკმელთან მივიდა. რა-

ფას დაეყრდნო და ორღობეში გადახედა. ოდნავი სიოც არაფერი ფუფუნოიკა შემობრუნდა. წყალი დაღვნიდა სახეზეც შეისხურა.

მთელი სხეული უხურდა. ეწროდა ზელები, თავი, კისერი და სახე. ოთახის შეხუთული ჰაერიც გულს უმიმიგბდა.

აივანზე გავიდა. სული რომ მოითქვა, სამუშაო მაგიდას მიუჯდა. ნახავდა, შლიდა, ანგარიშობდა, „მოთხოვნის“ ნუსხას კი ვერაფერი ჩამოაკლო.

დაღამდა. ზედაზნისაკენ რუხი ღრუბელი ხიღვით გადაეკიდა. მთვარე არ ჩანდა, მაგრამ მის უჩინარ სხივებს თეძამის ზედაპირი გაებრწყინებინა.

მარიკამ ცას ახედა. ვარსკვლავები კრთოდნენ და ციმციმებდნენ. მდინარის ტალღების ხმა ისმოდა. აქედან, ფანჯრიდან შორი და უცნობი მოჩანდა ქვეყანა. მაგრამ აი გაღმა, გზაზე, მოსახვევიდან გამოვარდნილმა მანქანამ გაანათა მდინარე და გამოჩნდა ახალი ხიდი. ხიდის გამოჩენამ ბუნების ყველა კუნჭულს დაუბრუნა ნაცნობი სილუეტი და მარიკამ შვებით ამოისუნთქა.

ოთახის კარებს ვიღაც მოაწვდა და მერე ფრთხილად დააკაკუნა. მარიკა არავის არ ელოდა შემკრთალი წამოდგა.

— მე ვარ, კარები გამიღე, — მოისმა ნოდარის ჩურჩული.

— რა გინდა ამ შუაღამისას? — ჩურჩულითვე მიუგო მარიკამ, კარები კი მაინც გაუღო.

— შინ ვერ გაეძელი, — შემოვიდა ოთახში ნოდარი და ამოიხვნეშა, მერე კარები მიხურა და სინათლე ჩააქრო. — ვეღარ გავძელი, — გაიმეორა და სკამზე მოწყვეტით დაჯდა.

მარიკა არ დამჯდარა. კედელთან დარჩა. შუბლშეკმუნნილმა გამოხედა ყმაწვილს.

ნოდარი ჩემად იჯდა. სითამამეს ზღურბლთან სტოვებდა, ასე ემართებოდა, როცა მარიკასთან მოდიოდა. ოთახში უხერხული სიჩუმე იწვა.

— რა დავემართა, ნოდარ, ავად ხომ არა ხარ? — ჰკითხა მარიკამ.

— ავად ვარ, — სწრაფად მიუგო ნოდარმა.

— წამალი ხომ არ გინდა, — გაეღიმა მარიკას.

— წამალი არაფერს მიშველის, — ნოდარმა თავი ჩაღუნა და გაჩუმდა.

— ნოდარ, — მარიკამ ხელი წაავლო.

ნოდარი წამოიჭრა, მარიკას ორივე ხელი მოხვია და კოცნა დაუწყო. გოგონა ჯერ დაიბნა, მერე გაბრძოლება სცადა. ნოდარი უფრო ძლიერ მოეხვია. მარიკამ მოეშვა, მოითენთა და რბილად უსაყვედურა:

— ხომ ვთხოვე, დამე ნუ მოხვალ-მეთქი.

— მაშ სად წავიდე? — წაიჩურჩულა ნოდარმა. — გეშინია?

— სულელო! — დაუსხლტა მარიკა და განზე გადაგა. — რისი უნდა მეშინოდებ? — ჰკითხა ჯიუტად.

— მაშინ გერიდება.

— არ მოშწონს და ეგ არის.

— რა არ მოგწონს? — ნოდარმა ცვლავ დააბირა მოხვეოდა, მაგრამ მარიკამ ახლოს აღარ მიიკარა.

— შელასავით რომ შემოიპარები და სინათლეს ჩამაქრობინებ.

— რა საჭიროა ყველამ დავეინახოს?

— ჩემი სიყვარულისა მე არა მრცხვენია.

— მე ვიმალები?!

— არ გიყვარვარ და იმიტომ... ჰო, არ გიყვარვარ! — თავისივე სიტყვებით შეშინებულმა მარიკამ ტუჩებზე ხელი მიიფარა.

ნოდარი გაშეშებული იდგა.

— წადი ახლა შინ, — მკაცრად უთხრა მარიკამ.

— მარიკა...

— წადი, — გაიმეორა მან.

ყმაწვილი გაბრაზებული მიიჭრა კარებთან. მოსხლეტივ გააღო და სიბნელეში გადააბიჯა.

მარიკას კარების მიჯახუნების ხმა არ გაუგია, მთელ სხეულზე თითქოს შესცივდა, თავჩაღუნული ჩამოჯდა ტახტის

კუთხეში და როცა ლოცები შეუთბა, მხოლოდ მაშინ მიხვდა, რომ ტირიდა.

12

მარიკა დადგრემილი დადიოდა. ნოდარიც თვალს არიდებდა.

ერთ დღეს თეძამის ნაპირზე ისიბი მაინც შეხვდნენ ერთმანეთს. აქ ხშირად იყვნენ ნამყოფი და ორივეს გულში აქეთყვენ გამოუწია, მაგრამ დაინახეს თუ არა ერთმანეთი, შეცბუნებულები შედგნენ. ნოდარს მოთმინება აღარ შეჰყვა და გოგონას მალულად გახედა.

მარიკას სახე შეწითლებოდა და ლოდზე, ოდნავ გადახრილი იჭდა. ისამნისფერი კაბა სხეულზე ისე მკიდროდ შემოტმანსოდა, როგორც მზით ჩახურებულ კვირტს უკანასკნელი ფურცელი.

ნოდარს შერცხვა მალულად რომ უთვალთვალებდა და შურა მოარბდა. მარიკას გაეღიმა... ნოდარმა სიგარეტი ამოიღო და მოუკიდა.

„დარდით თამბაქოს წვეკაც დაუწყია“, — გაუელვა მარიკას.

ნოდარმა სიგარეტი გადააგდო, გოგონას მიუახლოვდა და უთხრა:

— გამარჯობა, მარიკა.

— გამარჯობა, ნოდარ.

— იწვიმებს?

მარიკამ ზედაზენს გახედა.

— შავად იბურება... შინ წავალ

— მეც.

მაგრამ არც ერთი ადგილიდან არ დაძრულა. ნოდარმა მხოლოდ ახლა შეინიშნა, მარიკას სახე გაფითრებოდა.

— სად დაიკარგე, მარიკა?

— შენ? მიწამ ჩაგყლაპა?

ახლა ნოდარმა გახედა ზედაზენს.

— ღრუბლები გროვდება.

— ნუ გეშინია, არ დადნები.

— მარიკა, როგორა ხარ?

— რად მეკითხები?

— ფიქრად არ მქონია შენი წყენა.

— იმ საღამოს ნულარ მოვიგონებთ.

— მარიკა, მე ხომ კარგად ვიცნობ.

— არ მიცნობ, არა, — მარიკას უცებ

გული ამოუჯდა და ტირილი დაიწყო.

— ნუ ტირი, მარიკა.

— წავალ კიანხვეიდან, — ცრემლებშუა ამბობდა მარიკა, — დარწმუნებული ვარ, თავს არ მოიკლავ.

ნოდარმა არაფერი უპასუხა, პირდაპირ წავიდა თეძამისაკენ. უკან არ მოუხედაა, გაუხდელად შევიდა წყალში.

— ნოდარ! გაგიყდი? — დაიყვირა მარიკამ.

წყალი ნოდარს ჯერ მუხლამდე მისწვდა, მერე იღლიებში შეუვარდა. ნოდარმა ერთხელ კიდევ გამოხედა ნაპირს.

— ნოდარ! დაბრუნდი... — ეძახდა მარიკა.

ჩაიძალა ნოდარის თავი თეძამის ამდვრეულ ტალღებში.

მარიკამ შორიდანვე დაინახა, რომ მის სახლში სინათლე ენთო. ვის უნდა აენთო სინათლე?

გულამოვარდნილმა მიიღბინა სახლთან. სანამ კარებს შეაღებდა, თანჯარიდან გიგაცის ლანდი დაინახა. ოთახში

შესვლა ვეღარ გაბედა და ცალი თვალით შეიკვრიტა.

მაგიდასთან ნოდარი იჯდა და ჩლიმებობდა. მას წყლიდან ამოსვლაც მოესწრო და გაშრობაც.

მარიკა გახარებული შევარდა ოთახში.

— ერთი წუთით მოვედი, მარიკა, — წამოდგა ნოდარი.

— არ წახვიდე, ნოდარ, — უთხრა მარიკამ.

— რატომ?

— შეგეხვეწო? — მარიკა ახლოს მივიდა და სველ თმაზე ხელი გადაუსვა. — ბავშვები აღარა ვართ.

ისინი ძალიან ახლოს იდგნენ ერთმანეთთან. გული წამიდან წამზე უმატებდა ძგერას. ცხელ სუნთქვას ორივე წამოეწითლებინა. ნოდარმა ხელი მოხვია მარიკას, აივანზე გაიყვანა და იქაც სინათლე აანთო.

ხედაზენზე ღრუბელი გამჭრალიყო. მალალი, ხშირი ტყის იქიდან უზარმაზარი წითელი მთვარე ამოდიოდა.

მთარ ნაზინაზვილი

კველი ნაცნობი

მომხრობა

ზურაბს საკმაოდ დიდი თანამდებობა ეჭირა. საქმეს სინდისიერებითა და თავდადებით ეკიდებოდა. ნიჭიერს კალამიც უჭრიდა. შრომით გართულს ხშირად ისე შემოუღამდებოდა, რომ ვერ ატყობდა, როგორ უსხლტებოდა მზის ანთებული დღე.

რე მოსთელის, ან რა მოიგონებს ამ საკითხებს, მის საწერ მაგიდასთან რომ წყდებოდა. მეტე გაუთავებელი თათბირები, სხდომები, კოლეგიები... ამიტომ ზურაბი დიდი სიხარულით დათანხმდა, როდესაც ერთ კვირა დღეს, თავისი მეუღლით ვაშლიჯვარში სადილად მიიწვია ცოლისძმამ.

მზე შუბის წვერზე ეკიდა. ზურაბის მანქანამ ვაშლიჯვარის გზაზე რომ აუხვია. შოფერმა მანქანა ორლობეში ყავრით აკრულ კართან დაამუხრუჭა. ორსართულიანი სახლის აფენიდან მასპინძელმა ჩამოირბინა, ბავშვებიც თან ჩამოაყენენ ჟივკივით. ატყდა ერთი ხვეენა-კოცნა და მზიარული სიცილი. სარდაფში ჩასასვლელ კარებში ცოწში მკლავებამოვლებული დიასახლისი გამოჩნდა და სიხარულმა და სიცილმა უფრო იმატა. სადღაც ზამთრისათვის დალურსმული ფანჯარა მძიმე ღრქიანად პირველად გაიღო და ჩასათბუ-

ნებლად ხერცლებში ჩატენილი გამურული ბამბეულის ბლუჯა ბალში გადმოცვივდა. ფანჯარაში ხილაბანდით შებლშეკრული მოხუცი ქალის სახე გამოჩნდა. მან ზურაბის მეუღლეს სიყვარულით დაუქნია ხელი და ძიცი უმაღლე შევარდა ოთახში და დიდი ხნის უნახავ მამიდას ჩაეხვია.

მაისი იდგა. ამ მომხიბლავ თვეს მთელი თავისი სიტურფე და სიმშვენიერე გადმოეფრქვია. დაბლა, ბალში ვაშლის ხეების მკრთალი იისფერი, სიფრიფანა ფოთლებით შემეკული, აყვავებული ყლორტები მზეზე ლაღობდნენ, გაზაფხულის ნიაეი შეფრქვევით ნავარდობდა ამწვანებულ ალუბლის ხეებს შორის.

მაისი იდგა... პერანგისამარა საყვლო-გახსნილმა ზურაბმა დადლილი, უღრო-ოდ დაღარული სახე მზეს მოუშვირა და უხაროდა, რომ აქ არავინ უცხო არ შენოაღებდა ბალის კარს, არავინ და არაფერი არ აიძულებდა პიჯაკი ჩაეცვა, ნაძალადევად გაეღიმა და ყოველ სიტყვას დაკვირვებოდა. მაგრამ განა სრული სიმშვიდე და ბედნიერება ოდესმე ეღირსება ადამიანს? ან უფროსი დაგხვდება შებლშეკრული, წარბაუხსნელი, ან ნებივრად მთვლემარეს ვინ-

მე უცნობი სტუმარი დაგადგება თავს. აქაც უცებ გამოჩნდა ახმახი სტუმარი, რომელსაც ფუნთულა არათითზე ბაწრით შეკრული ტორტის ყუთი ეკიდა და საცეცხლურივით აქანებდა; სტუმარმა შემოაბოტა და ჰამაკში მწოლი-არე ზურაბს თავი ოდნავ დაუქნია. ზურაბს უსიამო წინათგრძნობამ გაჰკრა გულში, მაგრამ ჰამაკის რწევას აპყვა და მერე მოქანცულს ჩასთვლიმა კიდევ.

სტუმარს ეტყობოდა არ აკლდა სითამამე. მან დიასახლისს ჰკითხა:

— ვინაა ჰამაკში მია ყაზახი რომ კოტრალობს?

— სსუ, ბონდოია, აგია თლა უფროსი, ნუ როხრობობ! — უბასუხა დიასახლისმა და თან ზურაბის გვარი დაუსახელა. ბონდოია აიწურა. ათიოდე წუთი არ გასულა და ზურაბმა ინსტიქტურად იგრძნო, რომ ვიღაცამ სახე მოუჩრდილა. შეკრთა, გაახილა თვალი და შეხედა, რომ ახლად მოსული სტუმარი თავისი პიჯაკით დასდგომოდა თავზე და მოწინებით შესთხოვდა:

— გაცივდებით, ბატონო, ჩაიცვით აგი, თვარა მისი ქალიშვილივით მატუჯარა.

ზურაბი შეძრწუნდა, იუარა, მაგრამ სტუმარი უტეხი გამოდგა, დააძალა და მაინც მოახურა ბეჭებზე თავისი პიჯაკი, რომელიც უფრო პალტოდ მოერგებოდა. ო, რა ტკბილია ძილისა და სიფხიზლის ერთმანეთთან ჰიდილი, რა ტკბილია ის წუთი, ძილში რომ გადადის! სწორედ ეს წუთი გაუსხლტა ზურაბს. გულს ბოღმა შემოაწვია, მაგრამ თავი შეიკავა.

— მე, ბატონო, ბონდო ვახლავართ, სააღმშენებლო ტრესტის მმართველის მოადგილე მომარაგების დარგში, — გამოეცანურა სტუმარი, — ბოდში, რომ გავიფრთხეთ ძილი. მე ვიცი, რომელი პიროვნება შეიძლება გაცივდეს ჰამაკში მიწინებულ და რომელი არა. თქვენ აქაც და მოსკოვშიც ფრიალ სახელმწიფევილი პირი ბრძანდებით და, რადგან რესპუბლიკაში ნამეტნავად ჰკვიან ხე-

ლმწიფევილი გვევლინებოდა, თქვენ იყავით ადამიანთა მილიონებში ერთადერთი მოსწავებს და არ დაეუშვებ ამას მე!

ზურაბი ისევ მორიდებული, ადამიანური უბრალოებით აღსავსე ოჯახიშვილი გახლდათ და ამიტომ ეუცხოვა ეს სიყალბე, ზვირთად მოაწვა სისხლი, მაგრამ ბონდომ ხმის ამოდება არ დააკალა:

— ღმერთო მომკალი ახლა! პატრეცემულო, რავე შიშველ ჰამაკში მიწვეს თქვენი თავი, არ დავიგოთ ახლა საბანი შიგ — ბონდო მოსწყდა ადგილიდან, მყისვე მოარბენინა თივთიკის საბანი და ძეხვისდაგვარი, გატყინილი თითებით ნახად ჩაავო ჰამაკში, რის გამოც ზურაბს წამოდგომა მოუხდა და საბოლოოდ დაკარგა იმედი, რომ დაღლილსა და დაქანცულს ოდესმე ეღირსებოდა დასვენება.

ზურაბმა ცნობისმოყვარეობით შეხედა ბონდოს და აეკვიტა ფიქრი, რომ ერთხელ უკვე სადღაც ენახა იგი. ვერა და ვერ მოიგონა ცხოვრების რომელ გზაჯვარედინზე შეხვედროდა ეს უტიფარი ოყლაყი, მაგრამ მაინც სძლია თავს და უსიამო გუნება-განწყობის განქარვება ისურვა — გადაწყვიტა, ამ მშვენიერ ამინდში მარტო გაეცლო და ვაშლიჯვარი დაეთვალეირებინა.

— სუ არ დაგრჩებათ საწყენად, წამოვალ მეც! — წელშიმოდრეკილმა სოხოვა ბონდომ. ზურაბმა უარი ვერ მოაბერხა და ტაატიტ გაჰყენენ ნაწვიმარსა და ახლად შემწარალ თიხნარიან გზას.

ბუნებას მონატრული ზურაბი ფიქრში ხან ახავარდებულ ხილნარს ეალერსებოდა, ხან ორღობიდან გამოწვდილ ტოტსა სწყვეტდა ფოთლებს. უცებ გზის განაპირას შემორჩენილ გუბეში ჩაუვარდა ფეხი და შებარბაცდა. ოპ! — იყვირა ბონდომ, ჯერ წამოეშველა შებარბაცებულს, მერე დაიკუზა, ზურაბის მარცხენა ფეხი ილღიაში ამოიღო და ყაითნების შეუხსნელად ფეხსაცემელი გააძრო. თან ბუტბუტებდა: — ოპ, ოპ! არა ვარ ახლა მოსაკლავი

მე? ვერ გავაფრთხილეთ, რომ ტალასია მაქანე?"

ზურაბმა აკვანკული წინდისამარა ფეხით ასეინკილა ისტუნა ღობემდე, რომ რამეს დაჰბლაუქებოდა. ბონდომ კი ჯერ ტოტზე ჩამოსხვილი ფოთლებით შემოაცალა ტალასი ფეხსაცემელს, მერე შარვლის ჯიბიდან გაქათათებულო ცხვირსახოცი ამოიღო და ამზრზენი გულმოდგინებით იწყო მისი გაპრიანება. თან ხენეშოდა, ოფლის ცვარნამშაყ კი გამოუფონა შუბლზე და ერთსა და იმავეს იმეორებდა: — „ოპ, ოპ, არ ვარ ახლა მოსაყალივი“?

ზურაბს სირცხვილით აღმური მოედო პირისახეზე, წონასწორობა დაკარგა და უხეშად გამოჰგლიჯა ბონდოს ხელიდან ფეხსაცემელი და ყაითნების შეუხსნელად ჩაქედა შიგ ფეხი. ბონდომ არ შეიძინია ეს უხეშობა, დასერილი ცხვირსახოცი უბის წიგნაკიდან ამოხეულ ფურცელში ვაახვია და ისევ შარვლის ჯიბეში ჩაიღო, მერე ხელები ერთმანეთზე შეიფეხნიტა და კმაყოფილი სახით ზურაბს ორიოდ ნაბიჯის დაშორებით უკან გაჰყვა.

ლაზათიანი, შნოიანი სუფრა ათიოდე კაცისთვის იყო გაშლილი. ნამდაყრილი ათასგვარი მწვანილეულობა ამშვენებდა სუფრას, მაგრამ ვანსაკუთრებით ტარხუნა ეამებოდა თვალს.

პირველ კერძად ბატონის ჩაქაფული ჩამოატარეს. ბონდომ მაშინათვე ნესტოები დაბერა და იცითხა:

— ტარხუნითაა შეკახმული მამ ჩაქაფული თუ?

დასახლისმა მხრები ააჩეჩა:

— აჰა ტარხუნისუმისოდ რაეა ივარგებს ჩაქაფული!

მაშინ ბონდომ თავაუღებლად, თითქოს თავისთვის, ჩაილაპარაკა:

— პატივცემულისთვის არ ევარგება მამ. — და თან ფარულად წარაების ქვეშიდან ზურაბს გადმოხედა.

— რატომ არ ივარგებს? — დაინტერესდნენ დამსწრენი.

— კბილებიდან ემალს აკლის ტარხუნა, დაცვივა პატკემულს...

ჩაქაფული თვით ზურაბის კოლისმის შეკახმული გამოდგენს. ტომ მან მკაცრად გადახედა ბონდომს, შეუტარინა კიდევ. ზურაბს არც მიუქცევია ეკრადლება ამ სიტყვა-პასუხისათვის და სურნელოვანი კერძი მეორედ დაატევა თეფშზე. სანამ ბატონის მწვანეებს გამოიტანდნენ, ზურაბმა თორნის პურს ყუა მოსტეხა, შიგ გულის ყველი ჩაქვლიტა და იქვე მდგარ თეფშზე ტარხუნას გადასწედა.

— აუ! — იკილა ბონდომ, — აღარ შეიძლებოდეს იქნება მამ, თლა დეგვეელიფებათ ემალე და რა ვქნათ მამინ.

მასპინძელი გაცეცხლდა:

— დაჯექი შენ მაქანე, არაა შენი საქმე, ტარხუნას შეექცევა სტუმარი თუ ნიყვს.

ბონდომ ხმაურიანად დაალაგა დანაჩანგალი თეფშზე და ხმას აუწია:

— შენ დოცენტი ხარ, გენაცვალოს ბონდოია, შორს ხარ ჩვენი საქმიდან და რა გენაღვლება, პატივცემულს კი უზომო ფონდები ჩამოაქვს მოსკოვიდან და იქინე აღარ ილაპარაკოს? უკბილო შეუშვით თლა უფროსებთან თუ? არ შეიძლება აგი! თვარა მე ვიყვილე და თქვენ იცით ახლა!

ამ შეკამათების დროს ზურაბის მეუღლე გემრიელად კისკისებდა, ბავშვივით ტაშს უკრავდა, სიცილით ჩაბერდა კიდევ, ცრემლი მოადგა თვალზე. თან უჩუმრად ზურაბს გადახედავდა ხოლმე, რომელიც გამომწვევი ყელმორერებით უმზერდა მეუღლეს. ტარხუნის გამო მათ რაღაც თავისი საიდუმლო ჰქონდათ.

სუფრაზე რამდენიმე სადღეგრძელო ითქვა. ბონდომ გულის ზიდვამდე მისული ქათინაურებით შეამკო ზურაბი. მაგრამ, როდესაც ვითომც გულმოკლულმა, ზურაბის მეუღლეს უსაყვედურა: — „თქვენ, ქალბატონო, არ უნდა აძლევდეთ უფლებას პატკემულს რომ იგი ტარხუნას ვიახლებოდეს, თქვენ კი, ბოდიში და, იცინით ამ დროს?“ — ზურაბის მეუღლემ ისე გუ-

ლიანად გადაიციქისა, რომ იძულებუ-
ლი გახდა სუფრა მიეტოვებინა.

მოსაღამოვდა.

მანავის მწევანემ ჯერ ზურაბს საღერ-
ღელი აუშალა, მერე აბრიალდა, აინთო,
სითბო ჩაუღვარა ჯანში. სიყვარულმა
დაისადგურა მის სულში. გაიშალა, გაი-
ხარა. ასეთია კახური ღვინო, ყოველ
კმუნებასა და დარდს პირქვე დასცემს,
ყოველ საწყენს დროზე დაფერფლავს,
ქვეყანას ქაზრად შემოგავლევს, მაგრამ
თუ პირიქით მოხდა და კახურმა კაცს
დარდი გულში ჩაუხვია, დაღველფა და
შმაგი ვახადა, მაშინ ასეთმა კაცმა უფრ-
ძნად უნდა მიირთვას თავისი წილი ღვი-
ნო.

წამოიშალნენ.

ზურაბი გათამამდა, ბონდო სუფრას-
თან ზიატოვა და ეკლავ სოფლის შარას
გაუდგა. მოენატრა შეინდისფერი ცის-
დასავალი, ბანარში ჩამჯდარი თარ-
თოანინი სახლები, ტანწერწეტი
აღობლები, ყვავილები, ათასფრად აკი-
აფებული მინდვრის ყვავილები...

მიდიოდა ზურაბი დინჯად, წელზე
ხელდაკრეფილი და თან უცვირდა: რა-
ტომ ივინებენ ასე ტკბილად პოეტები,
კომპოზიტორები, მხატვრები თავიანთ
სოფელს, სახლკარს, ოდას, ეზოს, კე-
რიას, რატომ შეჰხარიათ ასე თავიანთი
ყრმობის და სიკბამუჯის დღეთა სურნე-
ლებას და უძღვნიან მათ უმწვენიერეს
ლექსებს, პანგებს, ფერწერულ ტილო-
ებს, თუ მერე, ტკბილ ხანდაზმულობა-
ში ნათესაყურად წყნეთსა, მახინჯა-
ურსა და ვაერას ირჩევენ?

დაღამდა. თავისივე გაკვლეულ ბი-
ლიტზე ნაჭირითევი მზე დაიღალა და
ჩაესვენა. მიაბიჯებდა ზურაბი ვაშ-
ლისჯვარის შარაზე, რომლისთვისაც
ეტყობა, ჯერ ვერ მოიცილა მშენებელ-
თა და ხუროთა ხელმა. მიდიოდა და სი-
ამაყით ევსებოდა გული. მაშელზე, მის
აწმყოსა და მომავალზე რომ ფიქ-
რობდა.

ფიქრთა ხლართებში ვახვეულ ზუ-
რაბს ბონდო წამოჰხარა, მკლავზე ოდ-

ნავ მოუთათუნა ხელი და გადაუღებ-
რავა შემკრთალს:

გეგულირეთქა

— იკმარეთ ახლა, მობრუნდით. პატ-
ციმულო, ნესტი და სიცივე ვახლავთ
ტყეში, მობრუნდით, თვარა მე დამწყვე-
ლიდეს იქნება ხალხი, ვერ მოუარეო,
ბონდო, ამხელა ბუმბერაზს!

ოცნების ფრთებით ცადაფრენილა
ზურაბი ბონდოს ნახვამ უცბად დაანარ-
ცხა მიწაზე და მკვირცხლად ჩაირბინა
სახლში.

ცოლ-ქმარს დანიშნულ დროზე ამოა-
კითხა მანქანამ. ზარბოზად მყოფ ზუ-
რაბს ვაზე „ვოლგა“ არწედა და, მე-
უღლის მხარზე თავდაყრდნობილა,
ჩათვლილა. ძილბურანში ბონდოს ახმა-
ხი ტანი და ამ დაზეინებული ტანისათ-
ვის შეუფერებელი, შემკრთალი, მლიქ-
ნელი სახე ელანდებოდა. მის წინაშე
ჩიჭროლა აგრეთვე წყალნაკურებმა
ტარბუნამ, მეუღლის უბეზე სიცილით
ნაყურმა ცრემლია, და ყველა იმ კბილის
ეჭიმა, ვინც კი მას მკურნალობდა, მო-
ესმა პორმანქანის ღრენა და ტკივილის-
გამაქუნებელი წამლის სუნიც კი ეცა.

მანქანამ ცოლქმარი უკვე შინ მიიყ-
ვანა და ზურაბი ფრთხილად გამოაღვი-
თა მეუღლემ. კიბეს რომ დაადგნენ, უკ-
ვე ერთად ხარხარებდნენ. და აი რატომ:
ოთხი წლის წინათ ზურაბი პიორით
დაავადდა და პირში არცერთი კბილი
აღარ შერჩა. ბევრი იეჭიმა, ბევრი სა-
ათი გაატარა საეარძელში პირლიამ,
მაგრამ ამაოდ. ახლა ცოლ-ქმარს სიცი-
ლისაგან ცრემლი სდიოდა, რადგან მო-
აგონდათ, როგორ უკრძალავდა ბონდო
ზურაბს ტარბუნის ქამას, როგორ უფ-
რთხილდებოდა იგი მის კბილებს, რო-
ცა ზურაბის ყველა კბილი ხელოვნური
იყო.

ზურაბს უცებ მოაგონდა, საიდან ახ-
სოვდა ეს კაცი.

ეს იყო სამა წლის წინათ. იანერის
სუესიანი დღე იყო. თოვდა. თბილისის
აეროდრომიდან არცერთი თვითმფრი-
ნავი არ აფრენილა. აეროპორტში მგზა-
ვრები მოჩარდნენ, ზოგი სკამებზე
თელემდა, ზოგს ფეხზე დგომით მუტ-

ლები სწყდებოდა. ზურაბი და მისი თანამშრომელი — ბენედიქტე წიფვივაძე. პატარა ჩია კაცი, რომელსაც გრძელი სახელოებიდან თითები ოღნავ უჩანდა და ლოყისთავებზეც კი წვერი ამოსელოდა, ერთად მიფრინავდნენ მოსკოვს. მათ თითქმის ყველა გაზეთი და ჟურნალი გადაიკითხეს, რაც კი აეროვავზლის ჭიხურს ებადა. საბოლოოდ გადაწყვიტეს, რესტორანში შესულყვინენ და ესადილათ. ერთ-ერთ კუთხეში მღვარ მაგიდასთან ოთხ შემთვრალ კაცს მოჰკრეს თვალი. მაგიდაზე ოციოდე დაცილილი ბოთლი იდგა, ჰუჰუჰიანი ჰურჰელი, პაპიროსის ცარიელი კლოფები და ნამწვავები ეყარა, ხელნაკრავ ჰიჰის ჰვემ ღვინო იყო შეტბორებული და იქ ოთხ კაცში ყველაზე ხმაჰალა რომ ღრიალებდა, აი სწორედ ის გახლდათ ბონდო. ბონდომ იცნო ბენედიქტე წიფვივაძე. უტიფრად დაუქნია ხელი, რაც მუქარას უფრო წააგავდა, მიიხსო სუფრასთან და ფეხზე მდგომს. მდროვესავით, ღვინით საევე ჩაის ჰიჰა ძალისძალად დააღვეინა. სანამ ტანმორჩილი წიფვივაძე სვენებ-სვენებით ღვინოს წრუჰავდა, ბონდომ ვაცივებული მწვადის ნაჰერი, პურის ლუჰამაზე რომ იდო, ლუჰმასთან ერთად ვევებერთელა თითებს შუა ჩაჰყლიტა და მეორე ხელით უნდოდა ახლა ხახვის პატარა გორგოლაჰიჰ ჩაეტენა პურსა და მწვადს შუა, მაგრამ მთვრალმა მოუქნელმა თითებით ვერაფრით ვერ შეძლო ამის ვაკეთება. გაბრაზებულმა ბონდომ ხახვის აფურცლული გორგოლაჰი ბუფეტისაკენ გადაისროლა. წიფვივაძე, როგორც იყო, გამოუხსლტა ხელიდან ბონდოს, რომელმაც ახლა ოფიციანტზე იწია, იღრიალა — ასი ხინკალი სადაც გინდა ვაჰინე, თორემ წიწილასავით თავს წაგაწყვეტავო! ნახევარი საათიც არ ვასულა, რომ მოართვეს ასი ხინკალი, მაგრამ ბონდო ატეხილი იყო, უჰარილო ეჩვენა — რა თავში ვიხლი უჰარილოსო და, ჰერაც რომ ლურჯი ორთქლი ასდიოდა ხინკალს, სანავეე ყუთში გადაუშვა.

ძნაკავებმა ფული ბლუჰად, დაუთვლელად გადაუყარეს შურისძინება და ბარბაციო ზურაბის მაგრდნისაჰი მისტინენ. მათ დიდხანს იბრაეუნეს მერდში მუშტები. ილულულდეს ვრზე, მამულზე, მის უღალატობაზე, უჰმანური გინებით იხსენიებდნენ ვილაცას, ვისაც სამშობლოს ღალატი შეეძლო, მერე ბონდომ კონცის დროს წიფვივაძეს ლოყაზე უჰბინა და, როგორც იყო, ოთხივემ დატოვა დარბაზი. ჰერ კარში ვასული არ იყვნენ ვალეშილი მეგობრები, რომ ოფიციანტმა სინზე შედგმული თორმეტი ბოთლი „კარდენახი“ დაუდგა ზურაბს მაგიდაზე და პირვაბადრულმა დასძინა: — „ეს იმათ პირადლ თქვენ მოგართვესო“. ზურაბი ვაწითლდა, უბრძანა — მოაშორეთ აქედან ეს ღვინო. სურია ოფიციანტმა, წელში ვაზნეჰილმა, სულ იორღით ატარა საევე ბოთლები ბუფეტამდე.

ღიახ, ასეთი ახსოვდა ბონდო ზურაბს: ვალეშილი, ვამტყვრალი, ატეხილი, აღრენილი და თვალსისხლიანი მდევე-კაცი.

ვაშლიჯვარში სტუმრობის შემდეგ ორი თვეც კი არ ვასულა, რომ ზურაბი კვლავ მოსკოვს მიავლინეს. იელისის სიცხე მოსკოვში მძიმე ასატანია. ვავარვარებული ჰეაფენილები, უსასრულობამდე ზეაფენილა სახლის კედლები დიდხანს ინახავს სითბოს, თენთავს ადამიანს. ერთ ასეთ დღეს, საათის ოთხი იქნებოდა, რომ ზურაბი დილიდან ნასირბილევი, დაღლილი დაბრუნდა სამუშაოდან და სასტუმროს ვესტიბულში ბონდო დახვდა. ბონდო სავარძელში ვანცხრომით იჯდა, ვაზეთებს ათვალეერებდა და ზურაბს ელოდებოდა. ზურაბმა ის ნომერში არ შეიბატეა — იქვე, ვესტიბულშივე ჩამოჯდა და სმენად იქცა. ბონდო კი წამოდგა და რესტორნისაკენ წაიწია:

— წევიბეზსოთ პაწა.

მაგრამ ზურაბმა დაღლილობა მიიმიზეზა, იუარა, მამინ ბონდომ სთხოვა შებინდებისას ვამოვიღლითო, მაგრამ ზურაბმა მოუქრა — სტუმრად ვარ

წვეულო და არ გამოვყო. მხოლოდ მაშინ დაყარა ფარხმალი ამ აბეზარმა კაცმა და ისევ საჯაროებში ჩაეხეთქა.

ზურაბს მოსკოვში, სხვა დიდ საკითხებთან ერთად, თბილისის სალმშენებლო ტრესტისათვის ოთხი ათასი ტონა ცემენტის გამოყოფის საქმეც უნდა მოეგვარებინა. მაგრამ შუა წელიწადში თუნდაც გადაუდებელ სამუშაოთათვის რაიმე, დამატებითი ფონდების მიღება საკავშირო ორგანოებში განსაკუთრებით ძნელია. ამიტომ ზურაბს, ამ საკითხის გადასაწყვეტად, საქმის ღრმა ცოდნა უნდა გამოეჩინა და თან დასაბუთებული ანგარიშები წარედგინა. გამოირკვა, რომ ბონდო სწორედ ამ საქმის დასაჩქარებლად ყოფილა ჩამოსული მოსკოვს. ზურაბი კარგახანი დუმდა, მერე მოიკრიფა ძალა და ყოველად ზრდილობიანად სთხოვა ბონდოს ხელვე დაბრუნდი თბილისში, რადგან შენი დახმარება არაფერში მჭირდებაო. მაგრამ ბონდომ სხვა საქმეებიც მოიმიზეზა, დარჩა მოსკოვში და ყოველ საღამოს ურეკავდა ზურაბს, გადაწყდა თუ არა თქვენი ტრესტისათვის ცემენტის გამოყოფის საკითხი.

ერთმა კვირამ გაიარა. ბონდო მმართველს დაუკავშირდა თბილისში და მივლინების გაგრძელება სთხოვა — წკიპზე მაქვს მიყვანილი ცემენტის გამოყოფის საქმე, ვერ ჩავშლი, რამდენიმე დღეც მაცალეო. მმართველმა გაუგრძელა მივლინება. მეორე დღით, შვიდ საათზე მან ლოგინიდან მძინარე წამოაგდო ზურაბი, მოიბოდიშა და სთხოვა მითხარიო, რა სტადიაში იმყოფება ცემენტის გამოყოფის საქმეო. ზურაბმა უპასუხა, საქმე ცუდად არ არისო და ჩააწერინა თანრიგის ნომერი, რომლითაც გაფორმდა ოთხი ათასი ტონა ცემენტის გამოყოფა. იმავე დღით ბონდო გვერდა ვენტოვოს აეროდრომზე და იქვე შეიძინა სხვისი დაბრუნებული ბილეთი. ორ საათში ბონ-

დო უკვე თბილისში იყო და ტრესტის მმართველს მოახსენა, რომ ცემენტის რამდენი წვალემა, ჯაფა და ლევა გადავიტანე, სანამ ცემენტზე ფონდის გამოყოფას და განრიგის მიღებას მივალწევდით. ტრესტის მმართველმა რატომღაც ირონიულად გაიღიმა და ზურაბზე გაიფიქრა — „გიყი ქალაქს მიდიოდა, რა მიქონდა, რა მოქონდაო“, რადგან მან ბონდოს სიცრუეს დაუჯერა.

განგლო წლებმა ყველას თავისი ყვავილობის დრო აქვს. ზურაბსაც ზურგზე ხნოვანების მძიმე ტვირთი დააწვა და დიდი ჭკმანის შემდეგ პენსიაზე გავიდა. მას ეხლა აღარც დიდი თანამდებობა ეკავა და არც რაიმე სახელმწიფოებრივი საქმე ებარა, საკუთარი თავის მოვლა-პატრონობის გარდა. ერთ შემოდგომის დღეს, როდესაც ქანცმიღებული მზე ძლივსდა სდევდა დედამიწას და შეყვითლებული ფოთლები ხალიჩებად ეფინებოდა ქეჩებს, ზურაბი ბორჯომის სანატორიუმიდან თბილისში ბრუნდებოდა. სადგურის მოედანზე ვეებერთელა ჩემოდნით ტაქსის უსასარულო რიგში ჩადგა და ურიგოდ შემოტმანსილ ახალგაზრდებს შეეკამათა.

ამ შეტყე-შემოტყევაში გართულმა ზურაბმა მოულოდნელად ძველ ნაცნობს — ბონდოს მოჰკრა თვალი. იგი ტაქსის რიგში პირველი იდგა და ჩოჩქოლისა და ხმაურის ხმაზე ზურაბისაკენ გამოიხედა. მათი თვალები ერთმანეთს შეხვდა და, თუმცა ერთმანეთისგან საკმაოდ შორს იდგნენ, ბონდო იძულებული გახდა გამოსმაურებოდა ზურაბს და გადმოსძახა:

— გამარჯობა შენი, ზურციო, რავა მყავს შენი თავი?

მერე, არც მიუხედავს უყან, გაჩერებასთან ღრვიანად დამუხრუჭებულ ტაქსში შოფერს გვერდით მოუჭდა, წელში გაიზნიქა და ლურჯი კვადრატებით დამშვენებული ტაქსი ადგილს მოსწყდა.

ერთი ქვეყანაზე...

ქრონიკა

• • •

რაფიელ ერისთავი დარწმუნდა, რომ მისი საქმე მწერლობა იყო, მწერლობა და ეროვნული მოღვაწეობა. ამაში კი მოხელის თანამდებობა ზელს უშლიდა, გულის მისწრაფების, ეროვნული მოღვაწეობის გზიდან ხშირად ახვევინებდა. 1870 წლის 28 ივნისს ლეთხოვია სამსახურს, თბილისში ვადმოვიდა საცხოვრებლად და ვატაცებით მიეცა მწერლობას. ერთბაშად, გასაოცარი სილადით გაიშალა მისი სამწერლო ნიჭი. ყველაზე მეტიც ამ დროს დაწერა და ყველაზე გაბედულადაც ამ დროს თქვა თავისი სათქმელი.

იმ წლებში ანდრი გეგეკორიცი თბილისში ვადმოვიდა საცხოვრებლად. ჯერ ექრნალ „იქედში“ დაიწყო მუშაობა, მერე კი „მესაბედასელებს“ მიეკედლა და მთელი ვატაცებით შეუდგა პარტიულ-პოლიტიკურ მოღვაწეობას. „ესამედასელები“ დიდი პატივისცემით ეპყრობოდნენ რაფიელ ერისთავს, მის სოციალურ თემებზე დაწერილ ლექსებს მხარს უჭერდნენ. ვანსაკუთრებით ანდრი გეგეკორი მეგობრობდა რაფიელთან.

იმ დღესაც ესტუმრა ანდრი რაფიელს. ვანელილი წლები გაიხსენეს, სამეგრელოს ამბები მოიგონეს.

— ვახსოვს, ანდრი, როგორ ვამოვტებეთ ის აზნაურიშვილი, მამულის თაობაზე იმ გლეხს რომ უჩიოდა? ამას წინათ ერთი არაკი ჩაეიწერე კახეთში და ის საქმე მომაგონდა, შენ მომაგონდი. მთლად შენი მოქმედებაა აღწერილი იმ არაკში. თუ არ გჯერა, აი, წავიკითხავ.

„თეიმურაზ მეფეს მეტად კვიანი ზემარა ჰყვოდა, სახელად ბენია. ბენია მეფეს კარზე მოსულ სტუმრებს ალხენდა ხოლმე. მეფე მას არასოდეს იშორებდა გვერდიდან. ზოგიერთი საქმის გარჩევაშიც მონაწილეობდა, მაგრამ ჩემად ვანჩინების მიცემის დროს თავის აზრს მეფეს ჩემად წასჩურჩულებდა. ერთ დღეს ქალაქ თბილისში, სამეფო პალატაში, მეფე თეიმურაზთან მოვიდა ორი მომჩივარი, აზნაურიშვილები, ერთმა მოახსენა: — ბატონო და მამაო მეფეზე გეფიცები ქრისტეს, რომ ის ადგილი ჩემია, რომელსაც ეს ნედავება, უბრალოდ მართმევს და მანჯეალებს. მეც მანჯეებს და თქვენცა, რას მემართლებ, ბატონო მეფე... მერე შეორემ მოახსენა — მე ღმერთს გეფიცები, ბატონ-

ნო მეფეო, რომ ეს კაცი ტყუის, სულ ტყუილებს მოვახსენებთ, ის ადვოლები ჩემს საკუთარებას შეადგენს, უბრალოდ შედაგება, ჩემი დაჯანა ურდა: მეფეო, სიონის ღვთისმშობელს გეფიცები, რომ ჩემია ის ადვოლები.

მეფემ ხმა არ გასცა, დაფიქრებული იყო.

— მე გეტყვი, რაც უნდა ქნათ, თუ ბატონი მეფე ნებას მომცემს. — ოქვა ბენიამ.

— აბა სიტყვი, ბენიამ — უბრალოა მეფემ.

— აი, მე რას მოვახსენებ. ესენი ორივენი მართალი ყოფილან. მოდიო, ბატონო და, ეს მამული ორივეს გეკუყოთ.

ერთმა თქვა:

— ძალიან კარგი იქნება.

მეორემ დაიყვირა:

— რისთვის, ბატონო მეფე, რისთვის უნდა გამიყონ ჩემი საკუთარი მამულეები, რას შემართლებიან?!

— თო! აი ახლა მოეხვდი ვინ ყოფილა თქვენში მართალი, ახლა გამოჩნდა ყველაფერი — მიუგო ბენიამ. მეფე აღტაცებული დარჩა. საქმის გარჩევას შეუდგნენ და მტყუანი გამოტყვეს... —

— არა, ჩემო ანდრი, ხომ გავიწყდა ეს არაქი იმ ჩიქოვანის საქმეს, მაშინ ზუგდიდს რომ გავარჩიეთ... დიდხანს იგონებდნენ ძველი მეგობრები ძველ ამბებს.

— ბნელი დრო იყო, მეტად ბნელი დრო, ბატონო რაფიელ. ბატონყმობის წყვილიადიდან ამოკურებული ეს არაკიცი ამის დასტურია.

— ჰოდა, იმ ბნელ დროშიაც მე, ერისთავი, ყმების მხარეზე ვიყავი. ტრაპაზობაში არ ჩამოხარტოვ და, იქ, სამეგრელოში, ყმების მძიმე მდგომარეობის ხილვამ ისე შემაძრწუნა, რომ ქართველ მწერლებს შორის მე პირველმა საჯაროდ ავიმალლე ხმა ბატონყმობის წინააღმდეგ. ამის თაობაზე „ციხკარი“ რომ ლექსი გამოვაქვეყნე მაშინ შენ ვადასახლებამი იყავი და ალბათ არ წავიციოთხავს, არც მე მოთქვამს

რამე ამ ლექსის თაობაზე. აბა მომიტყვი:

საქართველო
ბატონო კვიციანი

მეფე, ბატონო, დმრთისა მსაჯულო,
გვამიკალებს შენ ჩემი თავი,
მხურვალედა ვახოვ, ცრემლითა გვიდრი,
გულს მომართე მე ცუბელი მწკვი,
ვახოვ, დამბარუნო მე ჩემი შეილი,
დედა ვარ მისი, განა მომვლდი?
სხლა რად კატრონობს ჩემნა ნაშობნა,
ჩი.თელისა სტანკავს მანდ მდგომი სევი?
შეილი ჩემია, უარს ხომ ვერ გყოფ,
ვახოვ, მომართო ეს ცუბელი ალი.
მე ზეგის ვერ შევტლებ, სუსტი ბუნების
დედა ცოდვილი, ბედკრეული ქალი.
ეს კაცი მეგრძეის, შეილი წამართვა,
ვისი უპური, მიხრძანე, ძალი?
შენ რად არ მომცემ ღმრთის ნაქტრებსა,
რად არ მიხრძანებ, თუ გეჭმს უკალი?
ამ დროს მიხვდა შეილა დედაძმა,
თელს უმერებოდა, უქნედა ბელსა,
ჩემთან მოდიო, მას ანიხვებდა,
ცრემლს კი ვერ ჰღვრიდა გულის
შეწყველსა.

შეილა, შემკრთალსა ბატონასაგან,
გურა ესედავდი დედისკენ მსვალესა,
რომ მისტლყო, ვადაჯოცნა,
დედაშვილურად მსვეცოდა მდრდსა!

— ეს ლექსი 1857 წელს დავწერე ზუგდიდს. დაბეჭდვით კი „ციხკარის“ 1861 წლის პირველ ნომერში დაიბეჭდა, სხვისი ხელმოწერით. ვის...? შენც კარგად იცნობდი ჩემს უხლოეს მეგობარს იოსებ მიჭაბერიძეს. ასაც შესავით ხმალამოლებული იარსოდა ბატონყმობისა და ჩაგერის წინააღმდეგ. კურნალ „ციხკარის“ იმავე ნომერში, სადაც ეს ლექსია დაბეჭდილი, ჩემი მეორე ნაწარმოებიც („ნაამბობი მოხუცის“) გამოქვეყნდა. ამიტომ, თუ იდე და ამ ლექსს ჩემი მეგობრის სახელი და გვარი მოვაწერე.

რაფიელი სახეზე შეაჩერდა გვეგეკორს.

გვეგეკორმა ღიმილით უპასუხა:

— ალბათ, ბატონო რაფიელ, მუნდირსაც, მეფის მოხელის მუნდირსაც ნოერიდეთ, არ ვინდოდათ ვაგემწეავებინათ ურთიერთობა.

— არა, მარტო ამიტომ არა. თუქცა, ისიც უნდა ვითხრათ, რომ არ მამა-

ტიეს ჩემმა უფროსებმა მოსახლეობისადმი, მშრომელებისადმი ლოიალური დამოკიდებულება და ალბათ ამიტომ იყო, რომ ქუთაისში მომრიგებელ მოსამართლედ გადამომიყვანეს, მერე კი რაჭაში გადამაგდეს. მივხვდი, რომ არ იყვნენ ჩემით კმაყოფილნი. ვიდრე გადამაყენებდნენ, თვითონ ვითხოვე განთავისუფლება და 1870 წელს თბილისში გადმოვედი სამუშაოდ. ერთხანს ვეჭირობას ვეწეოდი, ახლა ცენზორად ვმუშაობ და, რამდენადაც შემიძლია, ვსველი და ვესმარები ხალხს.

— ბატონო რაფიელ, ხალხი არ დაიწყებს თქვენს სამსახურს, მაგრამ მშრომელ კაცს რომ არაფერი ეშველა, ესეც ხომ ნამდვილია. მუშა და გლეხი ისევ კენესიან და მოთქვამენ, ვაჰკითხავი კი არავენ არის. ალბათ უფრო გაბედულად უნდა ავიმალლოთ ხმა ჩაგვრისა და მონობის წინააღმდეგ. აქ სიტყვას ძალა უნდა მივაშველოთ რასაც ნებით არ გვაძლევენ, ძალით უნდა მოვიმოვოთ. ახლა მთელს იმპერიაში ამოძრავდა ხალხი და, რუსეთის მშრომელ ხალხს ეგებ ჩვენებიც, საქართველოც ამოუდგეს გვერდით. ამ იმედით, ამ რწმენით უნდა ვიბრძოლოთ.

— მე, მართალი ვითხარათ, ბატონო ანდრი, საქართველოს მდგომარეობა რუსეთის მდგომარეობისაგან მაინც განსხვავებული მგონია. საქართველოს მონობის ორმაგი უღელი ადგას კისერზე — ეროვნული და სოციალური. ორივეს უნდა გადაგდება!

— მე მგონია, მაინც სოციალური მონობა, შიმშილი და სიღატაკე ყველაზე დიდი უბედურებაა. ბევრი რამ შეიცვალა ჩვენს თვალწინ, ცხოვრება წინ წავიდა. აი, თუნდაც თბილისი როგორ გამშვენებოდა, ვალამაზდა, რამდენი ახალი სახლი წამოიჭიმა, მაგრამ მშრომელი კაცისა მაინც არაფერია. მან აავგო, მან ააშენა ეს დიდებული სახლები, ფაბრიკები, ქარხნები, მაგრამ წილი კი არ უღევს ამ სიმდიდრეში, — თქვა და მძიმედ ამოიხენეშა გვეგეჭკორმა.

— მეც მანდა ვარ, ჩემო ანდრი. ვაქ-

რები გვხდინა სულს, ეს უცხო ბატონები დაეუფლნენ ჩვენი ქვეყნის სიმდიდრეს. ქართველი მებატონეები იმდენს ვერას ვეაკლებდნენ, რამდენსაც ეს ახალი ბატონები. აი ვინ არის საქართველოს მტერი. სამშობლოს შეველა უნდა. და ყველამ ერთად უნდა ვუშველოთ პარტიებად კი არ უნდა დავიყოთ, კი არ უნდა დავნაწევრდეთ ქართველები, არამედ ერთად ვიბრძოლოთ საქართველოსათვის.

ანდრი არ შეეკამათა ერისთავს, თუმცა სხვა აზრისა იყო ამ საკითხზე. ამით ისარგებლა რაფიელმა და უფრო ვრცლად განმარტა თავისი აზრი.

მიყვარს სამშობლო და დედა ენა
ღმერთო შენ მიეცე ქართველებს ლხენა!

წარმოსთქვა და პირვეარი გადაიწერა. შემდეგ კვლავ ჩვეული სიღინჯით განაგრძო:

— ბავშვი რომ დაიბადება, დაიყვირებს თუ არა, ტუჩების ცმაცუნით, ჯერ კიდევ თვალაუხვლელი დედის ძუძუს მიეტანება. პირველ ნექტარს ცხოვრებისას დედის ძუძუდან მიიღებს და დამწვიდდება, თვალს რომ აახელს და ზეცას შეხედავს, ისევ იყვირებს. ჩვენ რომ ტირილი გვგონია, ეს სიხარულის ყვირილია, ბავშვს სამშობლოს ზეცის ხილვა უხარია. მერე დედის ძუძუ და სამშობლოს ზეცა მის სალოცავ ხატად იქცევა — დედად და სამშობლოდ. რამდენი ტანჯვა და წამება არ გადაგვხდებია, მაგრამ დედა, დედაენა, სამშობლო იყო, არის და იქნება ჩვენი ფარი და ხმალი:

აგრე იბრძოდნენ ქართველნი
მამულისათვის, სჯულისათვის,
ეწამებოდნენ ქრისტესთვის,
თავისუფლების გელისთვის.

ჰოდა, რომ ვამბობთ, ერთგულნი ვიყვნეთ ჩვენი დიდებული ტრადიციისათ, ეს სწორედ იმას ნიშნავს, რომ მიგბამოთ ჩვენს წინაპრებს მამულის სიყვარულსა და ერთგულებაში.

— ბატონო რაფიელ, თქვენ ჩემზე კარგად მოგეხსენებათ, რომ ჩვენი ბატონებიც და სამთავროთა უფროსებიც გიჭვინდნენ და ყიდიდნენ ჩვენს მამულსა და ენას, რჯულსა და მიწაწყალს. სწორედ იმ უნამუსო, გულჭკვა ბატონებმა დააქციეს საქართველო. ახლა მშრომელმა ადამიანებმა უნდა იხსნან სამშობლოცა და მამულიც, ენაცა და ქვეყანაც. მშრომელი ხალხია ბურჟიერისა და ამ ხალხს უნდა მივხედოთ, დათ უნდა ვუმკურნალოთ...

— არა, ჩემო ანდრი, ტყუილად ჰგონია ვინმეს, რომ ახალთაობის მადლსა და ძალას ვერა ვხედავდეთ. მამ რაზე ვამყარებ ახლა იმედს! ოღონდ, ნუ ვიქნებით უმადურნი, ნუ ვიტყვით იმას, რომ ძველ ხალხშიც არავინ ყოფილიყოს მამულის ერთგული და დამცველი. მართალია, ძველებშიც იყვნენ ფლიდნი და მოღალატენი, მაგრამ ახლებშიაც არიან უსინდისოები, კარიერისტები... და ასე განურჩევლად ნურც ძველს გავიშვებთ და ნურც ახალს შევაქვებთ. სამშობლოს მოღალატენი ღმერთმა დაწყველოს ძველიცა და ახალიც.

ღმერთო, მოკითხე, ვინც ლალატობს
 მოქმედს და ერსა,
 ვინც მათსა საქმეს, მათს იმედსა
 ჩაუგდებს მტერსა!
 ვინც პირშევი და მზავრობით გული
 უბგერსა,
 შენ ამოფხვერი, გრივალს მიეც, შეუბრუნე
 მტერსა!

ღმერთო, დატანე ფლიდი, ერში
 გამოჩნეული,
 რომ ცრუ, მუხთალი დადიოდეს როგორც
 ველი,
 კეთის ნუ მოყვდებ, სულ, მარადის იფოს
 სწეული,
 მხედეს რისხვა შენი, მუხი ცისა, იფოს
 წყაული!

— კარგად არის ნათქვამი, ჩინებუ-
 ლია, ბატონო რაფიელ. — მღელღარე-
 ბისგან თავი ვერ შეიკავა გეგემქორმა,
 ადგა და მხურვალედ გადაეხვია მეგობ-
 ბარს. — მწერლობა დიდი ძალია, ერის
 უტყუარი იარაღი, მისი ცხოვრების გა-
 მომხატველიც და წარმართველიც.

— მართალი ბრძანდებით, ბატონო
 ანდრი, ჩვენი ხალხი მწერლობამ შეი-
 ნახა მან ჩვენი ენა, ჩვენი ეროვნული
 მეობა ათას კირსა და განსაცდელში გა-
 მოატარა და ისე გადაცა შთამომავ-
 ლობას. ახლაც მწერლობა უვლის ჩვენს
 ქვეყანას. თუ საქართველო მრავალ
 კირსა და ქარიშხალს გადაურჩა, ეს
 მწერლობის წყალობით მოხდა. მე, ერ-
 თი უბრალო მუშაკეთაგანი ამ აბიბი-
 ნებული ყანისა, სხვა ძალას ვერა ვხე-
 დავ, მამულის მოვლა რომ შეეძლოს.
 ამიტომ შევყურებ ასეთი დიდი იმედი-
 თა და რწმენით იმ საქმეს, რომელსაც
 ილია და აკაკი მეთაურობენ. ისინი არი-
 ან ჩვენი ერის მამები. თუ მწერლობა
 ხალხში არ გავიტანეთ, ხალხის კეთვ-
 ნილებად არ გავხადეთ, ისე ფესვს ვერ
 გაიდგამს ის ეროვნული და სოციალუ-
 რი მოწინავე იდეალები, რომლებსაც
 მწერლობა ქადაგებს. სწორედ ამიტომ,
 როცა ახალგაზრდებმა ანტონ კათალი-
 კოსის ენას შეუტრეეს, შინაგანად თანა-
 ვუგერძობდი მათს ოპოზიციას. გახ-
 სოვს, ილია რომ ამბობდა: „სამი ღეთა-
 ებრივი საუნჯე დაგვრჩა ჩვენ მამა-
 პაპათაგან: მამული, ჭნა და სარწმუნო-
 ება. თუ ამათაც არ ვუპატრონეთ, რა
 კაცები ვიქნებით, რა პასუხს გავცემთ
 შთამომავლობას? სხვისა არ ვიციოთ და
 ჩვენ კი მშობელ მამასაც არ დავუთხო-
 ზდით ჩვენი მშობლიურ ენის მიწასთან
 გასწორებას. ენა საღეთო რამ არის,
 საზოგადო საკუთრებაა, მავას კაცი
 ცოდვილის ხელით არ უნდა შეეხოს“.
 ასე ამბობდა ილია და ატყდა ცხარე კა-
 მათი სამოციან წლებში ენის საკითხებ-
 ზე. პეტერბურგელმა სტუდენტებმა
 ილიას მეთაურობით ცხარედ შემოუ-
 ტრეეს ცისკრელებს. ამ დიდი ბრძოლის
 დროს მე ზუგდიდში ვმუშაობდი, იქი-
 დან ვგზავნიდი ლექსებს და მოთხრო-
 ბებს, რომლებიც „ცისკარში“ ჩემი დის
 პარბარე ჭორჭაძის ნაწერებთან ერთად
 იბეჭდებოდა. ილიასაც შეუტრეეს ცისკ-
 რელებმა, მათ შორის ჩემმა დამაც. მათ
 ისე ეგონათ, მწერლობაში ნათელი, გა-
 საგები, ხალხური ენის დამკვიდრება

ქართულის გაღარიბება ქართული მწერლობის დაქვეითება იქნებოდა. ილიამ საბასუხო სიტყვაში უფრო მწარედ შეუტია არქაისტებს, რაიგ სალანძღავი სიტყვებით არ გაუმასპინძლდა! არაფერ დაზოვა, არც შინაური და არც გარეული. განსაკუთრებით ჩემს დას ბარბარეს შეუტია. არ დაგიმალავ, ძლიერ მიყვარდა ჩემი და, და არ მესიამოვნა ილიასაგან მისი ასე აბუნად აგდება. მაგრამ მწერლის იდუმალი გრძობა მიკარნახებდა, რომ ამ ბრძოლაში სიმართლე ახალგაზრდების მხარეზე იყო. და მეც მათ ვემხრობოდი. ამის თაობაზე 1862 წელს ეურნალ „ცისკარში“ ჩემი აზრაც გამოვთქვი, ოღონდ შეპარვით, მაგრამ მაინც გასაგებად და ნათლად. — თქვა რადეულმა და მერე „ცისკარში“ დაბეჭდილი მოთხრობის — „ლიტერატურული საღამოს“ შემდეგი ადგილი წაიკითხა:

— „ა ენით უნდა იწერებოდეს სტატიები... რა გვართ, რა სახით?.. ერთის სიტყვით მაღალის ენით, თუ დაბალის ენით?

— რასაკვირველია, მდაბიურის ენით უნდა დაიწეროს, — მიუგო მოლაროვმა.

— შე მაგაში ნახევრად გეთანხმები, — სიტყვა კერკაძემ.

— როგორ ნახევრათ? — ჰკითხა მოლაროვმა.

— ასე, — უპასუხა კერკაძემ, — რომ, შეიძლება იყოს სტატია, რომელსაც მოუხდეს მდაბიური ენა, წერა, გამოთქმა, გამოხატვა აზრისა. აგრეთვე იქნება სტატია, თხზულება, რომელსაცა შეჰქვეყნის ენა მაღალი, ანუ ენა საშუალო, გამოთქმა ღრმა, ანუ მდაბიურა.

— წერა კარგი და საზოგადო ის არის, რომელიც ყველასათვის გასაგონია, ესე იგი მდაბიური, — სიტყვა მოლაროვმა.

— აბა, ბატონებო, შეათანასწორეთ წერილები, თხზულებანი ჩვენს ღრმადის, — წარმოსიტყვა კერკაძემ, — და მნახავთ, რომ სხვა და სხვა გვართ და სხვა და სხვა ენით არიან ნაწერნი, მაგ-

რამ მათში ჩვენ არამცოთ ვერას დაეწუნებთ, კიდევ მოგვწონს.

— შე მაგას არ ვიტყვი, — რომ სხვა მოთგანი არ იყოს მოსაწონი, — მიუგო მოლაროვმა, — აი, როგორც: რუსულანია, ეისრამიანი, სიბრძნე-სიცრუე, ოლონდ ისეთი სიტყვები არ ერიოს, რომ საზოგადოდ გვივირდეს მათი გება...

— მაშ სიბრძნე სიცრუე რაღათ მოიწონე? — ჰკითხა მოლაროვს ჩინთელმა, — იმაშიაც არის სიტყვები, რომელთაც ყველა ვერ გაიგებს ადვილათ, ანუ თუ გაიგებს, აი იხმარებს მაინც, აი როგორც ეს სიტყვები: მუნიო, არდაგი, წარილო, მისცნა, მოართუნა, პურნი, წალკოტიო, დია, მუნ, უსხი, მრწემი, რონინობდნენ, აწვა, უბოძა, უბალო, ესეა და სხვანი პრავაღნი... ასევე „ეისრამიანშიაც“ იპოვი მაღალი ფრაზის სიტყვებს...

— აი, „ქილილა და დამანა“ სხვა არის... „რუსულანიას“ არ ჩამოვუარდება.

— მოითმინე, უმაწვილო! შორს წახველ! — წარმოსიტყვა მოლაროვმა, — თუ სიბრძნე-სიცრუეში ის, რომელიც შენ ჩამოსთვალე, გაუგონარია, მაშინ ჩვენ ქართულს სულ ვეღარას გავიგებთ... შენ ანისოვის გუცხოება ის სიტყვები, რომ ქართულს ხშირად არ კითხულობ, მოშორდი ქართულს ლიტერატურას და იმ გვარი სიტყვებიც შენს სმენას გაშორდნენ!

— შე კერკაძის მხარე მიჭირავს! — წამოიძახა ლაფანოვმა და მიუბრუნდა მოლაროვს კითხვით: — მაშ რუისის მიტროპოლიტის მაგიერ რომ ყოფილყავ, ან ტიმოთესა მაგიერ, მიმოსვლის და მოგზაურობას სხვა რიგათ დასწერდი?... „ქართლის ცხოვრებასაც“ მდაბიურათ დასწერდი?

— რატომ არა! — მიუგო მოლაროვმა, — უუპველათ, რომ მდაბიურათ დასწერდი... დაბადებას რა უჭირს, რომ მდაბიურის ენით არის ვადმოღებული? ხეტოვი ყველანი ისე ასწერდნენ... საპართალის წიგნს რა უჭირს? მაგათ

ცხოვრებას რა უკერა?... მართალია, ამ უკანასკნელ თხზულებაში და დაბადებაშიც თითო-ორი სიტყვა გამოურევა, რომ დაბალმა ხალხმა ვერ გაიგოს, მაგრამ, წარმოიდგინეთ, რომ ჩვენ მოვსკლით იმ საუკუნეს, როცა ისინი იწერებოდა... ის თხზულებანი, რომელნიც თქვენ ეხლა ჩამოთვალეთ, ბევრნი მათგანი მეთორმეტეს და მეცამეტეს საუკუნეში არიან ნაწერი. ახლა კი სხვა და სხვა სიტყვა შემოგვაქვს ჩვენ ენაში და ჩვენები კი გვაიწყლებმა!... დავუკვირდეთ, ჩავუაროთ და მოვგონოთ, ვიპოვით დაკარგულს, გავისხენებთ და ვიწყებულს..“

რაფიელი შეჩერდა, მოთხრობის კითხვას თავი მიანება და ისევ გეგუკორს მიუბრუნდა:

— მართალია, სამოციანი წლების იმ ცხრე კამათში ილიას შემტვეი სულისკვეთება ცოტა გადაჭარბებულად მეჩვენებოდა, მაგრამ მაინც თანავუგრძნობლი თერგდალეულებს. „შვილები-სა“ და „მამების“ ბრძოლაში სიმართლე შვილების მხარეზე იყო, მაგრამ მე მუდამ ზომიერების მომხრე ვარ და აქაც ზომიერების გზას ვადექი. შენ ალბათ ისიც ვახსოვს, რომ შეეთანხმებით, ზუგდიდის მახრის კანცელარიის მიმორწერა სწორედ იმ მდაბიურ ენაზე გვეწარმოებინა, ილია რომ მოითხოვდა. აკი შეეცალეთ კიდევ დადიანების კანცელარიის „მალალი სტილის“ ენა მდაბიური ენით. დიახ. მე არც ჩემს წოდებას მოვერიდე, არც ჩემს თაობას, არც ჩემს დას ბარბარეს, რომელიც ძალიან მიყვარდა. ცხოვრებამ ილიას სიმართლე დაადისტურა. ჩვენი მოვალეობაა ჩვენი დიდებული მწერლობა ხალხის საყოველთაო კუთვნილებად გავხადოთ. ხალხისთვის გაუგებარ ენაზე წერა ერის სამსახურზე უარის თქმას ნიშნავს. ან რა აზრი აქვს მწერლის წიგნს, თუ ხალხისთვის გასაგები არ იქნა. ჩვენი ხალხის უმრავლესობა სწორედ ეს მდაბიო ხალხია. უპირველეს ყოვლისა, მათთვის გასაგებ ენაზე წერა გვმართებს

და ილიაც ხომ ამ ენის გაბეჭდვას მოითხოვდა.

ცხოვრების მიზნად მუდამ ხალხის სამსახური მქონია დასახული და არც როდისმე დამიზოგავს თავი ხალხისთვის. ამასთან, მე მუდამ წინააღმდეგი ვიყავი და ვარ ვიწრო კარნაყტილობისა. მძავს ყველა ჭურის შოვისისტები. ბუნებით მუდამ ინტერნაციონალისტი ვიყავი და იმედის თვალთ შეგყურებლი ერთა ძმობასა და მეგობრობას. რუსებში ბევრი მეგობარი მყავს. ისინი აღმიძრავენ რწმენას, რომ მოწინავე რუსეთის ინტელიგენციას სურს კეთილდღეობა ჩემი ერისა, ჩემი ხალხისა. აი გუშინწინ წერილი მივიღე პეტერბურგიდან, ბოროზდინისგან. ეს ის ბოროზდინია, აჰ, თბილისში, მედისნაცელის კანცელარიაში რომ მუშაობდა, შემდეგ სამეგრელოში ეკატერინე დადიანის შვილების აღმზრდელი რომ იყო. ბოროზდინმა რამდენიმე წერილიც გამიამჯვეყნა სამეგრელოს, სვანეთის, ფშავ-ხევსურეთის და საქართველოს სხვა კუთხეთა ყოფა-ცხოვრებაზე. ქართულიც იმდენად შეისწავლა, რომ არა თუ ლაპარაკობდა, წერამაც ახერხებდა. მართალია, პირველ წლებში ცოტა შემოდან დაგვეურებდა ქართველებს, მაგრამ მერე ისე გაგვიშინაურდა, რომ საქართველოს მზეს ფიცქულობდა. ახლაც ამ წერილით პეტერბურგიდან, სადაც ამ მოხუცებულობის ყამს გადავიდა საცხოვრებლად, იმას მოთოვს, რომ რამე დაწვერო პეტერბურგის ეურნალისათვის საქართველოზე. აი რა სწერია ამ წერილში: „ჩემი საქართველოს შესახებ დაწვერო რამე“. სედავ, საქართველოს თავისას უწოდებს! რუს კაცს, ვისაც საქართველოში უცხოვრია, არ შეიძლება ეს ქვეყანა გულით არ უყვარდეს, მაგრამ განათლებული რუსი კაცი იმასაც წერს, ქართველებსაც უნდა უყვარდეს რუსეთით. მერე თურქეთსა და სამეგრელოს შორის ამტყდარ იმს იგონებს, რომლის მონაწილე და მოწმეც სამეგრელოში თვითონ იყო.

აჰ რაფიელი ერთხანს გაჩუმდა, თით-

ქოს ლაპარაკმა დაღალა და შეისვენა. მერე ისევ ძმობასა და მეგობრობას მიუბრუნდა:

ძმობა, მეგობრობა — აი რას უნდა დაეყრდნოს ხალხის მომავალი. ასეთ ვითარებაში, სხვა ხალხებთან ძმობისა და მეგობრობის ვითარებაში რა სასაცილოდ მოსჩანს ის სამარცხვინო კუთხობრიობა, რომლის სენი ჯერაც არ გამქრალა, საქართველოში. ჩვენი მოვალეობაა ბოლო მოუვლოთ პროვინცი-ალიზმის ამ საშინელ სენს, კუთხურ კარჩაეტილობას. საქართველო ერთი და მთლიანი უნდა იყოს, მთლიანი და განუყოფელი, როგორც დიდი დავითისა და დიდი თამარის დროს იყო. მე ჩემი პატარა წვლილი ამ საქმეშიც გამოიღია. თავი არ დამიზოგავს, რითაც კი შემეძლო, მექადაგა, მემუშავა, მებრძოლა საქართველოს ერთიანობისთვის.

თუშ-ფშავ-ხევსურეთში, საოლქო სამმართველოში თარჯიმნად მუშაობისას კარგად გავეცანი ამ კუთხეს. შევიყვარე და შევეთვისე თავისუფლებისმოყვარულ მთის საქართველოს. აქ მუშაობისას ყოველ თქმულებას, ყველა ლეგენდას ვიწერდი. მერე, 1854 წელს წერილების სერია გამოვაქვეყნე გაზეთ „კავკაზში“. აღმათ ამიტომ იყო, რომ ამავე წელს გეოგრაფიული საზოგადოების წევრად ამირჩიეს. სამეგრელოში მუშაობისას საკითხი დავაყენე ამ საზოგადოების წინაშე, არქეოლოგიური გათხრები დაგვეწყო ანაკლიაში. ეს ერთ-ერთი ძველი საზღვაო პორტია მთელს კოლხეთში. მისი ისტორიის გამოძეურება მინდოდა გახსოვს, ანაკლიაში გათხრები რომ დაიწყეთ, პირველად ბევრი მოწინააღმდეგე აღმოუჩნდა ამ საქმეს. მაგრამ ყველა დაბრკოლება გადავლახეთ. ხელოვნების უნიკალური უძველესი ნიმუშები აღმოვაჩინეთ. დადასტურდა, რომ ანაკლია დიდად განვითარებული, ცივილიზებული პორტი ყოფილა მთელს შავი-ზღვისპირეთში. თურმე საბერძნეთს უტოლდებოდა. ის კი არა, ზოგი რამ ჩვენგან უსწავლიათ ბერძნებს და მი-

უტაცნიათ. დიახ, ძველი ანაკლიის არქეოლოგიური შესწავლა კმისკნდატურებს, რომ ჩვენ, ქართველებში უსწავლესი ერი ვართ, ძველ ცივილიზაციას ზიარებული, ახალ წელთაღრიცხვამდე განთქმული თავისი ხელოვნებით, დიდად კულტურით. ეს უნდა ვიცოდეთ. გვახსოვდეს, მთელ მსოფლიოსაც უნდა ვამცნოთ რანი ვიყავით.

— მართალს ბრძანებთ. რაფეულ ბატონო, ჩვენი ძველი კულტურის შესწავლა დიახაც რომ დიდი ეროვნული საქმეა. მაგრამ ნურც ის დაგვაიწყდება, რომ სწორედ აქ, ანაკლიაში ბევრი შავი დღეც გათენებულა. აქ საქონელივით ყიდიდნენ ჯანლონით სავსე, უღამაზეს ჰაბუეებსა და ქალიშვილებს. აქ ათასობითა და ათიათასობით ქართველი ქალი აუტირებიათ ჩვენ გულქვა ბატონებს. ანაკლია სამარცხვინო ბაზარი იყო მონობით ვაჭრობისა. ისტორია, ქართველი მშრომელი ხალხის ვაგბის ისტორია, სამარცხვინო წარსულის ეს ფურცლები ჩვენს თვალწინ იწერებოდა. მახსოვს, უტუეს რაზმელებმა 1857 წელს, აჯანყების იმ დიდებულ დღეებში, როგორ იხსნეს თოკებით ერთმანეთს გადაბმული, მეზატონეებისაგან გაყიდული 100 მონა-ყმა. ჩვენ სწორედ ამ სამარცხვინო წესის — ბატონ-ყმობის წინააღმდეგ გავილაშქრეთ. და ამისთვის კინალამ სული ამოგვხადეს, ბატონო რაფეელ!

— ეგეც მართალია. მართალია, და აქი მოგახსენეთ, რომ ბატონყმობის წინააღმდეგ მეც ამოვიღია ხმა, ბატონო ანდრი. მაგრამ მე იმას მოგახსენებდით, რომ ის შევინახოთ და შევისწავლოთ, რაც ძვირფასი გვქონდა წარსულში, რაც სამარცხვინოა, გავკიცხოთ და უკუვაგდოთ. ამას მოითხოვს ჩვენი ეროვნული ინტერესი.

— ეროვნული და სოციალური ინტერესი — დაუმატა თავის მხრივ ანდრიმ. — კაცს თუ კუპი ცარიელი აქვს და მშვირია, იმას არც სამშობლო უნდა და არც წარსული. კუპცარიელ ხალხს, დამშვეულთა არმიას უნდა ვუშველოთ,

თორემ ისე საქართველო, სამშობლო, ისტორია ცარიელ ფრაზეზად დაგერჩება. სამშობლო იმით გვიყვარს, რომ აქ დავიბადეთ, აქ გავიზარდეთ, აქ ვცხოვრობთ და ვმრობთ. სამშობლო დედინაცვლად კი არ უნდა იქცეს კაცისათვის, ღვიძლი დედა უნდა იყოს. დედა სამშობლო! მწერლებს ხომ გვიყვართ ასეთი გამოთქმა დედა კი მხოლოდ მაშინ არის კეთილი, თუ ქუძს გაწოვებს, მშვიერს არ გამოყოფებს. დამშეულთა არმიას უნდა ვუშველოთ და სწორედ ამით განვამტკიცოთ ხალხში მამულის ნამდვილი სიყვარული. ვინც მშრომელი ხალხის სახელით იბრძვის, სწორედ იმასა აქვს უფლება სამშობლოზე მაღალფარდოვანი სიტყვების დახარჯვისა.

ანდრი გეგეჭკორი შესამედასელთა ჯგუფში იყო და ეკონომიური მატერიალიზმის პროპაგანდას ეწეოდა. მისი ასეთი გაცხარების მიზეზიც სწორედ ეს იყო. შესამედასელები დიდ პატივს სცემდნენ რაფიელ ერისთავს, დიდად აფასებდნენ, პოეტი სოციალურ საკითხს, გლეხელების საკითხს რომ არ იფიჩყებდა თავის ლექსებში. ისინი რაფიელს ხოტბა-დიდებას ასხამდნენ. ასე მოხდა პოეტის საიუბილეო დღეებშიც. მაგრამ რაფიელი არ იზიარებდა, ცალკეული დასელები ცალმხრივად რომ იბრძოდნენ ილიას ეროვნული კონცეფციის წინააღმდეგ, რაფიელი და ანდრი ნიადაგ კამათობდნენ ამ საკითხზე. ალაყ ასე იყო.

რაფიელი დიდი თავჯანსიყმელი იყო ილიასი, უზომოდ პატივს სცემდა აკაკის. რაფიელისა და აკაკის შეგობრობა ქუთაისშივე დაიწყო. თბილისში გადმოსვლის შემდეგ ერისთავებთან — ილიასა და აკაკისთან ერთად რაფიელი ხან ქართული თეატრის საქმეს განაგებდა, ხან კიდევ წერა-კითხვის საზოგადოებასა და წიგნების გამოცემას ხელმძღვანელობდა.

თვითონ ილიაც დიდად აფასებდა და ენდობოდა მხტოვან პოეტს. 1888 წელს, როცა ილია პეტერბურგსა და მოსკოვს

გემგზავრა, „ივერიის“ რედაქტორმა რაფიელ ერისთავს მიუწოდებდა აკაკის და რაფიელის მეგობრობა ვაუზნარავი იყო. რაფიელი არავის აბატივებდა ილიას და აკაკის აუგად ხსენებას და არც ანდრი გეგეჭკორს უთმობდა პოზიციებს, მაგრამ ეს მათ ხელს არ უშლიდათ მეგობრები ყოფილიყვნენ.

რაფიელ ერისთავი თაოსანი და მონაწილე იყო ილია ჭავჭავაძის მეთაურობით დაწყებული დიდი ეროვნული საქმისა — „ვეფხისტყაოსნის“ ზიჩის ილუსტრაციებით გამოცემისა.

უნგრელი ზიჩი, XIX საუკუნის გამოჩენილი მხატვარი და ილუსტრატორი, რუსეთის მეფის კარზე მხატვრად მოიწვიეს. აქ იგი რუსეთის მოწინავე საზოგადოებას — ჩერნიშევსკისგან გამოღვიძებულ რევოლუციურ ინტელიგენციას დაუკავშირდა. სწორედ ამ წრეში ვაეცნო ზიჩი იყო ნაკოლაძეს, მხატვარ დავით გურამიშვილს და პეტერბურგში მყოფ სხვა ქართველებს. ქართველების ნამბობა გულით შეაყვარა თავისი სამშობლოს მსგავსად ეროვნულად დაჩაგრული საქართველო.

ზიჩის ლერმონტოვის ნაწარმოებთა გამოცემის მხატვრული ილუსტრაცია შეუკეთეს. მხატვარმა ლერმონტოვის კავასიელთა ტიპების პროტოტიპებად თავისი ნაცნობი კავასიელები გამოიყენა და კიდევაც მიადგინა მიზანს, მაგრამ დარწმუნდა, რომ ეს საკმარისი არ იყო და სცადა თავად მოენახლებინა კავასია. სწორედ ამ დროს ილია ჭავჭავაძემ „ვეფხისტყაოსნის“ ქართველიშვილის გამოცემის მდივანი იონა მეუნარგია პეტერბურგს მიავლინა, რათა მოლაპარაკება დაეწყოთ ზიჩისთან და „ვეფხისტყაოსნის“ ილუსტრაციები შეეკეთა. იონა მეუნარგია ივანე მანაბელთან ერთად ესტუმრა ზიჩის. მათ მხატვარს სთხოვეს გყისრა ეს დიდი საქმე. ზიჩიმ თანხმობა განაცხადა და 1881 წელს ჩამოვიდა კიდევ საქართველოში. ქართული არ იცოდა და „ვეფხისტყაოსნის“ ფრანგულად თარგმნა გახდა საჭირო თარგმანი თვითონ იონა

მეუნარგიაშ შესარულა. საქართველო-ში ჩამოსული ზინი ილია ჭავჭავაძის, აკაკი წერეთლის, რაფიელ ერისთავის, იონა მეუნარგიას, ივანე მაჩაბლის, დიმიტრი ბაქრაძის, პეტრე უმიკაშვილის, ნიკო დიდიანისა და სხვათა უშუალო დახმარებით გულშეურვალედ შეუდგა ამ საშვილიშვილო საქმეს. „ვეფხისტყაოსნის“ ტიპების შესაქმნელად იგი ეცნობოდა ჩვენს ყოფას, ჩვენს ნადიმს, მეჭლისებს, დღესასწაულებს, ადიო-წესებს, მოგზაურობდა მთელს საქართველოში, აკვირდებოდა ქართველ ხალხს... ამას „ვეფხისტყაოსნის“ ცოცხალი სურათების დადგმა მოჰყვა. ეს ასე იყო თეატრალიზებული: ზინის მიერ შერჩეული ქართველი ლამაზი ქალები, ახოვანი და ბრვე ვაჟკაცები, რუსთაველის ეპოქის შესაფერისად მორთულ-მოკაზმულნი სცენაზე იდგნენ და „ვეფხისტყაოსნის“ ცალკეულ ეპიზოდებს მუნჯურად წარმოადგენდნენ, ფარდის უკან შესაფერის მხატვრულ ტექსტს კი ცნობილი მსახიობები კითხულობდნენ. „ცოცხალი სურათების“ დადგმაში საქართველოს იმპროვიზირებული ცნობილი საზოგადო მოღვაწენი მონაწილეობდნენ, მათ შორის რაფიელ ერისთავიც და მისი მეუღლე, თეოდოსია ერისთავიც სცენაზე იყვნენ და „ვეფხისტყაოსნის“ გმირებს განასახიერებდნენ.

აი როგორ აღწერს ამ ამბავს გაზეთი „დროება“:

„განზორციელებული გმირნი შ. რუსთაველის „ვეფხისტყაოსნისა“.

„დღეს ჩვენს ქალაქში სტუმრად არის იმპერატორის სასახლის მხატვარი ბ. ნი ზინი, რომელიც განთქმულია, როგორც ჩვენს ქვეყანაში, ისე საზღვარგარეთ თავისი ნიჭითა და ხელოვნებით. ვის არ უნახავს მხატვრობა ზინისა „თამარ დედოფალი და დემონი“? ახლა ზინიმ დიდი ღვაწლი დასდო თავისი შრომით საქართველოს. მან განახორციელა და სული ჩაუდგა იმ გმირებს, რომელნიც უკვდავმა შოთა რუსთაველმა მშვენიერის ღვაწლით გამოხატა, თავის უკვდავ „ვეფხისტყაოსანში“. რამდენიმე საათ-

ში ზინიმ დაგვანახა ჩვენი სცენიკონი ცოცხლად რუსთაველს... გამორჩეულია გადმოგვცა მთელი შინაარსი „ვეფხისტყაოსნისა“. ამ შემთხვევაში მიიღეს მონაწილეობა ჩვენმა ქართველმა ქალებმა, იმ ქალებმა, რომელნიც არიან ჩვენში გამოჩენილი თავისი სილამაზით, სინაზით და სახის მეტყველებით. ამით თავის თვისებით და ჩაცმულ-დახურვით წარმოგვიდგინეს ეს ძველი ქალები XII საუკუნეში, ქალები, რომელნიც სცხოვრობდნენ რუსთაველის დროს. ნეტარება იყო ის ათი ცოცხალი სურათი, რომელნიც ჩვენა ვნახეთ 6-ს თებერვალს. ბევრი სურათები გვინახავს სცენაზე, მაგრამ ამ სურათებს არა შეედრება რა, ეტყობოდა, რომ აქ მოქმედი პირი პოეტი — მეცნიერი კაცი იყო, თუმცა ამ პოეტმა, მხატვარმა ზინიმ ქართული არ იცის, მაგრამ საქართველოს მდიდარმა ბუნებამ შთააგონა, გააგებინა მას დიდებული რუსთაველის აზრი და მით წარმოუდგინა იმის გრძობას გმირნი „ვეფხისტყაოსნისა“. ზინიმ გააცოცხლა ჩვენი გარდასული დროის ქართველნი. ამ ცოცხალ სურათებს მთელს რუსეთში და ევროპაში ექნება დიდი მნიშვნელობა რუსთაველისა, საქართველოსა და იმის შვილების გასაცნობად.

პირველმა სურათმა წარმოგვიდგინა მამისაგან, როსტევეან არაბეთის მეფისგან დაგვირგვინება თინათინისა. მეორემ — მეჭლიში ფარსადან მეფესთან. მესამე სურათი — ნესტან-დარეჯანი თავის ოთახში ზის, ასმათს ტარიელი შემოყავს. მეოთხე — მამია ნესტან-დარეჯანის — დავარი ზანგებს აძლევს თავის ძმის-წულს ზღვაში ჩასაგდებად. მეხუთე — ნადირობა და აღმოჩენა ტარიელისა — „მის ყრმისა ვეფხისტყაოსნისა“. მეექვსე — გაცნობა ტარიელისა და ავთანდილისა გამოქვაბულში. აქვე ასმათი. მეშვიდე — ფატმანის კაცებისგან ლახსა ნესტან-დარეჯანისა. მერვე — წარღვევა ნესტან-დარეჯანისა გულანშაროს მეფის მელიქ-სურხავის წინაშე. მეცხრე — ქაჯეთის ციხის ილება

და ნესტანდარეჯანის განთავისუფლება და მეათე — მეფე მელიქ-სურხათან ტარიელის და ნესტანდარეჯანის დაქორწინება.

ურიგო არ იქნება, რომ ეს ამისთანა შრომა ბ-ნი ზინისა ჩვენ, ქართველებმა, დავაგვირგვინოთ რაიმე ნივთის მიერთებით, რასაკვირველია, ძველი ღროის ნივთითა, რომ სახსოვრად ჰქონდეს რუსთაველის შვილებისგან.

ბოლოს დიდი მადლობა და თანაგრძნობა ეძღვნის აგრეთვე ზინის თანამშრომელთ, უმეტესად კი მოთავეს — კ-ნა ბარბარე ბარათაშვილისას და სხვებს, რომელთაც შრომა არ დაზოგეს ამ საქმის დასაგვირგვინებლად. ღმერთმა ჰქნას, რომ ჩვენმა ქალებმა კიდევ ბევრჯერ გამოიჩინონ მეცადინეობა საზოგადო კეთილ საქმეში, გვიჩვენონ უმეტესი შემწეობა და მით წინ წასწიონ ქართველთ დავრდომილი ცხოვრება* („ღროება“, 1882, № 27).

თბილისის შემდეგ „ვეფხისტყაოსნის“ ცოცხალი სურათები ქუთაისში დაიდგა. ამ საქმეს რაფეელ ერისთავი და მისი მეუღლე, თეოდოსია მეთაურობდნენ. შემდეგ დადგამ ისევ თბილისში გადმოინაცვლა.

„ღროება“ კვლავ გამოეხმაურა ამ ამბავს.

„წასულ კვირას კიდევ გაიმართა ეს სურათები და კიდევ ერთხელ იავსო გული წარსული ნეტარების მოგონებით, იმ ღროის მოგონებით, როდესაც იყო თამარ მეფე და მისი მშვენიერი ქვეშევრდომი რუსთაველი დიდებული. ნეტარება იმ მეფეს, რომელსაც ისეთი ქვეშევრდომი ჰყოლებიან, რომელთა უაღრესი სურათებიც მთელი საუკუნეების შემდეგ ალტაცებაში მოიყვანს არამც თუ საკუთარ შთამომავლობას, არამედ გარეშე პირებსაც. იქამდისინ მშვენიერნი იყვნენ ეს სურათები, რომ მტერი თუ მოყვარე, ქართველი, გერმანელი, თათარი — ყველანი ალტაცებაში მოიყვანა. და ეს ალტაცება მართო ტაშის კერაში კი არ გამოიხატა, არამედ ჩუმს ჯატაცების, დამონების

გამო აღკრძალულს „ბრავეფქუჩაქელში. ამ უკანასკნელ გამართულ სურათებს კიდევ ერთი სურათი მიემატა: შოთა რუსთაველი დაიქოილი მიართმევს თავის უკვდავ პოემას — „ვეფხისტყაოსანს“ თამარ ღედოფალს. თამარ ღედოფალი წარმოგვიდგინა მ. იოსელიანის ქალმა და შოთა რუსთაველი დ. ზ. სარაჯიშვილმა. ორივე ისე შვენოდნენ, ისე უხდებოდათ, ისე ლაზათიანი იყვნენ, რომ კაცის გული ნატრობდა ფარდის ჩამოშვების დაგვიანებას. და რა ფარდა ხრიალით წამოვიდოდა, მოუსვენარი ტაშისცემა როგორც მოწყალებას ითხოვდა, რომ კიდევ რამდენიმე წუთი დაეტეხო მისურებელთა თვალს.

საზოგადოდ დანარჩენი სურათებიც ჩინებულად წავიდნენ და მშვენიერი მოჩანგებები, მშვენიერი და გამომეტყველი ფატმან, ახოვანი და ლაზათიანი დავარ, უმანკო ნესტანდარეჯანი, შეუღარებელი ავთანდილი და მოხდენილი ტარიელი — ყველანი სანატრელნი იყვნენ კაცის თვალისათვის. იმ პირთა შორის რომლებიც ცოცხალ სურათებში მთავარ როლებს ასრულებდნენ: მეფე როსტევეანი იყო რაფეელ ერისთავი. შოთა რუსთაველი — მაშია გურიელი. ტარიელი — გ. შარვაშიძე, ნესტანდარეჯანი — ფალავა, და სხვანი...“

„ვეფხისტყაოსნის“ „ცოცხალი სურათები“ XIX საუკუნის საქართველოს ეროვნულ-საგანმანათლებლო მოძრაობის მეთაურებმა ძალიან კარგად გამოიყენეს ეროვნული სიამაყის გრძნობის გამოსაღვივებლად. მთელი საქართველო ფეხზე დადგა. ცარიზმის აგენტებმა ეს ამბავი დაუყოვნებლივ აცნობეს პეტერბურგში სამეფო კარს. პოლიციაც დაუყოვნებლივ შეუდგა საქმის გამოძიებას. „ცოცხალი სურათების“ ფოტოფირები პეტერბურგში გაგზავნეს. მაგრამ მეფის პოლიციის ჩარევამ ვერ გადაუღობა ვაჟა ქართველი ხალხის ეროვნული სიამაყის — „ვეფხისტყაოსანის“ „ცოცხალი სურათების“ გავრცელებას. თბილისის შემდეგ იგი ხარკოვში და 1886 წელს თვით პეტერბურ-

გვინაც კი დაიდგა. ასე გამოექომაგა რუსეთის მოწინავე საზოგადოებრიობა დიდ ქართულ ეროვნულ მოძრაობას, „ვეფხისტყაოსნის“ „სოცხალი სურათების“ დადგმას, რაც 1888 წელს ზინის მიერ ილუსტრირებული პირველი მდიდრული, ფართოფორმატიანი „ვეფხისტყაოსნის“ გამოცემით დაგვირგვინდა. ამ დიდ ეროვნულ საქმეს, ილია ჭავჭავაძესა და აკაკი წერეთელთან ერთად, რაფიელ ერისთავიც მეთაურობდა. ასე დააკავშირა ბედმა ერთმანეთთან ილია, აკაკი და რაფიელ ერისთავი. ბოლომდე ერთგული მეგობრობა აკავშირებდა რაფიელს ანდრი გეგუჭკორთან. იმ დღესაც ანდრი რაფიელთან იყო. მაგრამ ეს დღე დიდი მწუხარებისა და გლოვის დღე იყო რაფიელის ოჯახში... ჯერ იყო და, ცოლის სიკვდილმა უზომოდ დაამწუხრა, ახლა ამას ქალიშვილის — ნინოს სიკვდილიც დაემატა. ღვთისაგან ასე გამეტებელი რაფიელი უსაშველო სევდას მისცემოდა და მწარედ გოდებდა. ანდრი ცდილობდა სანუგეშო რამ ეთქვა მეგობრისათვის, მაგრამ მოულოდნელი ელღისაგან დადუმებული ვერ პოულობდა სიტყვებს.

რაფიელმა პეტერბურგში ერთ დიდ მოხელეზე, გვარად აკიმოვზე გათხოვილი თავისი ქალიშვილი საქართველოში ჩამოიყვანა. ჯერ თბილისში ჰყავდა, მერე ქისტაურში ჩაიყვანა, ეგებ ქლეჭით დაავადებულს სოფლის ჰაერმა უშველოსო. მაგრამ უკურნებელმა სენმა თავისი გაიტანა. უზომოდ შეწუხებულ მოხუც პოეტს გარს შემოხვეოდნენ მეგობრები და ანდრიც აქ იყო ამ სამწუხარო დღეს. გულმოკლული მამა და ანდრი, უსიტყვოდ გადახვეულნი, დიდხანს ქვითინებდნენ. ანდრი თან წაჰყვა მეგობარს ქისტაურში. საწყალი ნინო ქისტაურის „ვეელაწმინდის“ ეკლესიაში მიაბარეს მიწას. რაფიელმა ანდრძი დაწერა, როცა მოკვდებო, ჩემი ქალიშვილის გვერდით დამასაფლავეთო. ქირშიც და ლზინშიც მეგობარს გვერდიდან არასოდეს მოსცილ-

ბია ანდრი, მაგრამ ასევე დასრულდა მისი ცემული არავის ენახა. 1897 წელს რაფიელს მეუღლე რომ გარდაეცვალა, ანდრი თბილისში არ ყოფილა. ახლა კი, ასე ბეჩავდ რომ ხედავდა პოეტს, გული უკვდებოდა. სიბერეში ორი დიდი ტკივილი — მეუღლისა და ქალიშვილის გარდაცვალება, მძიმე უბედურებად დაატყდა პოეტს.

ხუთი ქალიშვილი ჰყავდა რაფიელს, მაგრამ ნინო განსაკუთრებით უყვარდა, ალბათ იმიტომ, რომ ტუბერკულოზით დაავადებული, მეტისმეტად მგრძნობიარე იყო. უყვარდა და არც დაუხოგავს რამე მისი გადარჩენისათვის. დიდმა უბედურებამ — შვილის სიკვდილმა გატეხა ისედაც მოხუცი პოეტი. 1896 წელს რაფიელ ერისთავი პენსიაზე გავიდა. ამის შემდეგ მას ხან თელავში ვხვდავთ, ხან ქისტაურში, ხანაც თბილისში — ქალიშვილებთან...

1899 წლის დეკემბერში მსოკიან მგოსანს ხელი დარია ავადმყოფობამ. თელავში, სიძის სახლში იწვა და ქალიშვილები, სიძეები, შვილიშვილები ადგნენ თავზე. ცნობილი ექიმი ღიმიტრი ახვლედიანი, შინაურები და ახლობლები თავს არ ზოგავდნენ, ოღონდ როგორმე მოემკობინებინათ ერის სათაყვანებელი პოეტი. მართლაც 20 დეკემბერს მოიხედა ავადმყოფმა. გაიხარეს ოჯახის წევრებმა. ექიმი ახვლედიანი კვლავ თავზე ადგა მომკობინებულ ავადმყოფს, სასთუმალთან ეჭდა და სახალისო ამბებით ართობდა. ერთ დღეს რაფიელის იუბილეც მოიგონეს.

— თქვენი იუბილე ნამდვილად ზეცის კარის გაღებას ჰკავდა. ქართველმა ხალხმა საწაადელს მიაღწია... ეს იუბილე კი არა, ეროვნული დღეობა იყო.

შესცქეროდა ავადმყოფობისაგან ჯანღონეგამოღებული პოეტი თავის ექიმს და სახეზე სიხარულის ღიმილი ეფინებოდა. შეატყო ეს ექიმმა და უფრო გახალისდა საუბარში:

— ბატონო რაფიელ! თქვენმა იუბილემ მთელი საქართველოს ფეხზე და-

ყენა და თბილისს შეკრება, მაგრამ ყველაზე უფრო ლამაზნი მიიწვი თქვენებურები იყვნენ, ფშავ-ხევსურნი, ტანისამოსზე ჭაჭვ-ჭაჭვან აბჯარასხმულნი. თქვენი სათბილევო სავარძლის უკან გაწვრთნილი ჭარისკაცებივით ჩანდებოდნენ... მშვენიერი სიტყვები იფრქვეოდა, მაგრამ ის სიტყვა, მოხუცებულმა ხევსურმა რომ წარმოთქვა, სულ სხვა იყო. ის მართლაც სალი კლდეებისა და მფების ძახილი იყო. — თქვა ექიმმა და სახეზე შეაჩერდა რაფიელს. ავადმყოფს ზეაზიოდა წარბები და გაღიმებული თვალებიდან ცრემლები მოჟონავდა. აღვლევდა რომ შეატყო, ექიმმა საუბარი სხვა საგანზე გადაიტანა:

— აბა ერთხელ კიდევ უნდა გაგსინჯოთ, ბატონო რაფიელ.

ჯერ მიჯისცემა დაუთვალა, შემდეგ გულს მოუსმინა. დიდხანს სინჯავდა მოხუცს სახელგანთქმული ექიმი, სინჯავდა და თან ეფერებოდა.

— შემოდია მოგილოცოთ გამოჯანმრთლება. — გაახარა ექიმმა ავადმყოფი — ახლა კი ნამდვილად არა მიჭეს უფლება დავეშალო ახლობლებს თქვენი ნახვა, თქვენთან საუბარი...

იმ დღეს, 24 დეკემბერს, ექიმი ახვლედიანი ისევ სასთუმალთან უჯდა ავადმყოფს და ისევ ძველ ამბებს იგონებდნენ. ბუხარში ცეცხლი გუზგუზებდა, გარეთ კი თოვდა, თელავი თოვლით იყო დაფარული. მთები და გორაკები თეთრ სუღარაში გახვეულიყო. კახიძის სახლის აივანიდან ხელისგულივით მოჩანდა მთელი თელავი. ქრისტეს შობის აღსანიშნავი ფაცი-ფუცი ჰქონდათ თელაველებს. ქალაქი პატარა იყო, მაგრამ სულ ერთი საუკუნის წინათ მეფე ერეკლეს სატახტო ქალაქად იწოდებოდა.

კახიძის ბინა მეფე ერეკლეს სასახლეს პირისპირ შეჰყურებს. სასახლის თავიდან ბოლქვეზად ამოდის კვამლი და რძისფერი ზეცისკენ მიიწევს. მთელი ქალაქი ზამთრის მღუმარებაში ჩაძირულია. გარეთ ისევ თოვს, შინ ბუ-

ხარი ღვივის და ოთახებში სასიამოვნო სითბო დგას. ქალაქის საზღვრის მსაზღვრისა და ქუჩებში ხალხმრავლობას უყვებობის თოვლი და სუსხი ვერ აწვლავს. რაფიელის სიძესა და ქალიშვილსაც გახტებულნი საშობაო მზადება აქვთ. ოთახებში შვილიშვილების ერთ-ერთი დგას: აი, მოულოდნელად დერეფნის კარზე დააკაკუნეს. კაკუნს ხმაური მოჰყვა. ჯერ სიძე გავიდა, მერე — პალტომოხურული ექიმი. ამასობაში ხუთი ნაბიჯიანი ყმაწვილი ფეხაკრეფით შემოვიდა დერეფანში. ერთ მათგანს ზურგზე აბჯა ჰქონდა გადადებული. დასპინძლებს გაუხარდათ, ალბათ მელილოები ეწვივნენ რაფიელსო. ყმაწვილებმა აღილოს ნაცვლად სიმღერა დაამთავრეს:

სადღე ეშობილვარ, გაეზრილვარ და
მისროლია ისარი,
სად შამაპაბა მეველვის, იმათი კუბოს
ფიცარი...

გასაოცარი გრძნობით, გულიდან ამოტანილი ხმით გალობდნენ. ექიმმა მოიხედა და რას ხედავს: რაფიელი ამდგარა, კარს მოდგომია და ნელა აყოლებს ხმას გუნდის გალობას:

არ გავცლი სალსა კლდეებსა უჯდავებბა
ხეზედა,
არ გავცლი მე ჩემს ხაშობლოს სხვა
ქვეყნის სამთხეზედა...

ნუთუ ეს მოჩვენებაა? თუ ნამდვილად ავადმყოფი ამდგარა და ის მღერის? ამ დროს ქალიშვილიცა და სიძეც მივარდნენ და ხელი შეაშველეს აღზნებულ ავადმყოფს. ექიმიც გონს მოვიდა და, ის იყო რაღაც უნდა ეთქვა, მაგრამ ხმის დაძვრა ვერ მოახერხა. სიმღერას მორჩნენ თუ არა, ერთბაშად შემოცვივდნენ ოთახში მოსწავლეები, ზოგნი დაიოქილნი, ზოგნი ფეხზე დამდგარნი ეხვეოდნენ და ჰკოცნიდნენ მოხუც პოეტს. ამ საოცარი სანახაობით მოხიბლული ექიმი ერთხანს დუმდა, მერე მოკრძალებით მიმართა რაფიელს:

— ბატონო რაფიელ! ნუ გავიწყდებათ, რომ ავად ბრძანდებით, — მერე წელა, ფრთხილად მოახვია ხელი და ქალიშვილისა და სიძის დახმარებით ლოჯინთან მიიყვანა ავადმყოფი... მომღერლებმა ჩურჩხელებით და ხილით საესე აბგა იქვე დადეს და ფეხაკრეფით გავიდნენ ოთახიდან, ისე რომ, მადლობის თქმაც ვერ მოასწრო აცრემლებულმა პოეტმა. იმ საღამოს ცუდად შეიქნა რაფიელი. მთელი ღამე არ მოსცილებიან ექიმმა და ქალიშვილი გათენებოსას ჩაეძინა. კმაყოფილების, ბელნიერების ღიმილი ვადაპფენოდა მოხუცის სახეს. ერთხანს ისევ მოიკეთა პოეტმა.

1901 წლის 17 თებერვალს კვლავ ავად გახდა პოეტი. ისევ თავზე დაადგნენ ახლობლები და ექიმი ახვლედიანი. მაგრამ გამოკეთება არ ეტყობოდა. 19 თებერვალს დილიდანვე კვლავ ცუდად შეიქნა, ძლივს სუნთქავდა. ახლა ექიმსაც შეეშინდა. მოგვიანებით, როცა ავადმყოფს ჩაეძინა, ოჯახის წევრებმა და ექიმმა ფეხაკრეფით დატოვეს საძინებელი ოთახი. ერთი საათის შემდეგ ექიმი შემობრუნდა ოთახში და ნახა, რომ პოეტი რაღაცას ბუტბუტებდა. ლოჯინთან სულ ახლო მივიდა და კარგად გაარჩია სიტყვები: „არ გავცვლი სალსა კლდეებსა...“ განცვიფრებულმა ექიმმა უფრო ახლო მიიტანა ყური ავადმყოფის სახესთან და კვლავ გირკვევით ჩაესმა: „როგორც უფალი, სამშობლოც ერთია ქვეყანაზედა...“

ესა თქვა და მოხუცის ვაბადრულ სახეზე სინათლე და ღიმილი ერთდროულად ჩაქრა... აწრიალდა ექიმი, მაჯა გაუსინჯა, — არ ისინჯებოდა, გულს მოუსმინა, გულისცემაც შეჩერებული იყო, ავადმყოფი აღარ სუნთქავდა...

თელავში, 1901 წლის 19 თებერვალს, ნაშუადღევს, სამ საათსა და 30 წუთზე უშფოთველად და მშვიდად გარდაიცვალა რაფიელ ერისთავი. მისი უკანასკნელი სიტყვები იყო:

„ერთია ქვეყანაზედა...“
„მშინვე დებეშები გავზავნეს თბი-

ლისს ილია ჭავჭავაძის, აკაკი წერეთლისა და ეურნალ-გაზეთების რედაქციების სახელზე...“

20 თებერვალს გაზეთ „ივერიაში“ პირველ გვერდზე გამოქვეყნდა: „ივერიის ღებეშა“ (საკუთარ კორესპონდენტისაგან) ქ. თელავი, 19 თებერვალი, დღეს, ნაშუადღევის 3 საათსა და 30 წუთზე აქ გარდაიცვალა ჩვენი მხცოვანი პოეტი თავადი რაფიელ ერისთავი“.

21 თებერვლის „ივერიის“ პირველ გვერდზე შეავრთია შემოვლებული განცხადება კვლავ იუწყებოდა: „ქართული ეურნალ-გაზეთების რედაქციები იუწყებენ ქართველ საზოგადოებას, რომ დღეს, 21 თებერვალს შუადღის 12 საათზე, ქვეშევთის ეკლესიაში გადახდილი იქნება პანაშვილი თავ. რაფიელ დავითის ძე ერისთავის სულის მოსახსენებლად“.

22 თებერვლის „ივერიაში“ კვლავ პირველ გვერდზე მოათავსა სამგლოვიარო განცხადება.

ქართული, რუსული, სომხური, აზერბაიჯანული პრესა ფართოდ გამოეხმაურა სასიკაძულო მგოსნის გარდაცვალებას. კვირას, 25 თებერვალს გაზეთმა „კვალმა“ და „ივერიაში“ პირველ გვერდებზე კვლავ მოათავსეს სამგლოვიარო განცხადებები. გაზეთი „კვალი“ ნეკროლოგში წერდა: „...ეს იყო სევდის ხმა, რომელმაც დაქვეითინა „მამურალთა კერას“ და მის დაწყვეტილ გულს ჩაეწვეთა მწარე ცრემლად. აღარ გვყავს ის, რომლის კალამიც ნახევარი საუკუნის განმავლობაში ემსახურებოდა ქართულ ლიტერატურას, აღარა გვყავს ჩვენი გლეხთა მგოსანი თავადი რაფიელი! დიან „გლეხთა მგოსანი თავადი“ — იი რა არის ჩვენთვის საგულისხმო და ჩასაფიქრებელი ყოველი მწერალი, გენიოსია იგი თუ საშუალო ნიჭის პატრონი, იმის მიხედვით ფასდება, თუ საით არის მისი გრძნობები მიმართული, რა გაიხადა მან თავის კალმის სათაყვანო საგნად და რას ემსახურება. ამ მხრივ თუ შევხედავთ

აწ განსვენებული თ. რაფიელის მწერლობას, მხოლოდ მაშინ მივხვდებით, რით იყო იგი ჩვენი ერის საყვარელ მწერალთა შორის უსაყვარლესი.

როგორც საზოგადოდ ყველგან, ისე ჩვენშიაც მწერალთა უპირველეს ცხოველ გრძნობას შეადგენდა მამულის სიყვარული. არც თ. რაფიელის გულში იყო ნაკლებად ვალეიძებული ეს გრძნობა. მაგრამ საგულისხმო ის არის, რომ მან ეს სიყვარული მთელი თავისი არსებით გადაიტანა ჩვენი ერის იმ ნაწილზე, რომელსაც დაბალ მუშა ხალხს ვეძახით. მან თავის ჩანჯის პანგები ჩააქსოვა „მამწერალთა“ ბედს და ხალხისათვის კალმით დაევიხატა ის ჭურღმული, რომელიც ჩვენში ჭერ კიდევ არ არის გამოტანილი საეკლესიო სინათლეზე, და რომელიც იმ დრომდის არ გამხდარა უურადღების ღირსი, არც ერთ მის თანამედროვე მასზე უფრო ახალგაზრდა მწერლებისა. და რამდენადაც ქართული მწერლობა ფრთას გაშლის იმ გზაზე, რამდენადაც უფრო ქართველი პროზის შეილი შეიგნებს თავის პიროვნებასა, იმდენად უფრო მოემატება შარავინდები დღეს დაკარგულ ხალხის მგოსნის გვირგვინს, გვირგვინს, რომელიც შეიძლება არ იყოს აღმართული ზეღქმნილ კვარცხლბეკზე, მაგრამ სიყვარულის კონად იგი გაიშლება მამწერალთა გულში და დაუფიქვარ პყრფს მას, ვიდრე არსებობს ქართველი ერი... მხოლოდ ესაა როცა დაცქერით მცხოვანის დიდებულ გვამს ძალაუნებურად გვაგონდება 22 ოქტომბერი 1895 წლისა, როდესაც ქართველმა ერმა გადაიხადა 50 წლის იუბილე თავისი საყვარელი მგოსნისა. ამ დღემ ნათლად დაგვანახა თუ რა დიდია ჩვენის ხალხის გულში ჩასვენებული სიყვარული მგოსნისა, თუ რამდენად აუტოკებია ჩვენი ხალხის გული მგოსნის მადლიან ჩანჯს. დიდება ძლევაშოსილ მცხოვანს თავად-გლეხთა მგოსანს, დიდება და საუკუნო ძეგლი ხალხის გულში... დღეს 25 თებერვალს კახეთში, ს. ქისტაურში მიწას მიაბარებენ ჩვენი მცო-

ვანი პოეტის რაფიელ ერისთავის გვამს. განსვენებულს ანდერძი დაუტოვებია, რომ იგი დაასაფლავონ თავის სამშობლო სოფელ ქისტაურში. თბილისის ქართულ ჟურნალ-გაზეთებისა და სხვა დაწესებულებათა წარმომადგენელთა გადაუწყვეტით, ის ფული, რომელიც უნდა დახარჯულიყო განსვენებულის თ. რაფიელ ერისთავის გვირგვინებში, მოხმარდეს რამე სამადლო საქმეს პოეტის სახელის საუკუნო სახსენებლად“.

„კვალში“ დაბეჭდილია იროდიონ ევლიშვილის ლექსი „რაფიელ ერისთავს“:

ჩანჯათ ხმარობდა ხალხს ველს,
სიძებოთ — მამწერალთ ცრემლებსა,
არწივის ფრთები მთავრო
სამშობლოს „სახლი კლდეზა“.
ის არ მომკვდარა... უკვდავად
ჩაიდა ხალხისა უბეში,
მარად იმისთვის მუერალი,
მისთვის უკვდავ ნეგში.
ის არ მომკვდარა... არ კვდება
ჩანჯი მამწერალთა კრახვი
ის აღიშართა გვირგვინით
სამშობლოს მთების მწვერვალზე!

გაზეთებში — „ივერიამ“ და „კვალში“ უამრავი სამძიძრის დეპეშა დაბეჭდეს. ისინი მიღებული იყო ქუთაისიდან, კავკასიიდან, სოხუმიდან, ნუხიდან, ცხინვალიდან, ბათუმიდან, ოხუტრკეთიდან, ახალსენაკიდან, განჯიდან, ბაქოდან, ზესტაფონიდან, სამტრედიიდან, სიღნაღიდან, აბაშიდან... ამ აღგილებში სამგლოვიარო პანაშვიდებიც გადაიხადეს. აი, ერთ-ერთი სამგლოვიარო დეპეშა: „გულის სიღრმემდის მისაწვდენმა დიდმა სამწუხარო ამბავმა ჩვენი სასიქადულო და მცოვანი მგოსნის თ. რ. ერისთავის გარდაცვალებისამ გამოუთქმელი მწუხარება მოგვავყენა. ვაფრქვევთ რა ცხარე ცრემლებს. ჩვენს მწუხარებას ვუერთებთ მთელს საქართველოს მწუხარებას. ზუგდიდელები“.

„ივერიისა“ და „კვალის“ კორესპონენტები წერდნენ: „დარწმუნებით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ იმდენი ხალხი, რამდენიც თ. რ. ერისთავის დაკრძალ-

ვაზე შეიკრიბა, არა თუ თელავს, ბევრ სხვა ქალაქსაც არ უნახვს.

ის ოთახი, სადაც ესვენა მოცვალებული, თელაველ ქალებს მთლად ძაძით შეემოსათ. კუბო ძაძით შემოსილ ტახტზე ესვენა, ბალდახინი დაფნის შტოებითა და ყვავილებით მოერთოთ. იგი სიმალლით ერთი საყენი იყო. ყოველ კუთხიდან წყვილ-წყვილად ჩამოშვებული იყო თეთრი ლენტები. ლენტებზე წარწერები იყო: „მოზარდ ყრმათა გუნდი ქვეთინებს, ჩვენო ამზრდელი მამაო“. „მოდით და იხილეთ სიკვდილი საზოგადო მოღვაწისა, რომელიც გარდაიქცევის სიცოცხლედ“. „...შენ ხარ მოძღვარი, რომელმაც პატივი დასდევ მშრომელთა მარჯვენას“.

ცხედარი 25 თებერვალს დილით გამოასვენეს და გალობითა და მუსიკით მიასვენეს ტაძარში. პროცესიას ოცდამეორი სხვადასხვა დეპუტაცია მიუძღოდა გვირგვინებით. მთელი გზა ყვავილებითა და დაფნით იყო მოფენილი. ორი გუნდი გალობდა — სასულიერო და სამრევლო სკოლებისა. წირვაზე სიტყვა წარმოთქვა ვასილ ბარნოვი. სამ საათზე ცხედარი ტაძრიდან გამოასვენეს და ეზოში დაასვენეს. ისევ სიტყვები, მიძღვნილი ლექსები... მეტად მგრძნობიარე სიტყვა წარმოთქვა წინანდლელმა გლეხმა სიმონ ქიორელმა. ორ საათზე პროცესია დაიძრა ტაძრის ეზოდან, გავიდა გალავნიდან აღმოსავლეთის კარით, შემოუარა ბაღს, გაიარა ძველი ქალაქის ზემო ქუჩა და გაემართა სოფელ ვარდისუბნისკენ. პროცესია ვერსნახევარზე იყო გაქიმული. აუარებელ ხალხში მრავალი ცხენოსანი იყო. კუბო კაცებს მიჰქონდათ, კუბოს თავი კი — თელაველ ქალიშვილებს. ოთხ საათზე პროცესიამ ვარდისუბნის წმინდა გიორგის ეკლესიამდე მიაღწია და იქ შეჩერდა.

რაფიელ ერისთავის ცხედარი ეკლესიაში შეასვენეს, ბალდახინი ეკლესიის კარების წინ დადგეს და დარაჯები დაუყენეს, რომლებსაც თავადი ზ. ერისთავი ხელმძღვანელობდა. ამ ზღვა ხალ-

ხის მოძრაობის დროს ^{საქართველო} ~~საქართველო~~ სოფლიად არ დარღვეულა. ეს არც არის გასაკვირი: ქართული. რუსი, სომეხი, პოლონელი, ფრანგი... წარჩინებულნი, ხელოსანი, გუთნისდგა, მეცხვარე, მოხუცებული თუ ახალგაზრდა, ბავშვი თუ ქალი — ყველა ერთი და იმავე აზრით იყო გამსჭვალული: პატივი ეცათ დიდი მამულიშვილისათვის და დაეცვათ წესიერება.

26 თებერვალს დილის 10 საათზე, ვარდისუბნის ეკლესიასთან აუარებელი ხალხი მოგროვდა. იქვე იყვნენ ქირისუფალნი და კომიტეტის წევრები. ბალდახინი სამგლოვიარო ეტლზე მოათავსეს. თერთმეტ საათზე მეორე პანაშვიდი გადაიხადეს და პროცესია დაიძრა რუისპირისაკენ. რუისპირს ცხედარს დაუხედნენ სოფლის მეცხოვრებნი, თავადნი და გლეხნი. ისინი შემოუერთდნენ პროცესიას და გასწიეს სოფელ იყალითსაკენ, სადაც იყალითელთა საზოგადოება შემოუერთდა. პირველი დღე უფრო კახეთის ინტელიგენციისა, მოხელეების და მოსწავლეების დღე იყო, მეორე დღე კი გლეხკაცობის დღედ გადაიქცა. ვარდისუბნის ეკლესიიდან დაწყებული ს. ქისტაურამდე მთელი ეს პროცესია საუცხოო სანახავი იყო. ორივე დღეს მშვენიერი დარიღვა. ცხელოდა, მაგრამ ჩრდილოეთის საამო ნიავი აგრილებდა ქუდმოხდილთა მზისგან გახურებულ შუბლს. ქისტაურის საზღვარზე პროცესიას ამ სოფლის მეცხოვრებნი დახედნენ. მთელმა ხალხმა დაიწყო სასიქადულო მგოსნის ცხედრის წინაშე და დაიწყო ზარით ტირილი. მოთქვამდა ერთი შოსანი, შუა ხნის დედაკაცი, სხვები კი ბანს ეუბნებოდნენ. ასე მოასვენეს განსვენებული სოფელ ქისტაურს. აქ მეორე ხნით შეასვენეს იმ ოთახში, რომელში ყოფნაც უყვარდა პოეტს. პრესა იუწყებოდა: „მთელს ოც ვერსზე რაფიელ ერისთავი ხალხმა ხელით ატარა და არცერთ მათგანს დაღლილობა არ დაუჩივლია. თელავიდან წამოსულმა პატივისმცემლებმა მომეტებული გზა ქვე-

ითად გამოიარეს, თუმცა მათი ეტლები ცარიელები მოდიოდა. თუმცა სამუშაო დღე იყო, კახიძის სახლიდან დაწყებული ქისტაურამდე. კახეთის გლეხობა ათასობით ეგებებოდა. თბილისიდან ჩამოსულმა მოქანდაკემ, ბატონმა იაკობ ნიკოლაძემ განსვენებულის სახის ნიღაბი აიღო. ამის შემდეგ ოთხ საათზე დასვენეს მთაზე, სადაც რაფიელის მამა-პაპის კუბოს ფიციარი მოიპოვება. ის ადგილი, სადაც რაფიელი დაასაფლავეს, ციგვომბორის ერთ საშუალო მთის ფერდზე მდებარეობს... ამ ადგილს არის წიფლის, მუხის და კაკლის ხეები. ტყეში აყვავებულია, ია და სხვა მრავალფერი ყვავილები. ტყით შემოსილ მთის წვერზე მოჩანს ძველი ნანგრევები. აი ამ ადგილს მიაბარეს დიდებულ მსცოვანი პოეტის ნეშტი“...

რაფიელ ერისთავის გარდაცვალებისა და დაკრძალვის გამო მთელი ათი დღე იბეჭდებოდა გაზეთებში წერილები, ლექსები, ცნობები... აი ერთი ცნობა: „ქაშვეთის წმინდა გიორგის ეკლესიაში გადაიხადეს წირვა და პანაშვიდი. ეკლესია, აგრეთვე მისი ეზო და ქუჩა ეკლესიის წინ ხალხით იყო სავსე. ოფიციალურ პირთა გარდა აქ იყვნენ ხელოსნები, მუშები, მსახიობები და ჟურნალ-გაზეთების წარმომადგენლები, მოსწავლეები, დებუტაციები, აქვე იყვნენ ილია ჭავჭავაძე, აკაკი წერეთელი, იაკობ გოგებაშვილი, ნიკო ნიკოლაძე, ეკატერინე გაბაშვილი, ანტონ ფურცელაძე და სხვანი“...

და ბოლოს, მაინც წინანდელი გლეხის, სიმონ ჭიორელის სიტყვები გვინდა გავიხსენოთ:

„დიდი და ქებულია შენი ღვთიური ნიჭი, განთქმულია შენი სახელი ჩვენს სამშობლოში, მაგრამ თუ ჩვენ გაფასებთ და პატრეს გცემთ, უფრო მეტად, ბევრად უფრო მეტად ძვირფასი ხართ ჩვენთვის, გლეხჯაყებისათვის, როგორც მუშაყი და მებრძოლი, რომელსაც შეგნებული გქონდა ადამიანის მოვალეობა და არ შეუშინდი იმას, ვისთანაც შენისხლხორცებელი იყავი. მაგრამ ჩვენი ჩამოპაველობა, ცხადია, უფრო კარგად დაგაფასებს და მოვა დრო, როცა სიტყვები „გლეხაკი“ და „წოდებრივი განსხვავება“ ძველის კუთვნილება გახდება. მაშინ ყველა ქართველი იტყვის, რაფიელ ერისთავი სამშობლო ქვეყნის ღირსეული შვილი გამოდგაო“.

მინაწერი: წინანდელი ნე-უ ჭიორელის წინასწარმეტყველება ისტორიამ გაამართლა. ხალხის ოცნება აღსრულდა: მოვიდა „ის სხვა დრო“, სხვა თაობა, რევოლუციურმა საქართველომ შეითვისა და შეიყვარა რაფიელ ერისთავის პოეზია. დაიბეჭდა და გამოიცა მთელი მისი ლიტერატურული მემკვიდრეობა. პოეტის მამა-პაპათა სოფელში — ქისტაურში რაფიელ ერისთავის სახლმუზეუმში გაიხსნა, პოეტის ნეშტი ქისტაურიდან თელავში გადმოასვენეს და ერეკლე მეფის სასახლის წინ, მოედანზე დაკრძალეს, თბილისში კი ძველი აუგეს, რომლის კვარცხლბეკზე სასოებით ამოკვეთეს:

სამშობლო, დედის ძეძვი
 ან გაიცვლების სხვაზედა,
 ორივე ტკბილია, ძვირილი,
 მარჩვენის ორთავ თვალზედა,
 როგორც უფლი, სამშობლოც
 ერთა ძვეანაზღა...

ნიკო კაცხოველი

კიდევაც დაიზრდაცინა...

მოთხრობა

• • •

სამზრეთ საქართველოს მთიანეთს ერთი თავისებურება სჭირს დღესაც და სჭირდა წარსულშიაც. ავი ვახუშტიც ასე აღწერს:

„ხოლო ესე თრიალეთს არს ზაფხული ფრიად მშვენიერი, ბალახოვანი, ყვავილოვანი წყაროვანი...

...ვენახი, ხილიანი და მტილოვანი ირარაი არს აქა, და მთის ხილნი მრავალნი. ტბილს მოიტანენ ბარიადი, ჩაახაშენ აქა და დადგების ღვინო კეთილი და გემოიანი“...

ისე, როგორც მთიულეთში. ამავე დროს აქ, გომარეთის ვაკეზე შეიძლება მრავალი ხილეულის გაშენება: ვაშლის, მსხლის, ბლის, ქლიაების ტყეშებისა და სხვათა.

რასაკვირველია, უხილოდ მაინც არ არებოდნენ. ძირს, ქვიის ნაბირებზე, განსაკუთრებით, ღმანისელები ვარდისუბნელები, ყალამშიელები ამეხებდნენ ბაღ-ბოსტანებს და ყოველი გოჭი მიწისა გამოყენებული იყო. ყორზე ამგებელი იყო გოგრა; ყორის ძირში ჩარიგებული — ჭაჭურის დამასხი, ქლიავი. მათ ქვეშ ჯოჯოლი, დონდონო, თვით ბაღ-ბოსტანში იყო ატამი ვაზი, ბოს-

გაგრძელება: იხ. „მნათობი“, № 10.

ტნეული და სხვა. ეს იყო ბალი თოხხუთ სართულიანი. ისე როგორც არაგვის ხეობაზე, ესაა ბრძნული გამოყენება ბუნებრივი საწარმო ძალებისა.

გივი მთელი ამ ხნის განმავლობაში არ ჩანდა. უცბად გამოცხადდა, გაწითლებული იყო.

— ჯიშთა გამოცდის სადგურზე ვიყავ. თქვენ რომ ჩამოგრჩით, აგრონომი შეშხედა. სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტში ერთად ვიყავით. აქ ეს სადგური თხეთმეტი წლის წინათ დაარსებულა. იცდება მრავალი ხილი. 50 ჯიშის ვაშლი ცხრა ჰექტარზეა დარგული, თოხ ჰექტარზე მეტი უჭირავს 28 ჯიშის მსხალს. ორ ჰექტარნახევარი 16 ჯიშის ქლიავს... სამწუხარო ისაა რომ აქ მინდვრის მცენარეები არ იცლება, არც ბოსტნის, თქვენ კი ასეთ მნიშვნელოვანად მიგაჩნიათ ცერცოვანები.

— აგრონომმა გათხოვათ მობრძანდით, გვიჩახულებოთ.

— ფარავანს რომ მოივლით. მაშინ ენახოთ.

— ჯერ გასამრავლებლად გაიცეს რამე?

— ჯერ არა. მაგრამ სამიოდე წლის შემდეგ შესაძლებელი გახდება ზოგიერთი ჯიში გავამრავლოთ.

— ეს დიდი სიკეთეა, — სთქვა მინდიამ, — ხუმრობა ხომ არ არის, თითქმის ას ორმოცდაათი მცენარე იცდება.

როგორც უკვე ვიცით, ვახუშტი ბატონიშვილის დროს გომარეთი იყო „ღაბა, ვითარცა მცირე ქალაქი“. ძველთაგანვე იგი მნიშვნელოვანი პუნქტი ყოფილა.

გომარეთს ქართველი მოწინავე ინტელიგენცია თავიდანვე აქცევდა ყურადღებას. ქართველთა შორის წერაკიძის გამაგრებულმა საზოგადოებამ 1888 წელს გომარეთში გახსნა სკოლა, სადაც მასწავლებლობდა ერთი პირველი ქართველი ხალხსაწინაგანი — ზაქარია გულისაშვილი, რომელმაც დაგვიტოვა თრიალეთის შესანიშნავი აღწერილობა. 1935 წელს საშუალო სკოლად გადაკეთდა და პირველი გამოშვება 1938 წელს იყო. ამჟამად ამ სკოლის დირექტორად უკვე ოცდახუთი წელია მუშაობს გომარელივე, რესპუბლიკის დამსახურებული მასწავლებელი ვასილ მუჭირიშვილი. ამჟამად გომარეთის სკოლაში სწავლობს ხუთასზე მეტი ახალგაზრდა.

თუ... გომარეთში უმაღლეს სწავლებლებელი ორმოცი კაცო მუშაობს.

თიბილისში ჩასახლებულნი გომარელები მუშაობენ ფაბრიკა-ქარხნებში და სხვა სამრეწველო დაწესებულებებში. მშენებლობის ბრიგადირმა ვალერიან კელიძემ ასახელა თავის სოფელი. მას მიენიჭა სოციალისტური შრომის გმირის წოდება და გადაეცა ლენინის ორდენი და ოქროს ვარსკვლავი.

1975 წლის თებერვალში გომარეთისა, მამულისა და სარკინეთის კოლმეურნეობათა ბაზაზე შეიქმნა მესაქონლეობისა და მემინდვრების საბჭოთა მეურნეობა, რომელსაც სათავეში ჩაუდგა სამამულო ომის მონაწილე, კოლმეურნეობის ყოფილი თავმჯდომარე აგრონომი ვასილ კელიძე, რომელიც გომარეთშია დაბადებული და გაზრდილია.

1975 წელს მარტო დამატებითი ახალგაზრდების სახით მიიღეს ბაბაღე მა-

ხარაშვილი 5614 კილოგრამი მარტო-ფილი, თამარ მახარაშვილი 4870 კილოგრამი შარშანდელი წელი ბარაქიანი გამოდგა კოლმეურნეთა გამრჩე მარჯვენის გამო ბევრმა კოლმეურნემ კარგი გასამრჩელო მიიღო. მაგალითად გიორგი ბარბაქაძემ მიიღო ოთხი მანეთი ფულად და 5328 კილოგრამი მარცვილი, საბა ირემიძემ (მეცხვარემ) ათასი მანეთი ფულადი და 6184 კილოგრამი მარცვლუელი, ასევე შალალო ვასამრჩელო მიიღო ვანო თეთრაძემ და სხვა მრავალმა.

გომარელები ძველთაგანვე გამრჩემშრომელი ხალხი იყო, გარდა ძირითადი საქმიანობისა (ხენა-თესვისა და მესაქონლეობისა) დამხმარე, სხვა საქმიანობაც. ეხერხებოდათ განსაკუთრებით. ხეზე მუშაობა. ვასილ მუჭირიშვილის მიერ შეკრებილი ცნობების მიხედვით, ხეზე მუშაობა მურჯინელებს ეხერხებოდათ. „ზალიკა დედამისი ისე დაჯანმრთდა, რომ თვალი ზედ დაგრჩებოდა“. ყველაზე უკეთეს გუთანს თედო თეთრაძე აყვებდა. კარგ კოკა-კუტლებს აბელ აფაქიძე და გიგა სიხიშვილი თლიდნენ. აყვებდნენ სუფრაზე სანოვავის მისართმევად ხონია-ტაბაყებს. ვარცლებს, ჩამებს და სხვა ჭურჭლეულობას.

ჭურჭელს სხვადასხვა ხისგან აყვებდნენ: ვარცლს — ნეკერჩხლისაგან, როდინს — კონლისა და პანტისაგან, საღვებელს — ცაცხვისაგან, კოვზებს — შინდისაგან. ქალები ხელმარჯენი იყვნენ ქარგვა-ქსოვაში. ქსოვდნენ ხალიჩებს, ფარდაებს, ყაბალახებს, ჭრელ-ჭრელ წინდებს. ამ ხელოსნობის განვითარებას ხელს უწყობდა გრძელი ზამთარიც. აქ ხომ ზამთარი დიდი იცის.

ხშირად ვიხივთ ურბანიზაციამ — სოფელი დაეცარიელა. რად დაეცარიელა? მექანიზაციამ მუშახელი გამოანთავისუფლა. საჭიროა მისი დასაქმება. გომარეთში შეიძლება ისეთი ქარხნის შექმნა, სადაც მოქსოვენ ხალიჩებს, ფარდაებს, ყაბალახებს. ქართულ ქ-

დებს და ა. შ. შეიძლება მეორე სახე-
ლოსნოც შეიქმნას. ხის დამშუშავებე-
ლი; ხის ჯამჭურჭელი, საუკეთესო სუ-
ვენირი იქნება. აქვეა სხვა სოფლებიც-
ახა, ველის პირი, პატარა გომარეთი,
რომლებიც ამ საქმეში ხალხით ჩა-
ებმებიან.

სასაფლაოს ქვებზეც სწორედ ეს
ხელობანია ასახული.

ჩვენი ყოველი სოფლის შესახებ
დაუსრულებლივ შეიძლება საგულის-
ხმო ამბების მოყოლა და მით უმეტეს
გომარეთზე.

კარგად მოსალამოვებული იყო, რო-
დესაც ჩვენმა მგზავრებმა თქვეს: „ჩი-
ტმაც იცის თავის ბუდეო“ და დაადგ-
ნენ თავის გზას.

სადღაა მარადი თოვლი...

გომარეთიდან მობრუნებულები მე-
ორე დღეს მანუღლას მინდვრებზე და
მდელოებზე წავიდნენ, ორ ჯგუფად
გაიყვენენ; ერთთან საუფროსოდ მინდია
იყო. მეორესთან — გიორგი. ლეკვან-
თემების გავრცელების და მის მიერ
მოყენებული ზარალის დასადგენად
კიდევ ერთი საბუთი იყო საჭირო: ბა-
ლახნარში რა მონაწილეობას იღებდა
და რას იწონიდა იგი სხვებთან შე-
დარებით.

ერთმა ჯგუფმა ორმოხანის მდელო-
ებზე აიღო სინჯი. ამისთვის ორივე
ჯგუფს ჰქონდა ხის ჩარჩო. რომელიც
მიწაზე დავდებისას ჩარჩოს შიგნით
ზუსტად ერთ კვადრატულ მეტრს გა-
ზოიყოფდა. შეიძლებოდა მეტრის მე-
ოთხედის აღებაც. ამისათვის კვადრა-
ტის ოთხივე მხარე ნახევარი მეტრი
უნდა ყოფილიყო. მაგრამ პირველი
ამჯობინეს, რადგან, ცდომილება ასეთ
დიდ ჩარჩოს ნიმუშში უფრო ნაკლები
იქნებოდა.

მეორე ჯგუფი, გიორგის ხელმძღვა-
ნელობით, კი უწინგანასიებულ ძველ
სათიბ-სამოვრებისაკენ წავიდა.

მინდიას ჯგუფის მონაწილემ ერეკ-
ლემ თავისი კვადრატი დაავდო მდე-
ლოს იმ ნაწილში, სადაც გვირილა შე-

დარებით თანაბრად იყო გავრცელებუ-
ლი. ჩარჩოს შიგნით ბალახი, გვი-
ქარდიო, დაახლოებით იმ სიმაღლეზე,
რა სიმაღლეზეც ცელი იღებს, ანაჰერი
მთლიანად აიღეს, ძირს არც ერთი
არ დაუტოვებიათ. ამ მდელოზე კიდევ
გამოყვეს ორი კვადრატული მეტრი,
სინჯი იქაც აიღეს.

შემდეგ სხვა მდელოზე გადინაც-
ლეს, სამხრეთის ფერდობზე, და იქაც
სამი სინჯი აიღეს. ჩრდილოეთის ფერ-
დობზეც — სამი სინჯი.

— ხალხო! მოდიოთ აქ. ეს რა-
ღაა? — და ლელამ მიუთითა ბალახნა-
რში, სრულიად ტიტველ ადგილზე,
რომელიც ორი-სამი ტაშის დადგა
იყო.

— რად მიაქციე ყურადღება, ლე-
ლა?

— იმიტომ, რომ ეგეთი შიშველი
ადგილი რამდენიმე ვნახე.

— აბა უცქირეთ რა არის! — და
მინდიამ ბარეულა გამოართვა ერეკ-
ლეს. დაჰკრა და ამოაბრუნა. ამოაბრუ-
ნა და დაინდა ატრებელი პაწაწინა
ბოსტანა.

— აი დიდიც, ბოსტანა ანუ მახრა
მდელოების საკმაო დიდი მეტრია.
ბალახის ფესვებს სჭირს და მცენარეს
ამბობს. ზოგიერთ სათიბზე იტყა მო-
დებული, რომ ბალახისა 10-20 პრო-
ცენტი მისგან იღუპება.

ბოსტანა მიწაში მცხოვრები მწერია.
ტრიკინის ერთ-ერთ ჯგუფს მიეკუთვნე-
ნება, წინა ფეხები მოხრელებია. მიწა-
ში აკეთებს ზერელებს, ბუდეებს. ბუ-
დეში დებს აუარებელ კვერცხს, რომ-
ლიდანაც იჩეკება მატლები და ვითარ-
დებიან მთელი წლის განმავლობაში.
იკვებებიან მცენარის ღეროთი, ფეს-
ვით. სხვა მწერის მატლებით, ჭიკვე-
ლებით. იგი დიდი მავნებელია ტყეშიც,
ბოსტანშიც, სათიბებშიც და მინდორ-
შიც.

— ეს მატლებია ხომ? ძალიან წააგო-
ვენ დიდ ბოსტანს.

კარგად გასინჯეს.

— მომეცით ესლა ეს ბარულა მე. —

გამოაცხადა ლელამ და სადაც მელოტი ადგილი ნახა, ამოაბრუნა. ერთ საათში ორმოცამდე ბოსტანას ბუდე იპოვნა და მოსპო.

— ორმოცი ბუდე მოესპე, — გამოუცხადა მინდიას რომელიც ახალ კვადრატს იღებდა.

— შენ აქაურ კოლმეურნეობას უნდა მივამავრო.

— რატომ არ, ავუხსნათ მართლაც აქაურ პიონერებს, ვასწავლოთ...

— ძალიან კარგი იქნება და ეგ ამბავი შენ და ვახტანგმა იკისრეთ.

ასე გადაწყვიტეს და ლელამ შემდეგში ეს პირობა შეასრულა.

ბარათა ისევ ერეკლეს გადასცა და საერთო მუშაობაში ჩაერთო.

— ავიღოთ კიდევ? — შეეკითხა ლელა მინდიას.

— ალებით შეიძლება ავიღოთ, მაგრამ გარჩევას ვერ მოვასწრებთ. სხვალაც ამ თვისაა.

ყოველი კვადრატის ბაღე ცალკე იყო შეხვეული და სახლში რომ დაბრუნდნენ, მაშინვე შეუდგნენ მუშაობას.

გახსნეს ყველა შეკრა და ცალ-ცალკე გაშალეს: შემდეგ ჯერ ერთი კვადრატის ბაღის ფრაქციებად დანაწილება დაიწყეს: ესე იგი, გადაალაგეს „გვირილა“ ცალკე, ცალკე გადააწყეს მარცლოვანები, პარკოსნები, ყველა დანარჩენი ორლებნიანები, შხამიანები და ნაგავი (ნაგავს ეძახიან უდროოდ დამკვნიარ მცენარის ნაწილებს).

ერთ მეტრზე ალებულის გარჩევა, რომ მოათავეს, მინდია დაიწყო ცალ-ცალკე ფრაქციის აწონვა და რვეულში ჩაწერა.

— ლელა შენ ჩადი და დიასახლისს მიეშველე. სადილი დროზე მოასწროს, — დაასაქმა ლელა და მაგიდაზე დადო მეორე კვადრატის ბაღი. ლელამ მალე ამოიბრინა.

— უკვე მზადაა და ჩვენი მგლები არ მოიშვეიან!

მესამე კვადრატი რომ მოათავეს, სწორედ ყველა ჩამოვროვდა კიდევ.

სადილის შემდეგ უხმოდ შეუდგნენ გარჩევა-აწონვას, ფრთხილად გაშალეს გასაშრობად.

ორი დღე იღებდნენ კიდევ ნიმუშებს და საბოლოოდ ოთხ დღეში ორმოცდაათ კვადრატამდე გეარჩიეს. ცოტა გულგამაწვირებელი სამუშაო იყო, მაგრამ მუშაობა მუშაობაა.

მეხუთე თუ შეექვსე დღეს გიორგიმ შეაჯამა სამი-ოთხი დღის ნიმუშე-ვარი და აი რა გამოვიდა: ერთ კვადრატულ მეტრზე იზრდებოდა და იყრ ლეუკანთქემში — 300 გრამი; ნაირ-ნაიახები — 40; მარცლოვანები — 20; პარკოსნები — 11; შხამიანი — 5; ნაგავი — 5; სულ 381 გრამი.

ე. ი. ჰექტარზე ყოფილა 381 გრამი, 10.000 — 381.0000 გრამი ანუ 3,810 კილოგრამი, ანუ 3.81 ტონა; აქედან 3 ტონა ლეუკანთქემშია. დანარჩენი — 810 კილოგრამიდან შხამიანია 50 კილოგრამი, მაგრამ საქმე იმაშია, რომ ლეუკანთქემში იმდენია (75 პროცენტი, რომ ასეთი თივა სრულიად გამოუყენებელია. ეს ანალიზიმ 50 კვადრატის საშუალოა, რომელიც გეარჩიეს. იყო ნაკვეთები, სადაც ლეუკანთქემში ჰექტარზე 5 ტონაც კი იყო. კიანეთის ნიმუშში ხუთ ტონაზე მეტი იყო ერთ ჰექტარზე, თუმცა სხვა ბაღებიც ერთ ტონამდე მოდიოდა. მაგრამ ეს ხომ მხოლოდ 20 პროცენტი.

ერთ დღეს სამუშაოდან აორე დაბრუნდნენ. ჩაალაგეს მცენარეები. ჩასაწერი ჩაწერეს, დაეღეს ნაბდებს ხელი და სოფლის პირას მდებარე გაშალეს, წამოწნენ და თვალები კამკამა ცას მიამყრეს.

მზე შამიანისკენ იყო გადაწვირილი.

ყველა ნებივრობდა. ერეკლეს გაჩადა. ამას კი რალაც აწუხებდა.

— რასა ტოკავ, ბიჭო. არაბული ცხენივითა? — მიმართა მინდია ერეკლეს, რომელსაც ბინოკლი ეჭირა და შამიანს ვასცქეროდა.

— ტოკვით არა ვტოკავ. მაგრამ ვახუშტი რომ ამბობს: „არამედ არს“

მთა ესე მადალი ვრცელი, ჩრდილოდამ
სამხრით და მდებარებს მარადი თო-
ვლით“ აი ივლისისა ჯერ. მას ზაფხული
ჯერ არ მასწურულა და თოვლი კი არ
ნანს.

— ეგ მართალია.

— მაგის მეტს ვერას ამჩნევ?

— „მთასა ამას შამბიანი ეწოდე-
ბის შამბალახ-სიმაღლისაგან, რამე
თუ ცხენოსანი კაცი და რქოსანი ირე-
მი არ გამოჩნდების“.

— მერე? — იკითხა მინდიამ.

— მერე ისა, რომ როგორც შენა
სწერ, შამბ-ბალახი თანაუდროვე მა-
ღალი ბალახეულობაა; ასეთი რამ კი
ნესტიან მხარისთვის არის დამახასი-
ათებელი, ჩვენ რომ შარშანწინ ბახმა-
რო-საყორნეზე ვნახეთ!

— ბივოს! — გაიკვირვა მინდიამ.

— ჰო და. აქ შამბ-ბალახი აღარსად
არის, მშრალი მთის მდელოა, ზოგან
ველის მცენარეც ურევია, ხომ? მა-
შასადამე, სამხრეთ თრიალეთში კლი-
მატი შეცვლილია, არც მარადი თოვ-
ლია და არც ნესტიანი მხარის ბალა-
ხეულობა.

— კარგი კი იქნება გულთოვლის
ბთები მოიჩხრიკოს. არის თოვლი თუ
არა? — გამოთქვა სურვილი ვიორგამ.

— რა იქნება, რომ ეს ხუთნი წაეი-
დეთ და მოვიჩხულოთ.

გამოთქვა ყველას აზრი ვახტანგმა.

— ვინ ხუთნი?

— შალვა, გივი, ერეკლე, ლელა და
მე.

— ეს როგორ მოგივიდა, რომ ლე-
ლაც ჩართე.

— ერთხელ, გახსოვს, არ ჩაერთე და
კინაღამ ვადამასახლა.

ლელა წამოფრინდა და თავში წაუ-
ცაცუნა.

— არ იქნება ურიგო.

ბიჭებმა ერთმანეთს გადახედეს, ასე
სწრაფად დათანხმება გაუკვირდათ,
მეგრამ ლელას საკითხი მაინც ვადასა-
წყვეტად მიაჩნდათ.

— რაჟი წახვალ, სამი-ოთხა დღე
მაინც მოუნდები. ჯავახეთშიც გა-

დიხედეთ, თავთარაგნის ტახტზე მთიწა-
ხულეთ. სოფ. თავთარაგნის მხარეთი
ჩემი მძაკაცია, იმასთან მიდი, დუ-
ხოზორია.

— მართალს ამბობ?

— ერთს კაცს უთხრეს: „შვილი
მოგივლა, თუ სიცრუე გათქმევინო“.
„შვილი მომიკალიო“. უპასუხა. ტყუ-
ილს რად გათქმევინებ?

ითათბირეს და გაპირვეა რომ ხეა-
ლინდელი დღე სამზადისს მოუნ-
დებოდნენ. გულები კარგად გამარ-
თეს. ქადები, ხაქაპურები დააცხვეს,
ლელა დაუსვენებლად ტრიალებდა.

— მოდი, რაჟი ლელა მართლა ასე
შრომობს. ევეც წავიყვანოთ. — სთქვა
სალამოხანს ვახტანგმა.

— შენი გამზრდელი ეშმაკი, ჩემი
გაზრდილია და ტყუილად ნუ იხარჯე-
ბი, — ისე მტკიცედ უპასუხა ლელამ,
რომ ვახტანგს ზალისი დაეკარგა პე-
ჭრობისა.

— ჩემმა დაქვდილმა ჯორმა. პირვე-
ლი წიხლი ისევე მე მკრაო, — ესლა თქვა,
ვითომ ჩემი ნააწაელი ანდ. ზები ისევე
მე დამიბრუნაო, და ერთი ათი-
თხუთმეტი წუთი ხმა აღარ ამოუღია
სანამდე ისევე ლელამ არ გაახალისა.

— რწყილს ნესტარი ჰკრეს და ჰი-
რადაც ეყო და ლბინადაცო. შენ,
რწყილი ხომ არა ხარ?

— კაცო, შენი არ მივივრის, ლელა
გვიმზადებს ყველაფერს და შენ კი ლე-
ლას ეჭიშვები. ხომ იცი, ჯერ არ ვა-
რგა ნავში ჯდომა, მერამე მენავესთან
ჩხუბით...

— აღარ ვიღებ ხმას...

— ჩხუბში ისეთ სიტყვას ნუ იტყ-
ვი, რომ შერიგების დროს შეგრცხვენს

— აბა მოათავეთ! ხვალ უთენია მი-
დიხართ...

— ეხლავე, ეს ჯოხებიც გავმართოთ.

— ჯოხი რაღად ვინდათ?

— ცხერის ფარები დაგვხვდება, სა-
ნამ მწყემსი ვადმოგვეშველება, ხომ
უნდა მოვიგვირიოთ.

— რაღა მე მერგო მოკლე — ჩიოდა
ვახტანგმა.

— ხმალსა რას უშლის სიმოკლე, ფეხი წინ წადვი გასწვდება, — წაუძღვრა ვაგიმ.

ვახტანგს გაეცინა და ჯოხის გვერდით წერაყინაც დადო.

დილით მტრედისფერად იყო ნარიყ-რაყევი, რომ ოთხი ეაყაცი და ლელა შეუდგა შამბიანის მთას. ეს კია მანქანამ უარაბულალამდე მიიყვანა; შამბიანი მაღალი მწვერვალი არ არის. შინა სიმაღლე სულ 2870 მეტრია, მაგრამ მანძილიანია, ფერდო თანდათანობით ეშვება შავი წყაროსკენ. არსად არც ფლოტეებსა კქმნის და არც წმინდა კლდოვანებს. მთელი ფერდო მშვენიერი კარდოვანი მდელითია დაფარული. ხან და ხან მიწიდან ამოსულია ლოდი. მაგრამ უფრო ხშირად მიწის პირად ძვეს. ძირის კალთები, სოფლის აბლო, შემოღობილია კარგად ნაგები ყორით. ყორის ქვა აქვეა აკრეფილი. მაშასადამე, ორი საქმე გაუკეთებიათ. სათიბიც გაუწმენდიათ და ყორეც გაუკეთებიათ, მდელი სათიბად დაუგდიათ.

შემოღობილი საკმაოდ დიდი მინდორია, ბალახი კარგია. კარბობს მარცლოვანები, რომელიც მუხლს ზევით სცემდა. დაფიქრებულში მიდიოდნენ და მეწინავეს, ერეკლეს. ფეხიდან უცხად ორი მწვერი აუფრინდა, ერთი მარცხნივ გაპყვა კურკურით, მეორე მარცხნივ. ერეკლე შეხტა. მაგრამ მალე ჩადგა გული საგულესა, და გულიანად გაეცინა.

მხარმარჯვნივ ხევი ჩადიოდა, რომლის ძირსაც შამბიანის წყალი მიწინაყარებდა. ერთი ორჯერ შეისვენეს, ამ დროს შალვამ შამბიანის წარსულიც უამბო, არა. შამბიანის ამბავი კი არა, მთელი სამხრეთ საქართველოს ზეგნებისა. ამ მხარეშია ჭავჭავთის დიდი ზეგანი, თრიალეთისა და ზურტაყეტი-სა. სამივე ეს ზეგანი ვულკანური წარმოშობისა, სამხრეთ საქართველოს ვულკანებიდან (აბული, თაკვეთილი, აფნაბადა ვოდორები, შამბიანი, ელშიკი და სხვა.) წამოსულ გაშლილ ლა-

ვანე თანდათან წარმოქმნილია და შემდეგში ტყეც, ამ შემდეგში ნაწილი ისტორიულ წარსულშიც ტყით იყო დაფარული.

აქ რომ ტყეები იყო ამის საბუთი ბევრია. ამა გინდეთ სამხრეთით, ტყე პირდაპირ მოსდგომია ამ მხარეს. ტყე ამ მხარეში ზღვის დონიდან 1500-2000 მეტრს სიმაღლემდე გვხვდება. ესე იგი აქაურ დღევანდელ მშრალ მდელის ტყის ზონა უქირავს. ტყის ნაშთები აქ ბევრგანაა, აგერ საფიქლს ხევი მუხნარია, მაღალმთის მუხისაგან შექმნილი, ორთაშუაში რამოდენიმე პანტაღვას. მაშუდლოში პანტებიცა და აღმოსავლეთის მუხაც, აქვეა „არმუდლოც“ — ანუ პანტიანი. გახსოვთ: აბულსამხარზე ტყეც ვნახეთ. ტაძრის წარწერაც, ეს საყდარი ისეთ ტყეში ავაშენეთ, რომ იგი არა ჩანდოა: ნიადგი ტყის დევრადირებული ნიადგია. ბალახებს შორის თითო-ოროლა ტყის ბალახიც შემორჩენილა. კლიმატიც ისეთია, რომ ტყის კლიმატის ნაშთსა ჰგავს თუ ხელოვნურად ხელი არ შეეშალა. ტყე აღდგება, ჭავჭავთში რომ ნახეთ ასეთი ამბავი.

— რამ მოსპო?

— ვაუფრთხილებლობამ. უდიერმა მოპყრობამ, გადაჭარბებულმა ძოვებამ, მრავალ მტერთა შემოსევამ; ჭერ კიდევ ოსმალთა ხელისუფალნი, როდესაც მათ შესხეთ-ჭავახეთი დაიპყრეს. ჭავახეთს ორნაწილად ჰყოფდნენ: „ტყიანი და უტყეო ჭავახეთი“ 1630-1650 წ.) ეხლა მთელი ჭავახეთია უტყეო სამასორმოცდაათი წლის წინათ ჭავახეთის ნახევარზე მეტი ტყიანი ჩანს.

კლიმატიც, როგორც ჩანს, უარესობისაგან შეიცვალა. სწორედ ამიტომაც, რომ მაღალი ბალახეულობა აქ აღარ არის და თოვლის საძებნელად წამოვედით, აქ რომ მარადი თოვლი იყოს, განა შორიდანვე ვერ დავინახავდით? მაღალი ბალახი?

— არის როგორ არ არის. აგერ ნაკადულის პირას ტაშის ოდენა აღდგილი უქირავს.

მართლაც, პატარა ნაკადულის პირას ამოზრდილიყო: ლაშქარა, მთის სოსანი, მზიურა, დიცი, ძირძვენა, მაგრამ ასეთი პაწაწინა ნაკეთებები ამ მხარეს იერს ვერ მისცემდნენ და ვერც „რქიანი ირემი დაიმალება“.

ნელი ნაბიჯით მიდიოდნენ, მთაში სიარულს ნაჩვევნი იყვნენ.

ხუთივე უცბად ერთად შემოტრიალდა, გვეგონებოდათ ვიღაცამ უბრძანაო. თურმე მზის პირველი სხივი ამოიჭრა ლუქუნის მთების გადაღმიდან და გააპო ცის სილაყვარდე, ცოტაც და მზის ყველა სხივი ცას იყო აკრული. ბალახს მოდებულნი ნამი აელვარდა ისე ვითანუკა ბატონიშვილის მზითვეში გატანებული ქუდის თხუთმეტიათასი ხოშორი მარგალიტი.

შამბიანის ხევის პირას აპყვნენ და კლდეში წყარო შენიშნეს, არა კი არ შენიშნეს, თვითონ წყარომ გამოსძახა: „საით მიდინხართ ვერა ხედავთ რა ანკარა ვარო?“

— აი კარგი წყაროც და დროც არის...

— კიდევაც...

— ვისაუზმობთ თორემ რა ყანდის კეთილს მომართმევ, რა ყანდის შაქარს.

— იცი რა გითხრა? თუ ეგრეა, არაფერსაც არ გაქმევ, — შეუტია ლელამ, — მერე არ იცი, როცა გშინა ზაქარია ცივი ჰადიც შაქარია.

— სამი დღე სულ ქადა და ხაჭაპური?

— ბიჭო და ჯერ ხომ არც ვიჭამია, სხვა არა იყვეს რა, ერთმა ქვრივმა დაიჩილა, სიმინდის ფაფამ და ღორის ქონმა ჩემს შვილებს გულსმმარა აუტეხაო. კიდევ გაქვსო? ბეჩავს ისიც გამომელიაო, — აბა ახლა ნახე გულის ძმარაო. — ამასობაში გივიმ სუფრა გაშალა. თითო ჭიქა ყავაც დააყოლეს ხაჭაპურსა და ქადას. შემდეგ ცივი წყაროც დატანეს და კვლავ დაწალაყდნენ.

უნდოდათ ლელასათვის ბარგი შეემსებებქებინათ, მაგრამ შეუტია, „თქვენზე ნაკლები თხა, მგელმა შექამოსო“.

მთის მდებლობე მიდიოდნენ და ახლოს დადგმა უძძიმდათ, მძღვენი თხაღვეუქუნა ყვავილი ხედებოდა წინ. შემონახული საძოვარი იყო. მთავარი ჯოგები ჯერ არყიანზე სძოვდნენ. არყიანის მთაც შამბიანის მთას წააგავს. ეს მწვერვალი შამბიანზე ასი მეტრითაა მაღალი, 1968 მეტრია. ჯერ კიდევ დილა იქნებოდა, როცა შამბიანის მწვერვალზე მოექცნენ. მწვერვალის ძირში ნახვავი თოვლის ნალაგვევი ჩანდა. მის შუანაწილში მიწიდან ამოებეთქა თითო-ოროლა მცენარეს. ნაპირებზე კი ახლად იყო გაშლილი გულწითელა ფურისულა, ფრინტა, ცხენისკბილა ენძელა — თითქოს ამ შუა ზაფხულში გაზაფხული მოუტანიათ და აი აქ შამბიანზე დაუდგიათო. შალვამ ყველა ჩაწერა, აიღო, ავგაში ჩაალაგა. ერეკლეს შენიშვნაზე როცა ჩამოვივლით, მაშინ აიღეო, დინჯად უპასუხა:

— რომ ჩამოვივლით სამი-ოთხი დღე იქნება გავლილი. მაშინ აქ სხვებიც იქნება გაშლილი. პირველად შეხვედრილი უნდა აიღო. ვაითუ შემდეგ ვერც ნახო და სანანებელი გაგიხდეს.

აბგიდან ამოიღო ერთი მცენარე და გაუწოდა.

— თუ მეტყვით რა არის?

— რა არის და იონჯაა!

— იონჯა კია, მაგრამ რით განსხვავდება ქვევით, თბილისის ახლო, რომ იონჯა იზრდება.

— ვერ გეტყვით.

— მართალია, ვერ იტყვით, იმ იონჯის ცერცვი ორჯერაა შემოხვეული სპირალივით, ამისი ცერცვი კი მხოლოდ ხვეულის ნახევარსა ჰქმნის. აი ეს იონჯა ამ მთაში ცვლის ველის იონჯას, სხვა ნიშნებით თითქმის არ განსხვავდება. ჯავახეთში, სხვა იონჯას გიჩვენებთ. ლელავ შენ მომავონე! — და აპყვა მწვერვალისაკენ, მაგრამ ლელას შეძახილმა შეაჩერა.

— ამაზე ხომ არ ბრძანებთ, ბატონო შალვა? — და ყვითელყვავილებს იონჯა გაუწოდა.

— სად ნახე, ლელავ? სწორედ ეგაა

ხედავთ, ესეც იონჯაა, მხოლოდ ოქროსფერყვავილობა, მიწას გართბულობა. ეგ ჭავახური იონჯაა. ამ მხარეში იზრდება მხოლოდ. ჭავახეთში კი უფრო ხშირია: იყო ერთი კიეველი ბოტანიკოსი ბორძილოვსკი ცალფეხა იყო, მარჯვენა ფეხი ძირში ჰქონდა მოჭრილი. ფორანს ჩახსნიდა ხოლმე წინა თვლებს, ზედ დაამაგრებდა ზურგიან სკამს და დადიოდა ამ მთებში. ეგ იონჯა ამ სამოციოდე წლის წინათ აღწერა სწორედ ბორძილოვსკიმ. რახან ევრეა და დამასწარ, საღამოს ტბასთან მომავონე კიდეც ბორძილოვსკი, იმის აწერილ მცენარეს გაჩვენებთ. ისიც ენდებოდა. ცალფეხა იყო, მაგრამ ბევრ ორფეხას ჯობდა.

მარტო ჭავახეთში მეცნიერებისათვის ოცზე მეტი ახალი მცენარე აღწერა. ჭავახური იონჯის გარდა, ჭავახეთის სახელი დაარქვა ერთ ასტრაგალუსს. — გვლერძას, ჭავახური გვლერძა; ერთ ქერიფქლას უწოდა ახალქალაქური ქერიფქლა; უყვარდა მეცნიერება, უყვარდა ბოტანიკა, უყვარდა ჭავახეთი, მინდა კარგად იცნობდა. ბევრ რამეს ისიც ვიამბობთ.

მწვერვალი უკვე ალბური მცენარეებით იყო დაფარული. აქ ჩანდა ძირმავარა ალბური ნაღველა, ალბური ბარბაცა, აჭარული შვრიელა, აქაწურა და სხვა მრავალი.

დაყარეს ზურგჩანთები და ჩამოსხდნენ. მზე მალლიდან დასცქეროდა. ცა იყო უღრუბლო და კამკამა, წინ გადაშლილი იყო ზურტაკეტის ხეობა, გომარეთის ვაკე, მხარმარცხნივ თრიალეთის ზეგანი, მხარმარჯვნივ ლორის ვაკე.

— რამდენი სისხლია აქ დაქვეულის!

— მგონი მტკაველი არაა ისეთი, სადაც არ იყოს დაღვრილი სისხლი.

— შენ, ლელამ და გივიმ მწვერვალის აღმოსავლეთით იარჯთ არყიანის ხეებში მოინახულეთ. — მიმართა შალვამ ერეკლეს, — მე და ვახტანგი შამბიანის წყლის სათავეებს და გულთოვლის მთებს ვნახავთ... ვნახოთ! საათები.

ორია. შეასწორეთ. ექვსჯერ დაეღვრება აქ ვიყვეთ...

ნიკოლოზი თქვა

ყველა თავის საქმეს შეუდგა.

ბევრი იფხოკიალეს, მაგრამ მარადი თოვლი ბერ ნახეს, რა დაგვიარგავს, რას ეძებ? ერეკლე ხევში ორგან კი წააწყდა მიწა გადაყრილ თოვლს, რომლის ქვეშიდან ნაკადული მოწანწყარეზდა, მაგრამ ეს არ იყო მარადი თოვლი? აგვისტომდე ესეც დადნებოდა, ასეთი ნაზვაგი თოვლი ორ ხევში კიდეც იდო, მაგრამ. ისიც ვერ გასძლებდა აგვისტოს ბოლომდე.

— კაცო, მარიაშობისთვის ბოლოს ხომ თოვლი ისედაც მოვა! — შენიშვნა გივიმ.

დრო იყო შეყარისა და ერეკლეს აპყვა შამბიანის სამბრეთის ფერდობს. ის იყო აათავეს აღმართი, რომ მეორე მხრიდან შალვა და ვახტანგიც გამოჩნდნენ.

— რასაკვირველია, არც ჩვენ მხარეზეა „თოვლი მარადი“... ვნახოთ სხვაგანაც. გულთოვლის მთები უფრო გულისანად მოგჩხრიკოთ.

— შამბიანის გადაღმა ვათიოთ და მე. — დაატანა შალვამ.

— საძილე ტომრებში არ შეგვიცია?! წაიხმსეს, კეჩეთის ქედის ქვარის ზეყარისაკენ გადავიდნენ. აქ ძველი გზა გადიოდა. ქვემო ქართლიდან ზურტაკეტს გაივლდა და ფარაენზე ჩადიოდა, — ძველი დროისათვის ეს გზა კარგად მოწყობილი უნდა ყოფილიყო. ქედის აღმოსავლეთით დიდი ქარვასლა იყო. „აქ არს ფუნდუკი, თამარ მეფისგან აღმშენებული ზამთარ მოგზაურთათვის“. ასეთივე ფუნდუკის ნანგრევები სოფელ ფარაენთან.

ირმის ცრემლი

აღზარდ შეილა. მიეც ძალა სულს, შთავიწონებდნენ კაცთა სიყვარულს, მშობას, ერთობას, თავისუფლებას, რომ სიკეთისთვის ვული უთრთოვდეს, რომ მომავლისთვის ბედითაა ბრძოლეს

ღვია

„ამ მთასა შინა არს ირემთა სიმრავლე ჯოგ-ჯოგათ და ხროთ და სხვათა

ნადირთაც, მონადირა მეფემან ვახტანგ, და მოკლა დღესა ერთსა 160..“

— ამ ჭკვიანმა მეფემ ეს როგორ ჩადინა? ან რად უნდოდა? — ვერ მოთმინა ლელამ.

— სწორედ რომ ჭკვიანი იყო და იმან მოაკვლევინა, — უთხრა ერეკლემ.

როდესაც ისვენებდნენ და ღამის სათვეად იყვნენ განწყობილნი, ისევ ლელამ წამოიწყო ეს საუბარი.

— იცით, ბიჭებო, რა ვითხრათ? მე დავწერე ვახტანგ მეექვსის და ვახუშტის ნადირობა. შევაჯერე დოკუმენტებთან. დავწერე ისე, როგორც უნდა უოფილიყო წავიკითხო? — დაიწყო ვახტანგმა.

ერეკლემ შალვას გადახედა.

— მო, წაიკითხოს, — დათანხმდა შალვა. ვახტანგმაც ჩანთიდან ამოიღო რვეული.

„აი, რასაც ხედავთ, ეს ძველი სომხითია, ქვემო ქართლი მეწინავე საღროშო, საორბელიანო და საბარათიანო, ჩვენს უკან კი ჯავახეთია. ვახტანგ მეექვსის დროს ჯავახეთში უკვე თითქმის ასი წელი თურქები ბატონობდნენ. მათ იყლეს და იეპარპყვეს მესხეთ-ჯავახეთთა.“

მოგესხენებათ, მოთარეშე რაზმები მესოზბელ მხარეში ხშირად იჭრებოდნენ. იმ ხანად სამხრეთის საღროშოების გამგებლად ვახტანგის უნიკიერესი შვილი, ვახუშტი იყო. იგი დაბანაყებული იყო ეძანში, უფრო სწორად, თრიალეთის ახალქალაქში. იქ, სადაც ვახუშტის ენითვე რომ ვთქვათ „ქცია... გამოსდის შურაშეთის მთასა... და მარადის დის აღმოსავლეთად და თრიალეთს მოდის მდორედ, ხოლო ეძანს დაბრამდების, და არს იმერ და ამირ კლდე ქარაფი და მაღალი“. მას კარგი შეკრული რაზმი ახლდა თან და შემოკრალ მარბიელს ხშირად ცუდ დღეს აყრიდა“. ამ შესავალის შემდეგ გადაშალა გვერდი და დაიწყო:

— მტერი არა ცხრებოდა და, ცხა-

ლია, ვახუშტის უძნელესად წაწკრივის დაცვა.

„ერთ შვენიერ დღეს მცირე ამალით გამოცხადდა თბილისში. ამაღაში მძასავეით შეზრდილი ნათესავეები და მეგობრები, აბაშიძეებიც იყვნენ, რომელიც ვახუშტის სანადიროდ მოეწვია. ერთი მათგანი, ბრგე და ახოვანი, ვახუშტი ბატონიშვილის სეხნია, ვახუშტი გიორგის-ძე აბაშიძე იყო: ჭამუკნი ურთიერთის ჯობდნენ ჩაცმულობით, იარაღით თუ შეხედულებით.“

სასახლეში ფრიად გაიხარეს. ვანსაკუთრებით ვახარა მეშვიდრემ. ჭკვიანმა და კარვმა ეუკაცეა ბაქარმა, მამამ, ვახტანგ მე-რ, ისე, როგორც ვახუშტი ისიც აღრე ჩაბა საქვეყნო საქმეებში. ბაქარმა მძა და ტოლები რომ დაინახა, ვახარა, ცოტაოდენს ვიშხიარულებთო. თორემ ნომკლა ამდუნმა გარიგება-შერიგებამაო საქმე ის იყო, რომ ვახტანგმა იგი მეფედ აკურთხებინა და საქვეყნო საქმე ბაქარსაც მხრებზე დააწვა.“

მამას, ვახტანგ მე-რს ღრეობისათვის არა სცალოდა, მაგრამ საყვარელი შვილის წვევის გამო და მის მეგობართა პატივსაცემად შინაური პეტრობა მაინც ბრძანა.

— შენ შვილო, შემთხვევით არ მიატოვებდი შენს ეძანს... მიმართა მამამ შვილს, როდესც დაიმარტოხელა.

— რასაკვირველია, ოსმალნი არ ისვენებენ, გავწყლით წელში მათი მარბიელი გუნდების დევნით... მოგესხენებათ, შევარდენის ბუღესთან მტრედი ვერ გაიხარებს.

— შენ შორს იჭერ საქმეს, ეხლა მათთან საომრად წელი არ მოგვდგამს.

— გვადრებთ კოდეც, როცა ჯოხი არ გიჭირავს, მუყუარს ლუქმა გადაუვდეთო.

იქნებ ნადირობა გავმართოთ ქეჩუთის მთებში, საუკეთესო რაზმები წავიყვანოთ, მათი მხირება ამ მთებში ჩახავენ ჩვენს მონადირეთ და შეფიქრიანდებიან.

ვახუშტის თვალუბი ვაუბრწყინდა.

— როდის მამავ, ბატონო?

— დღე-მენჯალე კაცსაო, თოვლი მოუვა კარსაო, — უთხრა მამამ და ვაუჭღვა დარბაზისაყენ, — სად არის შენი სენხია, კაი ვაჯკაცი დამდგარა, მგონი ბატარობისას კაცხში თუ სურბაში მინახავს.

ვახუშტი დასცილდა მამას და წაიდა აბაშიძის საძებნელად, რადგან მეფემ იკითხა, საჭირო იყო წარედგინა.

ვახუშტი ბატონიშვილმა აბაშიძე ბაქართან და სხვა ტოლებთან კარის ხალხში ნახა, ბაქარი მზიარულ ამბავს ჰყვებოდა.

მამის სურვლით რომ ვადასცა, ვახუშტი აბაშიძე შეკრთა. მეფეს ესე უბრალოდ როგორ ვეახლოვო?

— ორივე ამოგიდგებით მხარში და რიღასი ვაფიქრებს? — ვამხსენეა ბაქარმა და შეგობრულად მოხვია ხელი.

ის-ის იყო მეფე მიემართებოდა თავის საუფროსო ადგილისაყენ, რომ ორმა მამამ მოჰგვარა ახალგაზრდა აბაშიძე მას ფერი წასვლოდა და ტუნი უთართოდა.

— ხომ არ დაიღალე, შვილო, ფერმკრთალი ჩანხარ.

— არა, მეფევე ბატონო... — და თვალი ქალთა მარაქისაყენ ვაექცა. ეს ვახუშტი ბატონიშვილს არ გამოჰპარვია და ჩაიღიმილა.

— ამის დაღლილობასაც ეშველებო მამავ ბატონო!

პურობა იყო დიდებული, მზიარული, მოიღინა ბატონიშვილმა ბაქარმაც. ვახუშტი, მისი ნახევარი მამა იყო, ჯვარდაუწერავ ქალისაგან ნაყოლი, მაგრამ ღვიძლი მამასავით უყვარდა. მამას ყოველთვის ხინჯათ ჰქონდა გულში, ვაი თუ შემეკვიდრემ, ბაქარმა, აითვალისწუნოს თავის ნახევარი მამაო, მაგრამ რომ ხედავდა მათ ასე მზიარულად, ერთმანეთის მოსიყვარულეთ, უხაროდა. მისი საყვარელი ქალიშვილი, ჩვიდმეტი წლის ანუკაც, ძმებთან ერთად მზიარულობდა და ცდილობდა სტუმრებმა ვაემზიარულებინა, მაგრამ

ვახუშტი აბაშიძეს თავი მართლმწიფად ღო.

— თავი მადლა ვახუშტი, ვეფხისა არ გეშინიან და ქურციკმა როგორ შევაფიქრინა.

— ბატონიშვილო, ქურციკი არ შემაფიქრინებს, მაგრამ „ლეკვი ლომისა სწორია, ძე იყოს თუნდა ხეაღია“. ეს მაფიქრებს.

ბაქარი ეხლა ჩავარდა გულისუბრში და მზიარულად გაიცინა. ძმებმა დასვა ნედეს და თვალუბით რაღაც ანიშნეს. ანუკამ იგრამო რაღაც უცხად აუძგერდა გული, ვაწითლდა, დახარა თვალუბი და დედის კალთას შეაფარა თავი. არც მამას გამოჰარვია ეს ამბავი. „რა ექნა? ყველას თავის დრო აქვს“, — გაიფიქრა და ამოიხსრა.

საერთო პურობის შემდეგ მეფე, მემკვიდრე და ვახუშტი განაპირდნენ და მცირე თათბირის შემდეგ დათქვეს, რომ ათიოდე დღის შემდეგ ვახტანგი ზემო ქართლის და ქვემო ქართლის სადროშოების რჩეული რაზმებით ამოვა ზურტაკეტს და დადგება შაფყაროზე. სანადიროდ შამბიანი კარგი იქნებაო, ჯავახეთის ფაშის მზირებიც არყიანის თაზე იქნებიანო.

— ბაქარმა მეფის სპას უსარდლოს, უამისობა არ იქნება.

ბაქარს ეშინოდა თბილისში არ დამტოვოსო და ეს რომ გაიგონა, თვალი ვაუბრწყინდა.

— მამ მალემსროლელებს ჩავაყენებ კუმისს, ნახიდურს, ბოლნისს, დმანისს და მუსის ციხეს, შაფყალზე; ბარიდან ამბავი დაუყონებლივ ამოვა.

— კარგია. — მოუწონა მამა.

— ვახუშტი აბაშიძეც თან იყოლიე, არ გაუშვა, მართალია მზეს ეთამაშება, შუის შვილსა ჰგავს, მაგრამ ვნახოთ ნადირობაშიც. თვალი და მკლავი როგორ უქრის, საზრიანობა როგორი აქვს.

— მაგაზე კარგს ვერც ნახავ, მამავ ბატონო, — თითქოს მიხვდაო რა სურდა ვახტანგსო, დაუდასტურა შვილმა.

— მაგას რაღა სჯობს, შვილო. ეს მითხარი შენი საქმე როგორღა მიდის, შე-

აქერე ქართლის ცხოვრების ის წიგნი, რომელიც გამოვიგზავნე თუ არა?

— ყოველთვის მახსოვს. ცხენზე თუ არ ვზივარ, ის მიჭირავს ხელში.

— მარჯვენა შეგჩრჩეს შვილო. ბევრი უნდა მოვასწროთ... — და ვახტანგმა ამოიოხრა. გული თან ამოატანა. ვახუშტი თავის ამალით უთენია გაუდგა კოჭრის გზით თრიალეთისაკენ.

ათი დღის შემდეგ შავ წყაროს მიდამოები აივსო ჭარით და რა ჭარით! ვუკაცები ერთი ერთმანეთს სჯობდნენ, რა ჩაცმა-დახურვით და რა ცხენ-უნაგირით. შვით გაუმაძღრებსა ჰგვანდნენ, ეს მზის ნატეხი ვაუკაცები. ყველას მგლის მუხლი ება და არწივის თვალი ჰქონდა. დიდ ამბავში იყო ვახუშტი ბატონიშვილი. ის მასბინძლად გრძნობდა თავს და ცდილობდა არავის დაკლებოდა ზრუნვა. ბაქარი თავის ჭარით, რომელშიც ქაათლის რგაასამდე ვაუკაცი იყო, ორთაშუაში დადგა, კარვები იქ გამართა. ვომარეთელი მეთევზეები გამოიწვია ვახუშტამ და უბრაძანა მეომრებისათვის კალმში არ მოეკლათ.

მუსის ციხესთან ქართლის სადროშო მოეწყო, მას ღუმანისი და მის ზემო სოფლები უვლიდნენ, მაშვერის კალმასხს არ აკლებდნენ.

ქირიკეთის შთის კალთებზე — მეწინავე სადროშო დადგა, შავწყაროზე მეფის და მისი ამალის ბანაკი იყო დაკემული. მაშვერაზე არაგველები და ქსნის ხევლები დაბანაკდნენ.

მარეკლობა გომარელებს. ასელებს, ლიპარიტის უბნელებს და ერგიშაანთ სოფლელებს ჰქონდა დავალებული, რომელთაც ამ მთებისა და ხევების საქმე კარგად იცოდნენ. იყენენ სომხითარებიც, უმთავრესად ფინეზაურის ხეველები, რომელთაც ის აღგილი უნდა გაემაგრებინათ, სადაც გაჭირდებოდა. საფიქლის ხევიდან გამორეკავდნენ ირემთა არვეს შამბიანისაკენ და სომხითარები მას მაშვერის ხევეზე არ გაუშვებდნენ, უკან გამოაბრუნებდნენ. შამბიანის მწვერვალისაკენ ორი რაზმი იდგებოდა. ერთი ზემო ქართლისა, ერთი ქვემოსი.

დანარჩენი რაზმები კი შამბიანის კალთებით ქვემოდან შეუტევდნენ.

მზის ამოსვლამდე ორი რაზმის მწვერვალისკენ გაემართა და როდესაც მზემ კვირიკეთის შთის თავზე ერთი გუთნის გაშლაზე ამოიწია, მაშინ ატყდა ბუკ-ნადარის ცემა, ძაღლის ყეფა.

ტყუილად კი არ რქმევია ამ შთას შამბიანი, ნადარი რომ მოდიოდა, ბალახს ზევით მხოლოდ რქები-და ჩანდა და ცხენოსანი კაცისა მხოლოდ ჩაჩქანი ელავდა, მზის სხივით განათებული. მალაზლაზბიანების გარდა იყო მდელოებიც, დაბალი ბალახით და როდესაც ნადირი ასეთ მდელოზე გამოდიოდა, იქ ჩანდა ვაუკაცთა ჯომარდობა.

მამის მითითებით, ვახუშტი თავის სტუმრებით მამის შორიახლო ნადირობდა თუმცა სუყველას ბაქარისაკენ მიუწევდა გული, რომელიც ამ დროს ორ სადროშოს შორის იმყოფებოდა და თადარცგს იქერდა მზირების ხელში ჩასავდებად. მეფის ამალის წევრები ერთმანეთს სჯობდნენ. ხანში შესულმა იორამ ამილახვარმა ერთ ხარ-ირემს ცხენდოცხენ ხმალი გადუქნია და ძირს დასცა. ამ დროს ვახუშტი აბაშიძემ ფურ-ირემს ისარი ჰკრა და ჩააჩოქა, ანაზდად ერთი უზარმაზარი ხარ-ირემი უკანა ფეხებზე შედგა, თავზე ოცტოტიანი ჯიხა ედგა, უცბად დიხარა და ზედმისულ ვახუშტის ცხენს ამგერა თავისი რქები; ვახუშტი არ დაიბნა, ელვის სისწრაფით იაზრა, უნაგირს ასხლიტა გურზი და მთელის სიძლიერით ჩასცხო თავში; გაისმა ქახანი და ხარ-ირემმაც ჩაიჩოქა, ჩაიჩოქა და გადმოავლო ენა. აბაშიძე გადმოხტა და ცხენს წინიდან მოექცა. მკერდზე ცხენს ტყავი ჰქონდა ჩამოსერილი, ვახტანგი და ვახუშტი ხედავდნენ ამას.

— შამბაშ შენს მარჯვენას, ვაუკაციო! — აღმოხდა ვახტანგს ქების ნიშნად; მამაშვილი ცხენდაცხენ მიიჭრნენ ვახუშტი აბაშიძესთან.

— ხომ არა ივნე რა? შვილო!

— მე არაფერი, მეფეე ბატონო, ცხენი დამიჭრა მხოლოდ!

— მარქათი... — ბრძანა ვახტანგმა და მეფის კარისკაცებმა აბაშიძეს გვერდით წაბლა ულაყი ამოუყენეს.

— მამა ბატონო, თქვენ ნუ ყოვანდებით წაბრძანდით, შევკაზმავთ თუ არა, დაგეწევით.

— ვახუშტი, დღეს შენ მგონი ორი ირემი მოკალი ერთად. — უჩუროს ულაყურში ბატონის შვილმა.

— რას ამბობ, ბატონის შვილო, ეს მეხუთე იყო.

— არა, მე ქურციკზე გელაპარაკებო.

— ქურციკზე?.. — და გაწითლდა, ჩავარდა გულის ხმაში. ნადირობა გრძელდებოდა.

• • •

ამ დროს შამშიანიდან წამოსული რაზმები დაეშვნენ და ფერდოს ნახევრამდე ორი მწყრივი გაშალეს; ქვემოდან ფერდოსკენ წავიდა ასეთივე მწყრივი და შეიკრა დასავლეთის მხარე. სამხრეთიდან კი სომხითარები იდგნენ თავის მგელიჭამია ძალებით.

— აგერ, აგერ მამო! — ვერ მოითმინა ვახუშტიმ და არყიანის ფერდოსკენ მიუთითა, სადაც ცხენოსანთა გუნდი ჩანდა.

— ვინ არიან?

— ფაშის მზირებია!

ვახტანგმა კოპები შეიკრა და მიშკარბაშს გასძახა:

— რამდენია?

— ასამდეა.

— გაგრძელდეს ნადირობა.

თანაც მალემსროლი აფრინა, „ყველა კარი მჭიდროდ შეიკრასო“.

სულ მალე რაზმები ისე გადალაგვადმოლაგდნენ, თითქოს ერთი სხეულიაო. ვახტანგს სიამის იერმა გადაჰკრა.

— მეფეც ბატონო, მე და ბატონი ვახუშტი იმ მზირებს ჩავეჭროლებთ.

— აყევით ფერდას, გულთოვლის მთა შეჰკარით, რაზმები კვლავ გაიშალნენ. შვილო ვახუშტი, ერთი ასიოდე გაიყოლე მეწინავე სადროშოდან. თავაზიანად მოეპყარით, უფროსები მოიპატივით. დანარჩენი შენ იცი!

სწრაფად მიეფარნენ თვალს, შამში-

ანის ფერდოს სამხრეთის გვერდს აყვე-
ნენ. აქ ისე ავიდოდნენ მწვერვალისაკენ მზირები, რომელნიც არყიანის ფერდასა და შამშიანის შუა იდგნენ, ვერ შეამჩნევდნენ. მართლაც სწრაფად იარეს და მწვერვალს დასავლეთიდან მოექცნენ. გაიარეს ცოტაოდენი და მზირებს თავზე წაადგნენ, ეს ისე სწრაფად მოხდა, რომ თურქებმა ვერაფერი მოასწრეს, ჯერ ხმაღვაც გაიკრეს ხელო, მაგრამ როდესაც დაინახეს კარგად შეიარაღებული რაზმი და ვახუშტის დამშვილებელი სახე, დაწყნარდნენ და წასვლა დააპირეს. მაგრამ სამი მხრივ რაზმი ჩანდა.

ვახუშტი თავაზიანად გამოელაპარაკა და უფროსები მიიწვია ბანაკში.

ათი, შედარებით კარგად იცნობო, იანიჩარი გამოარჩია მინბაშმა, დანარჩენების წაყვანა ვერ იქისრა. მეტად ღარიბულად იყვნენ ჩაცმულნი. ორივე ვახუშტიმ თურქული კარგად იცოდა. და ლალად ესაუბრებოდნენ. სანაღიროდ ვიყავით წამოსულები და უკან ავიდითო, — ამბობდა მინბაში. თან თვალდაფეთებული უცქეროდა რაზმის აცქურვილობას, ჩაცმა-ღახურვას. ჭართველები არ იმჩნევდნენ, რომ თურქები მათ ატყუებდნენ, არც მათ განცვიფრებას აქცევდნენ ყურადღებებს.

როდესაც ბანაკში ჩავიდნენ, ნადირობა მთავრდებოდა. მიშკარბაშმა, — მონადირეთ უზუცესმა, როდესაც მოახსენა ასსამოცი ირემია მოკლულიო, მეფემ ბრძანა:

— გახსენით კარი მაშავერისა, მონადირე მაშავერის გაღმა ნულარაივინ გადავა. რაც გადაარჩა, ალალა იყოს...

სწორედ ამ დროს ეახლა ვახუშტი მამას და მოახსენა ნანახი. „კარგად გაუმასპინძლდნენ და ცოტა ხნის შემდეგ გააცილონ, არაფერი ავსონ“, — დაავალა.

ამ დღის ამბავი თავის მატიაზეში ვახუშტიმ მოკლედ შეიტანა:

„მოინადირა 96 მეფემან ვახტანგ და მოკლეს დღესა ერთსა 160“.

ნადირობამ კარგად ჩაიარა, რაზმები მწყობრად მოძრაობდნენ, კარგად ხმა-

რობდნენ იარაღს; დღეს თუ ხვალ ყველაფერი ეს ეკოდინება ახალციხის ფაშას, მისმა სანაპირო ჯარებმა ხომ თავის თვალთ ნახეს ქართველთა მზადყოფნა, — ამბობდნენ მეფის ბანაკში.

* * *

მეორე დღეს მეფემ ხალხი დაასვენა. დრო გაატარეთ, ხვალ თუ ზეგ უფრო ძნელი ამბები გვიდევს წინო; ორბელიანებმა, ვოსტაშაბიშვილებმა, ბარათაშვილებმა რუმებზე ღვინო მოართვეს. გომარელებმა და ახელებმა — დოღის კარგი პური, ოუ ხმიაღი. ხუთი სოფელი აცხოვდა პურს და ვერ ასდიოდა.

მესამე დღეს, საღამოს, ვახტანგმა შეკყარა სარდლები და მისცა დავალება: „ქართლის საღროშო ლაშინათ გავა მავავერის ვაღმა და აქვეება ფერდოს, ნადირს გამოვლი გამოორეკავს, შამბინისა და გულთოვლის მთებისკენ, მეწინავე საღროშო კი საფიქლის ხევიდან შამბინისაკენ გამოორეკავს, გულთოვლის მთების ფერდობებს კი შეეფინება ბაქარის სპა. დანარჩენები ქვევიდან აქვეებით და შეკრავთ“.

ვათენებისას მეფის ბანაკიც აიშალა და მწყობრად გაეწყო შავწყაროს მიდგმა მინდორზე. მზე ორი-სამი შუბის ტარზე იყო წამოსული, როდესაც მაღალ ბალახში პირველი რქები გამოჩნდნენ, გავიდა ხანი, უკვე მრავალმა დაფეთებულმა ირემმა ვადირბინა. ირემი რაა, მგელი და ტურა თითქოს მათ თან სდევნო; ულუველი მოდიოდა. ვახტანგმა ვასცა ვანკარგულება — მეფის ჯარმა მგელი, ტურა და სხვა მტაცებელი გაწყვიტოსო. საღროშებს კაცები ვაუგუზავნა, ფურ-ირემსა და ფურ-შველს ხელი არ ახლოთ, ხარ-ირემიც რჩევით ხოცეთ. მოკალით ის ირემი, რომელსაც რქაზე ხუთ ტოტზე მეტი აქვსო. ჯავახეთისაკენ არ ვადუშვათ, ფხიზლად იყავით. საჩვენოსკენ ვხა ვაუხსენით, ზოგი ქედისკენ წავიდეს, ზოგიც კოჭიანისკენო.

შეადღე იყო მოახლოებული, როდესაც

საც ახალგაზრდა ორბელიანმა ვახტანგის წინ დაიხოქა და მოჰსესტყუა:

— დიდო მეფეო, ხუთს თურქებს ქიტკინანის ხეში ვხა დაქარგოდათ და აქ მოგვგვართო.

ვახტანგმა ხუთ ცხენოსანს თვალი შეავლო და ჩაიღიმა. მალე დარწმუნდა, რომ ესენი არც უბრალო თურქები იყვნენ და არც უბრალოდ ჰქონდათ ვხა დაქარგული..

— რომლის შვილი ხარ, ყმაწვილო...

— ასათ ორბელიანისა ვახლავართ, დიდო ბატონო!

— შაბამ შენ საქმეს. მამას გვანებულხარ. ვაუშასპინძლი, კარგი პურმარილი ვაუშალეთ, საზღვრამდე შენ თერთონ მიაცილე, მარტო არ ვაქვე, ორმოცამდე კაცი იახლე, შვილო!

ორბელიანმა თავი დაუქრა და თურქები გაიყოლა. ამ დღემაც კარგად ჩაიარა; მგელი, ტურა და მელა იყო მთავარი ნანადირევი. ასამდე მგელი და ტურა, ექვსი ფოცხვერი, ათი აფთარი, სამოცამდე მელა, ოცამდე კატუნი იყო იმ დღის დავლა და ახალი სუფრისათვის ორმოცამდე ირემი, ხუთი მთის ცხვარი.¹ ხუთი ნიამორი, ათი არჩვი და შევილი.

მეორე დღეს დაისვენეს და შემდეგ ვაუდგნენ ვხას თრიალეთის ახალქალაქისაკენ.

— შვილო, ვახუშტი, დახედები ამ ჯარსა და ჯამათს?

1. მთის ცხვარი — ჩვენი შინაური ცხვრის შორეული წინაპარია; საბჭოთა კავშირში აქამდე ვახედება სამხრეთში, შუა აზიის მთებში ალთაის მთებში, აღმოსავლეთ ციმბირში და კამჩატკაში. იყო სამხრეთ საქართველოშიც. იგი ლაშა და საქმად დიდი ცხოველია, ცხოვრობს მთაში და ბარად, ბარში ერიდება ღია ადგილებში ცხოვრებას. მთაში თოვლის ზოლამდე აღის, ზამთარში ტყეში ვშვება, სადაც ნეკრათ იყვებება. ზღბულში მისი საყვებია ექლია და მღვლოს ბალახი.

საბჭოთა მეცნიერებმა მ. ივანოვი, ასკანიანოვაში მთის ცხვარი შეაჯარა მერჩინოს ცხვარს და გამოთვანა შესანიშნავი „მთის მერჩინოსი“ ასევე გამოყვანილია ვახსეთში — არხარ-მერჩინოსა. იგი კარგი სანადირო ცხოველია, მაგრამ სამწუხაროდ თანდათან ისრობა.

— მამაც ბატონო, თქვენის წყალობით, არ მოვამშვეთ, სხვა რომ არა იყვენ რა, მარტო კალმებით დავაპურებთ.

— აბა შენ იცო, ეძინათან კარგად ვითევეათო, ორაგული იქნება ეხლა წამოსული.

ვახუშტიმ ორი დღის წინ აფრინა ბიჭები ახალქალაქისაკენ და უბრძანა თადარიგი დაეჭირათ, ჭერ ვათენებულნი არ იყო, ვახუშტი ბატონიშვილი და მისი სტუმრები დასვენებული ცხენებით ეძინისაკენ გაემშურნენ. დარწმუნებული იყო, ყველაფერი კარგად იქნებოდა, მაგრამ მასპინძლის გული სხვაა, თუ რამ ისე არ იყო როგორც საჭიროა, ბანაკის ამოსვლამდე მოასწრებდა ხარვეზის შესწორებას.

მზის ამოსვლისას დაიძრა მთელი ბანაკი. წინ მეწინავე სადროშო, ორბელიანები და ბარათაშვილები წაიხდნენ, მათ მიჰყვა თვით ვახტანგი, ბოლოს, ქართლის ჯარი, ამილახვრები და ქსნისა და არაგვის ჯარი. გომარეთის ლეთისშობლის ტაძარში პარაკლისი გადიხადეს.

პარაკლისის შემდეგ ბაქარი ეახლა მამას და მოახსენა:

— მეწინავე სადროშოს ნახევარსა, საამილახვროს და ქსნის ერისთავის ჯარს ძველი გზით ვადავტარებ, საფიქლისა და ჭოქიანის ხეევებით და საპიტაახშოს ბოლოდან ჩამოვალ ეძინს. ერთ გზაზე დიდ ჯარს შეაგვიანდება. ლიპარიტის უბნისკენ ძნელი კირკვლია და ორი ცხენი ვერც კი ვაიშართება.

ასეც ვადასწყვიტეს.

მართლაც გომარეთიდან კირკვალზე გზა გაძნელდა, მაგრამ გომარელნი, ერგოშანთ სოფელში და სხვა სოფლებების მოკლე ჩოხიანი ბიჭები დაუხვდნენ გზაზე, ცხენებს აღვირბაში ხელი ჩასკიდეს და ფრთხილად ჩაჰყავდნენ დიდი დიდ ბილიყზე. ვახტანგს იამა შვილის ასეთი თადარიგი.

შე გადახრილი იყო, როდესაც ორივე ნაწილი ჯარისა თრიალეთის ვრცელ მინდორზე გააშალა. ახალქალაქსა და ეძინს შორის ვახუშტის თადარიგი ჰქონდა დაჭერილი, ყველა ჯარის ნაწილისათვის

ადგილი მონიშნული იყო, ცუცხლები ერთო და სადილი ისარმებოდა. ორე და ჭერი ბევრი ეხვავა, ბალახი ხომ მიბინებდა. მეორე დღეს საპიტაახშოს გზით თავკაცებმა თავვეთილისაკენ გაისეირნეს, ჯარის ნაწილი ორი ისრის სასროლზე უკან მოსდევდა. ქცია, თრიალეთის ზეგანზე, სანამდე დახრამდება, წყნარად მოედინება ათასნაირი ყვავილით დამშვენებულ მდელოთა შორის. ზოგან უცნაურ ხეულებსა ჰქმნის. უცბად აღმოსავლეთიდან დასავლეთისაკენ მიდის, შემობრუნდება და ისევ ძველ ადგილს ჩამობრუნდება ხოლმე. აქაური კალმახი ქვევით არ მიდის და აქა ტრიალებს. ეძახის ჩანსქერიდან კი აქ თევზი ვერ ამოვა.

მესამე დღეს მდინარე ქციის ხრამის პირს გამწკრივდა ჯარი.

„ეძინს ქვევით და ახალქალაქს ზევით გარდმოდის ქცია მაღალის კლდიდან, ვითარცა ღარიდამ. ძირს აქვს ტბა დიდი, ამის ზევით ვერ აღვალს ორატული და დიდნი თევზნი, არამედ არს მის ზემოთ კალმახი დიდნი და მცირენი, მრავალნი და გემოიანნი.“

მეფემან ვახტანგ მე-6 მოინადირა ტბა ესე კირსაგალითა და იპყრეს ორაგული, თვინიერ კალმახისა და სხვა თევზთა, მას ერთ დღესა ცხრაასი.“

ასე ვადმოსცემს ვახუშტი ამ თევზათბას.

თვით ხრამის ძირს, ქციაზე მხოლოდ 1000 კაცი ჩავიდა, სახელდებულად ფაცერები ჩააგეს. მაშინვე დაეტყო, რომ ორაგული ბევრი იყო. ფაცრის დაგებიას ატყდა ყივილ-ხივილი, რადგან ქვევიდან ისარივით წამოსულმა ორაგულმა ბევრი მეთევზავე ამოაყიარა.

ხანში შესულნი რომელთაც ფეხი არ დაისველეს, ნაპირზე იდგნენ და გულიანად იცინოდნენ.

ენელებოდა ვახტანგს, მაგრამ ბოლოს მაინც ვასცა განკარგულება.

— ჩაუშვით წყალში კირსაგალი. რამდენიმე ტომარა ჩაყარეს მჭეფარე ტალღებში და მალე დაჩნდა ამომბრუნებული ორაგულების მკრთალი ვარ-

დის ფერი მკერდმუცელი- აღფრთოვანებული მეთევზეებს ნადავლი ნაპირზე გამოჰქონდათ. რის დაქერასაც ვერ ასწრებდნენ, ფაცერში გადადიოდა. ზოგი ორაგული ჭერ ცოცხალი იყო, გაიბრძოლებდა, ბოლოს მოიქნევედა და თუ მოუვზავეს მოხედებოდა, ყირაპალა ამოტრიალდებოდა ხოლმე. აი გენახათ მამინ ევილი-ხვილი და სიცილი!"

— რაო, რა კოპები შეიკართ? — შესწყვიტა მოთხრობის კითხვა უცბად ვახტანგმა. — ეს ამბავი ორასორმოცდაათი წლის წინათ იყო და ბუნების დაცვაზე თანამედროვე წარმოდგენა არ ჰქონდათ.

— კარგი, ვიცი... — და ვახტანგმა განაგრძო თავის მოთხრობა.

„შუაღლე გადასული იყო და ხრამის ძირში მზე ველარ ჩადიოდა, აგრილდა და მეთევზეებს შესცივდათ. თევზიც გამოილია. კიდევ აპირებდნენ კირსაგალის ჩაყრას, მაგრამ ვახტანგმა ნება აღარ მისცა. თვალი რომ გადაავლო ორაგულთა ზეინებს, შეიღს ჩუმად უთხრა: ეს იყვეს კირსაგალით უქანასკნელი ნადირობაო.“

ამოვიდნენ ზევით, თევზი ყველა სადროშომ სამყოფი წაიღო: ორაგული, ხრამული, ლურჯა, კალმახი, წვერა, ცომორი...

ვახტანგი ნასიამოვნები იყო შეიღის თადარიგით და საზრიანობით.

• • •

გათენდა დილა და ახმაურდა ბანაკი. ნაწილი ჯარისა ლიპარიტის უბნისკენ დაეშვა, ნაწილი კლდეკარისაკენ წავიდა, რომ თემის ხეობით შიდა ქართლში, ჩასულიყო, როქის სპა და არაგველები მეფეს უცდიდნენ, რომ მანგლისისკენ დაძრულებულნი და სკვირეთის ხეობით და დიდგორით თბილისში წასულიყვნენ.

ჯერ ბაქარი დაიძრა თავისი მეომრებით, შემდეგ ვახტანგი თავის ამალით და უკან მიჰყვა ქსან-არაგვის საერისთაოების ჯარი.

— აბა, შეილო, ეხლა ცოტა ხანი მშვი-

დად იქნები, შეაჯერე ერთმანეთს ყველა წიგნი... შენ კი შეიღე *მამაქათა* ვახუშტი აბაშიძეს, — *მამაქათა* მამაქათა, კარგი შეიღის მამამ ნახვა რად და მიძვირეთქო.

აბაშიძე გაწითლდა, მუხლზე დაეშვა, მეფის კაბის კალთას ემთხვია.

მამა ვახუშტმა მანგლისამდე ჩამოაცილა.

აქედან კი პირი კვლავ ექანისაკენ იბრუნა.

ვახუშტი აბაშიძე კი თავის ოცი კაცი მანგლისიდან კავთურას ხეობით ქვათახევისაკენ დაეშვა. იქ შეევედრა ყველა წმინდას, რათა გულის ნადები ასრულებოდა და გაუდგა გრძელ გზას ზემო იმერეთისაკენ.

მალე, სულ მალე ვახუშტი აბაშიძის მამა, გიორგი ეახლა მეფეს. მეფემ შეიღი შეუქო. კარგია, მაგრამ შინაბერად მრჩებო, უპასუხა აბაშიძემ.

ბევრი იყოყმანა, მაგრამ ბოლოს მაინც მუხლებზე დაეცა და ანუჯა სთხოვა რძალად. მეფეს გაეღიმა. მაგას ველოდიო გაიფიქრა, მალე დაინიშნა ქორწილის დღეც.

1712 წელს ვახტანგ მეექვსემ ასული თავისი ანუჯა მიათხოვა ვახუშტი აბაშიძეს. გაატანა უმდიდრესი მზითვეი, ანუჯას მზითვის წიგნი შენახულია.

საინტერესოა ის ეპითეტები და ფორმულები, რომლითაც მოხსენებულია სიძე პატარძალი მზითვის წიგნში. აი ესენიც:

„ვიგულეთ და ვიგულისმოდგინეთ. წყალობა ვყავით და მიუბოძეთ დიდგვარ თავადს, დიდებულსა და წარჩინებულსა, ერთგულსა და მისანდოსა, ხვაშიადთა ჩვენთა შემნახავსა, თანაშერდილსა და გავრდილსა, მრავალ ფერად უცხოხახედ თავდადებით ნამსახურსა, განძლიერებისა და დიდებისა ჩვენისათვის მომჭირნესა, ძალ-მწყესა აბაშიძეს ბატონს ვახუშტის მივათხოვეთ მეუღლე და თანა-მეცხედრედ ასული ჩვენი სასურველი, ქრისტეს სარწმუნოებაზედ აღზრდილი, მზის ციმციმთაებრ თვალ-შეუდგამი, მისთა სხივთა მიმგზავსებით

ნათელ მომფინარე, მთვარის მოდავედ ქმნილი, ათხუთმეტ დღისა მისავე სახით გავსილი, უებრად სახედ სინჯ-დაუდებელი, თვით სასეოზით მაგალითი, ნათელი თვალთა ჩვენთა და სიხარული, გონებითა ჩვენთანი, ბატონიშვილი ანუ-კა..."

უკეთეს სიმამრსა და მოყვრებს კაცი ვერ ინატრებდა. მოყვრები: ბაქარი და ვახუშტი ზომ არ შორდებოდნენ დის ცხენებს, ანუკას მარაქაში არაერთი და ორი თვალუკუქუნა ბანოვანი იყო, ორბელიანებისა, ამილახვრებისა თუ ქსნისა და არაგვის ერისთავებისა, ყურძნის სიყვარულით ლობეს რომ ჰკოცნიდნენ.

მზითვის წიგნში, გარდა ტანსაცმელისა, თვალმარგალიტიც იყო, წიგნებიც და სათამაშოებიც. აი მოკლე სია წიგნებისა და სათამაშოებისა: სახარება ერთი, კიდევ სახარება სტამბისა ერთი, სამოციქულო სტამბისა ერთი, ფაშის სტამბისა ერთი, დავითნი სტამბისა ერთი, ხელით დაწერილი პატარა დავითნი ერთი, სტამბის მხედრული დავითნი ერთი, საჩქმუნოების სტამბის წიგნი ერთი, თავისის ოქრო ქსოვილი ბოდჩებიითა... საეროს წიგნთაგან: ვეფხის ტყაოსანი ერთი, ჭაზულით დახატული ერთი, მეჭნუნიანი ერთი, უსუფ ზილიხანიანი ერთი, საამიანი ერთი...

სათამაშო ჰადრაკი ერთი, ნარდი ხათბანდისა ერთი, ვანჭათა ერთი, კურდღელი და ავაზა ერთი, თავგფიშიგი ერთი, კიდევ სხვა წვრილი სათამაშოები".

თვალმარგალიტის ნულარ იტყვიო: მართო ერთ ქულზე ხუთი ათასი მარგალიტი იყო, მეორეზე ათას ხუთასი.

თვალმარგალიტისათვის ორი კარგად გაწყობილი ურევი მიჭრიალებდა.

მცხეთას რომ ვასცდნენ სიძე ფიჭრაშა წაიღო:

— რაო, სიძე ბატონო, რა თავი ჩაგვიკიდა?

— გახსოვთ, ბატონიშვილო, ირემი, ჩემზე რომ იერიში ჰოიტანდა... სწორედ ჩემ ირემმაც გარგუნა ჩვენი პირინითა და ანუკა.

— როგორ?

— მეფე ბატონს ზომ მოსწონდი და მოსწონდი, უფრო მოეწონე... სწრაფია, არ დაიბნა და ერთი დავჯერო ძირს დასცა თორმეტი წლის ხარ-ირემიო.

— ის ირემი ყოველთვის თვალწინ მედგა. მე ზომ ჯერ მისი უფრო შემომაკვდა და მერე თვითონ ხარი, ცხენიდან რომ ჩამოვხტი თვალწინ ცრემლი სდინოდა...

— და რაღა გინდა ვაჟო, ზომ მიგყავს ანუკა.

— ჰო, მართლაც აღარაფერი..."

ჩათავა ვახუშტის და თავი ასწია.

— მართლაც, რაღაც მართალსა ჰგავს, — თქვა შალვამ.

— მართალი როგორ არ არის. ვახუშტი აბაშიძე ისტორიული პიროვნებაა; გარდა ამისა, ანუკა ბატონიშვილი სწორედ ზემო ქართლის სააბაშიძეოში ჩანს.

ვახტანგ მე-6-ს რასაკვირველია, სწაღდა, რომ შვილი გაბედნიერებულიყო და ღირსეული მეუღლე ჰყოლოდა. მაგრამ ვახტანგი იმასაც ფიქრობდა, ტაშისკარი შეეკრა, სადამდეც ოსმალთა მარბიელი მოდიოდა და სურამ-ტაშის კარის მხარეში დაესახლებინა თავისი ნათესავი რომელთაც ენდობოდა; აკი ამიტომაც გამოიყვანა „სურამულადან არხი, დაატრიალა წისქვილი და დაასახლა დაბანი“.

ვახუშტი აბაშიძე პირაქეთელი აბაშიძე ჩანს; არის ერთი დოკუმენტი, 1728 წელს დაწერილი; ესაა ნასყიდობის წიგნი ანუკა ბატონიშვილისა; სარმანიშვილებისაგან ანუკას ტაშის კარში უყიდა ვენახი. მოწმეთა შორის არიან აბალდაბელნი ქართველები და ებრაელები. ამ დოკუმენტით მტკიცდება, რომ ვახუშტი — სურამელი აბაშიძეა.

კალე ბოზოხიძე

ვერ გვეცხვება...

ვერ გვეცხვება
:წუხარებას
ბედი კაცისა,
ბევრად რამ არის
სადარდელი
ამ ქვეყანაზე:
— ადამიანი
სიკვდილის წიშს
რომ ვერ გასცაღდა —
ჩვენ მუდამ ვეძებთ
ბრძოლის გზებს და
ფიქრობთ ამაზე!
ან და, რად გვინდა
ჩვენ ცხოვრებას
სევდა შევმატოთ?!
განა ცოტა აქვს
ამა ქვეყნად
კაცს საფიქრალი?!
ნურვის ჭგონია —
სიკვდილს ვებრძვით
მხოლოდ ჩვენ შარტო,
მხოლოდ ჩვენს მოდგმას
შთასანთქავად
იგი გვიცქერის!
უბედურია
სხვისი ჩაგვრით
გამდიდრებული,
მას ხალხის ცოდვა
გულზე აწევს
და არ ასვენებს

მხოლოდ მართალ კაცს
წინ გაშლია
გზა დიდებული,
ვინც დაუდგვარ
შრომის თფლით
მიწას ასველებს?!
ვერა, ვერ გახდის
ადამიანს
სვებედნიერად —
მუდამ ნადიმი,
ღრუობა და
მუდამ გართობა;
მჯერა, რომ იგი
იტანჯება
უფრო ძლიერად;
სევდას გზას აძლევს
უსაქმურთა
უკუღმართობა.
ბედნიერია
ადამის ძე
დაუცხრომელი,
ვინც თვისი თავი
არ გახადა
სხვათა მწაგვრელად;
აბა, შითხარით,
შვედრება
იმ კაცს რომელი,
ვისაც მუდამდღე
ასხენებენ
შრომის დამკვრელად?!

ერიდუ შრუდ გზას,
განდიდებას,
ძეო კაცისა,
ამ ქვეყანაზე
შრომა-გარჯით
სთესე სიკეთე,

ვერას დაგაკლებს
შრისხანებით
სუსხი ზამთრინა,
ჯოჯოხეთიდან
გამო, კარი
გამოიკეტე!..

ისე ღმს გუხა

მოუსვენარო,
გულო, ნუ შფოთავ,
დასცხრი, ამქვეყნად
რომ ვერ ეტევი?!
განა დავაში
იყავი დროსთან?
რადგან შეგარქვეს
მარად შემტევი?
კაცს ვერ იტანდი —
ყალბს და მანკიერს,
მარად მდევნელი
იყავ ბოროტის;
დღეს წლების სუსხი
გიზღავს მაგიერს,
რომ ვერ გახვიდე
ნაპირს ბოლომდი!..

გულო, ნუ გაკრთობს
ღამის წყვედიადი,
ღამე გულისხმობს —
დილის მოლოდინს;
განთიადისკენ
გზაა დიადი,
ვერ იბოგინებს
ქვეყნად ბოროტი!
გულო, ნუ ეძებ
განმარტოებებს,
შენ ხომ სიკეთე
დაგითვისია?!
ისევ დგას მუხა —
მრავალრტოება,
შენი სიცოცხლე
მისი ფესვია!..

შ ე რ ნ ე ბ ა

მზეო, ნათელიო, ნუ გამიმეტებ,
მე ხომ ერთგულად ხალხს ვემსახურე?!
ნუ გამომიღვე მგზნებარ იმედებს,
შარავანდედის კალთა დამხურე!

დე, ჩემი ლექსი იყოს მკურნალი,
ბედით ჩაგრულთა გულის მალამო;

ვით გაზაფხულის ვარდთა სურნელი,
ერს ესალბუნოს, მიესალამოს!..

მზეო, ნათელიო, ნუ გამიმეტებ,
თავს ნუ დამხურავ ღრუბლებს თალხურად;
გწამდეს, ოცნების ცისფერ იმედებს
გზებს ცისარტყელად გადავახურავ!..

სოფლური მხროვნების სიხარული

1.

მჭვირვალ წყაროსთან ღვინოს შესვამ, თასი და თასი
გულს ვამებობ ღვინო რჩეული.

ბარბითს აუღერებ, ახმიაწებ სიბერის ჭირბლით
შეთრთვილულ ფიჭვზე გადახვეული.

ანდა დილისხანს მტილოვანში მზესუმზირათი
ერთობი ხოლმე, ბაღის წვეული.
თითქოს სიზმრად ხარ — მიღმეთიდან აღწევს შენამდე
ფილთაქვის ცემის ხმა შორეული.

2.

უხედავ:
მთებიდან აიზიდა კვამლის კოტორი,

მარტოხე დამცქერს მაღლობიდან
ფოთლის შრიალით.

ვარ უზრუნველი და გულმშვიდი
და მწუხარებას

გულს არ ვაკარებ
ისე, როგორც ტაო ძიანი.

* მერვე საუკუნის ჩინელი პოეტი (701 — 761 წ.წ.).

ვერსიონობები გავაფხვს

დღეს მისდევს დღეა. სიბერის ფაზა
კარს მოგვდგომია, გულის მყინველი.

დავსდებით ორნი და ავწევთ თასებს,
თასით ქაფქაფა ღვინო გვიცინის.

წელი წელს მისდევს, წამს კიდევ — წამი,
კვლავ გაზაფხულის ჰყივის ფრინველი.

ნე ნალვობ ჩამხდარ ყვაფილთა დასებს,
ავვაფდებიან კვლავაც ისინი.

მარტოა უზივარ ვეფოფოფის ღვინო

ვზივარ ეული, ჭალარის ჩემის
და მოხუცების დარდით სნეული.

თუმცა რად მზაფრავს ჭალარის ნისლი
ყვრიშალთა ზემო თეთრად მთოვარი?

სატაა დარეკს ღამის დარაჯის
მეორე ზარის ხმა შორეული.

დამიხარჯია ოქრო მრავალი, —
ვზი მარტოსული და უპოვარი.

თქრიალებს წვიმა. დამტკნარ ფოთლოვანს
ძირს აფენს სთველის წვიმა შრიალით.

გადავავიწყო უნდა ყოველი —
სენიც, სიბერეც — ჭირხლით ნაფერი.

აღმოსავლეთის ფანჯრის გადაღმით
ისმის კრუალის ხმა ნალვლიანი.

ხომ ჩამჩიჩინებს საღვთო კრებული —
რომ სიზმარია სუყველაფერი.

გავაფხვს ღვინო ბავბუკის ქოხში

მღუმარებს ღამის უკუნეთი
და მე ამ ღამით

ცხოვრობ ცაცთაგან განდგომილი,
გადმოხაფრული.

სადღაც შორიდან
ურულ ჩამყვანის ძაღლის ღავღავი.

კრუფავ ბალახებს,
შენ წინარე მდელთ ბიბინებს...

მშურს შენი,
რადგან აქ, ამ ქოხში ზამთარ-ზაფხული

და არად ატდებ
ხელმწიფეთა ზიზილ-პიპილებს.

გავაფხვს ღვინო მიწაღვს მენვია გუბერნატორი იანი გეგობჩებთან ერთად

მთლად გავერანდა ჩემი ბალი, მებალის ხელი
მოაკლდა, ტენობის ლიბრი ებურვის.

სამაგიეროდ გაიხარებს წიგნის ტრფიალი —
შინ მაქვს იშვიათ წიგნთა კრებული.

სოკოს ჭამადით ვუმასპინძლებ ღვთისწიერ სტუმარს,
აქ უხვადაა სოკო ქებული.

ჩემს სანახავად რომ მოვიდნენ, შემოვხვდი მწირი
უბადრუკ ქობში მოვანებული.

ბარტყებს ჩეკავენ ბელურები, მოდის ბალახი
გაზაფხულის კვალს ადევნებული.

ყვავილოვანი როცა ქვანება, მაშინ გაიხშის
მოლადურის ხმა დამწუხრებული.

გვაქვს საწუხარი ფეულას ერთი: ვგლოვობთ სიბერის
დღეებს, ჭადარის ტირხლით შებურვილს.

წელს მისდევს წელი და ოცნება აუსრულები
თან მიგვაქვს, მიწყევ მოყენებული.

„მალაღ ტერასზე“ ბივანიძეზე ხანოკი დის

„მალაღ ტერასზე“ მიგაცილებ, ეს განშორება
ო, მეგობარო ჩემო, მწარეა.

მდინარის წყალი და ხეობა და ირგვლივეთი
მღუმარებს, უკვე დიდი ხანია.

ხედავ მძლევეარნიც დაქანცულან და ბუდეებში
მოსაგანებლად მიიჩქარიან.

შენ კი, შორი გზის მოგზაურო, თუნდ ერთი წამით
რომ შეისვენო, არა გცალია.

და-ვა

შემოდგომის სტანსაბიდან

ნამმა დაფარა ფოთოლქვანობით მოოქროვილი
ირგვლივ ნაკერჩხლის ტვერი ტიალი.

მოწყენილია და მწუხარი თითქოს ყოველი —
უშანის მთები და უსიანი.

* შერევი საუკუნის ზინელი პოეტი (712-770 წწ).

მოჩქვეს, მოხევის, მობურაობს... ზეირთში ჩაწული
მოაქვს ნამტვრევი ცისა მდინარეს.

კომკს ზემოთ ნისლი და თავანი გადაკაწრული
ტრიალ არეებს ბინდში სძირავუნ.

მეორედ ჰყვავის ქრიზანთემა... ცრემლი მცვრეული
გარდასულისა... ხვატით გადამხმარ

სანაპიროზე მიუბიათ ნავი ეული,
შორეთს, მშობლიურ ბაღთა გადაღმა.

აქ სუყველანი ჩასჯდომიან ზამთრის სამზადისს
და იკერება თბილი სამოსი...

პირქუშად დამცქერის ბოდის კომკი... ნეტავ ხანამდე
მომულის ჭერეტა ამ მიღამოსი?

შანჩაბური მდინარის ნაპირზე

ვზი ფანატურში და ვთბები მზეზე,
მესმის მთელემარე წყლის შრიალი.

ხოლო სამყარო ცხოვრობს მდინარის
შსგავსად, მარადის განუწყვეტელი...

და ვიმეორებ უძველეს ლექსებს,
და შორეთს გაეცქერ გულღორღიანი.

და გაზაფხულის დღეთა მჭკირვალი
და ნათლიური მოჩანს კედელი.

მიყვები ფიქრებს, როგორც გულმშვიდად
მთარულ ღრუბლებს, ცაზე გაფენილთ.

ველარ დავბრუნდი, იქით მზრახველი —
სად მშობლიური მელის ტყე-ველი

სურვილი მორი და გუმინდელი —
არ ენანება გულს არაფერი.

ვიგონებ ლექსებს, იქნებ მსახველი
დავლით დარდი დაუღვეველი.

ბაღლოზე აგოველი

ცა უძიროა. ქარი მოქერის და ტყიდან ისმის
მაიმუნების მოთქმა სმიანი.

უათქუნებს, დაქერის მოკამყამე მდინარის თავზე
ფრინველთა გუნდი ტრიალ-ტრიალით.

და შემოდგომის დამტკნარ ფოთლებს ველად გაფენილთ,
გადაჰკრავს ფერი ყვითლად მცინარი.

გადაჭიმულან შორს, მშობლიურ მხარეთა იქით,
 გარეშემონი დიდი მდინარის.

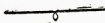
საით მდევნიდა, ან სად მდევნის გზების ხვეული,
 რა არეების ვიყავ წვეული?

აჰა: ამოველ ტერასზე, მწვერვალის ახლოს —
 ვზივარ მავანი მარტოეული.

ვზივარ გარდასულ სიაშეთა ფიქრში მზირველი
 და თმაზე მათოვს ფიფქი ტიალი.

ვზი ნაღვლიანი და დევნილი მწუხრის ფრინველი,
 მიდგას დაცლილი ღვინის ფიალი.

თარგმანა ჯარჯი ხონიძელმა

კარგე მუშაობ

გააღლობთ, ლეონიდ ილიას-კევი!

საქართველოს სსრ, ქალაქი რუსთავი

რუსთავის მეტალურგიული ქარხნის მარტენის სამუშაოს მეთვალაფე
ამბ. ო. ა. ლომიძე

პატივცემულო ოთარ ალექსანდრეს-ძე!

გულითად მადლობას გიძღვნი სიფრანგეთის ტელევიზიისათვის მიცემულ ინტერვიუზე გაღებული გამოხმაურებისათვის. როგორც სცებ XXV ურილობის დღეულებზე, კარგად იცით, თუ რა რთული და პასუხისაგები ამოცანები დგას პარტიისა და ხალხის წინაშე მეთუ ხეო-წლებში. მათი წარმატებით გადაწყვეტა საბოლოო ანგარიშით დამოკიდებულია კონკრეტულ წვლილზე, რომელიც ჩვენი ქვეყნის თვითუფელ შრომითს კოლექტივს, ყველა შრომელს შეიქვს კომუნისტური მშენებლობის, სოციალისტური სამშობლოს ძლიერების განმტკიცების საერთო-სახალხო საქმეში. სულითა და გულით მივსალმები თქვენი ბრიგადის მუშების, რუსთავის ყველა მეტალურგის მტკიცე გადაწყვეტილებას ვადაფე შეასრულონ ხეოწლების პირველ წელს ნაყისრი ვალდებულებანი. დარწმუნებული ვარ, რომ ქარხნის შრომელები ღირსეულად გაართმევენ თავს დასახულ ამოცანებს.

თქვენ და თქვენს აზნალებს, ოთარ ალექსანდრეს-ძე, ვისურვებთ ყანრთულობას, პირად ბედნიერებას, შემდგომ შრომითს წარმატებებს სოციალისტურ შექიბრებაში.

ლ. ბრედენვი.

1976 წლის 15 ოქტომბერი.

ეს წერილი რომ მოვიდე, ქარხანაში ხალხშირად ვალი მიტინგი გაიმართა. პარტიის საქალაქო კომიტეტის პირველი მდივანი რენარი გიორგაძე კითხულობდა. ვუსმენდი და ვერც ვუსმენდი: აფორაქებული ვიყავი, მდღეუარებას ვერ ვიყავებდი, თითქოს ტანში მყრიდა. მე, რიგითს მუშას, მადლობის წერილით მომშობრთავს შრომბლური პარტიის გენერალური მდივანი და საქმიანობას მიწონებს.

ვკითხულობ წერილს, ჩავდივარ ბოლომდე, ისეე თავიდან ვიწყებ...

მაინც საიდან აქვს ამ აღმინას ამდენი ენერგია, ამდენი შემოქმედებთი ძალა!

ის ხომ მთელი კაცობრიობის ბედზე ფიქრობს!

და თვალს ადევნებს რუსთაველი მუშის საქმიანობასაც!

მხოლოდ დიდი აღმინების ხედვრია ეს! ...ისეე და ისეე ვკითხულობ ამანაგ ლ. ი. ბრედენვის მოხსენებას, პარტიის XXV ურილობაზე რომ ვაყეოა.

დიდი გზა ვავიარეთ, მაგრამ წინ გრანდიოზული ამოცანებია, მართლაც, რომ გვირული საქმეები!

ქვეყნის ეკონომიკის ძლიერების, აბსოლუტური მატების თვალსაზრისით მეცხრე ხეოწლები უბადლოა. აქამდე სსრ კავშირის შიოფლიოში პირველი ადგილი ეჭირა ქვანახშირის, რკინის მადნის, ცემენტისა და ბერიი სხვა პროდუქციის მშრდ. უყანასწრელ წლებში ამას

დამატა ფოლადი, ნეთობი, მინერალური, სახუჭები. სამრეწველო წარმოების მოცულობა ზუთწლედის მანძილზე 43 პროცენტით გაიზარდა. ეს არანახული მიღწევა!

პარლამარ სამაყთა კაპიტალური მშენებლობის გაქანება. მერხნობის უველი დარგში დაბანდებულ იყო 500 მილიარდ მანეთზე მეტად. ამით ერთ-ნახევარჯერ გაიზარდა ძირითადი საწარმოო ფონდები. ეკონომიურ პოტენციალს, რომლის შექმნას თითქმის ნახევარი საუკუნე მოვანდომეო, ჩვენ დავუმატეთ იმდენივე სულ ათივე წელაწადში. ასეთი რამ არ შეიძლება მოხდეს კაპიტალისტურ სამყაროში, იგი მხოლოდ სოციალისტურ საზოგადოებაშია შესაძლებელი.

კიდევ უფრო დიდი ამოცანები დავისახეთ მეათე ზუთწლედში, რომელიც შემუშავებულია 1900 წლამდე ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების პერსპექტიული გეგმის გათვალისწინებით. 1976-1990 წლებში ქვეყანას ექნება დაახლოებით ერთობრად მეტი მატერიალური და ფინანსური რესურსები, ვიდრე განვლილ ოხუთმეტწლედში. თუ გახული ოხუთმეტი წლის მანძილზე რეალური შემოსავალი ერთ სულ მოსახლეზე ქვეყანაში გაიზარდა დაახლოებით ორჯერ, მატერიალური დოვლათისა და მომსახურებას საერთო მოცულობა კი დაახლოებით 2,4-ჯერ, ადვილი წარმოხადგენია, რა მისზახების ამოცანები დაუსახავს პარტიას მომავალ ოხუთმეტწლედული ხაბტოთა ადამიანის კეთილდღეობისათვის!

ახალ ზუთწლედში კიდევ უფრო სწრაფად გაიზარდება შრომის საყოფიერება, მუყერად ანადღდება მთელი საზოგადოებრივი წარმოების ეფექტიანობა. შრომისაყოფიერებამ უნდა მოგაცვს სამრეწველო პროდუქციას მატერის დაახლოებით 90 პროცენტით. ამ გზით მიღებული იქნება ჩვენი ქვეყნის ერთწლური შემოსავლის მატების 85-90 პროცენტად. ტუთადად როდი ეწოდება მეათე ზუთწლედს მემკითხვნობისა და ხარისხის ზუთწლედის. და უკუაყოფერი ეს კეთდება ადამიანის ხაკეთილდღეობად. მიღწინავე ზუთწლედის მთელი პროგრამის ცენტრშია ხაბტოთა ადამიანი, უკუდღეობის, რაც ხელს უწყობს ახალი ადამიანის ჩამოყალიბებას, პიროვნების უკუდღეობრივ განვითარებას, ცხოვრების სოციალისტური წესის სრულყოფას.

მემაყება, რომ ამ დიად საქმეში ერთ-ერთი მოყარი წვლილი მეტალურგებს შეგავსებს. პირველად ჩვენს ქვეყანაში ააგეს 5.000 კუბმეტრი მოცულობის ბრძმედი. ნოვო-ლიპეცკის ერთი დგანი ვაძლევის ექვს მილიონ ტონა ნავლანს წელაწადში. 1950 წელს ფოლადის გამოდნობა გაიზარდა 160-170 მილიონ ტონამდე. 1967 წელს მესამილიონე ტონა ფოლადის

გამოშვებაში მონაწილეობა მიიღო ჩვენს ქარხანამაც.

სამშროში ახლავა დათა: „1967 წლის 24 დეკემბერს რუსთავის მეტალურგიული ქარხნის №1 დუბელზე მეფოლადე ზეპარა უყველაშვილმა ხელშეწყობებ მიხილ ირემაშვილმა და გიორგი შუბითიძემთან ერთად გამოშვება დამამთავრებელი დნობა ხსრკავშირის 100 მილიონი ტონა ფოლადის ანგარიშში“.

ასე იწერება გმირული ისტორია! მეცხრე ზუთწლედის დამამთავრებელი წელაქალზე საყოფიერი იყო რუსთაველი მეტალურგებისათვის. ვაღდებულებათა ვაღდებუბით გამოშვებულია 20 ათასმდე ტონა ფოლადი, 15 ათას ტონაზე მეტი ნავლანი, 7.400 ტონა მილიბი. ასევე აუოხადეს მთელი რუსთავის საწარმოებმა, რომელთაც წელიწადი გეგმა შესრულეს 25 დეკემბრისათვის. გამოშვებულია 7 მილიონზე მეტი მანეთის ზეგეგმიით პროდუქცია. სამრეწველო წარმოების მატებამ გახული წელთან შედარებით შეადგინა 23,8 მილიონი მანეთი.

როცა სამშროს პარტიულ კრებაზე ეთილავდით სკპ IX V ურთობის პროექტს „სსრკავშირის სახალხო მერხნობის 1976-1980 წლების განვითარების ძირითადი მიმართულებანი“, წინადადება წამოყაუენე, რომ მიმდინარე წელი გამოგვეცხადებინა მაღალი შრომისსაყოფიერებისა და ხარისხობრივი მაჩვენებლების გაუმჯობესების წელად. ამასთან ვაღდებულება აუივე ზეგეგმით საშობლოს მიყვე 600 ტონა მაღალხარისხოვანი ფოლადი, 80 პროცენტამდე ავიყვანო ჩქაროსნული ნაღობების რაკვი, გახული წელთან შედარებით 20 პროცენტით შევიპირო წუნი, დაზოგო 200 ტონა პირობითი საწვავი, გაეზარდო შრომისსაყოფიერება, დუმელის თადის მღვარადობა, მოყაზალი მეფოლადის ორი ხელშეწყობა. სოციალისტურ შექიბრებაში გამოვიყენე ხაკლანავი სამშროს დგან „1000“-ის უფროსი ოპერატორი ანზორ ზურაბაძე და მილხაკლანავი სამშროს უფროსი მენავთავი, საქარფელოს სსრ უმიდლები სხტის დეპუტატი ემელიძე კურტანიძე.

გული ხამაყით მეცხება, რომ შემიძლია ვუბატყო შრომლიურ პარტიას, ქვარფას ლეონილ აღიასძეს: ურთა ვაღდებულება ვაღმდეგა ვანადღებული!

ეს თაისნობა დადეო სახუჭვლად შედარებით ახალგაზრდა მეფოლადის ომარ წიოლძის ანეციატავსად: „სოციალისტური დისციპლინის განმტკიცებას — მუშური გაჩანტა! არცერთი ზამორჩენილი და დისციპლინის დამრღვევი ჩვენს გვერდით!“ ამ ანეციატავს, რომელიც მოიწონა საქარფელოს კომპარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა, მზარა დაუჭირეს მთელი რესპუბლიკის მშრომელებმა.

მოდა, კიდევ და კიდევ ეუბრუნდები ლეონილ ილიას-ძე ბრენენვის მოხსენების დებულებებსა და დასკვნებს და რაღაც განსაკუთრებული სიმშაითი ეიმსჯელები ამ კაცისადმი.

მთელი საბჭოთა ხალხის, ყოველი საბჭოთა პარტიოტის ფიქრი და გრძნობა გამოხატა ამ ხანაში ა. ს. კარლინსკი, როცა ამას წინათ ლ. ი. ბრენენვის მისამართით თქვა:

„ვიგრძნობ ლეონილ ილიას-ძე, ვინ არ იცის, რომ მთელი მსოფლიო ყურადღებით ადევნებს თვალს შენს დაუცხრომელ მოღვაწეობას და მსოფლიოში ყველამ კარგად იცის, რა ბერი რამ გააკეთე და აკეთებ ჩვენი სამშობლოსა და მთელი კაცობრიობისათვის.“

ჩვენს ქვეყანაში და ჩვენი საზღვარგარეთელი მეგობრები ამბობენ და წერენ, რომ ლეონილ ილიას-ძის ხიტყვებში ჩვეუბს ოპტიმიზმი, მსოფლიოს მომავალ წარმატებათა რწმენა და რომ ამ გულწრფელობას განმტკიცებს სულ ახალი და ახალი ინიციატივები და პრაქტიკული საქმეები.

ჩვენი პარტია და ხალხი დიდი და სამართლიანი ხიამაყით აფასებენ შენს კეთილშობილურ შრომას და დიდი ერთგულებით უყვარენ შხარს ყველა შენს ინიციატივასა და იდეას.

პარტიასა და ხალხს უყვარხარ შენ, ლეონილ ილიას-ძე. უყვარხარ შენი აღაშინაწრობისა და გულთათაღობისათვის, შენი სიბრძნისათვის, ლენინიზმის უხაზღვრო ერთგულებისათვის.

მთელი შენი ცხოვრების გზამ, სიბრძნემ და ნიქმა საშუალება მოგვცა შეგვერთოინა და შეგვისხილბორცებინა პარტიული და სახელმწიფო მოღვაწის ისეთი ძვირფასი თვისებები, რომლებიც მხოლოდ ჩვენი ღროს დიდ აღამიანს, ჩვენი პარტიისა და ჩვენი სამშობლოს ყველა ხალხის ბედალს ახასიათებს.

ლეონილ ილიას-ძე, ყველანი მოხარული ვართ, რომ შენ ასეთი ხარ, და ყველანი გიწურტებთ, ჩვენი ძვირფასო მეგობარო, ჩანმოთღობის და იმას, რომ კიდევ მრავალი წლის მანძილზე ასეთი ყოფილიყავი მშრომელი ხალხის ხასხარადლოდ და სახედნიეროდ“.

არასოდეს დამეჩნუდებია ეს დღე, როცა ლეონილ ილიას-ძე თბილისში ჩამოვიდა და საქართველოს ღროშაზე მეორე ლენინის ორდენი მიამარა.

სხვათა შორის მაშინ რუსთავეცი იყო.

გაგაფრთხილეს, მოღობო, და დაეფაცურდიო: დაეწმინდეთ, დაეპარიალეთ, შესახვედრად მოვემზადეთ.

შოთა დიბაძე მუშაობდა საამქროს უფროსად.

სადუმელე მადში ერთი ორმო იყო. თუნუქი გადაეფარეთ, მაგრამ ვიღაცას დები წამოცურა და გადაეღო.

რომ გამოიარა, მიინცდამიანც ქიმე ბრმინო ხაიხედა. არაფერი უთქვამს. **გეზულარიოთქაა** მეფოლაღებებს ხელი ჩამოგვართვა, გულობილად მოგვეციოხა.

თითქოს ახლაც ვგრძნობ მახი ხელის ხეობის.

მერე კიდევ ჩამოვიდა და რესპუბლიკას ოქტომბრის რევოლუციის ორდენი ჩამოუტანა.

ლეონილ ილიას-ძე ჩვენი კოლეგაა, მეტალურგი. მუშის ოქანში დაიხადა. თხუშოტეა წლადან შრომით საქმიანობას ეწეოდა თან ტექნიკუში სწავლობდა. მერე გახდა ინინერ-მეტალურგი.

იმი რომ დამთარდა, პარტიის წამორციონის საოლქო კომიტეტის პირველ მდივანდ დანიწყო მუშაობა.

ქალქს ადღგენა ესპირობობდა. ოლქსაც ცნობილ მეტალურგიულ ქარხანა „სამაროტ-სტალს“ ადღგენა ესპირობობდა და მანაც თავისი კაბინეტი მარტენის საამქროში გადაიტანა...

„ლაბორატორიაში უნდა დავტეყო: წუხანდელი ნაღწობი მიანტრტებს. წუნი არ იყოს, თორემ მოგვეტრება თავი!

გურამ ქაშაყაშვილს ჩვენი იმედი აქვს და რომ არ გაუმართლოთ, საამქროში ვეღარ მივალთ. თუმცა, ახა, ხად წაეალი არსადაც! ჩემს შრომის წიგნაყში მხოლოდ ორი ჩანაწერი უნდა იყოს: მოვალა რუსთავის მეტალურგიულ ქარხანაში 1937 წელს; გავიდა პენსიაზე 19... წელს...

ქარხნიდან წასვლაზე გაახსენდა.

მე არასოდეს არ წაეალ ვადამდე, შეიძლება -- არც ვადაზე. მაგრამ ბოლო ხანებამდე ბუერტი ტოვებდა წარმოებას. მიოვში სხვადასხვა იყო: ქანწირთლობის მდგომარტობა, იოლი შემოსავლის ტენია და ასე...

ახლა სხვა ამბავია.

მორალურ-ფსიქოლოგიური კლიმატი გაუმჯობესდა, ბირიებში გაუმჯობესდა და ბუერტი იცეა დაუბრუნდა ქარხანას, გვერდში ამოუდგო ახალგაზრდა თაობას. მარტო ბოლო წლებში ქარხანაში დაბრუნდა 300-მდე კადრის მუშა. სახელთაწმია მეფოლაღამ, ლენინის ორდენისაწმია გრიგოლ ბერეკაშვილმა გზა დაულოცა ომარ წითლქცესა და ბრიგადა და დუმელი წაბარა. ვადის ერთი-ორი დღე და რას ეტყევა: გრიგოლი ისევ ტრაილტის დუმელთან, რჩევა-დარაგებებს აძლევს ხელმეწეუობებს ელქემე ყურაშვილსა და ნუგზარ შამუხაშვილს, თან ცრემლიანი თვალებით მეუბნება: მწელი ყოფილთა მარტენის გარეშე, მწელი... აღბათ ისეე უნდა დავბრუნდე...

* * *

„ელეაში“ ვართ გამოქომული. გახარეული არიან ჩემი ბიქები -- აეთანდელ დოლიძე და

ოპაზ ტალახად. ფოტორეპორტირების იუ-
ნენ — სურათები გადავიღეს. ერთი კორეს-
პონდენტი შინ სტუმრობასაც აძირებს: დღე-
შენს უნდა ვესაუბროო. საღამოს მოვა ახლათ.

ისევ დაიწყოთ თურნალისტების შემოსევა.
მანინაც ასე იყო „პრავედაში“ გაგვეტრეს, კარ-
ვად მუშაობენო. ფანეთში წაეყოხათ. მოწონე-
ბოდათ. კინოპროპაგანდები გამოგვანენს და
ტელეფონში გადაიღეს: სურამის პიონერბანაკ-
შიც კი ნაფილენ (იქ ბავშვები ისვენებდნენ).
ლილისაც მიაკითხეს სამსახურში: ასეთი და ასე-
თი ოქანოაო, მუშის ოქანოო. მერე ხელახლა
გაგვეტრეს მოსკოვის გარეთში: ფანელში კი-
ნომოქმეკმა ფილმი გადაიღეს რუსთაველ მე-
ფოლაზე ოთარ ღონიშეზე და ტელევიზიით
უჩვენებენო.

ჰოდა, მოდი და იმუშავე ცუდად!
მეარსე ყოველთვის რომ არ გამოდის?
ახლაც ქვედი იყო შესაქობებელი, კედელ-
ბიც — ამოქმუდი. ვაყარეთ და ვაყარეთ მაგნი-
ზიტის ფუნელი და დოლომიტი. მიეღ სათ-ნა-
ხევარს მოვუღებთ. ოქრო დრო დაიკარგა. გაშ-
ვება შეიძლება ვერარც მოვასწეროთ. სამაგი-
როდ ტარიელ ცვიტრვილი გაუშვებს მალე,
რაცა დუმელი მოწესრიგებულია.

სამაქროში რომელიღაც დედეგაცა შემო-
დის. უფროლები ჩანან, მეგონ, ვიტყვამდეუ-
ბი არიან. პარტკომის მღვანე მოწყვება, გოტე
ბაქრაძე, აფხაღიტებუ, გვეცნობიან. მერე სე-
რაძეს ვთხოვდენ ვინაა მუშაკობა. ერთად.
ერთმა ტანხადალა ხელაკი გამოკეთა და ჩაშ-
ტერებით მიყურებს თვალბეშო. მწერალი თუა.

მერე პროფტექნიკურ სასწავლებელში მიდი-
ან: იქ პატარა ვიტყვამდეუბი სწავლობენ მეტა-
ლურგოელ პროფესორებს. მეც იქ ვსწავლობდა
და ბევრი კი მახსოვს. თერაოდუ-პრაქტიკული
წვრთნა ყველაზე უფრო შედეგანაა: პროფე-
სია შემაყვარა.

შალვა კუხალევილი მოდის. საურნალო სა-
ამქროს უფროსია და წართის მდგომარეობა
ანტარტესებს. პროფტექნიკურში არ უყოლია,
ტყაეროგელში ოსტატებმა ასწავლეს ხელობა,
მაგრამ შესანიშნავი მეფოლაზე დადგა. იყო
ოსტატი, ცვლის უფროსი, პარტიზურის მდი-
ვანი, სამაქროს უფროსის მოადგილე და მიეღ
პარტენულ წარმოებაზე აგებდა პასუხს. კაი ბი-
კი იყო და რაიმე გამოგზარებინა ალღი
შრომითა და მუყაითობით გაითქვა სახელი და
თავისი პროფესია ნათესავეებსაც კი შეეყვარა.
ერთხელ გვამოშო.

ტაგაროვის მეტალურგიული ქარხნის მარ-
ტენის სამაქროს უფროსმა დაგვიანარა ქართვე-
ლები: დუმულზე დაგვანაწილა, თანაუბობებმა
დაგვირიგა. ცვლას უფროსი გახდა თბლისი-
ღი აუქსანდრე პოპოვი, ოსტატი — აკაკი ბუ-
აძე. მეფოლაზე — ტარიელ შენგელაია. მე-
ფოლაღის ხელშეწყობები ვაყავით ტიტყოთა

სავა, გრიგოლ ბერეკაშვილი, ტრუმენ მუშაუდი-
ანი და მე. ჩამტვირთავი მემანქანე მოქმედებ-
კაცაძე. დღეს ფოლადა მხოლოდ ქართველებმა
უნდა გამოაღწოთო, გვითხრა უფროსმა. საქ-
მის შევუდებიათ. არც ისე იოლი ყოფილა. ბე-
ვრი ვიწვალეთ, მაინც მოვერითო. დროზე გა-
ვეუჭით დრობა. სამაქროს უფროსმა მოგვი-
ლოცა და მადლობა გამოგვიცხადა. მეფოლაზე
პაველ პოდბილოვ გადაიქვია... ის დღე ში-
თებერვალი იყო, საბჭოთა საქართველოს და-
ბადების დღე.

ამ ხნის მანძილზე შალვა და მისი მეგობრე-
ბი დავრთაინდენ, წარმოების მეთაურები გახ-
დნენ. ბევრს უყვებო მუშათა დინასტიები აქვს —
კოლწვილიანად არიან ქარხანაში.

ახლა შალვაც. მისი ძმა ერთა პირველი დუ-
შელის მოწინავე მეფოლაზეა და დოლო ლა-
ბორანტი ვალავო. ერთი ბიჭაშვილი, ვედევა-
ნი, — მებუთე დუმელის მეფოლაზე, მეორე ბი-
ჭაშვილი, ანზორი, — მეოთხე დუმელის მეფო-
ლაღის ხელშეწყობი. აქვე მუშაობდა შალვას
მეორე ძმა, რეზო, რომელიც ახლა მშენე-
ბელ-ინჟინერია და მემარტინებისათვის აგებს
სახლებს...

იყო წელია მარტენში მუშაობს ზეინვალი
ანტონ ბალახაშვილი, აქვე არიან მისი ცოლი,
ორი ქალიშვილი და სიძე. ოქანის ხუთი წერი
და — ხუთივე მემარტენი!

არიან სხვა დინასტიებიც: ლურსმანაშვილე-
ბის, კინწურაშვილების, ინაშვილებისა... ამ
გვარების რყამდე მუშაა ჩვენთან.

არც ღონიშეებმა ვართ ცოტა.
პირველი ბლოკის ოსტატია ქვიმლ ღონიშე,
მემიქნეთ — ელაუფა ღონიშე, მეორე — ილო
ღონიშე. მუშა პოეტა. მეორეტმა ბრავადირია
ვიორტი ღონიშე.

ღონიშეები არიან სხვა სამაქროებშიც.
ბიჭებს დავალებას ვაძლევ და კანტორაში
მივდივარ: მამია ახვლედიანი, სამაქროს კო-
მიტეტის თავმჯდომარე, ბიჭვინთის საგზურის
მმართველი და დაბარებული ვარ. მე კი არ მით-
ხოვია, თვითონ შემომთავაზა.

ვანერებაზე ვიორტი ჩალაძე დგას — მოქან-
დაძე.

მე კი ვიცნობ, მაგრამ არ მეგონა, თუ ისიც
მიცნობდა.

კარგია პატარა ქალაქი: სახელიც რომ არ
ვიყოდეთ, მაინც ნაცნობებივით ვხვდებით ერ-
თმანეთს.

ამ კვირაში ყველი მტკიოდა, ექიმმა წამალი
გამომიწერა. ერთ აფთოაქში არ იყო: ახლა ვა-
ვითაცადა, ბატონო, მაგრამ მეორეში უთოოდ
იქნებაო.

წავიდე მეორეში, რვა კაბიკი უნდაო. მანე-
თიანი მივაწოდე. მოლატეს ხურდა არ ჰქონ-

და აფთიაქარმა უთხრა, მეცა, მეც კაცს ვიცი-
ნებ, მე გადავიხდით. არა-მეთქი გავად, დავა-
სურდავებ და მოგატანი-მეთქი. არაო, მითხრა
მოლარემ, უკანასკნელ ზურღან მოგვემოო. ამო-
ქეცა, ამოქეცა და ში კახიკი გადმოაღება. მად-
ლომა გადაეუხადე.

აფთიაქარი რომ წაწოხა უყოფილო. მეც
მეცადინებოდა, მოლარეც უყენობი იყო. მათ
კი მიცნეს, დამათესეს. არ ვიცი, გამოვიღე
თუ არა ის წამალი, უფლი კი მომირჩა. აღმათ
სასარულმა, აღმათურმა მოქცევაში მომირჩინა.
არა, საბჭოთა აღმანიებმა ხშირად არ ვიცი
ჩვენი ფასი, ჩვენი ღრობის ფასი!

როგორ მიცნეს?

ხშირად წერენ გავითები. ფტოლებსაც ბე-
დავენ.

ესე იგი კითხულობენ და იცნობენ მეფოლა-
ლებს.

გოპარგი ჩაღატეც ასე აღმათ.

მეფოლაღის გამოქანდაკება უნდა და საბე-
ლოსისში დამიხარა, მაგრამ დღეს არ მეცლე-
ბა: კორესპონდენტს ველოდებო. ვერც ხვად გა-
ვადლი: უმაღლეს პარტიულ სკოლაში ვსწავ-
ლობ და თბილისში დავდივარ ლექციებზე. ჯერ-
ჯერობით ხუთიანებს ვეძებულობ და არ მინდა
თავი შევიტყვირო. სხვა ღრის განახლო-მეთქი,
შევიარდი. სახელისონი ახლოს აქვს — და-
დაიანის ქუჩაზე.

ლილი შინ არ არის. დედას ვაფრთხილებ,
რომ შურნალისტთან მოუწვევს საუბარს.

— მერე რაზე უნდა ველაპარაკო, შვილო?!
— თვითონ გეტყვის, რაზეც უნდა ელაპარა-
კო.

მერე კი, რომ დაიწყო, აღარ გათავა. მაგრამ
არ შეუწყვეტილებო. კარგი შურნალისტი უო-
ველთვის მეტს ისმენს: იქნებ ისეთი რომ წა-
მიცდეს, მერე რომ გამომადგებო...

...ორჯინელიის ჩაიონის სოფელ გუთხამანი-
ში დავიბადე, — ასე დაიწყო დედაც, — შთა-
გორიანი ადგილებია, უფრო მეტად — ტყეები.
ნიადაგი მწვანია, მოუსავლიანია.

მამაჩემი, თედო რაქაძე, ახლან ვარდაცვა-
ლა. შევიღვივლეთან ცხოვრობდა სართიკლაში.
ათი წელიდან მოქამაგირებოდა. შევიღვი-
ვლი შეყავდა, სულ ხირსითი დარბაზლებო:
წვალს ჩაასამდნენ ქოთანში, ჩაპრიდნენ
ტულას. აღუღებდნენ. დაუშატებდნენ ნიორს,
მწვანაბლს, ფქვილს. ჩაფხვნიდნენ ქაღს და ქამ-
დნენ. არც უფთო იყო, არც კარაქი. არა ხირ-
ცა.

ზესტაფონამდე სკოლა არსად იყო. ახლად
ში რომ წეროდი მოვიდოდა, წასწავლ კაცს და-
უწყებდნენ ძებნას. წასწავლი ერქვა, ვინაც
წერა-კითხვა იცოდა. შეიძლება მეზობელ სო-
ფელში ენახათ. იტყვად ხოლმე, ბედნიერი
ხარო, ახლა ყველამ იცილო წერა-კითხვა.

ოთხი კლასი დავამთავრე გუთხამანაში. მე-
10. „მნათობი“ 12.

ხუთე სუნევი იყო. ექვსი კლასიერი სულ
აღმართ-დაღმართებია. ალექსანდრე შექვე-
სწავლობდა. დამხედებოდა გზაში, ხან უფრანგს
მარჯობდა, ხან — ბროწელს — არ ვართმევდა.
დილიდან წამოსული ხარ, მოგწოდებოდაო.
მანც არ ვართმევდა. დამინებული ვიყავო
დედა მეზუნებოდა: ბოქმა რომ ხელი მოგვი-
ღოს და კახზე გაგვხაზუნოს, მუცელი ასე გო-
გარბებო, გაგებერებო. თმა ლენტეხით მქონ-
და შეკრული. მომეპარებოდა, ჩამკიდებდა
ხელს წაწავში, მაგამ შინით ვერ შეგებდა-
დი, მუხათრებოდა.

მერე დედას უთხრა, კი გოგოა, მაგრამ ვა-
თო ლაპარაკი არ იცისო. სადღედათილო შე-
ხედა. გოგო მე ცისფერი ვაყვით ვინ ვიყავო.
მკითხა. მამამ მიყვია-მეთქი. იო, კი გოგო
უყოფილარო, და შეიღს უთხრა, სკოლანია.

მერე სწავლას თავი დამანებებინეს: ერთი
გოგო გვყავხარ და არსად გაიქცეო. სად უა-
და გაქცეულყოფილია მაგრამ ვამიგებს, ალექსან-
დრე რომ არ მამეინებდა. მერე წეროლებს მწერ-
და. მეც მიყვარდა წეროლებს წერა. სულ
დამწეროლებით ვიყოდი ყველაფრის მიყოლა.
მამა მწერალს მეძახდა. ალექსანდრეს კი არ
ვასახურობდი. მერე დედამ მითხრა, უსახურო-
რა უფასუხრო-მეთქი. რა და — ვინც უფასუხრე
შემოვა, იმას ვაყვებო-მეთქი. მეც ეს მინდო.
მომწერა ალექსანდრემ. მერე მივიდნენ, მოვი-
დნენ და მამუაღს უთხრეს, იმიტყვიდეთ ასე ვა-
კეთოდა საქმე.

თექვსმეტი წლის გათხოვდა. სუნევი არ
მიცხოვრია. ოცდათორმეტი წლიდან ხაშურში
ვართ. სუნევი შეყავს მასელი. მერეც მასლი
ვერტყვიკლანია. გლახამანაში ბიძაშვილები
ცხოვრობენ.

როცა პირველი ბიჭი დაიბადა, თოფების
სროლა ატედა. ამას მოჰყვა მეორე ბიჭი, მე-
სამე, მეოთხე, მესამე... ბიჭებს დანატრებული
მამაჩემი პირდაპირ ვადარია.

ალექსანდრე ფინანსში მუშაობდა. რევიზია-
ზე დადიოდა და პატავს სცემდნენ. აქიფებდ-
ნენ. ერთხელ ფული მომიტანა უცხო კაცმა —
2000 მანეთი. მშარობისო. მოვიდა ალექსანდ-
რე, უთხარია. გადიარა. ვაგავდებო, მითხრა
რა ვიყოდი, თორღე ქრამი უყოფლია! წადო
ის ფული და მეც ცხელი დღე დამაყენა და იმ
კაცსაც. რად მინდა მაგათი ფული, კაცი კაც
უნდა იყოსო! მერე ფულს აღარ ვაყვარებოვარ
თუ გმართობთ, იმას მივიტო-მეთქი. მერე ვაუ-
გეს მასათობა და აღარ ეძებებოდნენ. სამაგიერ-
ოვად ქვიფს უნაბა. ახლათ ესეც იყო მიზეზი,
რომ ადრე მოყვდა. სიმსუქნე მოტრია, გულსაც
უწიოდა. იმი რომ დაიწყო, ჯერ არ წაიყვანეს.
ორმოცდამამში წავიდა. კავკასიის ფრონტზე
მოხვდა, მაგრამ ბრძოლაში არ უყოფილა, საწ-
ყოვლობა მუშაობდა.

ნუ სვამ-მეთქი, ვეუბნებოდი. ქაღო, წამოღო,

ნახტ, რა დღეში ვარო არ მინდა, მაგრამ არ შევძებნარ. თუ შენ არ დადიე, არც ჩვენ დავდივით. ამიტომაც სტილია გული, ქავენი წინვაც მაღალი ჰქონდა, და ორმოცდაჩვიდმეტ წლის გარდაცვალა.

ახლა შეიძლება გამოვკვდეთ, რომ ძალიან მიყვარდა. უმისოდ სადილს არ ვკამდო. ბედნიერს ვყოფი. ნათესავენიც მაღალებდნენ. სოფელში მახსული, კოსნას ევდას ავუდიოდა. ახლა აღარადერი მახარებს, სულ ტირილი მინდა...

აღუქსანდრე რომ ოში წავიდა, მამარეშთან დავბრუნდი გუთხამანიაში, კოლექტივში ვმუშაობდი. შაქრო იქ შევიდა სკოლაში. ოთარი ექვსი წლის იყო იანვარში ადარც ის ვაჩერდა. შინ მამას დავუცხობდა. როცა შაქრო კოსხულობდა, ოთარი უფროს უვლებდა და იმასხობებდა. არც მახვადლებელი უშლიდა. მერჯე ხვანდა და ახალბებდა. და, როცა პირველ კლასში მივიდა, მახვადლებელმა უთხრა, ოთარ, შენ უკვე ბერარეში ხარო.

ახლა შაქრო რუსულს მახვადლებელია სოფელ ფლევში, მეუღლე მათემატიკას ახწავლის მისა სართიქალის ხაბუთოა მეურნეობის ბრივადარია. რეწო ხაშურის მინის ტარას ქარხანაში (ათ წელიწადს მარტენში იყო). ცოლიც აქვთა შრონავად. თენგიზიც ხაშურში მუშაობს, ხაკონსერვო ქარხანაში...

შაქრო ტა მისა ერთად წავიდნენ ქარში. ტანკის დედა იყვნენ. შაქროს უფლის ობერადია დასტორდა. შარათში კი ახალერს იწერებოდა. დედა აქვარებსო. ქარში დარჩენა უნდოდა, ხახვადლებელიც დამთავრა, მაგრამ ვერ დავთმე. ხომსუქნიათ მამას ჰვავს. ზედსიძევე რომ შევიდა, აღუქსანდრემ აქვარა.

ახლა ოთარმა თხოვა ქალი უყიოხავად. იტკიცა თავში ბედი, ნეტა როგორააო რეწომ იცოდა. შინაც იყო, მაგრამ არა თქვა. მერე ოთარამ მოიწერა, ქალი ვითხოვეო აღუქსანდრემ მე გამომაგზავნა. ლილი შინ არ იყო. კახბეში მოვანახე და დავიშორე. ეს რა პატარა ქალი ვითხოვია-მეთქი მერე ლილიც მოვიდა. მართლა პატარა ბოცორა იყო ხაშურში რომ ხაველი, ქმარმა მკიოხა, მოგეწონაო? ძალიან-მეთო. მერე, ოთარს რომ მარცხი მოუვიდა, ლილი ადგა თავზე ხახვადმუფოში. აღუქსანდრემ ნახა. შინ რომ დაბრუნდა, მისხვედურა, რა მოგეწონათ მისი. მერე ამბობდა, ღმერთმა უშველოს ლილის, ექვანი რომ არ უყოფიდიყო, აღმათ არ გადარჩებოდაო. ბიჭა ბედი ჰქონიაო. ლილი ჰყვანიო, კახ ხახათის. მეზუ აღუქსანდრესაც უყვარდა.

ხახელი ნათელა მომწონდა, გოგო არ მუავდა, რომ დამეკმია. მერე მისას გაურინდა გოგო. ჩემი გულისთვის ნათელა დაარქვეს. მეო-

რე რომ ეყოლა, წავე რა თავდება-მეთქი, და ნელი დაარქვეს. მესამე აღარ უყიოხავთ, ჩემი სახელი დაარქვეს, თამარო.

თენგიზმა მოხრა, ქალი უნდა ვითხოვეო. რა ჰქვია-მეთო. ნათელაო. ნება მივიცი და კარ გამოვდა.

მეუბნებიან, შავებო გაიხადეო. შევიდეს, რძლებს, შეილიშელებს ცრემლი კი არა, ღიმილი უნდაო. ვანა მე არ ვიცი? მაგრამ რავარი ქმარი მომიყვდა. რძალიც ვარა, გარდამეყვალა... ტირილი არადერს შევილის, მაგრამ...

უფრანლისტი, ჩანს, ცაყოფილია. შინც კიდევ რამდენიმე თხოვას აძლებს.

ამას წინათ ხაუბარი იყო რუსთავის სამრეწველო და ხატარანსორტო განვითარების პერსპექტივებზე.

განზრახულია აივოს ხამუჯავრო მონორელსი, რომელიც წერს შეტარებს და მარტენა ნაპირს დააკვირებს სამრეწველო უბანთან. დაიწყება ფალიაშვილის ქუჩიდან, გაივლის ახლანდელ ხილზე, აქვება მეტალურგიული ცემენტის, თუქსისხმელ კარხნებს, ხამოუელის ქიქოუბინაბი, ბოტკოს, ხამუჯავრო ხაღურს, გადგა მეთერ ხილზე, რომელიც მათე აივება, დაბარუნდება ფალიაშვილიან. ექნება ოცი კილომეტრი ხიჯარძე, თერთმეტი ვაჩერება და მანძილს დავარავს ოც წუთში, ფალიაშვილიდან წავა მტკვრის ხეობით, გაივლის აეროპორტს და მაღლებს თბილისის მეტროს. ამით შეუტარება თბილის-რუსთავის წრე. მეტროსთან შედარებით ოთხჯერ ნაკლები დაქდება.

აღმათ მოვა დრო და რუსთავი რკინიგზის ახალი ხაზებით დაუკავშირდება კახეთსა და ქავახეთს (რუსთავი-ვანაან, რუსთავი-მარნეული), რაც დიდად გაადვილებს რაოცორც მკუჯარობას, იხე ტვარობიდან, კიდევ უფრო ეფექტიანს გაზღვის რესპუბლიკის სახალხო მეურნეობას.

გავურბენ ქალაქის ხანახებს და მეამაყება, რომ უვდადერს ეს ჩვენს თვალწინ გაკეთდა, რომ თეთრფულ რუსთაველს უდებს წლია ამ ხამუჯავიშვილო საქმეში: რუსთაული ფალიაშვილის მიღება, კოშკური ამწეები, ლითონკონსტრუქციები, ცემენტო, კამარონი, მიწერალური ხახუტები, რკინა-ბეტონის ნაკეთობანი და მრავალი ხევა მოუფინილია მთელს ქვეყანაში, ბევრი რამ კმა ხახვარგატოაც მიღეს.

აი რა შეუძლია ადამიანის მაღლიან ხელს, როცა იგი გულის კარნახით შრომობს, ჰვეუნის ხიყეთისათვის შრომობს!

ოკლებული წლის წინათ დახახლდა სართიქალაში მისა. მამინ იქ ერთ ძირ ხეხაც ვერ

ნახედით: წყალი არ მქონდათ და ყველაფერი გადახრებული იყო. სამგარობ არხმა ეს სოფელიც გამოაცდოვლა: ორხართულიანი შენობები, ეზო-ბაღები, მოყარწულელი ქუჩები, არგული — საბჭოთა მეურნეობა...

მე-შასთან სტუმრად ვართ. ბიკანზე ვსტუმრავართ. აქ არიან მეზობლები, მეურნეობის მუშაკები, ზოგიც — ხევა.

სართობაღამი მტრძვევობა-მეზობტნეობის საბჭოთა მეურნეობა. მისდევნ მემანდერეობა-საც, შევენაზეობასაც.

სართობაღელვებს ბევრი რამ აინტერესებთ: ხაჭორი იყო თუ არა მეტალურგიული ქარხანა რუსთავში? რა მისცა მან ქართველ ხალხს? ხომ არა სჭობდა აგარარულ რესპუბლიკად დაერჩენილიყავით? როგორი წესრიგია? როგორია ზღმძღვანელობა და ასე.

ზოგიერთ ამ კითხვას სოფლელი კაცი არ უნდა აუერნებდეს.

ჭკრ ერთი, თბატომ, რამ რუსთავის მეტალურგიული ქარხნის ბაზაზე აშენდა ქიმიური კომბინატი, რომელიც ათასობით ტონა მინერალურ ხასუქს აწვდის ქართულ მიწას.

მეორედ, მეტალურგიის გარეშე ინდუსტრია ვერ განვითარდება, ტექნიკა ვერ განვითარდება. თანამედროვე ტექნიკის გარეშე კი არ არის თანამედროვე ტრია. თუ არის, მოწინავე ტრად ვერ მივანწვდეთ. ჩვენ კი მუდამ მოწინავე ვიყავით. ვართ და ვაქვებთა.

მესამე, ეს საქარა ლენინური ეროვნული პოლიტიკის განხორციელებისათვის: სოციალიზტური ერები თანაბრად უნდა ვითარდებოდნენ. ოპობედ მეტალურგია იყო მხოლოდ ორ რესპუბლიკაში — რუსეთში და უკრაინაში. ახლა შეე ღლიონებს აწარმოებენ აგრეთვე უზაზეთში, უზბეკეთში, აზერბაიჯანში, ჯატვიაში, ჩვენთანაც... ეს ზღლს უწევობს მოყავსორე რესპუბლიკების ეკონომიური განვითარების დონის გათანაბრებას, ეროვნული კადრების შექმნას, ეკონომიურ რაიონებს შორის შრომის რაციონალურ განაწილებას, მათი ბუნებრივი ხიმედირების უფრო სრულად გამოყენებას.

მეოთხე, რუსთავის მეტალურგიული ქარხანა ამიერკავკასიის ცენტრშია: დაშენებანს რკინის მადანი, ტვიზულ-ტყვარჩლის ვანაძშიონია, კიათურის შავი ქვა, უსტაფონის ჭვარცხენადნობები, კირხა და დოლომიტის კარიერები, ხაში რესპუბლიკის ქართი — ყოველივე ეს ზღლხაურედ პარობებს კმნის მეტალურგიისათვის.

მეხუთე, რუსთავში აღმოინდა ისეთი მეტიკვე ნადავია, რომელიც მეტალურგიული გიგანტის სიძირკველებს ესაქირავება.

მეტვხე, თბილისთან სიახლოვე საშუალებას იძლეოდა ქარხანა უზრუნველგაეყო კადრებო. და, ბოლოს, ქარხნის პროდუქცია ზმარდება რესპუბლიკას, ასევე ახლომახლო რაიონებს.

რაც შეეხება ზღმძღვანელობას, არც უმისფვის დაედაგოთ საშოგარზე. გრწვენეწვენეწველმონ შარაქნიძე ერთ-ერთი მოწინავე დირექტორი იყო მთელ ხაბჭოთა კავშირში. ამიტომაც გაგზავნეს ინდოეთს ჩენი ხვეტიალისტების შეთავრად.

ოთარ სულამე შედარებით ახლაგზარდაა, მაგრამ ევაკოცე კარგია, გამოცდილებაც ხაჯაო აქვს, ბიოგრაფიაც — მოსაწონო...

* * *

სიახლოე კონტროლის ჭგუფის თავმჯდომარე გურამ ჩხიკვაძე მეუბნება, აფარის გამორკვევი კომისიის წევრი ხარო, დღესვე უნდა დავიწყოთ...

გურამი მეფოლაღის ზღმშენწევობა, აქტიური საზოგადო მუშეკი. მაგრამ დღეს ვერაფრით ვერ დაერჩები. დაიწყონ და მერე მიკვეველები.

პარტიბუროს მდივანში გამაფრთხილა: მესამე პროფტექნიკური სახწავლებლის დირექტორმა დარეკა, მეფოლაღებთან შეხვედრა გვაქვს და აუცილებლად უნდა მოვიდეთო.

მართო კი არა ვარ: ომარ წილილი და ენვერ შინაძე მთლიან კიდეც მიუსვლეულთა არ ივარგებს: მოსწავლეებს განაკუთრებით აინტერესებთ იმ მეფოლაღის ცხოფრება, ვინაც ეს პროფტექნიკური დაამთავრა. მათი ოცნება მეფოლაღეობა და, როცა ამ ოცნებას ფრთაშეხმას ზედავენ თუნდაც სხვაში, ეს უკვე ხაქმის ნახვეარია.

— ვერც ლექციაზე დაერჩები? — შეკითხება გურამი — პროფესორი კითხულობს საერათშორის თემაზე.

— ვერა, ვერ დაერჩები... დღევანდელი ხელამო მიფქირებს. რა და როგორ ვილაპარაკო? ყველაფერს ვერ მოვლები. ამიტომ ზოგი რამ წინასწარ უნდა გაიარო...

საშუალო რამ დავამთავრე, მე და მამაზემი ერთად ჩამოვედით თბილისში — უმაღლესში გვიჩლოდა შესვლა. მამა ფინანსო მუშაობდა, მაგრამ უმაღლესი ცოლად არ მქონდა. მე დღეზე ვაბარებდი, ის — დაუსწრებელზე. მამა მოხვედა, მე — ვერა (მერე კი საეპარე დუსწრებელზე). შინ როდილა დავბრუნდი, რუსთავში ჩამოვედი და პროფტექნიკურ საწვავლებელში შევატანე განცხადება. ხერთოლო, იოლი საქმე არ მიზადებს, ერთბანს კიათურაშიც მიინდოდა წასვლა: მაღაროში ვიმუშავებ, თან ვისწავლი, ხართი ინჟინერი გამოვალ-მეთქი.

მოგვიყარეთ თავი სხვადასხვა კუთხის ბიჭებმა და დეიწყეთ ჩხუბი. რა გვიქნდა ხაჩხუბარო? არაფერი. ერთმანეთს დავცინოლოთ, შენ ქართლელი ხარ, კახელი, იმერელი, მეგრელიო... მოგვივილოდა გულა წაკვირკვადებოდით, მივეზმარობოდით ერთმანეთს, შეიქნებოდა ქველთა... სტფმანე გიორგაძე იყო დირექ-

ტორი, ძალიან კარ ვაყავო. მოვიდოდა, დავ-
ვიწყებდა დარბევასა რა გავქვთ ვასაყოფი?!
მეგრელებად და კახელებად რომ ანაწილებთ
ქვეყანას, თითქოს ქართველი არ ვიყოთ უფო-
ლამ საიდან მოგვყავთ ეს ფეოდალურ-ბატონუ-
მური ჩვევები, ირმოცო წელი ხომ საბჭოთა ბე-
ლისუფლება გვაქვს... აგერ კოტე ხიშიონადი,
ჩემი მოადგილე, ხელ სხვა ეროვნების კაცთა
მაგრამ ხელადეთ, როგორ შეგობრულად ვმუშა-
ობთ. ერთმანეთს ვასწრებთ საქმეს... მართლა
კარ კაცი იყო ხიშიონადი: „ზარბაზნი“ ეწერა
ერთხელ, კონსტანტინე ხიშიონადი სამხედრო
ოპის მონაწილეა, მრავალი ეროვნების ხალხს
ზრდის, თავისი საქმის კარგი მცოდნეა... მეც
ვიყავი მოსწენებულა, კარად სწავლობს...

ფოლადის ღნობის პროცესებს ტექნიკოსები
გვასწავლიდნენ — შოთა მიჭაუტაძე და გოდერ-
ძი ციციშვილი. პრაქტიკაზე მარტენში დავდი-
ოდით. ვუყურებდი შადგი კუხალეაშვილს, აზი-
რას ფანჯურლიას, ვაჟო გვიბერას, ვიგორე
სიგვას, ვანო მეტრეველს, თარიმან ზარბა-
ჯაძის, შოთა შუბათიძის, მიხეილ სანადგრაშვი-
ლის მუშაობას და ზედოლადგობა მენატრებო-
და, ამ დღეს შევხარბოდა, როცა შოთა ზედმბლ-
ვანელობით შევუდგებოდა საქმეს. აკლინობ-
წაცა უკვე სასწავლებელში მივდივ, მაგრამ
პრაქტიკა მაინც სხვა არის, ამის ვარდზე კარგი
სპეციალისტი ვერ დადგება. მოვლო ახალდამ-
თავრებული ინჟინერა, მეფოლადის ზელშემ-
წყოზად არ იმუშავა, თვითილა სხვა კი არა-
ფერა იცის. წერს განცხადებას, ოსტატად ვა-
მიშვილოთ რა თქმა უნდა, არ ვაუწყებენ. მეო-
რეს წერს გულმოსულად, მომეცით მუშაო-
ბის საშუალებაო. მესამეს წერს, განათავისუფ-
დეთო... მას აფიქვდება, რომ კაცი, რომელიც
სათანადოდ არ ფლობს თავის პროფესიას,
ზედმსდგენილად არ გამოდგება.

სასწავლებელი წარჩინებით დავამთავრე და
მარტენში მოვედი. ზელშემწყოზად დავდექი,
რასაკერძედა, მესამე ზელშემწყოზად. მაშინ
მესამეც ვუყავდა. რამდენიმე ხათხ ვიყავი
ეფანე ხამცოვანი. ხაზელიანი კაცი იყო. მერე
საქართველოს უმაღლესი საბჭოს დეპუტატად
აირჩიეს. მეზობელ ღუმელზე შოთა შუბათიძე
მუშაობდა. ისიც სახელიანი, მერე — სსრ კავ-
შირის უმაღლესი საბჭოს დეპუტატი. როგორ-
ღაც თვალი დამადგა. ალბათ მოვეწონე. ხელი
მომეკადა, ოსტატთან მიმიყვანა და უთხრა, ეს
ბაბე ახალგაზრდა მეფოლადგობის უნდა მუშა-
ობდეს (სამიოვო სნიერა იყო, ახლა პენსია-
ზეა). და შოთამ თავის ბრიგადაში გადამიყვანა.
ერთხანს მიშა სანადგრაშვილიანაც ვმუშაობ-
დი. ვიყავი მეორე ზელშემწყოზიც, პირველიც.
ერთა წლის შემდეგ მეფოლადგობა გავხდი, და-
მოუდიდებლად ვუშვებდი ნადრობს.

პროფტექნიკური სასწავლებლის ვარდზე ოთ-
ხი-ხუთი წელი უნდა იმუშაო ზელშემწყოზად,

რომ მეფოლადგობა შესძლო. მაინც სხვები იქ-
ნები. ხევის რამ არ ვეყოლინებამ? არც უფრო-
ულად, არც პრაქტიკულად... პროფტექნიკური
სასწავლებელი თეორიული და პრაქტიკული
კოლნის შეხამებაა. ამაზე მეტყველებს მისი
აღზრდილების დიდი წარმატებანი. ბევრი მათ-
განს წარმოებს ზელმსდგანელი, ნოვატორა,
საციონალიზატორია. საქვეყნოდ ვაითქვბს ხა-
ხელი სპეციალისტური შრომის ვიმარტებმა გრ-
გოდ ბოგვერტამემ, ეთერ ხოლომონიამ, შოთა
ფირცხალავამ, ოსებე ზარბაძემ, ალექსანდრა
გამურელიძემ, ნანული ჩიტევიშვილმა, გრ-
გოდ დოლონამემ, კონსტანტინე შვიდინმა და
მრავალმა სხვამ.

ასევეა მარტენშიც. ჩემი ბრიგადის უფლა
წევრა ხომ პროფტექნიკურმედაა. შოთა შუბთ-
თაძე, იური მარგალიტაძე, ჭეშელ გვიმარაძე,
ელადიმერ ზედდენიძე. უმანგი თვანიშვილი...
უფლას ვერ ჩამოთელი. მაგრამ არ მინდა გვე-
რდი აფურთო ისეთ ფოლადმდნობელებს, რო-
გორიც არიან არხენ კაკალაშვილი, ავთანდილ
დოლიძე, იოსებ ვარდიანიშვილი, დავით თათა-
რაშვილი, ზურაბ კობახიანიშვილი, ბევრა, ბევრა
სხვა.

მეორე ღუმელზე მეფოლადე ილარიონ ტა-
ბატაძე არ გამოვლიდა ერთხელ. აუად გამხდა-
რაულ ევგენი ვირონკოვა, ცელის უფროსმა,
მომკიდა ხელი, მიმიყვანა ღუმელთან და მიტ-
რაა თუ ვერ ვაყეთოთ კი მაინც ნურაფერს ვა-
ფუტებო. მომეფილებული ღუმელი იყო, სარე-
მონტაჟი იფიქრეს, მაინც არ ვარა და, რაც
იქნება, იქნებაო. ვადავდევი თაო. არ მინდო-
და ხირცხვილი მეჭამა. კიდევ გამიმართლა:
ჩქაროსნული ვაუშუა, შევდხათიანი. აუკ,
როგორ ვაუყვარდათ... უფლა ალპარაქა, ეს
ვინ უყოლიაო! არაფინაც არ ვიყავი, მაგრამ
საქმეც ვიცოდი და გულიც შემტკიოდა. ასე
იყო მეორე დღესაც. მესამე დღესაც...

მერე მეშვიდე ღუმელზე ვაღამიყვანეს. კომ-
კავშირულ-ახალგაზრდულია, ბორის ძნელაძის
სახელობისა. უფლა მას შემუშურებს. მაგალითს
უნდა იძლეოდესო, ახალგაზრდული შემართ-
ბა უნდა ჰქონდესო. საქართველოს კომკავში-
რის ცენტრალური კომიტეტის პირველი მდი-
ვანი ელვარდ შევარდნაძე მოვიდა მარტენში,
მეფოლადგობს გვეხაუბრა. განაკუთრებით და-
ინტერესდა ჩვენი ღუმელით. მუშაობა მოგვი-
წონა. მერე ურლობის დღეევატად ამირჩიეს.
ოთხჯერ ვიყავი კომკავშირის ცენტრალური
კომიტეტის წევრა, პრეზიდიუმში ვიქციე ხელ...

ბევრ დღეევაციაში ვუყოფილვარ. სიტყვაც
მიტქვამს. განაკუთრებით ამურის კომპოზი-
სკი დამამასოვრდა. ქალაქის ოფიბლე იყო.
საქართველიდან მე და ცნობილი მეჭაბე, სო-
ციალისტური შრომის ვიმარტე ვინარა ხსუფუ-
ხია წაფელით. სიტყვაც კარგი გამომივიდა,
დროც კარგი ვაუბარებდი.

სიყვარულზეც უნდა ვთქვა ორი ღერი სიტყვა...

ნოდარ შენგულია იყო მეფოლადის ბელშემწყობი. სტუმრად წავიყვანე სოფელში. მეგობრები ვიყავით, პრაქტიკულიყოფის ეროვნულ ვსწავლობდით.

მერე ნათესავებში წავედით — ქარელის რაიონის სოფელ სამწევრისში.

ქუთუნი გაჩაღდა. თამიდა ვარ. ენაშტევირობი. უოველ შემთხვევაში — ვცდილობ.

შეზობლებმა გაიგეს, რუსთაველი მეფოლადეები ჩამოსულანო, და დაგვიწყეს გადაპატოვება.

შემოვიდნენ გოგონები, თითო უელთან მიიტანეს და შეგვეჩვენენ, ჩვენმა წამობრძანდითო. ყანწი მიჭირავს ბელში, ხად უნდა წავიდეთო! ჭერ აქ უნდა ვიქვიფოთო. რაღა ჩვენ წამოვიდეთო, თქვენ დარჩით-მეთქი აქ, ვუბნებნო. დავიტოვეთ. ერთი მათგანი თვითონ უოფიდა სტუმრები — ლილა მთავარიშვალი, რუსთავის მეტალურგიული ქარხნის პოლიკლინიკის ექსანი. გავიცანი. დავმეგობრდით...

მერე პოლიკლინიკაშიც ვსტუმბობდი.

ისე დაქორწინდით, არც მე მივითხავს მშობლებისთვის, არც — იმას. ეს არ არის კარგი, მაგრამ, თუ გვიმარტოდა, მისათმუნია. თუ არ გავიშარტოდა, ხად უნდა გამოყო თავი... ჩვენ კარგად შევეთხვიხეთ ერთმანეთს და ბედს არ ვემდურით.

ორა კუთხის ნათხოვი შეავდა, მარცხი მომივდა: შენთხვევით ჩამოვარდა რკინა და თავში დამეცა. ღუმელების წინ წავიქციე და სახე დავიწვია.

კარგახანს ვიწვექი საავადმყოფოში. ლილი მადგა თავზე.

მამამ მიხანულა. რძალი არ მოწონებოდა, მანც ეთქვა: კაია, რომ ლილი ექსანია, მას უნდა უმადლოდესო ვადარჩენას, თითქოს ექსანს კარდა ვერავინ მიშველიდა...

ქორუტგებმა მიშველეს — გოგი ოდიშარამი, ვიორგი კაკიიშვილი, ოთარ ანთაქემ, ოდიშარამის ოქრო ხელს ვანა ცოტა ვადურჩენია! დამიქედობდა სასთუმალთან და მიუვებოდა მოთხა და ბარისხას...

მალე გამოვკეთდა.

მერე მოყვარებში წავედდი.

• • •

ამხანაგმა პარტაში შესასვლელი რეკომენდაცია მთარვა. არ ვიცო, მივდე თუ არა, ცუდი ბიჭი არ ჩანს, გვგზამ ასრულებს, მაგრამ ცოტა წაიმტყირებს. ვითუ კარფრისთვის უნდა პარტაში შევა და მერე ხულ გაზულწებება, იქნებ უარს უფრო ცუდი იყოს, შე-მარცხვინებო, გაწარდება და საქმეზე იყარის გულს. ამიტომ ზოგ რამეს დავაზუტებ, რე-

კომენდაციას მივცემ და კრებზე ვეტყვი, რომ გაითვალისწინოს. საკანდიდატო... ტაქტიკა წინ არის. ასე რომ, ახალგაზრდა კაცია და შეიძლება გამოსწორება.

ისე კი სიფრთხილეა საჭირო.

ერთ ამხანაგს მივცევი რეკომენდაცია. კარგი მეტალურგი იყო, სახელიც ვაგარდნილი ჰქონდა, სულ ფრანკალ-გაზეთებში ხატავდნენ. პარტაში რომ შევიდა, იფიქრა, მართლა რაღაც ვარო, მეტალურგებთან რა მინდია, და მალე-ზიის გამგედ დაიწყო მუშაობა. კაი ხანია გაზეთებში აღარ მინახავს. ალბათ აღარც თვითონ კითხულობს პრესას. ამას წინათ ისევე შევხვდი გაზეთში: მოუხსნიათ და, როგორც ამბობენ, მასუხისგებამაც არის მიცემული... პარტია აღუყარის კარ არაა, რომ შედიოდენ და ვადლოდე! რწმენის ამბავია, იდეების ამბავია. კომუნისმის საქმე ძვალ-არბილში უნდა გქონდეს ვამქლარა. შეხაძლოა, ბევრი რამ მოიკლო, მაგრამ რწმენას არ უღალატო, საბჭოთა კომუნისტის სახელს არ უღალატო. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ბოლშევიზმის ტრადიციები ვაგარდელა ახალ ვითარებაში, კომუნისმის მშენებლობის ვითარებაში. ბოლშევიზმის ტრადიცია კი პატარა საქმე არაა. არც იოლი საქმეა, მაგრამ, თუ არ შევიძლია, ნუ კიდებ ხელს, ხომ არავენი გაძალებს!.

როცა პარტაში შესასვლელი განცხადება დავწერე, ხაქმაო კომპაგვირული გამოცდილება მქონდა: არავით კონფერენციასა თუ ურადოლაში მიმიღია მონაწილეობა, ბევრქერ გამოვსულეფარ სიტყვითაც. იმ კრებზე კი მანც რომ მითით მივდიოდი: ვინ რას იტყოდა, რა თვალში შემოსებდავდა? თითქოს ახალგაზრდობა თავდებოდა და დაბრძენების ასაკში შევდიოდო.

კრება დაიწყო. პირველი ხაკითხი უოველთვის მიღება. მღევიანა გურამ ქაშაიაშვილი. მინდა ცოტა ხანს შევივაო სიტუაციას, მაგრამ მონდემამანც ჩემი „საქმე“ აღო ხელში პირველად. წაიკითხა განცხადება, საანკეტო მონაცემები. ისეთი რეკომენდატორები მუყავს, რომ წუელი არ გაუყა: საქვერნოდ ცნობილი მეფოლადე თარიმან ბარბაქაძე, საკაშემ ეზოს ბრიგადიის აღდრო სუხასკვერაძე, მეზობელი ღუმელების მეფოლადე ბორის ივანცოვი.

ავტობიოგრაფიას ვყვები. თითქოს ვყვლა მიყნობს, მანც საჭიროა: იქნებ ვინმეს დაეზადოს რაიმე კითხვა, შეიქმნას ახალი ვითარება... და მერე — ყველა ზომ ერთნაირად არ მიცნობს... შევათხვევიც იყო ვიტენამზე, კონგოზე... ვიდაც დაბატრებსდა, თუ რატომ შევდივარ პარტაში. რომ უკეთ ვაკეთო საქმე, უკეთ ვეშახტურო ხალხს, ხამშობლოს... ასე არ ეშახტებოდით? პარტაულს მეტი მოეთხოვებამეთქი, მეტზე ადგმს პასუხს. თავის თავზეც, ამხანაგებზეც... მივდიოთო, იყვარეს. თვალე-

ქართული
საზოგადოებრივი
მედიის ცენტრი

ბი ძირს დაეხარე, რომ კენჭისყრა არ დაშენა-
ხა. გული მაინც ძრავით მიბორჯავდა. ვინაა
მომხრეო, გამოაქვდა თავშელომარემ, ვინაა
წინადადებელი, და თვითონვე უპასუხა, არავი-
ნო თავი ვინ შეიკავაო, არავინო თქვა და კ-
დეც ამოხსუნებე.

წინა ღამეს არ მძინებია, არც შემდეგ ღამეს
ღამებთანა.

პარტიკომში უნდა დამამტკიცონ, მაგრამ ვიცო,
რომ იქ შეფერხება არ იქნება.

ესე იგი შეაძლება მივიჩნიო, რომ უკვე კო-
მუნისტა ვარს.

კომუნისტად
აღაშაინა, რომელსაც იერიში მიჰქვს ზეცაზე!

1919 წლის იანვარში დახმაცეს კარლ ლებ-
ნებტი და როზა ლუქსემბურგი.

ფაიშვილი ანდრია ცვითხება იაკობ სვერდ-
ლოვს:

— მამა, ლებენებტი რევოლუციონერი იყო,
ბოლშევიცი?

— დიხა, ნამდვილი რევოლუციონერი.
— მერე იგი ბურჟუეზია მოკლეს?

— ზო, რა თქმა უნდა, ბურჟუეზია.
— მაგრამ, მამა, შენც ხომ რევოლუციონერი
ხარ? ესე იგი ბურჟუეზებს შეუძლიათ შენც მოგ-
კლან.

— რასაკვირველია, შეილო, შეუძლიათ მომ-
კლან. ვკვლავდებ შეუძლიათ. მაგრამ შენ ამის
ნუ გეშინია. როცა მოყვებო, დაგატოვებ შე-
ხანიშნავ მემკვიდრეობას, უკეთესი რომ არა-
ფერია დედამაჩინაზე: რევოლუციონერის წმინ-
და, შეუზღადავ ხაბუღსა და ღირსებას.

აი ეს იყო კომუნისტი, იდეური კომუნისტი!

მაგრამ კომუნისტი საქმეში იწრთობა, შრო-
მასა და ბრძოლაში იწრთობა. ასე ვართ მემარ-
ტნივებიც.

შოდა, მივეცე თუ არა რეკომენდაცია?
კიდევ მოგიფიქრებ.

სამშხმელო მალიიდან ხელის ქნევით მესაღმე-
ბა პავლე ხახაშვილი, მუშა პოეტი. მაგონდება
მისი ლექსი:

გულმარჯოს,
ვინც იწამა შრომა, ვარჯა
და ეს რწმენა იღალ გულში ჩაისახლა,
ვინც უბრალოდ
ერთი წუთიც არ დახარჯა

და ზოგჯერ ხარაჩოსთან
არის ახლად

მეფოლაზე ნოდარ ზანძელაძეს გაზეთები
მოაქვს. წესიერად წაიციხვის საშუალება არ
არის, საქმე არ დაეცდის. მაინც ვახწრებთ
რადიუსს. ავტორი ვარ და ხაღისპერეონი
გაღისელ საუბარს ისევე აქაური სჯობია: შეფ-
გუფდება ორი-სამი კაცი, მცირე ხანში რაიმე
საქოხს გაარკვევ, მერე ისევე ღუშელს მიუბ-
რუნდები, ისევე შეგუფდება და ასე.

ცისმარამ რადიოთი გაღმოგვცა ანალიზი, ახ-
ლა დაწერილიც მოიტანა.

ფერომანგანუმი წედან მივეცი. ამერად ფე-
როსილიციუმს დავუმატებ, მერე — ალუმინს.

ყველაფერი ჩანს, რომ დემოთივით ფოლა-
ლი გამოვა. მარხალია, თუჯი ნაკლები მივეციო,
უფრო მეტად ქართია, ამიტომ მეტო დრო წა-
იღო, მაგრამ მოთავრია ხარისხი, ხარისხი!

საქმე ისაა, რომ სახალხო მეურნეობა ხელ
მეტი რაოდენობით მოითხოვს მადალი ხარის-
ხის ფოლადს. სხვანაირად შეუძლებელია ტექ-
ნიკური პროგრესი. ფოლადის ხარისხი კი გა-
ცილებით უკეთესია ფანგბადის კონვერტორებსა
და ელემენტარულშელებში.

ფანგბადურ-კონვერტორული პროცესის უპი-
რატესობა თვალსაჩინოა: შედარებით მარტივი
წარმოება, შექანიზაცია-ავტომატიზაცია — იო-
ლი, მარტინული ფოლადის ყველა სორტა-
მენტს უშვებს, მუშახელი ნაკლები სჭირდება,
შეეფობა — ასევე, პროდუქციის თვითღირ-
ებულება დაბალია. 500-550 ტონა მოცულობის
კონვერტორები შენდება. გაიზრდება ელემ-
ტაროფოლადის წარმოებაც, რაც დიდ ეკონომი-
ასა და მოგვებს მოგვეცემს.

ცულა მიიწერა.

ფოლადი უკვე გაეფუტო. ანალიზმა გვიჩვენა,
რომ კარგი უნდა იყოს. შევეთილი. საშარკო
ლაბორატორიაც დადასტურებს ალბათ.

მივალ ახლა შინ ვისაღიღებ და შევუდგე-
ბი წერას. ვაცნობებ ლეონიდ ილიასძეს,
რომ საქმეები კარგად მიდის არა მარტო რუს-
თაზე, მთელს რესპუბლიკაში. მივეულოცავ და-
ბადების 20 წლისთავს და გულითად მადლო-
ბას გადავუხდებ მუშაკაცზე ზრუნვისათვის,
მტკაცე მშვიდობისათვის, ყველაფრისათვის,
ყველაფრისათვის!

ივანე ჯავახიშვილი და ქართული ხელოვნებათმცოდნეობის პრობლემები

ქართულ ისტორიოგრაფიას თავიდანვე ბედმა გაუღიმა: ოდითვე თავისი დროისათვის ერთმანეთზე უკეთესი შემატანიებები გამოვიდნენ ხა-სპარეზოდ მშობლიური და მერსობელი ქვეყნების წარსულის შესახებ ვეღარ. როგორც ნაკლიც არ უნდა ჰქონოდათ, ისინი იყვნენ უტყვევლად განათლებული პატრიოტები, მწიგნობრები, მწერლები, მოწინავე აღმსარებლები. ბერის ხა-ხელი ვიცით, ბერის უცნობია, მაგრამ თვით ნაშრომები წარმოგვიდგენენ მათ ნათელ ხა-ხეებს. ლეონტი მროველი, ჭუანჭავიძე, სუმბატ დავითის ძე, ბასილი ერისმთავარი, ბერი ევ-ნატაშვილი, ფარსადან ჯორჯიანიძე, ვახუშტი ბატონიშვილი, ამან ბერბეულიძე, სენია ჩხე-იძე, პაპუნა ორბელიანი... უველა ისინი ძვირ-ფასიანი არიან ქართული ისტორიოგრაფიისათ-ვის, დაუვიწყარნი და დღემდე ცოცხალნი თა-ვიანთი შატანებით — ცხოვრებათა აღწერე-ბით. ლეგენდებთან წარმოგვიდგებთან უცნობი ავტორები, რომლებმაც შექმნეს ქართლის, კა-ხეთის, მონღოლთა დროინდელი, დავითის, ლა-შა გიორგის, თამარ მეფის შატანებები და ცხოვრების აღწერები. რაღა დიხს მარტო-ოდენ „ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი“ თამარის ეპოქის უცნობი ისტორიკოსება, რო-მელმაც ასე სურათობრივად გვიჩვენა თამარის, დავით სოსლანის, მათი მემკვიდრეობის დღეე-ბი და წლები. შეუძლებელია მაღალი შეფასე-ბა არ მიეცეთ პლატონ იოსელიანის, მარტ ბრო-სეს, დიმიტრი ბაქრაძის, მოსე კანაშვილის, თე-

დო ეორდანიას, ხარჯის კაკაბაძის დეაწლის, მაგრამ ივანე ჯავახიშვილი სხვა იყო — უველაზე დიდი, უველაზე ტოლუ-პოვარი, უველაზე შეუღარბებელი თუმცა არის ერთი შეღარბება, რომელიც ბუნების სამყარო-ში გაღაგაუყვანს. იქ მრავალი ღამაზი, დიდი მღინარე უერთდება ზღვას, მაგრამ ძალითაც და სიღამაზითაც ზღვა მაინც სულ სხვაა — გამორჩეულია ღამაზი, თუნდაც დიდი მღინ-არებებისაგან. ივანე ჯავახიშვილიც ზღვის ქა-ლითა და სიღამაზით მოველიან ქართულ ის-ტორიოგრაფიას და სამუდამოდ დაუკავშირა თავისი დიდი ხახელი მშობელი ერის აღორძი-ნებებს, მის ისტორიას, წარსულს კი მიუძღვნა მრავალტომიანი ფუნდამენტური გამოკვლე-ბი, რომლებმაც ქართული ისტორიოგრაფია, მთელი ქართველოლოგია საერთოდ, უდიდეს სიმაღლეზე აიყვანეს.

დიდი აღმსარებელი უმაწელობის წლებიდანვე ამდღავებენ თავის თავს, როგორც ჩვეულებე-რისისაგან განსხვავებულნი. ეს სრულიად ან-ბანური კემშარტიკებაა. ხაწინააღმდეგო მოვლე-ნი მხოლოდ იშვიათი გამოჩაქლისია, მსგავსად პირველის ჩვეულებრივი ხასიათისა. ივანე ჯა-ვახიშვილმა მოწაფეობისა და სტუდენტობის წლებში ისეთი ტალანტი გამოამდგინა, რომ უნებლიეთ მიიპყრო უურადლება. 1899 წელს პეტერბურგში დაბეჭდილი მისი პირველი ნაშ-რომი — უნიკალური ძეგლის — „სიბრძნე ბა-ღაყარისა“ თარგმანი, ხოლო ერთი წლის შემ-

დღე გამოკვეთებული ორი მეცნიერული გამოკვლევა: პირველი — ანდრია მოციქულისა და წმინდა ნინოს, მეორე — დავით და ივლიან ბატონიშვილების შესახებ ცხადად ანიშნებდნენ მომავალი დიდი შეცნობის დახატვას. ასე დაიწყო პირველი ქართული უნივერსიტეტის ფუძემდებლის ღრმად მეცნიერული, შემოქმედებითი გზა, რომელიც ორმოც წელზე მეტი ხნის განმავლობაში აღსავსე იყო დაუდასტორობით, განუწყვეტელი რუდუნებით, ყველაფრით, რაც აუცილებელია ნიჭიერი ადამიანისათვის, რომ დიდი მეცნიერი გახდეს. ივანე ჭავჭავაძე ამით შეიძლო დაეტოვებინა კოლოსალური მემკვიდრეობა, თორმეტ მოზრდილ ტომშიაც რომ საეჭვოა დეტალები.

ასე მრავალმხრივი, ენციკლოპედიური ცოდნით აღჭურვილი, ღრმად მოასროყენ და უმდიდრესი ფაქტორი მასალის მქონე ისტორიკოსი საქართველოს მანამდე არა პულოდა. ევროპაშიც თითო-ორიად თუ მოიპოვებოდა. ივანე ჭავჭავაძე ამ ნიშანვლებითაც სრულყოფილად მართკა ქართულ ისტორიოგრაფიაში. პქონდა მას, როგორც პიროვნებას, რაღაც განსაკუთრებული, მშობივდელი, თითქმის შარავანდელი ედგა; მაგრამ ასევე განსაკუთრებული იყო, როგორც მეცნიერი-მოაზროვნე, ენციკლოპედიკოსი, რომლის წიგნებითაც სარგებლობდნენ და უყოველთვის ისარგებლებდნენ აზროვნების სულ სხვადასხვა დარგის წარმომადგენლები. ჩვენც არაერთ ნაშრომში გაგვიჩნია ივანე ჭავჭავაძე ივლიან ფანდოუდებელი სასახურის, თუმცა ისტორიკოსი არა ვართ და ამ მხრივ პრეტენზია არასოდეს ვკვირია.

დიდ მასწავლებელს შეიძლება სუსტი მოწოდებაც უყოლოს, მაგრამ შეუძლებელია თავისი მშვენიერი ფრთების ქვეშ რამდენიმე სახელდასახურის კაცი მაინც არ გამოზარდოს. ივანე ჭავჭავაძე ივლიან ქართველ ისტორიკოსთა მთელი თაობები აღზარდა, მათ შორის არაერთია სახელგანთქმული. მეტევება ქართულ ისტორიოგრაფიას სიმღერა ჭანშია და ნიკო ბერძენიშვილი პულოდა, როგორც ჩვენ მათ ეცნობოთ, თუ ივანე ჭავჭავაძე არ იქნებოდა. ჭანშიას და ბერძენიშვილის სახით ივანე ჭავჭავაძე ივლიან ნაშრომად გამოჩნდები, უნივერსიტეტში მოწოდებები მუავდა. ივანე ჭავჭავაძე ამ მხრივაც, როგორც აღწერილი მუავდა, დიდ ხიზაღებზე ღებდა.

უადრესად მკაცრს მეცნიერული შრომისადმი, რომელიც წმიდათაწმიდა საქმედ მოჩნდა, ივანე ჭავჭავაძე სრული უფლება მქონდა სწავლისაგანაც იგივე მოეთხოვა. მეცნიერება მასთვის იყო ტალანტისა და შრომის ისეთი ერთიანობა, სადაც ნიჭი აფრთხილებს ენერჯის და ენერჯია ანათებს ნიჭს. ორივეს იდეალური განსაზღვრება თვითონვე იყო.

მთელი თავისი ცხოვრების მანძილზე ივანე

ნე ჭავჭავაძე ივლიან ქართული ისტორიკოსი. წყაროები, მატერიალური კულტურის, ძეგლები, ფოლკლორული მასალები არჩვენებდნენ სიუხვითა და ასევე არჩვენებდნენ სისავსით გაანალიზდა, ყველაფერს ერთ ფოკუსში მოუყარა თავი, შეიმუშავა საკუთარი კონცეფცია და მისი ღრმის ისტორიული მეცნიერების საჭრე-ლის მიუხედავად, საკვირველი მწეობრით მსოფლიმხედველობით გადმოგვცა საქართველოს ისტორია მეზობელ ქვეყნებთან ურთიერთობის ასპექტებში. მაგრამ ეს არ იყო მარტოოდენ „ერთი ისტორია“, „არსებითად იგი წარმოადგენდა „მრავალ ისტორიას“, ვინაიდან ის კაცი, ვინც კქმინდა მრავალტომიან „ქართველი ერის ისტორიას“, ზოლო პარალელურად, ღრმა მეცნიერული ძიების შედეგად აქვეყნებდა კრულ გამოკვლევებსა და მოზოგრაფიებს არქეოლოგიის, ლინგვისტიკის, ზეოგრაფიის მოძღვრების, ზეოლოგიის, სამართლის, ეკონომიკის, ნუმიზმატიკა-მეტროლოგიის, პალიოგრაფიის, მრეწველობის, მედიცინის, აგრეთვე მთელ რიგ სხვა პრობლემებზე. ვიწროდ გაგებული ისტორიკოსი არა, ენციკლოპედიკოს-ისტორიკოსია. მარტო ეს გარემოება უნდა ჩეთვალოს ივანე ჭავჭავაძე ივლიან ანალიტიკურ გონებას უდიდეს მიღწევად, დიდ გმირობად, პირდაპირ საარყო რანდობად. მხოლოდ ასეთი ტიპის, ასეთი მრავალმხრივი ღრმის მეცნიერი შეიძლება გამბდარყო ჩვენი ისტორიოგრაფიის დედაბოძი. მხოლოდ ასეთი სახის მოღვაწეს, დიდი ნიჭით, დიდი ორგანიზატორული ტალანტით დაჭილდოებული, შეეძლო დაეარსებინა მშობელი ერისათვის უნივერსიტეტი. ივანე ჭავჭავაძე ივლიან ისტორიკოსი დაეკისრა უყოველთა ის. რასაც წარმოადგენდა. მის გარდა არა ჩანს არცერთი კაცი, რომელიც ივანე ჭავჭავაძე ივლიან რაც მან გააკეთა, მხოლოდ მას შეეძლო გაეკეთებინა

და რა გააკეთა თუნდაც მარტოოდენ ქართულ ისტორიოგრაფიაში? არამარტო უამირები გაღებინა, მანამდე უცნობი მრავალი ახალი გზაც გაიფანა.

სანამუშოდ დავახატებთ ივანე ჭავჭავაძე ივლიან კლასიკურ მოზოგრაფიას — „ქართული მუსიკის ისტორიის ძირითადი საკითხები“, რომელიც „რედერსიკაციაში“ 1888 წელს გამოცა საკმაოდ მოზრდილ ტომად, მრავალი ილუსტრაციის თანდართვით. ეს წიგნი ჩვენ კონკრეტულად განალიზებული გვაქვს სხვა ნაშრომში, მაგრამ აქ გვინდა მისი ზოგადი, ღრმად მეცნიერული ღირებულების ხაზგასმა.

ივანე ჭავჭავაძე ივლიან „ქართული მუსიკის ისტორიის ძირითადი საკითხები“ წარმოადგენდა მშობლიურ ენაზე პირველ ფუნდამენტურ მეცნიერულ გამოკვლევას, რომელმაც საეტაპო როლი შეასრულა ამ მიმართულებით კვლევა-ძიებაში. ქართული მუსიკის ისტორია 1888

წლიდან, როცა ეს წიგნი გამოვიდა, არამარტო ფეხზე დადგა, არამედ, მტკიცედ დადურდნო მეცნიერულ საფუძვლებს, ქავახიშვილმა ვადაწყვიტა ქართული მუსიკის ისტორიის კარდონალური საკითხები, ანაჲ დროს, მოგვცა თვით ქართული მუსიკის შინაგანი არსებობის, მისი ხარხათის, ფორმისა და შინაარსის საფუძვლიანი, ზუსტი, კვალიფიციური ანალიზი. ავტორმა თავისი წიგნის შესავალში ჭერ გააკეთა მითხილავა იმ შრომებისა, რომლებიც მას წინ უსწრებდნენ. აღნიშნა, რომ იოანე ბატონიშვილის „კალმასობამდე“ ჭერჭერობით მიკვლეული არ არის სხვა ნაშრომი, სადაც იქნებოდა „მოგადი მსჯელობა ქართული მუსიკის სადაურობასა და წარსულზე“ „კალმასობიდან“ სათანადო ამონაწერების მოტანისა და ანალიზის შემდეგ. ივანე ქავახიშვილი უფრო ვრცელად ეგება დავით მანაბლის „ქართულთა წიგნობას“, რომელიც უფრონაღმა „ციცკარმა“ 1864 წლის მაისის ნომერში გამოაკვეყნა. წერაილის ავტორის იყვანა ამ მონაზრებას, რომ ქართული ვალობა არის ბერძნულთა (გრეკობიანის) და იტალიურის (მრავალმნიანი ბარმონის) „საშუალო“, რომ სწორი არ არის ქართული საეკლესიო ვალობის შემოღება მიერწერის მეტადხნოე სახა სკინელს (1830 წელი) ან იოანე ტარიქისმეს (1859), მით უფრო არსენ ივალთოველს (მე-12 — მე-13 საუკუნეები), ვინაიდან „ქართული ვალობა უნდა იყოს მოგონილი პირველხავე ჭრისტიანობაში და მოსულა სისარულეში შერვე საუკუნეში“ (გვ. 11).

თუ დავით მანაბელი ამხ მეუდგა ქართული ვალობის ისტორიას, უოველ შემთხვევაში, მან დაიკვია პრინციპი, რომლის მიხედვითაც ქართულელებს ვალობა „განუვითარებიათ... თავიანთს საკუთარს ვემოზედ“ კონსტანტინეპოლდთან სარწმუნოების მიღების შემდეგ, ივანე ქავახიშვილს ასდა დარჩენიდა, რომ საკუთარს მონაზრებანიც არ აზღუმენტები წამოყენებინა. მაგრამ მკვლევარმა სხვა მასალებიც მოიძია, დაადგინა, რომ დავით მანაბლის „შემდგომ ამ საკითხებს 34 წლის ვანმეკობაში არავინ შეგებინა და მხოლოდ 1898 წ. გამოვიდა „მოლივეტროს კარბელაშვილის პატარა (37 კვარტაიანი) ჭოგნაჲ, რომელხაც ეწოდება „ქართული საერო და სასულიერო კილოები, ისტორიული მიმოხილვა“ (გვ. 11); მართალია, — როგორც ივანე ქავახიშვილი ამბობს, — კარბელაშვილს თავის ნაშრომში დავით მანაბლის შემდეგ „არხეზითად ახალი არაფერი აქვს ნათქვამი, „გარდა იმისა, რომ საეკლესიო მუსიკის საერო სიმღერებისაგან წარმოშობის „მხოლოდ ზოგირით“ ახალი ფაქტი მოიტანა, მაგრამ მისი შეხედულებები მაინც დანერგვებით არის ვარჩეული, ვინაიდან შემოწმებას საკიროება და არამარტო თვით ფაქტების სისწორე (ნამდვილად წარმართულ ხანს ეკუთვნოდა თუ არა დასახლებულ-

ლი სიმღერები), არამედ, აუცილებელი იყო წამოყენებული დებულებების ახალი არგუმენტების პარალელურად სავსებში ნაშრომის შეცნობულად დასაბუთებულს კონსტანტინეპოლში შეგება. დამტარი არაიშვილის (რომელიც ამ მამართლებებით ყველაზე მეტი გააკეთა, ვიდრე რომელიმე ქართველმა ან უცხოელმა მკვლევარმა, — ასე მიაჩნია ივანე ქავახიშვილს, ზაქარია ფალიაშვილის (1909 წელს გამოცემა „ქართული ხალხური სიმღერების კრებული“, ზეფერიდ ნადელის (1933 წელს ბერლინში დაბეჭდა გამოცემა — „ქართული სიმღერები“), ვ. ბუღაიციის (1936 წელს რუსულად გამოაკვეყნა ნაშრომი — „ქართული სამუსიკო საქარებაის შესწავლის საკითხისათვის“), ვ. სტუშენკო-უფტინას (1938 წელს გამოვიდა მისი ფუნდამენტური მონოგრაფია — „ქართული ხალხური მუსიკის უძველესი ინსტრუმენტალური საფუძვლები. I. პანის სალაშური) მოსაზრებათა და არგუმენტთა დეტალური ანალიზის შემდეგად, დიდი ისტორიკოსი წერს: „ქართული მუსიკის შესახებ, როგორც მინიხილვითაცაინა ჩანს, ძალიან ცოტა ნაშრომებიც ვვაქვს და საფუძვლიანიც მათ შორის ნაკლებ მოვეყვებო. ყველა ამ წყაროების ძირითადს და საერთო ნაკლებ ისეთად გვენს, რომ ავტორებს ძველი ქართული წყაროები თითქოს სრულებით გამოყენებული არაქვთ. ამიტომ მათი მსჯელობა უმეტესად შემთხვევითია და სწორად სათუო მასალაზე დაამყარებული. წინამდებარე წიგნის ამოცანას სწორედ ის შეადგენს, რომ ქართული მუსიკის ისტორიის ძირითადი საკითხები ძველს ქართულ და უცხოურ წყაროებზე დაურდნობით უოფიციო ვანხილული“.

ეს განხილვა, რომელმაც მოიცვა ქართული ლიტერატურული ძეგლები, ხალხური შემოქმედების ნიმუშები, უცხოური წყაროები, მრავალი ისტორიული მახალი, დამყარებული ზუსტ მეცნიერულ ანალიზზე, სავსებით ნათელი კონცეფციით დამთარდა. ივანე ქავახიშვილმა უძველესი არგუმენტებით, შეუთალი ფაქტებით ცხადებო, რომ „ქართული საეკლესიო და საერო მუსიკა“ ერთი წარმოშობილობისა და „საეკლესიო ვალობა თავდაპირველად“ ერთმნიშვნელო, მრავალმნიშვნელო შემდგომ თანდათან შეიძინა, მაგრამ ქართული მრავალმნიშვნელობა სრულებითაც არ არის უცხოური გენეზისისა, შინაგანი ბუნებრივი განვითარების შედეგია; ქართულმა ქრისტიანულმა საეკლესიო ვალობამ მრავალმნიშვნელობა დამარცხებული წარმართული სიმღერების მრავალმნიშვნელობისაგან შეითვისა, ვინაიდან „...მრავალმნიშვნელობა ქართულ მუსიკას წარმართობის ხანაშივე“ ქმონდა და შეინარჩუნა საუკუნეთა მანძილზე. ივანე ქავა-

მისთვისაც ხავერდით ნათლად დააღივებდა, რომ...
 ...გამარჯვებულ ქრისტიანობას წარმართული
 წყნარებულების მთლიანად აღმოსაფხვრელად
 ხალხში გავრცელებული მანგებიც კი გამოუშვე-
 ნებია: საეკლესიო საგალობლების სიტყვებისათ-
 ვის, გამარჯვებულსათვის თვით მანგი კი არა,
 არამედ მისი სიტყვები იყო შეუწყნარებელი,
 ხოლო როდესაც ძველ მანგს საეკლესიო საგა-
 ლობლის სიტყვებს მოუშარქებდენ, მანგი უკ-
 ვი ეკლესიისათვის არავითარ განსაცდელს არ
 წარმოადგენდა. „მე მასხადამე, ქართული მუსი-
 კა თავდახვე კოლიფონიური იყო და არა კო-
 მოფონიური, ხოლო ეს ამრავლსმინიანი
 და ქართული მუსიკის მინაგანი
 განვითარება-ქართულებს ნათ-
 ლად“

უველაფერი, რაც აქ არის ნათქვამი, ახალი,
 რიგინალური იყო და წარმოადგენდა ფიანე
 ქავახიშვილის ხავერდით სწორ მეცნიერულ კონ-
 ცეფციას. მაგრამ დიდი მეცნიერი არც ამით
 დაკმაყოფილებულა: მან სპეციალურად შეის-
 წავლა „ქართული მრავალსმინიანობის განვითარ-
 რების საფეხურები“ (მეოთხე კარის თავი მეშ-
 ვედი, გვ. 221-226), გვიჩვენა, თუ რა იყო „ქარ-
 თული მრავალსმინიანობის და მარმონის ნე-
 თიერა ფუტე“ (თავი მეორე, გვ. 229-241). მარ-
 ტო ამ ორი თავის ისტორიულ-თეორიულ
 მნიშვნელობაზე მთელი ახალი გამოკვლევების
 დაწერა შეიძლება.

ფიანე ქავახიშვილის დიდ მეცნიერულ ღირ-
 სებათა შორის უველა აღნიშნავს სიუხტებს,
 ფაქტების სიუხტებს, აზროვნების სიღრმეს. მის
 სი უველა ეს უაღრესად დაღვებთი ფესებია
 „ქართული მუსიკის ისტორიის ძირითად საკ-
 თებზე“ ძალიან მკაფიოდ, ძალიან ნათლად
 წანს. დაკვირვით თუნდაც წივანის სტრუქ-
 ტურას და მეცნიერული მსჯელობის განვითარ-
 რებაზე: მოგონარაფია იწყება საკვლევ თემაზე
 არსებული ლიტერატურის ანალიტიკური მიმო-
 ხლევით, შემდეგ პირველი კარის პირველი თა-
 ვი ემდევება „მუსიკის ზოგადი ძველი ქართუ-
 ლი ტერმინოლოგიის“ პრობლემას (გვ. 41-45).
 აქ გარკვეულია ტერმინები: ბერაბ, ხმა, ვა-
 ლობა, მღერა (საგალობელი, სიმღერა), „მღერა
 ნარდისა“, პირა, პირაფა, ომერეში, ომერე
 (მეგრული), მშობარი, მნობა, მკოსანი, „ხმა
 მკოსნით“, მუსიკობა და მუტრიბი (გვ.
 41-44). ეს ტერმინები ქავახიშვილმა პირველ-
 ში გაანალიზა მეცნიერულად, სულხან-საბა ორ-
 ბელიანის „სიტყვის კონის“, ბეკარის მერ-
 1742 წელს მოკლევში გამოცემული დახადების,
 თამარის პარკველი ისტორიკოსის, რუსთაველის,
 ჩახრუხაძის, შავთელის, გურამიშვილის, შატ-
 ბერდისძელის წმიდა ნინოს ცხოვრებას, თანე
 ატონიშვილის, ფოლადორული დიქციონის, ვი-
 თორე ზუციან-მოწოდების, ვისრამინის, ვახუშ-
 ტის, მარის, ოსთავის, ნემესიოს ეპისკოპოს

„მუნებისათვის კაცისა“ და არაერთი სხვა მას-
 ლის გამოყენებით. ამ საფუძველზე გარკვეულ
 იქნა აგრეთვე „ძველ ქართულ წესრიგში და-
 ცული ხმების სახელები“ (გვ. 59-66), „მე-
 18 ს. და მე-20 ს. ხალხში შერჩენილი ხმების
 სახელები“ (გვ. 69-86), „ხმების სახელები ძვე-
 ლი და თანამედროვე წყაროებისდა მიხედვით“
 (გვ. 89-93). ახლა უკვე შედგმეთია ლაპარაკი,
 თუ რა მნიშვნელობა ჰქონდა და აქვს დიდი
 ქართველი ისტორიკოსის ამ კვლევა-ძიებას.

მაგრამ მონოგრაფიაზე ასე მოკლედ, ზოგადი
 მსჯელობით შეუძლებელია წივანს მისცე ხავე-
 რით დამახარებელი შეფასება. ქართული ზე-
 ლოვნებათმცოდნეობის ისტორიას, უკველთ-
 ვის დამწვენებს ფიანე ქავახიშვილის მიერ სა-
 ფუძვლიანად დახასიათებული „საქარების
 განკვეთება“ (გვ. 97-100), „ძაღებისა,
 ანუ სიმინიანი საქარება“ (გვ. 102-127),
 „საუყუნეთა განმავლობაში საქართველო-
 ში გავრცელებული და ცნობილი ძა-
 ლებიანი საქარები“ (გვ. 131-219). ამ თავს
 ავტორმა დაწვრილებით განიხილა როგორც
 ძალთა რაოდენობის აღმნიშვნელი, ასე მოზიდი-
 ვითი და ძაღისაქველნიანი საქარების ჩვეულები,
 ჩამოსარქენა (ფანდურა, ჩონგურა, თარი და
 სხვა), მწვილდაქვინი საქარები (ჩაღანა, ქამან-
 ჩა, ქიანურა, ქუნიობა), სიმების სახეები (იპა-
 ტობა, ნიბა, ზილი, ბოხი, მხარპანე, ლარი, თ-
 რი, ზეკიბინტა, ალუა და სხვა), ჩახაბერა საქ-
 არები (ხაუვირი, ზუკა, დუდუკა, უვიროსტვი-
 რი, სტვიარი, ზროხაკული, ნაფირი, სანტინე-
 ლი, ცაგალა, გულახტვირი, ქარახმა-ქარახმა
 ანუ ვაღდასტვიარი, სტვიარის პოლოზე წამოც-
 მული პირქვე მოზრუნებული უანწი“, ქიკუინა,
 უენო და ენაინი სალაპური, სოინარი — მეგრუ-
 ლად ლარქეში, ქანარა, უცხო და შემოტანი-
 ლი ზურნა, საზანღარი და სხვა), საჩხარუნე-
 ბელი და ელარუნები (წინწილა, ღინი, დევანი),
 დასარტქველი საქარება (დაფი, დაფაფი,
 ბობლანი, სპილენძ-ჭური, ნაღარა, დუშბული,
 დიბლიტიკო, ტაბლაკი და სხვა). ცალკეა განხი-
 ლული საქარების მწეობრი ანუ ბერძნული
 ორქესტრის სულხან-საბა ორბელიანის, შოთა
 რუსთაველის, ფეშანგის, თეიმურაზ პარკველის
 (უველთ) დახატვება შორს წავახვედრად) მო-
 ნაცემებას საფუძველზე.

არამარტო ისტორიული, ღრმა თეორიული
 მნიშვნელობა აქვს მონოგრაფიის მესამე კა-
 რის ოთხედე თავს, რომლებშიც ფიანე ქავახიშ-
 ვილისათვის დამახასიათებელი გულმოდგინ-
 ვით არის განხილული „ქართული ძველი წარ-
 მართული, საერო და შემდეგ-გარჩენილი საკ-
 ლესიო მუსიკა და ბრძოლა მათ შორის“ (გვ.
 223-230). არაერთი სტრულიად ახალი, მანამდე
 უცნობი დებულებაა განვითარებული მეორე
 თავში — „მუსიკის ზედოვნების ორგანიზაცია
 და მოვლერება ძველ საქართველოში“ (გვ.

228-228). რადი ღირს თუნდაც იმის დადასტურება, რომ „თავი ვალოზისა და საგალოზბლეში მარტო სიტყვების დასაწერის ნაწილს კი არ ეწოდებოდა, არამედ მუსიკალური ტერმინის უფროდ: სრულდებით ვარკვევით მანგის, თუ სიმღერის თვისის მსახვევად მანგისაა“? ასევე მრავალი სანტერესო დავიერება, ფაქტი და ცნობაა წარმოდგენილი მესამე — მეოთხე თავში (გვ. 229-234), რომლებშიაც განხილულია საქათხები: „ხმის თვისებების განმარტული შეფასება და ამო სმღერა“, აგრეთვე „ძველი საქართველოს სიმღერების გარონანი“. ამ საქათხების გასკვევის დროს ივანე ჭავჭავაძემა მეცნიერული სარწმუნოთი გამოიყენა როგორც ქართული მასალები, ისე უცხოური წყაროები, ეტრძოდ, არქანქელო ლამბერტის ცნობები სიმღერების შესახებ.

თავის ფუნდამენტურ მონოგრაფიაში ივანე ჭავჭავაძემ ქართული მუსიკის სათავესთან დაკავშირებით არაერთი საქათხი ორიგინალურად გაარკვია ჩვენს შემსწავლამ მხოლოდ ამ დებულებაში გამოიწვია, რომელიც ქართულ სმღერ მუსიკას თავდაპირველად თამაშობის უკავშირების განუტრეღად, რაც კანტისა და შიღერის „ხელოვნება-თამაშის“ თეორიიდან მომდინარეობს. დღეს ეს თეორია საყოველთაოდ უარყოფილია. კანტისა და შიღერის ვარდაცვალებების შემდეგ მეცნიერებამ, განსაკუთრებით აბაშიძე ხელოვნებათმცოდნეობამ, იმდენი ფაქტორი მასალა დააგროვა ამ თეორიის უყოსაგდებად, რომ საბჭოთა მატერიალისტთაგან ამ საქათხში ვინმეს ეჭვი უნარებოღეს. შემთხვევითი არ იყო თვით ჭავჭავაძის განცხადება: „ქართული მუსიკის სათავეს მივხედავდი არა არს, მაგრამ ზოგერთი მისხარების გამოქობა მაინც შეიძლება“.

მრავალი ორიგინალური მოხარება განვითარებული თავებში: „ქართული მრავალხმიანობის სადაურობის ამოცანა“ (გვ. 223-225), „დაშინის ხმების სახელების თავდაპირველი მსახვევლობა“ (გვ. 229-230). ამ თავში არა მარტო დინჯისტური, წმინდა თეორიული ასპექტებით არის ვანალოზებული კრანი, ბოზი, მოძახლო, ბანი, მებანება, შეხმობა, გოდება, ზარუნა, დვინი და ხმების სხვა სახელები. უზადლა „სარკების ხმების თავდაპირველი მსახვევლობის“ გარკვევა (გვ. 209-215). თავლში ვაკეთით ფაქტების, არგუმენტების სტეოი სოხვე, რომ დასკვნების უფროზბედ ლოგიკას ვერსად გაექცეოთ. გინდათ თუ არ გინდათ, მოგწონთ თუ არ მოგწონთ, თქვენ იძულებული ხდებით ავტორს უძველად დაეთანხმით. აბევე უნდა ითქვას მონოგრაფიის ბოლო კარის მებუთე თავეზე, რომელშიც დიდი სტოკიასის ადგენს „ხმების სახელების სმღერებას“ (გვ. 219-222). რაც შეეხება მეექვსე თავს —

„ქართული მრავალხმიანობის საფურცობა“ (გვ. 225-227), მისი ძირითადი დასკვნა ჩვენს შემსწავლელს წარმოვადგინეთ. არს უკანასკნელი თავს — მიხიდე და მერევე, რომლებშიც დახასიათებულია ქართული მრავალხმიანობის სახეებები“ (გვ. 231-235) და „ქართული მრავალხმიანობის და მარმონის ნეთიერი ფუძე“ (გვ. 239-241) მთელი მონოგრაფიის არწინავად დავგროვებთ. სახეებით დამტკიცებულია ქართული მუსიკის „დამახასიათებელი თავისებურება“. რა არს ეს თავისებურება? ის, რომ ქართულ მუსიკაში — „მარადელურ კვარტებისა და კვინტების ზედაზედ მიყოლებით არსებობა სრულდებით ბუნებრივ მოყლებნად, თითქოს ქანონადაც კი არს მონეტელ“.

ივანე ჭავჭავაძის ნამდვილად ბრწინავად მონოგრაფიაში — „ქართული მუსიკის სტორიის ძირითადი საქათხები“ უკვე შეასრულა თავისი მისია, მაგრამ ქვე არ დაუშავებია. ხანქვია ეს დიდი მისია ოდესღაც დამთავრობოს, ვინაიდან ასეთი ორიგინალური, ფუნდამენტური მეცნიერული გამოკვლევები უკვდავად ცოცხლობენ.

როცა კითხულობ წიგნს — „ქართული მუსიკის სტორიის ძირითადი საქათხები“ ვაკვბს არა მარტო ფაქტების სიმღიდრე, დასკვნებსა თუ დებულებებს სანათლედ, გარკვეულობა, არამედ ავტორის შემართებაც — არავითარ სმღერს არ გავქვბ, პარიკთ, მიაგნოს დამტკიცებას და გადაღობს. ასეთი შემთხვევები წიგნში უამრავია, სანამუშოდ მხოლოდ ერთს დავახსებდეთ.

არა მარტო ქართულ, საერთოდ ხელოვნებათმცოდნეობაში ურთულდები პრობლემაა გარკვეოთ თვით ხელოვნების ბუნებისა და ფუნქციის ურთიერთიმარება. ანტიკურ თეორიის თითქმის ხულ არ დაუყენებია ხელოვნების ბუნების პრობლემა, თუ მხედველობაში არ მივალდებთ პლატონის მსტიკურ თეორიას დიოდორე „იონში“ და არისტოტელის მერ აღნიშნულ ტრაგედიისა და კომედიის წარმოშობის „პოეტის“ მიხედვით. პირველი თუ დურეცუბი, რომელმაც ხელოვნების (პოეზიის) ბუნების პრობლემა დააყენა ფუნქციის ასპექტში და მოგვცა თავისებური მატერიალისტური თეორია, მაგრამ თუ რა მწელი, რა გადაუღობავი სირთულედ აღიმართება მეკლევარის წინაშე, როცა სურს არამარტო ზოვადად, პრინციპული თვალსაზრისით, არამედ, კონკრეტულად გადაწუბობოს ხელოვნების დარგებს წარმოშობის საქათხი, ეს უუღლასათვის საკვებით ნათელია, ვინაც ოდნავ მაინც შეუწუხებია თავი დაკვარებოდა პრობლემას: როგორ ვარდა სმღერა, ცეკვა, პოეზია, მუსიკა, ფერწერა, ქანდაკება? საიდან იღებს სათავეს ქართული სმხე

ღერა, ცეკვა, პოეზია, მუსიკა, ფერწერა, ქანდაკება? შორს რომ არ წავიდეთ, თუ რა რთულია საკითხი, მავალითად, ქანდაკების ვენეზისისა, ნათლად ჩანს ქართული გამოკვლევების თაყ. ივანე ჭავჭავიძელმა ქართული მუსიკის გენეზისის, სადაურთობის, ფუნქციის, აგრეთვე პოლიფონიურობის, ქართულ საყრავთა ხნოვანობის და სხვა ურთულესი საკითხები მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი სისუსტით გარკვევა. მარტოოდენ უდადეს მეცნიერს, ენციკლოპედისტს შეეძლო ეს გაეკეთებინა და ასე გავივითარებინა ქართული საბჭოთა ხელოვნებათმცოდნეობა. ივანე ჭავჭავიძელი ქართული ისტორიოგრაფიის ყველა დარგში ერთნაირად ძლიერი, ერთნაირად დიდი ჩანს.

მე დღემდე ვნახობ, რომ ივანე ჭავჭავიძელი ჩემი უშუალო მასწავლებელი არ უყოფილა, ჩემთვის სტუდენტობის დროს ლექციები არ წავუთმავს. მაგრამ ყველა ინტროდუქციის სტუდენტთა თავის თაჲს ივანე ჭავჭავიძელის მოწაფედ თვლიხ, ვინაიდან ძირითადად მისი წიგნებით ეუფლებოდა საქართველოს ისტორიას. დიდი ისტორიკოსი ჩვენთვის, პეროდოტეს, თუკიდოდეს, სტრაბონის ისეთი შთამომავლების რანგში იდგა, როგორც იყვნენ საქვეყნოდ განთქმული ერნსტ რენანი და თეოდორ მონიენი. მაგრამ ერთიც და მეორეც მხოლოდ ერთ დარგში — პირველი რელიგიათა ისტორიასა და მეორე უძველესი რომის ისტორიასი იყო ძლიერი. ასინი შორს იდგნენ ენციკლოპედურობისაგან. ივანე ჭავჭავიძელი კი, როგორც ადვინიწყო, მრავალმხრივი ისტორიკოსია, ტოლუპოვარი. და რა საოცარია: დიდი მეცნიერი, რომელიც ასე დამაჩერებლად მოგვითხრობდა მრავალტანჯული სამშობლო ქვეყნის წარსულის კატაქლიზმებსა და პარადოქსულ ეპიპოდებს, თვითონვე შეიქნა გაუგებრობის მსხვერპლი — ათეული წლების მანძილზე ვაწეული საუთარი შრომით დაარსებულ უნივერსიტეტში 1930 წლიდან იგი აღარ მუშაობდა. მხოლოდ 1933 წელს ასევე დაუბრუნდა თავის საუვარედ, ესოდენ ნაამაგარ უნივერსიტეტს. იმ დროს შევესწარი ერთ სცენას, რომელიც გუშინდელი დღესავით შემორჩა მუხბიერებას. დღის პირველი ნახევარი იყო უნივერსიტეტის ქვედა ვესტიბიულის მარჯვენა მხარეს, სადაც შემდეგ ფაკულტეტების საქმეები ინახებოდა, ერთ-ერთ ოთახში ინახდნენ ივანე ჭავჭავიძელი, სიმონ ჯანაშია და ნიკო ბერძენიშვილი. მე ეს, ცხადია, არ ვიცოდი. მოულოდნელად შევადე კარი და გავიგონე ძალიან ხმაბლადი ლაპარაკი: სიმონ ჯანაშია რაღაც თარბლებსა და დებულებებს შეტახებდა აწეული ხმით უთანხმებდა სენა-წერითმულ, მაგრამ ხსმენი აპარატით შეიარადებულ ივანე ჭავჭავიძელს. ნიკო ბერძენიშვილი, იტუბოდა, პასუხებს იწერდა. პოდიში მოვიხადე, ვაოგნებისაგან მცირებანს დაუცენ-

ბული უკან გამოვიდი, მხოლოდ ეს გავიგონე, რომ სიმონ ჯანაშია ეკითხებოდა: „სატონო ივანე! როგორი იყო ეკლესიისადმი დიდუვარობათა დამოკიდებულებანი მონღოლების შემოსების წინ და შემდეგო. მაშინ ძალიან გამოვიკრდა, შემდეგ კი გავიგე, თუ რა ძნელი შეკითხვა მისცეს ნიჭიერმა მოწაფეებმა თავიანთ სახელოვან მასწავლებლებს. პასუხის არცერთი სიტყვა მე უკვე აღარ გამოვიგონა, უკანამობრუნებულს.

მეორე ფაქტი, რომელიც წითლად დამახასიათებდა, სცოლდება აკადემიურ ფარგლებს და უფრო ადრინდელია. 1931 წელს უნივერსიტეტის კლუბში, მეორე სართულზე, იმ დროს ვამაურობელი ერთი საკითხის გამო მდელგარე კრება მიმდინარეობდა. მაშინ პროფესორ-მასწავლებლები და მოწინავე სტუდენტები ერთად ესწრებოდნენ კამათს, ხშირად რომ პოლიტიკურ ბრალდებებში გადადიოდა, სოლოზოგოვი ისტერიკოზობასაც არ იყო მოყლებული. ვამოვიდა ერთი ისტორიკოსი და პირდაპირ რიკოსობა ნაიღინა — იმ დროს ავადმყოფი, სარცელზე მყოფი ივანე ჭავჭავიძელი, რომელიც კრებას, ცხადია, არ ესწრებოდა, საშინელი ბრალდება წაუყენა. ჯერ ჩამოვარდა სა-მარბებური სიწუში, შემდეგ კი ვაისმა ურთიერთგამომრიცხველი წამოძახილება. ჩვენ, პირველყოფისელები, საშინლად შეგებობალა ივანე ჭავჭავიძელი, რომლის ავტორიტეტი და სიდიადე უკვე კარგად გვეჩხოდა, ხოლო ღრმა გულისწურობა განვაყვადებინა დიდ მეცნიერზე ვერაგულმა თავდასხმამ.

ჩვენ ვგატმობდით, თუ რა მძიმე მდგომარეობაში იყარდა მაშინ ივანე ჭავჭავიძელი. და სტუდენტთა ახლოღუთრი უმრავლესობის სიმპათია მის მხარეზე იყო. მაგრამ დრომ ვაიარა, ათსგვარი ინსინუაციებით გამოწვეულმა ქარიშხალმა განჯლო როცა 1939 წელს, ჩემი საქანდედატო დისერტაციის დაყვის პერიოდში, დავინახე, თუ როგორ მოადგა უნივერსიტეტს მისი დამარსებელი — აკადემიკოსი ივანე ჭავჭავიძელი საყუთარი ავტობანქანით — უდიდესი სიხარული ვიგრძენი წლანახებრის შემდეგ ივანე ჭავჭავიძელი უფროად გარდაიყვალა ხელოვნების მუშაეთა სახლში ქართული ფილოლოგიის პრობლემებზე მოხსენების კითხვის დროს. ეს მოხდა 1940 წლის 18 ნოემბერს. მაგრამ სიყვდილი როდი მივიდა დიდ ქართველ მეცნიერთან. ეს იყო ივანე ჭავჭავიძელის ფენიჭებერ დაწვა. ასეთ გარდაცვალებას სიყვდილი არ ეწოდება, ვინაიდან უყვადვებაში გადასვლა მიცვალდება კი არა, მარადიული სიცოცხლედი.

ქართული ისტორიოგრაფიის დედაბოძი — ივანე ჭავჭავიძელის სახელი მარადიულად დარ-

რება ქართული ხალხის, ქართული კულტურის, ქართული მეცნიერების ისტორიაში, როგორც არასოდეს მიეტყვიან დავიწყებას პრო-

რესიული კაცობრიობის უკუდავი შეაღებო რომლებმაც ტიტანურა შრომით [ქართული] ელვარებით თვით კაცობრიობა [ქართული] ქა

შ ე ნ ი ზ ე ნ ი ა ბ

1 იხ. ივანე ჯავახიშვილი, ქართული მუსიკის ისტორიის ძირითადი საკითხები, 1938 წ., გვ. 7.

2 იხ. ივანე ჯავახიშვილი, ქართული მუსიკის ისტორიის ძირითადი საკითხები, 1938 წ., გვ. 37. ხაზი უვლვან ავტორისა — გ. ჯ.

3 იხ. ივანე ჯავახიშვილი, ქართული მუსიკის ისტორიის ძირითადი საკითხები, 1938 წ., გვ. 327.

4 იქვე, გვ. 327. ხაზი უვლვან ავტორისა — გ. ჯ.

5 ბერის, ვალოზის, ბირას, ჯავახიშვილისეულ ვაგებზე ჩენი შენიშვნები იხ. წიგნში: გიორგი ჯიბლაძე, ესთეტიკური აღზრდის პრინციპი, 1968 წ., ტ. 1, გვ. 139.

6 თუ რა მნიშვნელობა აქვს მეცნიერული კვლევისათვის და რა მწიფედ დგას ანალოგიური საკითხები დღესაც გარკვეული გვიჭვს სპეციალურ გამოკვლევაში — „ესთეტიკურ-ესთე-

ტიკურ ტერმინთა ისტორიისათვის“, რომელიც 1959 წელს დაიწერა. იხ. გიორგი ჯიბლაძე, ესთეტიკური თეორიის საკითხები, 1961 წ., გვ. 301-339.

7 ივანე ჯავახიშვილი, ქართული მუსიკის ისტორიის ძირითადი საკითხები, 1938 წ., გვ. 251, ხაზ უვლვან ავტორისა — გ. ჯ.

8 იხ. გიორგი ჯიბლაძე, ესთეტიკური აღზრდის პრინციპი, 1968 წ., ტ. 1, გვ. 144.

9 ივანე ჯავახიშვილი, ქართული მუსიკის ისტორიის ძირითადი საკითხები, 1938 წ., გვ. 267.

10 იხ. ივანე ჯავახიშვილი, ქართული მუსიკის ისტორიის ძირითადი საკითხები, 1938 წ., გვ. 341. ხაზი უვლვან ავტორისა — გ. ჯ.

11 დავასახელებთ ვახტანგ კოტეტიშვილის წიგნს: ქანდაკების ისტორია, 1963 წ., გვ. 45-145.

გიორგი მარგველაშვილი

სული მღვვარი, სული ღამცველი

ირაკლი ანაშიძის ლექსების ციკლში, რო-
მელსაც „მახლობა“ ეწოდება, არის ლექსი,
ანდერძივით დაბარებული, სადაც პოეტი
„უთქმელს“ და „გამოუთქმელს“, „შეგ ვუღმე
ჩამწეღარ ათას ბეგრას“, „უხმარ ცრემლებს“
და „უთქმელ სისმრებს“ უნობათებს სწორედ
მეობადს, უანდერძებს, დასტურს, მომავალს,
მომავალშივე ეძებს გასაღებს თავისი სულსა
და თავისი ნიჭის უსანდვარეს ცხრადიდებულისა:

შენ დაგიტოვებ

ჩემს დაღლილ დიმილს,

ჩემს შთიდან მთებზე დაფლეთილ

მწერას;

რისით და სიტყვით,

ღბნით და ღვინით

შეგ ვუღმე ჩამწეღარ ჩემს ათას ბეგრას;

შენ დაგიტოვებ

ჩემს უხმარ ცრემლებს,

ჩემს ბაღში გამზმარ ფოთლებს

ცვენას,

ჩემი ღღის მდევრებს,

ჩემს ღამის მთველებს,

ჩემს უთქმელ სისმრებს, ღვინსა თუ

წყენას.

დაადე კლიტე

და სვიერის ძროში

ჩასკიდე, ჩადე, ჩემად და ფრთხილად

და სთხოვე გახსნან იმ დიად დროში —

შთამომავლობის იმ სასტიკ დილას.

ხმა ვიზრდიაო!... მეგრამ აქვეა ერთი გამოცა-
ნაც: თუ „შთამომავლობის დილა“ ეცნომ წე-
ტარსასურველია და „დიადი“, რატომ ესაბება
იგი მაინც „სასტიკად“? ხომ არ გვევლება
პარადიქსი თვით ამ ნიშნითა შეუღლებასიყ-
„იმ დიად დროში — შთამომავლობის იმ სას-
ტიკ დილასო?“ აქ ჩვენ პირისპირ მიუვა-
ლოვდით თვით პოეზიის, შემოქმედებს ბუნე-
პისა და არსის ვაეების საკითხს, მიზეზს და
მიზანს ზედღვინის დანიშნულებისა, პოეტის
ზედარისა, რომელც ბლოკის ფორმულას რომ
მივპარათო, „პარმონიის პირჰოზა“ და პარმო-
ნიის ზარალი“, თვითონ კა, როგორც პოეტი,
სწორად კა როგორც ადამიანად ანუ მოქცეაი,
უღრუბლო და უშფოთველ, ნეზიერ და ნეტარ
არსებობისათვის როდია ვაჩვენალი, მანაზე
მაინც, „სანამ არ იხმობს აილონი თვის ხა-
მსხვერპლისთანა...“ რა და რაკი იხმო...

იმ ეპოს, იმ დღესა და საათს, როცა თვით მის
წინაშე წამოიჭრა ამ პარადიული საკითხიკას
ვაქაქრის აუცალბებლობა, ირაკლი ანაშიძე,
რა თქმა უნდა, ვეულებოდა საიმედო საურადე-
ნი და მისაბაჩო მკაალითიუ მსოფლიო თუ
მშობლიურ პოეზიაში, თუნდაც ვაეა იმ თავიზა
საოცარა ვეღრუბით:

ღმერთო, მიიღე ვედრება,

ეს ჩემი სათხოვარია:

არ დამეყარვოს ველიდამ

მე შენი სახსოვარია!

გონებას ფიქრი სტანჯავდეს,

ვულს ცეცხლი სწეავდეს ძლიერი.

მშობლ-მწუროდეს კეთილი,

ვერ ვაქმდე, მოკვდე მშვიტარ...

ნუ დამასვენოს შერასდროს,

მამუოფე შეძრწუნებულა;

აი ვის უანდერძა თორმე პოეტმა იმ, რისა
„შეკრებაც“ უბრძანა ერთხელ თავის თავს —
„შეკრიბე ერთად, შეკრიბე ერთად, ვეღვე ვე-
ლა ვაქცდა, რაც ვაჩვიცდაა, შეკრიბე ერთად
სისრავლე ფეოთა, ვეღვა ხმა, გუღმი რაც

მხოლოდ მაშინ ვარ ბედნიერი,
როცა ვარ შეწუხებული.
როცა ვულს ცეცხლი შედგება,
ვოსება მსყველობს საღადა, —
მაშინ ვარ თავისუფალი,
თავს მამანა ვეგრძობს ლაღადა.

მაგრამ ისიც ცხადია, რომ მკოსნის შევაბუ-
რება საკუთარ თავთან, თავის მუშახთან უნდა
შობილ და შთავონებულ უოფილიყო არა მარ-
ტო და არა ამდენად თუნდ უდიდესი პოეტური
პირველწყაროთი; მზარბანებელ-მეფეულ მას
აქ თვით ცხოვრება უნდა მოვლენოდა, მას უნდა
ეშვა ვითარება და დავისება ამოცანება, რი-
მელთა ხილრმე-სარბოლეს შეეძლო მხოლოდ
გამოეწვია მესხიერებას და ლექსის წიაღში
სიტყვა და ხედვრი ვეცხის თუ პართაშვილისა,
ფაროსმანისა თუ ანა ახმატოვასა, რომლის
ტირადა მუზისადმი ტრავეული მინართვიდან
„შენ უყარანზე დანტებს წიგნი ჯოჯობისა?...“
ირაკლი ამაშიმდ ეპიგრაფიადაც კი უკვლისხმა
ასეთს უყვე თავისხვე ტირადას:

მამ შენ ხარ, მეზე? შენ — ცისკრის
ბავშვი?

შაბამ შენს ღონეს, შენს ძალას ვაში?

მამ შენ მეწერადი ვველა ვნას ფშაეში,
რომ ზედ ბუხართან დავება ვეა?

მამ შენ ქართველი ხეატი და ყინვით,
ფიქრით და ცრემლით იმ ჩარკულ
ხურჩანს?

შენ, შენ აესებდი სარდაფებს ღვინით,
რომ სულ ფაროსმანს დაეშრო ფენჯით?

მამ შენ თესაელი იცესა და ვანსჯას,
ცისფერს შენ სდებდი ჩვენ ზეცის

ტატონას?

მამ შენ ახშობდი შორეულ ვანჯას,
რომ იქ თვით ჯვარცმა მივლო ტატოს?

შაბამ შენს საქმეს!... მაგრამ დღეს

შითხარ —

თუ დასდე ბოლო მათს ეინს და წყურვილს?
თუ დასწვი ვველა ფერად და სიტყვად,
თუ ამოსხავე ვველა მსხვერპლს სული?
ვაპ, თუ რამ ცოდეა შენს ღმერთისაც

სიცოდე, —

ვაპ, თუ რამ წაყვით თეთრი და ჰანვი;
ვაპ, თუ სკამს დღემდე იმ ოქროს ზოდებს
სამარის ქია, მიწა და ეანვი!

ვაპ, თუ შენს მიწას არყვეენ დღესაც.

ვაპ, თუ იქ თრითან ქვესენლის ბენი...
თუ ეს ვაქვს სწულად თუ ეს ვაქვს წესად, —
მამ შემიწყალე დღეს მინა შენი!

ასე დამტკიცდა, დადასტურდა და ჩაქვით-
კირდა ლექსში პოეტის ვანჯა შეპოქმედების
უნაზესი არსისა, მისი „მარეფლირბებელი პრინ-
ციპისა“, თანახმად რომლისა ამ ქმედებას მინ-

ანსა და ფორმას შეადგენს თავდადება, თავ-
ვანწირვა — იცხ ვანწირული სულისკვეთისა“,
რავი ისეთი მადლი ძაბვისა და სულირბისა და
მაფრენის ხელოვნება ივლლისხმება, რომელიც
მართლაც რომ ითხოვს ხელოვანთაგან „რა
სცნოდათ თხრობილს, არამედ ნამდვილ,
მსხვერპლს და ვანწირვას“.

ირაკლი ამაშიმდ ლირიკულ ვიარს ქართვე-
ლი მკითხველი ჯერ კიდევ ოცოამი წლების და-
სასრულსა და ოცდათათათა დამდეგს ვაცნო
და უმაღლე შეიფიხიტომი იგი, მიუხედავად
მისი აშკარა კვაბუტური უბრულობისა — მოუ-
რიდებელი სითამავე იყო ეს თუ ვა-
დაქარბებელი პოლემიკური გუნება, ხაზ-
განშული პათეტურობა თუ ერთვარია სწორ-
ხაზოვნება, საღებავთა სქემატური პოლარიზა-
ცია თუ გამომწვევი პლაკატურობა, მაგრამ
რაოდენ ვასაგები და ვამართლებელი იყო
ყველა ეს ნიშნათვისება! არა მარტო თვით პოე-
ტის ახალგაზრდობით, არამედ სახალხო თვით
ღროსისა და ქვეყნისა, სადაც იღვწოდა და მოქ-
მედებდა დამწვეუი მკოსანი, და რაოდენ ვულ-
წრფელი და ნაღვი იყო მისი ცრემლი და დარ-
დი თუ არა (ჯერ სად იყენენ ცრემლი და დარ-
დი ოცოამი წლებში, ოცი წლის ასაკში) —
მისი სიცილი, ღიმილი, სიმღერა, შექარბილი
ეს ის ხანა იყო პოეტისა და ქვეყნის ცხოვრე-
ბაში, რომელიც თითქმის სამა ათეული წლის
შემდეგ „მიახლოების“ ატკირმა ასე დაახანა-
თა:

შეუმწნეველ ხმებს, დუმოლის გნას,
უნქმარ ბეგრებს, დასტა-დასტობით

შენ არ უთმობდი შენს უფრთა სენას, —
აშავი იყავ ახალგაზრდობით.

შენ არ ვასხოვედა ციალი ფერთა,
შენ გვამდა ერთი მკაცრა და მყვეთარი:

შენს თეაღწინ ხანჯლად ელაგდა მეტად
შავი და თეთრი, შავი და თეთრი.

შენ არ იცნობდი მთელსა და ნაწილს,
ნაწილი მთულთან ვეგონა მტვერი...

და შეუმწნეველ ვავასტლა თეაღწინ
ათასი ბეგრა, ათასი ფერი.

მას შემდეგ მკითხველ საუფუნეზე მეტმა ჩაა-
რა, შეიყვალა თუ არა პოეტის ლირიკული
გზირი? ვუბნახოთ კითხვას კითხვით: ვანა
შეიძლება იგი არ შეცვლილიყო? არ ვაზრ-
დილიყო? არ ვამდიდრებუდიყო სულიერად?
არ აღტურდილიყო პირადი თუ ისტორიული
გამოცდილების ხიზრინით — სამშობლოსა და
ხალხისა ერთადე?

სამსახვარი ათეული წელი... ზოფლის ჭი-
ჭური, რეფლუციურად გარდაქმნა — აშკა-
რა წარმატებებითა და ცნობილი ვამოთქმისა
არ იყო, „წარმატებათა ვამო თანხარუბებე-
ვათ... ანდუსტრიული ზუფრულებდა — გამსჯედ
დელენი უფელწრფელები შემართებითა და თავ-

განწირული სულნივეთები. თამაში გაქრა მოპედლისსაყენ, საითაც, ბოლოს პასტრენკის თქმით, „მეორე ბუთწილად გაუწვედენია სულის თუნახთა ბასრი ისრები“... ისტორიულად ვარდუაღი და გამართლებული სიმწელენი წინსვლისა და იქვე თითქოსდა მოულოდნელად თავს დაბტუდარი „ხატკივარი“, რომლის შესახებ გვიან „ხმა გამოცხადებ“ მოუხვედრად ჩააცოდება „მგონის გონებას“: „იყო საჭირო? იყო საჭირო? სულს ნაწივით, სულს ნაწილს, ხმა გააგონე მგონის გონებას, ხმა ან დასტურის, ან ხმა უარის, — იყო საჭირო და ვარდუაღი... სულს ნაწილს, სულს დაჭირვით, იყო საჭირო? იყო საჭირო?.. სახედისწერის ხანა, როდესაც „საქართველოზე კანის სულის აღწევებას ვადისრიალ“... „საწვევარი ქრეშობიტების რწმენით“ გამსჭვალული ხალხის სულიერი სიტკიცად და ცცხლგამაძლე უდრეკულობა... შენმომედი და მეზობელი ხალხის წორუქვარი ვმირობა სამამულო ომში, ადამიანის ბედი ომის ქარცხლბში, საქართველოს თავდადება და მსხვერპლი მადნაფც ერთა სხვა ოქანის შეილლეთან ერთად, სამართად წამომვგარი ქართვლი მემორის სამარხვარი ფცი თუ დაღვინის... შემდეგ ცხრასამოცდახუთის მაისის მწენათელი აკამაშება, იმელები და გეგმები, მათი ფრთამსხმა თუ ვაცრუება, „ნაწილის მთელთან“ ახალი შეწონასწორება და ისტორიის მკაცრი პასუხი დღის წესრიგში თუ უწესრიგში წამოჭრილ კოთხებზე. მეოცე ურალიზმა, მეოცდარე, უამირი, კოსმოსი, სამოცდაოთხის შემოდგომის ბრწნული და დინჯი სიბაღი...

ახლი იყო განვლილი სამწახვარი ათეული წელი. ქვეყნის ცხოვრების ყველა ეს კვანძი არყელეს პოეტის სიტყვის წახნაგებზეა. თვით ეს სიტყვა იყო: შენობაში აგური, ბრძოლაში — მახვილი, კამათში — არგუმენტიც და არბიტრიც, ენებათღელვება — ტალღაც და იაღქანიც, სულიერი შეფთობა — შეფთობის თაციც და მწვედობის მაცნეც. უყოველიც ეს განფანტულია მის წიგნებში და ლექსთა ცოცხებში. ზოგიერთ რკალთა სათაურნიც კი თავფურცლად უძღვიან თვით პოეტის ცხოვრების ფიგონ სამიწის ამბებს — განცდილს, გაგონილს, ნახულს, ნაწრღვის, „პირველი თოვლის სიმღერა“, „პოეტი ომში“, „სიმღერა მკის დროს“, „სუვევის ვერა“, „მონადირის ღამეები“, „ჩანახატები მეოცე ურალიზზე“ და ბოლოს — „რუბთაველის ნაკვალევზე“ და „მოიხლოება“. სწორედ ამ ორ უკანასკნელ რკალზე მსურს აქამად გვაქაახელი ურადღდება, რადგან სწორედ მათ გამოხატეს მკათოდ ახალი ეტაპი არა მარტო მგონის შემოქმედებაში, არამედ თვით ჩვენი ხალხის ცხოვრებაშიც და ამდენად გაბდენ მთელი სამკოთა ლიტერატურის ახალი სულნივეთების მათწყებდენა, ჩვენი ხალხის სულთან მატანის მბატერული

განსახიერების ნიშნები.
 ირაკლი ახაშიძის პოეზიის „საქმეებზე“ შეწინააღი და საჭაროდ განხილვამ „შქმწრეებზე“ 1954 წელს მომხდა. რადგან დასრულებული და გამოკვეთილი ჩანდა იმეამად პოეტის სახე რაღა თქმა უნდა, ყველას გვეჩროდა, რომ იგი კვლავაც შექმნიდა ისეთსავე ჩინებულ-ნათელ და მკათოდ, ლად და მკეთორ, მხიარულ თუ მრისხანე, აღტაცებულ თუ მძვინვარე სტიქონებს, როგორნიც მას მანამდე უნობათია მკოთხველისათვის, არც ის იწვევდა ეჭვს, რომ პოეტის ოსტატობა მიაღწევდა ახალ სიმაღლებებს იგი ხომ მანამდე არ შეფერებულა ასეთი აღმადრენისა; გვენადა, რომ მისი პოეზიის შინააშვარო კვლავაც ვაფართოვებდა საზღვრებს — იგი ხომ მანამდე იზრდიდა დაკვირვებათა და შთაბეჭდილებათა მარაგს, მაგრამ, რად დასამალია, — პოეტის შინააშვაროს ვაფართოვება-ზრდაში ჩვენ მისი პოეზიის ობიექტური შინაარსის ვამდიდრებო, ლექსში განსხვავებული მასალის მოჭარბებას უფრო ვგულისხმობდით. ახალი თემები, ახალი ფენები, ცხოვრების მასალისა, თან მათი ხორცმსხმის უნარისა თუ ნივის, ოსტატობისა თუ გამოცდილების ახალი დონე — აი, თითქოს რა მიმართულებით უნდა განავრცო წინსვლა ნახევარი საუკუნის მიჯნას მიახლოებულ მგონის. ხოლო თვით ლირიკული ვმირი პოეტისა — მისი სულნივეთება, მისი მსოფლმეგაძმება სულიერი დამაბულობისა და ენებათა მზურვადების საჭარადო ზღვარი, განცდათა და განსებათა სიღრმე და გაქანება, ადამიანისა და საშვაროს დრამატულ დილემატიკაში შეჭრისა და წვდომის განბედულება — უყოველიც ეს გვესაბუება მკათოდ გამოკვეთილ და უსტადე შეწონასწორულ მოცემულობად, რომელიც სიხარულს ანიჭებდა და ხალხის ვგრიდა მკოთხველს თაყობი ქრესტომათიული მარშონიულობითა და პლატეტიური გამოჭერწილობით, მაგრამ უყვე „თვინებული“ იყო მის მიერ, დაპარებული და წურვილმოკუდილი მისი სიყვარულით და ამიკომ თითქოს გამორციხვავდა პირველი სიყვარულის უძღვი შომშოლსა და დაუოცებელ წურვილს. უცივრი ვაოცების ელდასა და დაეცების ღვარაქუს.

მართლაც რომ აკვიატებულ საყიოს მაცეწივართ: რა ძალამ ვაზარდა ოციანი წლების მიწურულს პოეტურ სარბილზე გამოსული ავტორი კომპოზირული გზნებით და ქაქტური სწობასოცებით აღბეჭდილი ლექსებისა, სადაც მისივე გვიანდელი თქმით „ნაწლად ელავდა“ მხოლოდ ორი — შავი და თეთრი — ფერა, „ნაწილი“ კი მუღამ „მთელში“ იყო გათქვეფილი, რამ ვარდასახა ოცდაათთან და ორმოციან წლებში უყვე აღიარებული ოსტატი ქართული კანწელსიტყვიერებისა, ნათელი და მღელვარი სტიქონების ავტორი, რომელიც საგანგებო

ძალასა და დაძაბულობას სამამულო ომის წლებში მიადრეხებ, ოდეს უკვდავებსა წაწარებაში ქართველი გმირის კაპიტან ბუხაიძის სმით აღაღადდნენ; რა ძალამ გადააქცია ორმოციან და ორმოცდაათი წელთა მთქნაზე ჩინებულ პეიზაჟთა და ხანიმუშო ეანრულ სურათთა ხელოვნანი, თან იშვიათი სილაღათა და გულითაღობით მოზასე მგოსანი, რა ძალამ აღაშალა იგი თავის ნახევარ საუყურნეთან მიახლოების უამს, შიოსე საუყურის შუაგულს — ხალხის ზრათა მპურობელად, მეთხველთა გულის შესაიდუმლედ, თავისი ერისა და თავისი ღრისი თვითშეგნების ერთ-ერთ უყელაზე მძღავრ გამომხატველად და ქადაგად? მაშინაც კი, როდესაც პოეტმა ამ თხოუთებოდე წლის წინ, თავის ახალ ლექსებს თავფურცლად უხსტი და ფერმრავალი, შუქანრდილთა სიუხვით გაცოცხლებული ავტოპორტრეტო წაუშმძღვარა, — თვით მას ვერც კი წარმოედგინა, რომ უკვე კარს იყო მომდგარი მისივე ლექსის ფერცვაღება და სხეთა თვისებები, როგორცაა „ხიდარბაისლექ“, „მოახლოებულ შაჰირის დასტურია“, „უელში შექართალი ჰანვის აერთოლებს“, „ტბილისსურველი სიტყვის პარაქის შეგუება“ — მარანდა ლექსის „გებრულად მოტბვისა“ და „სიბთა დარღუნების“ სინონიმად, იგი აქაც ვერ შელევია „ქვის მიამიტობას“ და „სტრიქონთ სიხედებს“, მას აქაც არ ეშტებოდა „ჰაიხის ფერები“ და „პარაღის აღფრთოვანება“, ლექსისათვის უმაწველო ხაფრთხედ მიანდა „მინდვრის სურნელისა“ და „ლორთკო ბალახის სილბოს“ დეკორაცია; მაგრამ მისდა მოსახდენიც და თურმე მის ლექსს მოკლდა „ფრენა არწივის“, „სიღრმე ნაპრალის“, მეთხველმა კი იცის, რომ სწორედ მაშინ, ოდეს შეეღია პოეტო „ტბილ მზიანთში“ ფეხმოუცვლელ ნეტარებას, დარცა მის ლექსში ფერცვაღებას მათწებელმა ზარმა, დადასტურდა პუშკინის სიბრძენი — „და იხმე იგი ახოლონა თვის სამსხვერპლისთან“.

მაშ რაღა ძალამ? რა ძალამ გაზარდა, ვარდსახა, აღაშალა იგი? — ფიქრობ, რომ ამ კითხვაზე პასუხი ღრისა და პოეტის, ხალხისა და პოეტის ურთიერთობის იღუპალებში უნდა ეძებოთ, სიძვირდელია ის ხანგრძლი გამწენი ნა-ქურჭოკა, რომელსაც თვით ღრო გამოკვეთს სოლმე პოეტის გულის აბეღზე დაკვეთებისა. ამის წინათგანძობა კი პქონდა „შოკონების“ ავტორს, როდესაც თავის ახალ პოეტურ დამადგებს ამინდის ცვალებადობას, ისტორიული შემოქმედების ახალ პორიზონტებაკენ ხალხის გაღწევის მათწებელი სტრიქონები წარუშმძღვარა: „ღრუბლებმა ზეცა გადაპრღვრეს, ზღბურღის მზეში ნაქრიალები; უთუოდ ახლა ოქშია დეპრირდებს ყრუ ტბებით ტბენ ნატყვიარება, ისინი მგოსნებს, დიდ მგოსნებს ქმობენ, მათ ჩენი ხობბაც, ჩენი მადლიობაც, მგოსნები მა-
11. „მნათობი“ 12.

თებრ ტიფილით გრძნობენ ამინდის უკველ ცვალებადობას“.

და აი, მოახლოვდა გარდატეხისა და უცნობ ცვალების ეპიფი. ცნობილია, თუ რა განახლები-ბა განიცადა პირველ რიგში მთელმა სპეკოთა პოეზიამ და საკუთრივ ღირსიამ. კვლავ ჩადგინენ მწუხარში მეთხველთაგან ოცი წლათ მონკეთილ ოსტატთა ქმნილებანი. მძღავრ ნაკადად შეიჭრა იწერლობაში ახალაზრდათა და-სი. ხოლო ერთ-ერთ უყელაზე ნიწნულ და მრავლისმეტყველ მოგლეჩად გადაიქცა „ნახუ-ვარ საუყურნეს მიახლოებულ“, ნაცად და ცნობილ ზელვოვანთა „მეორედ დაბადება“, მათ გამოუთქმულ ლექსთა, აუბედვილ სიზმართათ უხუბლომადიურ სიღვთა კრისტიალიზაცია და განადგება. და თუ ქერ კიდევ გუმინ შეედლო მგოსანს მეტნაქლები გულწრფელობითა და საკუთარი თავის წინაშე გულანდელობისა და გულაკეთილობის შეწონასწორებით თვითდარწმუნება — „შენ არსებობდი, შენ არ ცდებოდი, შენ არ ანგრევიდი, შენ არ აწუხოდი, შენ ვერ ამწევდი, შენ ვერ წვდებოდი, შენ ვერ ჰხედვიდი, შენ ვერ ატყობდი“ — ეს პილატის თვითმოტყუება, წერტილბიზითა და მრავალწერტილბით აღჭურვილი, აწ მამულტურმა კითხვის ნიწნებმა შესცვალებს:

მაშ, ვერ ამწნევიდი?.. მაშ, ვერ წვდებოდი?..
 მაშ, ვერ ჰხედვიდი?.. მაშ, ვერ ატყობდი?..
 მწვიდად დგებოდი, მწვიდად წყებოდი?
 შენ იბაროდი, შენ ამაყოფიდი?
 მაშ, არ დაქრილხარ იქვის მახვლით,
 არ დაღვრმილხარ
 შენს ტბილ წამლებში?
 არ უთრევიხარ ფიქრს თაღდარიღი
 უნიცი გათიშელ შუღამში?
 არ უნარტია შენს ზემ ზეტილს
 დღე დამწვიდების, დღე გარადების?
 კითხვის ნიწნებით არ დაგახვლებოდა
 რწმენა სანუკვარ ტეშმარტების?

ამ წარმოუთქმელ სიტყვათა წარმოთქმა, გადავიწვებულ ფიქრთა დევნა, ძველი ხმების მოქურაღება, ძველ ნაწიურთა გულზე შერხება, წარსულ სურათთა ძიება — ავსებს და მსკუპლავს ირაკლი ამანძის ორ უჯანსაღულ, ურთიერთან უმჯადროგულ დადანახულ და შეხლართულ პოეტურ რკალს — „მიახლოება“ და „რუსთაველის ნაკვალევზე“. ამ რკალთა ურთიმანეთოდ გაგება ძნელიცაა და ფუქიც, თუმცა ერთი მათგანი უშუალოდ თანამედროვეობასთანა შესხვეტებულა, ხოლო მეორე საუყურნეთა სიღრმეს აღწევს და წარსულის ჩანდს ჰყევთ ლექსის სხივით.

მაგრამ ვიდრე მთელის ძალღრით მოიქნევა და პოეტი ჩოვანს, მან მოიხინვა თვლი და მქლავიც მცირე ასპარეზზე — ესკიზურ ჩანახა-

ტებში თუ თავისებურ წინაქმბებში. ასეთია „ჩანახატები მეოცე ურდობაზე“ — შორის ტორეზისა და დოღარეს იბარურის გრაფიკული პორტრეტები. პოეტური ფანქარის მოძრაობის სიხსნებზე და თავისუფალი მოქნილობა კი შეცვალა დიმილით შეფერვილმა თუ ნატოფი თუმორით შეწაფებულმა პერიფერმა ხილვამ „ცაე ცაში“.

მაგრამ, როგორც ვიცით, მალე პენსია არა მარტო სურათოვან ასოკაციათა წყარო გახდა პოეტისათვის; და სწორედ მაშინ აფერდნენ სტრაქონები შესახებ იმისა, რომ მეორე-ზოფთ „მგონსებშიც... ტყაილით გრძნობენ ამინდის უოველ ცვალებადობას“.

ამ ლექსებმა წამოიწყეს ლირიკული ციკლი „ნიახლოება“. თუ რამდენად ზუსტია ეს კამერტონი, ადვილად მოწმდება ამ რკალის ერთ-ერთი პირველივე ლექსით, რომელიც მათლო იანეილის ხსოვნას მიეძღვნა სწორედ იმ დღეებში, როდესაც სამშობლომ უმწიკვლო მოკალაქს სახელი დაუბრუნა ეთოლშობილ მგონსანს და სამარადწაოდ გაეშინა მის გარშემო მდებარე ციხეებში სიციურისა და ციხისწამების პერუსი;

მორდა ეს ფქარიც,
ძველი დარღის ერთი ფურცელი,
უბნოდ წამელი,
როგორც ვაგაბის მოეთხოვება,
მგრამ დაენებდი, —
სათქმელს ძველებზე ვერ გავუძელი...
ძველი ყოფილა
ორმოცდაათს ნიახლოება.
ვერ ამ სტრაქონებს,
იწნებ სულმა იგანოს დაცხრომა,
იწნებ გათვდეს,
შენზე ფქარი აღარ მიომინდეს;
ყურში არ რჯადეს
იმ დღეს წაენზე ზეცის გაწერომა,
ზადრას გავეძეცე
იმ დსაწივე საღამომინდელს.
... ძველ სამშობლოზე
შენ შევეძლო ლოცვით ველოცა,
ახალ მამულშიც
ვერცხლზე არა გავაცელია რა;
შენ, შენ დაეცი იმ წელს,
როცა საქართველოზე
კენის სულის აღზევებამ
გადისრიალა.
თვითონ მტერთაგან
საქართველოს მტრებზე შეთულილი
სწუხდი, შეძახდი,
თან დამდეგდი ოცი წელია,

რომ ვეოქვა წემთვის...
მაგ ოცი წლის შენი სტრაქონებისა
მგონსანს კეშმარტის
რომ სიკვდილი არ უწერია.

საკვირვებელი ლექსია ირაკლი აბაშიძის „გამოუთქმელი ლექსების ხსოვნას“. ასე ღრმად და რაღვლად, ფაქიზად და ქვეყნობიერი ტაქტით იქნეს არაფერ არ შეხებია ამ თემას მთელს საბჭოთა პოეზიაში, და იშვიათად თუ გასულა ვინმე სამშვიდობოს ისეთი „ბუნების ხილით“. ეს, თუ ვნებავთ იგივე ტიპურებისადმი „ხმენდებ მათთა გალობათა, თვით კი სდამდეგ“ ს მონათესავე პოეტური დაღადისია. ლექსი მოგვიბრუნებს ლირიკული აღსარების მორთოლოვარე და მდელმარე, სადღაც გულის სიღრმეში, სულის უსასუვარეს სიფრცესო აფერებულ სტრაქონთა შენახებ, რომელშიც დაბადებისთანავე გათქვიფდნენ სხვა, უფრო ხამაზად და მკაფიო ელერადობაში, ვითარცა უფროსე მადალი და ამჟერ ტაღდან თვითონვე შთანთქვენ ზოლმე თავისთავს და ერწმინდნენ საერთო ნაქადს თუ დინებას, რათა განავარდნენ ამ ნაქადს შუაგულ სიღრმეში უხილავი და ეფემერული არსებობა მას შემდეგ, რაც გაუზიარეს თუ გადაულოცეს თავისი ალა და ენარგია, ხუნთქვა და მავის-ცემა მოღვენო ტაღლებს და მხარი შეაშეუდღეს თუ ზურგს გაუზარეს ახალ და ახალ ნათლად ხილულ და მქუხარე ზეარებებს. აქ არ გაუღლისხმება არც პოეტის გულდასმულობა, თავის შენახვა, ანდა, ასე ვთქვათ, დიქლომატიური თუნდაც ამა თუ იმ გარემოებით ნაქარანცევა იძულებითი დაღურება—აბა სკადრთ ზემოთ მოუცანილ შედარების შესახამისად მთაწროთ მხგავსა წაქეჯ-ყურქეობა ზღვას ანდა მდინარეს! აქ გულისხმება პოეტის სიმათა, მგონის სულიერი მანათა ელერადობის სირთულე, ლექსის ფარული ზრდა და მწიფობა, აზრის და გრძნობის თვითმოძრაობა, თვითგამორკვევა. პოეტის თავშეკავება და სტრაქონის თვითშეუღლდე ცხოვრების ნაქადის იმ სახეობისწერო მგენის წინაშე, რომელიც აფლენს ისეთს სფეროს ზღვადობისას, რის ნაადრევად გამოშეღაფნება ჩაასახშივე სიტყვის მხსვერბლად გაღებას ნიშნავს, გამოუთქმელად გულჩახვეული კი ამ უხნო ლექსებს შეხვედნათ ძალი სხვა სტრაქონისაოვის ბიძგის მიცემისა და სრულყოფილი პოეზიისას სტრაქონთა მარღვების ხლართში; ჩრდილს შეფარულნი ახაზრდოვებენ მგონის გულისთქმას, რათა ფერიცვალების ეამს აქარად აღბეჭდილიყვნენ მის იერმეუცვა-

ღელ სახის ნაცყეთებში, უფრო ჭანხად და მომ-
ძლავრებულ შაქასცემაში, პოეტის სულის გა-
მაჰიდრებელ, გალაღებულ ვიბრაციაში. და
თუ აღერ გამოთქმული ლექსების სვებდღნიერ
შემქმნელს ჰქონდა უფლება გაეცნო ჩვენთვის
უფაღწრფელის ალსარებისას თავის ხილულა
ფერის თითქმის დროიან გრესიელი ლახათი,
ზნო და მადანობა—

ვერადერს ქვეყნად ვერ შეველიე,
ცხოვრების ყოველ ზვირთში ვერიე,
გულში ვიკრავდი ამ ტკბილ შვიანეთს,
მსურდა წამელთ ყველა სიამე...

ახლა ფარულ ვნებათა და აზრთა კიდილის
კვალით აღბეჭდილი, ეამთა სიავით დაღარულ
და ნავეემ, თვლით უხილავ ავტოპორტრეტის
გაუფაღწრების ეამს, მას კიდევ შეტი უფლება
ჰქონდა მიეპარათა თავის გამოუთქმელ პირში
ლექსთათვის, რომელთა შესამკობად თუ მათი
არსის გაოსავლენად პოეტს უჭირს კიდევ შე-
არჩიოს ზუსტი ფერი და თითქმის არც კი იცის
რა დაარქვას მათ — კვენსა თუ შანგი, ელეა თუ
ფანგი, ლტოლვა თუ თვლებმა, შობა თუ ცვდობა,
ჭირი თუ ლხენა, ღოცვა თუ წყევლა, აჰ თუ
ქვესყნელი, ოცნება ტკბილი თუ მწარე სევდა!

არ ეძიებდით სიცოცხლის თრობას:
ღურჯ კაბადონებს, ცისფერ ნაპირებს,
უსახუროებებს, ვაფრენებს, ტრფობას,
მზორ მწვერვალებს, წითელ აპრილებს...

სწორედ ასეთს, გულის სიღრმეში და სულის
წიაღში ნაღობაეებ სიაბლეს გრძნობისას
და აზრისას ვხედავთ და შევისმენთ ჩვენ ირავ-
ლი ამაშიძის ხსენებულ „შობლოებას“ და
„რუსთაველის ნაკვალევში“, რომლებიც თანაბ-
რად ავირკებენ მკითხველს გამოთქმის თუ პო-
ეტური ამოსუნთქვის თავისუფლებითა თუ სი-
ლაღით, სიტყვის და აზრის წონის არაპე თუ
შეუშუბუბუბლად, პირიქით, უკიდურესე გა-
დატვირთვითა და დახუნძვლით, ინტონაციის
შადლი სიხადავით, ოდეს ზმის გამოვიან ძალას
სუნთქვის ზუსტი მარჯა უზრუნველყოფს და
აღსარების ეამს შავთაგან მოწვევებელ ჩერჩო-
ვლისა აწვიოს თავის წილ იმპულსს. ჩვენ რომ
გვეთქვა, — რუსთაველიაჰამი მძღვნილი ლექ-
სების რჯალი რუსთაველს ეხებაო, — ბანალური
ტავტოლოგია იქნებოდა. რა თქმა უნდა, ეს ას-
ეა და მათს საფუძვლებს რუსთაველია და მისი
შადლი სვებედის თემა შეადგენს, ქართული
რენესანსის ბუმბერაზი გენოოსის მიერ ქვე-
რიტების, სამართლისა და სიმართლის, ადამი-
ანობისა და სიუფარულის ძიების, ჰუმანიზმისა
და პატრიოტიზმის თემა. მაგრამ, ამავე დროს,
ლექსთა ამ რჯალში გვეხმის და შევისმენთ ჩვე-
ნი თანამედროვის ლირიულ დადაღისს თუ ად-

სარებას, მის ფიტრსა და ვნებას, ვეზარებით
მის ხილვასა და განცდას, მისი წებნუნუნებისა და
ნებასურვალის დაძაბულ ფრთხილქვეშის რტობა
მისი შეშველობით — ჩვენი დროის ერთ-ერთ უვე-
ლაზე ნიშანდობლივ და სამტრიატურ თვით-
გამორკვევასა და თვითგამოსავას. აჰ არის სა-
ქართველო, ერის ბედი და ვა, სისი კულტუ-
რის, მისი ენის, მისი შემოქმედებითი გენის
ხვედრი და დანაშნულება. აჰ არის დროთა,
ეპოქათა, ეამთა შეხშიანება, მათი იღუშადლი
დადალოფი. აჰ არის მგოსანთა შეხშიანებაც,
რუსთაველის „ნაკვალევის“ ძიება ნიშნავს სამ-
შობლო ქვეყნის ისტორიული სულის ძიებას,
ხალხის უყვადეების საიდუმლოს ამოხსნის
ცდას, დიდი ადამიანური ხელოვნების საგან-
მურთა ვასალების ძიებას, სულის სიმაღლეში
ლექსის სიდიადას ხილვას და ამოკითვას.
„ნაკვალეუთა“ ძიება და „შობლოება“ — ეს სა-
კუთარ თათან და თავის დროსთან მიახლოება
და ვაზათ ძიებაა, ზალხთან და სამშობლოსთან
გზის მოკვლევა და მიახლოებაცაა. ასეთი ძიება
და მიახლოება ნიშნავს იმ ბარიერთა ვადაღა-
ვასაც, რომელნიც შეტნაკვლებად აცდლებენ
ერთუროს აზრს გამოთქმულსა და აზრს გამო-
უთქმელს. ეს ორი რჯალი სწორედ იმ „გამო-
უთქმელ ლექსთა“ აღორძინება და მყვდრებით
აღდგობა, რომელთა სხონასაც მიუძღვნა მგო-
სანმა მრავალგზის ხსენებელი, მართლაც რომ
საკვირვებლებათა შემცველი ლექსი:

ეს იყოს თქვენი მოსაგონარი,
თქვენი ხსენება ამ სიმღერაში,
თქვენი ვინც უცნობ რაღაც უნარით
ზარჩით პოეტის გულის ძებრაში.
თქვენი, ვინც ერთილით უხილავ ალაღ;
ხოტმესსმის მკიდურ ცდას არ ეშობოდით,
რომ შთაგონების შემოქმედ ძალას
ნაყოფად, ძეგლად არ დარჩენოდით.
...თქვენი, ალღ მგოსნის დარჩად მღგარი,
თქვენი, ალღ მგოსნის მცველი და მწველი,
თქვენი იჰ კვდებოდით, სადაც ძეგს

ზღვარი,

იჰ, სადაც პოეტს არ უდევს ხელი.
არას ითხოვდით სიკვდილის ფასად,
ჩნებოდით მგოსნის გულის ძარღვებში,
და ინთქმებოდით ზვირთების მსგავსად
პოეტის უცნობ წარმოსახვებში.

გამოუთქმელ ლექსებთან გამოთხოვება და
დაშვიდობება, მათი მოგონება და წარმოსახ-
ვა იქცა ამ ქვეყნობიერი და სიღრმისეული
შთაგონების ზვირთათა და უხილავ დინებათა
პოეტის დღევანდელ სულიერ ქარტახილებთან
შეხვედრათ შინილი ახალი ლექსებას საწვის
წარტილად.

ასეთმა განწყობამ შეამზადა და წარმოშვა
წიგნი „პალესტინა, პალესტინა“, სადაც პოეტ-

მა განაგრძო და დაასრულა ინდოეთისა და ამონსავლეთის მასალიზზე აღმოცენებული ლექსების თემა, რუსთაველის ნაკადლეთთა პირველი მიგნების ცდა. თვით წიგნის სათაური მოწმობს იმას, მისი თემატიკური საფუძველი უკავშირდება რუსთაველის ცხოვრებას მიწვეობის შესახებ შექმნილ ლეგენდებს (იერუსალიმს გადახვეწა და იქ განსვენება). პოეტური რკალის საერთო სათაური) „რუსთაველის ნაკადლეთზე“ და თვით ამ რკალის იდეა წარმოესახავტორის იერუსალიმს გამგზავრებაზე ბერძელად აღარ. ვაე რომ ამ სათაურმა თითქმის წინასწარ გააშუქა არა მარტო პოეტის მომავალი მარშრუტები, მისთვის იმედიად აღბათ წარმოუდგენელი, არამედ წინასწარ სოსანა და შემოფარვლა თემბურთი წრე და შინასამუარო მისი უკვლავ შენიშნულადანი ქმნილებებისა, რომელთაც დღეს ქართული პოეზია დაამშვენებს. ეს სათაური წინასწარმეტყველური აღმოჩნდა, რადგან განსაზღვრა მკაცრის ზედიზედელი გზაც და მისი შემოქმედებითი ვერტიკ.

მაგრამ ლირიკის კვემარტიკი სათავეები აქაც, როგორც უკვეთვით, უკავშირდებიან არა თემის ძიებას, არამედ პოეზიის უფრო ზოგად და ძირულ ამოცანებს, პოეტის მიერ აღთქმულ-დასახულთ — მის სულითკვეთვებს, მის სასიცოცხლო ინტერესებს, გულის სატყვარს, იმ გრძნობათა თუ ფიქრთა მწიფობას, ძალასა და ორგანულობას, რომელთა ბიძგიით წარმოებს ხოლმე უკვეთი კვლევა ანდა ძიება. თავის მხრე „რუსთაველის ნაკადლეთში“ გამოვლენილი ეს ძალა და სიმწიფე განსაზღვრებს იმ ისტორიულ დეალიბებათა სიღრმეს და დრამატისმს, რომელთაც წარუშლელი კვალი დაამნიეს დღევანდელი კაცობრიობის პოლიტიკურ, ფილოსოფიურ, ზნეობრივ და ესთეტიკურ მსოფლმეგრძნებას.

რუსთაველის თემა — ერთ-ერთი უდიდესი ისტორიული თემაა, რომელსაც მართლაც ძალუქს თანამედროვე მწერლის შთაგონება. რუსთაველის თემა — ჰუმანიზმის, პატრიოტიზმის, შემოქმედებისა და სიუერრულის უნივერსალური ზოგადსაყობობი თემაა, რომელიც თავის კონტრაპუნქტური მთლიანობაში ადამიანის გონების მიერ კვემარტიკების შექმედების იდეას გამოხატავს და განმტკიცებს. რუსთაველის თემა ანიჭებს მგოსანს საშუალებას ისტორიისა და თანამედროვეობის უწვევტი კავშირის გაგებისა, ხოლო რუსთაველის პირთა წარმომტმულ ლირიკულ მონოლოგთა ფორმა საუკეთესო მხატვრულ პირობას უქმნის ავტორს ამ ამოცანის გადასაწყვეტად. ამავე დროს პოეტის საბოლოო გამარჯვება უზრუნველყო ამ თავისებური ტრანსფორმაციის და გარდასახვის იდეურმა და მხატვრულმა სილექციე-სინატიტემ. პოეტს უნდა გამოემდევინებინა განსაკუთრებული მხატვრული ტაქტა, რათა დრმა

და ორგანული მხატვრული გარდასახვის ნაცვლად ღუბი არ დასტდენოდან „სმენაცვლებას“ მოლიკულ გზისკენ, არ ექანრა „სმენას მისიანს „რუპორის“ რული, ან არ გაეხადა თვით შოთა თავის „რუპორად“. სავარო იყო ნაწარმოების ეპიკური გვირის სავარადუო განცდლათამოდერნიზაციის თვითდან აცდენაც და მისი ლირიკული გვირის სულიერა სამყაროსა და სთქმელების არქაიზაციის აცილებაც. ლექსთაწერობის თითქოს და ფორმალურ, მაგრამ ამქრად მუტად არსებით მხარეს რომ შეუვსოთ, ხაზგასნიო უნდა აღნიშნოთ, რომ ავტორი იმთავითვე სწორ გზას დაადგა, როდესაც რუსთაველის მონოლოგთა ლექსურ უაღიბლ ვირთა და თქვესმეტმარცვლიანი რუსთაველური შიირი, რაც მას სტალიზაციის მორვეში ჩათრედა და ზუსტ ინტონაციის შეუფრტებადა, არამედ მუერად უფრო გვიანდელი, უკვე ბარათაშვილის მიერ დამუშავებული და მონოლოგიურ-საადსარტო ლირიკისათვის ზედმიწევნით მორგებული ფორმა. ამ ფორმას ძალუქს საკვარისი სისრულით შექმნას შორეული წარსულის სულიერი ატმოსფერო, თუ მეტუველების კლორიტიც და გამოდგეს, ამავე დროს, თანამედროვე პოეტის მხატვრული აზროვნებისა და განცდენი ირადღად. ასეთი ფორმის შერჩევა და გამოყენებამ გაუადვილა, როგორც ვთქვით, მწერალს მოდერნიზაციის სცილლასა და არქაიზაციის ხარობდას განრიდება, რაც თანამარად მოსწავებდა სტილიზაციის უნაყოფო სტიქიის მხატვარზე გამარჯვებას და არა კვემარტიკ მხატვრულ აღმოჩენას.

თვით „ვეფხისტყაოსანში“ კი უტუერ მუსიკალურ კამერტონად გამოადგა პოეტს პოემის პილოგიისა და ეპილოგის ზოგიერთი წიადსემა, აუთანდილობს ლოცვა-ღადადისის მოტივები და, რა თქმა უნდა, უკვლას მისი იკულ-ფილოსოფიური შეგონება, რომელიც თვით რუსთაველის განწყობილებას უფრო ვადმოგვეცემს, თუმცა პოემის ეპიკურ მასღვია უზშირესად შექრილი („ედა სოფელის“ მეთაურობით) — ე. ი. სწორედ ის, რასაც შემდგომ დაუერდნო, გურამიშვილის გულმწარე მონოლოგების კვლად, ნიკოლოზ ბარათაშვილი. აო რა საგულანსში ისტორიული ძაფი გაიბა. ამგვარად ვაზრტებულმა და ასეთს საფუძველზე დაუარდნობულმა ლირიკულმა მონოლოგმა მისცა ავტორს უტუერო საშუალება კვემარტიკულ-ფილოსოფიური სიღრმითა და მათერს სულიერი განცდენი ედადა და მისი სულიერი მრწამსზე, პატრიოტულ განცდაზე და შემოქმედებითიდალზე.

მართლაც რომ ტონი ჰქმნის მუსიკას, ხოლო ინტონაცია — ლირიკას. ახლა უკვე უკვეთივე დამოკიდებული იყო გულში და სულში გამჭედარ პრობლემატიკის საკუთრივ სახეობრივ ხორცუქსსმავლ...

პოეტმა თითქოს მიუყურადა შეიძლია საუკუ-
ნის შორეთში რუსთაველის ხმას და შეეცადა
მის გადმოცემას ან ჩვენთვის გამბედას შესა-
ბამისად დასათარებულ ლექსთა წუობაში: „ხმა
ჭვრის მონასტრის ვალაღანთან“, „ხმა ჭვრის
მონასტრში“; „ხმა ზეთისხილის ბაღში“; „ხმა
სამრეკლოსთან“, „ხმა თეთრ სენაში“, „ხმა
კატამონთან“, „ხმა ჭვრის მონასტრის ბინდ-
ში“... ამ შეიღწერ ადრეტებულ „ხმას“ წამბლ-
ვარებული აქვს ორი პოეტური წინაქმე, სა-
დაც გამხლავებულია დიდებული ხილვის თუ
ზმანების პირველი წინათგანობა, ხოლო
რკალებ ფარგლავს თავისებური ეპოლოგი, სა-
დაც შოთას „ხმას“ გადმოცემაში მისი გარ-
დაცვალების უცნობი დამსწრე-მოწმენი.

„გულით წყურთადა შენს შორეულ შთამომა-
ვალს წარმოედგინა, რას განიცდიდი და ფიქ-
რობდი შენ სიცოცხლის უკანასკნელ დღე-
ებში.

მაშ, ეს „ხმები“ ისე ჩაუთავად მას, თითქოს
მართლაც გაეგონოს იგი პალესტინის ქართულ
ჭვრის მონასტრში, შენს უკანასკნელ თავშე-
საფარში, შენი დაქარგვიდან შეიღასი წლის
შემდგომ — რუსთაველის დიდებულ ანდოლი-
ხაღმი მიმართულ ამ სიტყვებით განხმა ორკლი
აბაშიძემ თავისი წიგნი და უთველ ლექსს ამ
წიგნისად დააკისრა შოთა რუსთაველის ტიტა-
ნური სულიერი დრამის პერიპეტეობებზე ფარ-
დის ჩამოხსნა, გენიის მონაღოთური და უსაზ-
ღვრო საშუაროს შემეცელი არსების ზოგიერ-
თი წახნავთა ახალი შუქით განათება.

„ხმა ჭვრის მონასტრის ვალაღანთან“ და „ხმა
ჭვრის მონასტრში“ — იქნებ პალესტინის ციკ-
ლის უმინაშენლოვანესი და დედაბოძური ლექ-
სებია. მათში განახიერებულია და ფრთაშესხ-
მული აზრი, პოეტის, მოაზროვნის, ადამიანის
იდუერი მრწამის შესახებ, განსკილია ბრმა,
მონური, განურჩეველი, უაზრო რწმენა და
რწმენა ლაღი, თავისუფალი, ამაღი, გულში გა-
მონაბრძედი, გონების ძალით ამბლლებული,
დაუწინებელ ჭიებათა გამოცდილებით შეცნო-
ბილი და განმტკიცებული, საკუთარ, პირად
გამოცდილებებზე დამყარებული და ამდენად,
სამოლოო შედეგში კუმშირატობისა და სიმარ-
თლის კანონიერ სინონიად ვადაქვეული. რა-
რისე მადლი და მტკიცეც არ უნდა იყოს შე-
ნა მიზანი და შენი რწმენა, იგი მარადეამ უში-
ნებელი, უღუნებელი გააზრებისა და სულიე-
რი განცდის შედეგი და გვირგვინი უნდა იყოს
შენთვის. რწმენა არ უნდა გაქვავდეს, შენს
გარეშე მდგომ სალოცავ ხატად თუ სათაყვანო
კერპად არ უნდა გადაიქცეს, ის მუდამ უნდა
ცოცხლობდეს შენში, თან უნდა ვახლდეს, შე-
ნი „თანმდევარი უკედევი სული“ უნდა იყოს.
მუდამ განახლებას უნდა განიცდიდეს, ვით
სიყვარული, როგორც მადლი შემოქმედება,
როგორც შენი გონების, ადამიანის გონებისა

და გრძნობის განსჯის, გააზრების, განცდის სა-
განი, მათი სიცოცხლის ორგანული ფორმა,
როგორც სიყვარულისა და შემეცნების სასწა-
ული ფუნქციონი კი თავის ნებინებურ ნაბი-
სხვაობით გამოიცხება კუმშირატ რწმენას. იგი
და რწმენა შეუთავსებლობის პარიერით აბი-
ან დაშორებულნი. ამიტომ იყო, რომ კულტი
მუდამ ახშობდა და კლავდა რწმენას, იწვევდა
მის გადაგვარებასა და ატროფიას. შეუძლებე-
ლია ამ ლექსთა კონცეფციის, ისევე, როგორც
უოველი კუმშირატი ლირიული კმნალების
შინაარხის შიშველი მსჯელობის ენით გადმო-
ცემა. სჯობს თვით ლექსი მოვიშველიოთ:

ნე შენის მცნების აღსარება ვარ თვით
იყვინიან,
შენია ჩემი გულიც, ცნობაც, ხმა
საკუთარი.
მე სიყრმის დღიდან არ მჭონია სხვა
საკუდარი,
შენგან არს ზემში რაც ამბლდა, რაც რამ
დაყინდა,
...მე ჩემს გონებას, ცნობას ვთელიდი ზემ
დიდ საუნჯედ,
რადგან არსათვან მე მებოძა ეს
საბოძველი, —
შენ მთხოვდი თავიანს, მხოლოდ თავიანს,
თაყვანს განუსჯელს
მე მხოლოდ განსჯის, მხოლოდ განსჯის
ვიყავ მლოცველი.
თუ განმეკავე, თუ დამადგი თვალი
სრულქმნელის,
თუ მომეც ძალი ხან ფრთაშესხის, ან
დაღონების,
მე მწადდა შენგან სიტბოც ცნობის
თავისუფლების,
მე მწადდა შენგან სიხარულიც განთქმულ
გონების.

ამავე დროს ამ ორ ლექსში საოცარი ძალით
ფერის ის აზრიც, რომ მიზანთა-მიზნის, რწმენ-
ნათა-რწმენის ახალი სიმძაფრით განცდის სურ-
ვილი, ახალი თვლით, გულგრილობის ღიბ-
რითა თუ ფანატისის აფეთქებით დაუბრმა-
ვებელი თვლით კერტობ სურვილი სრული-
დაც არ ნიშნავს ამ მიზნისაგან თუ რწმენისა-
გან ოდნავ მაინც განდგომას, ერებს და უო-
მანს, პირიქით, მათთან პეტ შერწყმასა და შე-
სისხლსორებას ნიშნავს მხოლოდ:

მე შენს დიდ კანონს, დიდ განგებას
როდის გარდაველ,
როდის დაეველ სიბოო ლოცვას, ლოცვას
მონებოერს,
მეგრამ თუ ზოგჯერ ვერ ვუპერდი ფიქრსაც
სადევეს, —

რად მომეც ნიჭი, გულის უფრი, თვალი
 ვინების?
 ან იქნებ ცოდვად არც შევლახა ეს
 მკრეხელობა
 და შენ, პირიქით, მცირედ მითვლი ჩემს
 შემართებას;
 იქნებ ამოდ შენთან ვიწვევ თავის
 მართლებას,
 მე — სხვა ბუნების მოწოდება, მე — სხვა
 სელომა,
 გარნა ვინ ვიყავ? რა ხმა მქონდა, რა
 საკუთრება?
 ვიყავ მმართველი, ხმელთა რისხვა.
 ზღუათა მპყრობელი?
 მე მუყარა სკობტრა? მბრძანებლობის
 მქონდა უფლება?
 ვიყავ ქალაქთა აღმმართველი,
 დამამზობელი?
 მე აზრი ვიყავ... ბედო კაცთა მე არ შეხარა,
 ჩემად წუგეშად, ჩემად ტანჯად მე ეს
 მეყოფის...

აზრის ამ თითქოს და მოულოდნელ შემოტ-
 რაღებანია სწორედ ლექსის იდეური კულ-
 მინაცია, ვინაიდან თავისუფალი ვიწება ვერ
 ურავდება პილატეს სეიდის და სულიერი
 მონობის ცოდვას, თუნდ სიუვარულის სახით
 მოვლენილს. „ტანჯა“ აქ „წუგეშს“ ქარბობს
 და შემთხვევით როდია აქ შესხიანებული ჭვა-
 რის მონასტერში გაგონილი ხმა იძულებითი
 უმოქმედობის არტანებით შებოკიდ-გაწამებუ-
 ლი ბარათაშვილის მომავალ დადასტოვან;

მეგრამ რადგანაც კაცნი გვიან,
 შევლინი სოფლისა,
 უნდა კიდევთა მივსდომთ მას,
 გვესმას მშობლისა,
 არც კაცი ვარცა, რომ ცოცხალი
 მკვდარსა ემსგავსოს,
 იყოს სოფელში და სოფლისათვის
 არა იზრუნოს...

იდეური მრწამსის მოტივთა კვლად და ამ
 თემისთან უმკიდროცს კავშირშია გადმარწეტი-
 ლი ლექსში „ხმა ზეთისხილის ბაღში“ წიგნის
 მეორე საურდენი. კვლავაც დედაბოძორთა თემა
 — მამულის, სამშობლოს თემა. ადამიანი ორ
 დიდ მიზნს ემსახურება: ერთია მისი საკაცობ-
 რიო მუშაობის იდეალი, მეორე — მისი
 პატრიოტული მცნება, რა დადოც არ უნდა
 იყოს სოფელი, მისდამი სიუვარული სამ-
 შობლოს სიუვარული იწვევა და საზრდოობს.
 სამშობლოს სიუვარულის გარეშე ვერც მსოფ-
 ლიოს რამელიმე სხვა კუთხის სიუვარულია
 შესაძლებელი. ამაშია პატრიოტული გრძნო-
 ბისა და საკაცობრიო განცდის ურთიერთო-
 ბის რთული დაღმტვიცა. ამ სულიერ და-

ღმტვიცას გადმოგვცემს სწორედ „სულიერ-
 თაველის კიდევ ერთ მონოლოგში“
 რაღა თქმა უნდა, მთელი ეს კონცეფცია
 ლექსში ეგზომ სწორსაზოვნად და დეკლარატი-
 ულად როდია გადმოცემული — იგი განფენი-
 ლია ლირიული აღსარების რთულ დინებაში
 და პარამონიულ საზოგან წუობაში. უტრადლებას
 იპყრობს აქ კიდევ ერთი მოტივი — თუ შეიძ-
 ლება ასე ითქვას, მოტივი „ანტიკონდეტაქო-
 ბისა“:

ო, პალესტინა, პალესტინა! ყოელის
 მომცველის,
 ყოელის მფლობელის მწამდა შენის
 სიტყვის, ცხოველის,
 მეგრამ უადრეს, უწინარეს, უმაღ-
 ყოელისა,
 მე სამშობლოსთვის, სამშობლოსთვის
 ვიყავ მლოცველი.
 ნექტრით ის მწვევდა, მწარე მისგან
 გამწვარებია.
 მის ცის ქვეშ ყრმობაც ჩემთვის იყო
 აღამდარობა;

მე უცდავება მამულს გარეთ არ მწამებია,
 არ მიძენია მამულს გარეთ მამამთავრობა.

რა თქმა უნდა, უცნაური იქნებოდა პატრი-
 ოტულ გრძნობათა ეროვნულ კარაკეტლო-
 ბასთან და მითუქეტეს განდიდების მანასთან
 აღრევა. რუსთაველიც, თანამედროვე ქართველი
 პოეტის წარმოსახვაში, რუსთაველი არ იქნე-
 ბოდა, რომ მისთვის სამშობლოს სიუვარულია,
 ამ სიუვარულიდანვე, ქართველი ერის სახი-
 ცოცხლო ინტერესებიდანვე გამოიძინარე, უმ-
 ტციცხად და ყრფილიყო სურწემული საქარ-
 ველოსა და მასთან ისტორიულად დაკავშირ-
 ბულ თუ იდეოლოგიურად მონათესავე სამუ-
 როსთან გულდია და კარგახსნილ ურთიერთო-
 ბაზე ოცნებასთან. მონოლოგში „ხმა სამრე-
 ლოსთან“ რუსთაველი გამოთქვამს მწარე წი-
 ნათგრძნობას მომავალი კატასტროფებისა და
 პარამონიულ შემოსევათა შესახებ, რომლებ-
 საც ძალდოს საქართველოს მოწვევტა და იწო-
 ლირება სისხლსორცულად მასთან შეზრდილ,
 ელადისა და პალესტინის სათავეებიდან მომდი-
 ნარე სულიერ თუ კულტურულ გარემოსთან.
 იგი ზეცას ევედრება, არ დაუხოსი საქართვე-
 ლოს „პონტის კარებში“. და თვით „პონტის კ-
 რების“ საზე, რომელიც მეორდება ამ ლირი-
 კული შეგონების თითქმის ყოველ მუხლში,
 აქცევა საქართველოს დიდ სამუაროსთან, ქემ-
 მარტიბის მამიებულ და აღორძინების ხანას
 მიხილვებულ კაცობრიობასთან სულიერ და
 კულტურულ, იდეურ და შემოქმედებით კავ-
 შირთა მტკვეულ სამბილირე

— შენ ვეაყები, შენს ვედებებს, გულით
 ნათქვამი,
 სად წამოსული მონა შენი, მონა ყარბიბი:
 არ დაუცვტო საქართველოს პონტოს
 კარები,
 არ მომიყვითო შენ ქვარს მიწა, შენით
 ნათელი.
 ...ამარე კირი, მტრის მონობა, სპარსი,
 არაბი;
 ამორე ცრემლი, ურჭულობა, წარღვრა,
 ქარათვი;
 შენ ვევედრები, შენს დიდ გზაზედ
 ლოცვით მარები:
 არ დაუცვტო საქართველოს პონტოს
 კარები.

მაგრამ გაისმის „ხმა კატაპონთან“... ვაი თუ
 პეტი მინც ვაწერებს, მოახლოვდეს ეამი კირ-
 თა და ისტორიის რისხვა კვლავ თავს დაატუ-
 დეს ბედშავ სამშობლოს? იქნებ დაეცეს ყვე-
 ლა სიმაგრე, გატყდეს ციხე, მოიხრას ქარი, და-
 ედოს მტვერი წარსულის ხსოვნას. მოყვდეს
 თვით მტარი, სიმწრით წარღვი და ნათლისმე-
 რი, მაგრად განადგურდეს ყველა ძველი, ტაძარ-
 რი, კოშკი, სახლი, სასახლე შემოქმედი ხალ-
 ხის დიდოსტატთა ხელით ნაგები?.. ასეც რომ
 მოხდეს, შოთამ იცი, რომ არც ძალა, იქნებ
 ერთადერთი, რომელსაც შესწევს სასწაულებ-
 რთვი უნარი ერის გადარჩენისა, მისი შედარე-
 თით აღდგენისა, უკვდავებასთან ზარებისა;
 ენა ხალხის უდიადესი კმნილება, მისი ისტო-
 რიული შემოქმედებისა და გენიალური ხელოვ-
 ნების უპირატესი პირში — ენა. რამეთუ იგი
 ანიჭებს სულს სორციელ არსებობას, მატერია-
 ლურ სიმკერავეს, განადგობისა და გამოკლუ-
 ნის თვისებას. ენა ხომ, როგორც მარქსი იტ-
 უოდა, ხალხის „აზრის სინანდილია“ და ის უკ-
 ვდავი სუბსტანციაა, რომელიც უოვედმპარ
 ფერისკვამლებასა და გარდასახვას ბიძანს. ენა
 თა ხიავს უძლებს, ეროვნული ბედუაუღმარ-
 თობის ყინულთს აფლობს და ბნელეთს აშუ-
 კებს. იგი ინახავს ერას აღორძინების ნეო-
 ლურ მარცვალებს:

...დაეცეს, იქნებ, სიმაგრე ყველა,
 მოიხრას, იქნებ, ყველა უმა ვალად,
 დაედოს მტვერი ყველა დიდ ხსოვნას,
 დააყდეს აზრი ნაპოვნის პონას,
 უოველ ნერგს, იქნებ, დაატყდეს შენი,
 უოველ ძველს, იქნებ, დაედვას ფეხი,
 მხოლოდ შენ, ექვსობს, შენ, ხატად
 ქვეულს,
 რა დრო, რა დასტუმს შენს უკვდავ
 სხეულს?
 რ, ენაე ჩემო, დედაო ენა,
 შენ, ჩემო ნიჭო, სიბოლავ და ფრენა,
 შენ, ჩვენი სუნთქვის დიდო აღმოს,

შენ, კირთა ჩვენთა ტუბილთ მალაში,
 შენ, კირთა ჩვენთა ქვეთა და კირთა,
 შენ ერას, შენ ვერ ვთმობ სიმაგრის
 პირთან.

ამჟამა ხარვეზი შეაქმნებოდა პალესტინის
 ციკლში, რომ მასშა არ აფერებულდყო თამა-
 რის სახელი, არ დაერევა ხივეარულის ზარს.
 და აი, „ხმა თეთრ სენაჟში“ აქვს და ადი-
 დებს ადამიანურ გრძნობებთან ყველაზე ადო-
 მინურს. მაგრამ ამ მონოლოგის უხვი სახოვა-
 ნება როდო ემსახურება ჩვეულებრივი ხოტბა-
 კების ამოკანას. აქ ვაშლილია ხივეარულის
 თავისებური ფილოსოფია, ისე როგორც წინა
 მონოლოგებში თანამედვერობით იყო გუშლი-
 ლი რწმენის, ისტორიის, კულტურის, და შე-
 მოქმედების ფილოსოფია. თეთრ სენაჟში მი-
 ურთავებული რუსთაველის დადავს დედაზ-
 რიც სწორედ ყველა ამ კატეგორიათა ერთობ-
 ლიობის ქადაგებაშია, ხივეარულის ამაღლებუ-
 ლი გრძნობის შემანერბა, ქმედითი და შემოქ-
 მედლებითი არსის აღიარებაში სიკვარული შეშ-
 მარბების ბინა და ნათსაყუდარობა, სისბუ-
 დე და სენაჟი, დახარენი და ახმაჩეზი. უსიუ-
 ვარულად ქვეშარბტება არც კა არსებობს, ვი-
 ნაიდან იგი ვანერჩეველი და გუდგრილი ძალა
 როდია. თვითონ დუთება არ არსებობს უსიუ-
 ვარულად და „უგულობა“ „უღერობაზე“
 დივი ცოდვია, უღვთოს კვლავ შეუძლია
 ღმერთს ეზაროს — თუ შეიყვარა, უგულო-
 სათვის კი ღმერთისკენ ვა ნაყეტლია სამა-
 რადეამოდ (მგონი ზედმეტია აქ განმარტება,
 რომ ყველა შემოთ სახსენებ სახს ვარკვეულ
 წესობრივ — ფილოსოფიურ კატეგორიათა სა-
 ტოვანი მინიშნება ეყისრებათ და არა, ასე
 ვაქვათ, რელიგიური ტერმინოლოგიის დუნე-
 ცია).

„ხმა თეთრ სენაჟში“ თითქოს ეყანავს პა-
 ლესტინის ციკლის პირველ და დასკვნით „ხმა-
 თა“ მოტივებს: რწმენა და ქვეშარბტება საი-
 მელი საზუდარსა და ადგილსამყოფელს პოუ-
 ლობენ ხივეარულის წიაღში. ხოლო კიდევ
 ერთ „ხმაში“ (ჭვრის მონასტრის ბინდში რომ
 გაისმის), შოთას ამ უყანასნელ მონოლოგში
 თუ სიკვდილის წინა ლოცვაში — ყველა ჩვენს
 მეთ: მოსმენილი „ხმა“ ერთ ზარბანიელ მწუო-
 ბრშია შეოწილი, ერთ მოკლე, მარჯა ძალზედ
 ექსპრესიულ შეგონებაშია შერწყმული და შე-
 ვედრებულა ბედს, ზედის, თვათ ისტორიას —
 იგულის ცოცხლად სამშობლო. ენა, ხალხის
 სიმარბდე და მშვენიერება, ენა — ამ სიმარბ-
 დისა და მშვენიერების გამომხატველი თუ უპი-
 დავშეოველი.

დაახლოებით ასეთი შინაარსია ჩაქსოვილი
 — ფილიპინური ხელოვნებით — ირკლი
 ანაშიძის პალესტინურ პოეტურ რკალში. იგი
 არ გახლავთ ეამთადრერა, იგი სუღია და მუ-

სიკა ისტორიისა, თანამედროვე ქართული პოეტის მიერ შესწავლილი და, ამდენად, როგორც წვენი ფაქტ აღვნიშნეთ, ქართული რენესანსის დიდი მემკვიდრისა და ჩვენი ეპოქის მკვლევარ მგოსნის ლირიკულ აღსარებად აღვივრებულა.

ამე აღვივრდა ურთიერთშერწყმულად რწმენის: თუ ყულოერი შრწამის, სამშობლოს, მისა ისტორიისა და კულტურის, შემოქმედებისა და სიუვარულის ფილოსოფია. მსოფლიო რენესანსის პირველშობილი გენიის „ხშით“ დადადებს ამის პოეტი თუ საყუარ ლირიკულ ორეულს ანდობს მის გამობატას — ეს ხმა ყოველთვის მოაზროვნე საქართველოს ხმა — ისტორიული პასუხისმგებლობით გამსჭვალული და წერიობრივი იმპერატორით ამაღლებული საქართველოს ხმა. და იგი დასტურია იმ ჰუმანისტური, სოციალისტური და პატრიოტული მსოფლგაგებისა, რომელიც ნაკურთხია ხალხთათვის თავისუფლების, თანასწორობის, ძმობის, შრომის სუფთვის, მშვიდობისა და ბედნიერების მათწუებელი მცნებით.

...ღენიერია ზვედრი პოეტისა, რომელმაც ეს ბედნიერება სულიერი გვეით შობილი სიტყვის წიაღში მოიპოვა, სიცოცხლის ხალისი კი თავაწწირულ სულისკვეთებას აზიარა, რადგან

იწამა, რომ, „რაც არ იწვის — არ აწოდებს“, იწამა, რომ „ციცისკის ბავშვად“ მოყლიწილი მუზა თურმე პოეტის „ვწებს შეწურავს“, „ხვატით და უნივით ქარავს“, მის გულში, მის არსებამში ღრთაშესხმულ მანგხ ამოსწოვს, ოქროს მისხალსაც არ გაატანს სამარეში მღლითა და მიწა-თანგის შესაქმნელად, ხოლო თუ მას კეშმარტი და მირონცხებული პოეტი შეხვდა ხელში, არ „შეიწყალებს“ თავის მონას, არ ავლის „დახამხამებას თვალისა“, ბოლომდე „ამოჰხაპავს სულს“ სამსხერპლოდ არჩეულს. ესეც ცოტაა: ასეთი უღვთო ღვთაების მონამ ერთადერთი ბედნიერება ამგვარ ვნებაში უნდა იგულისოს ის უნდა ძრწოდეს წინაშე მხოლოდ ერთი თაუზარისა, რომელსაც ჰქვია — ღვთის რისხვა და ნიჭის ჩაუღწევა, აპოლონის წმინდა სამსხერპლოსაგან გზა-კვალის არჩევა, მასზე წირვის უფლების აურა.

ამიტომ ასულღამულებს პოეტს ერთადერთი სანუჯარი ოცნება:

„ჩვენც ჩვენი ვუთხრათ გამჩენს მადლობა, თუ ვისზე გველის მისგან წყალობა, თუ ჩვენგან ვისმეს ეს არ უწურება, თუ ვისზე გავრგო ღრმად მოხუცება, მხოლოდ ეს ერთი გვქონდეს ოცნება: მოვხუცდეთ, მავრამ მოვევდეთ მგოსნებად“.

როლანდ ბურბულაძე

კვლავ კოიტური ინტეგრალის შესახებ

ლიტერატურათმცოდნეობაში შედარებითი მეთოდის გამოყენება უოველთვის გულისხმობს ორი ან რამდენიმე ნაწარმოების ურთიერთკავშირსა და სიახლოვეს. ნაწარმოებთა ურთიერთკავშირი კა შეიძლება განხილული იქნეს როგორც მათი საერთო წარმოშობის ასპექტში, ასევე ერთი ლიტერატურის გავლენის თვალსაზრისით მეორე ლიტერატურაზე და აგრეთვე ტოპოლოგიური კლასიფიკაციის მიხედვით. როდესაც ლიტერატურულ გავლენაზე ვლაპარაკობთ, არ შეიძლება იმის დავიწყება, რომ ამ პროცესის დროს მასალის უბრალო პასიურ ასახვასთან კი არა გვაქვს საქმე, არამედ გავლენის ქვეშ იგულისხმება მოტივის, სიუჟეტის თუ მხატვრული სახის შემოქმედებითი გადაშენება, რაც სოციალური ტრანსფორმაციის მრავალფეროვნებაში ზოგჯერ იმე კარგავს პარკანდულ სახეს, რომ პირველწაროს ძიება უაღრესად მწიდელება ხოლმე.

შედარებითი მეთოდის გამოყენებაზე მსჯელობის დროს უოველთვის დასმის კითხვა, თუ რა წინების მიხედვით ხდება ნაწარმოებთა შედარება და როგორია ასეთი შედარების მეთოდოლოგია?

მიუხედავად იმისა, რომ ლიტერატურათმცოდნეობაში შედარებითი მეთოდის გამოყენებას საქმაოდ ხანგრძლივი ისტორია აქვს, ამ კითხვაზე ამომწურავი პასუხის გაცემა რამდენადმე გაძნელებულია. საქმე ის არის, რომ უოველ კერძო შემთხვევაში შესადაარბელი წიწნები იცვლება და ამ ცვალებადობის კანონზომიერება ჯერ კიდევ არ არის მიყვანილი მტკიცედ

განსაზღვრულ ფორმულირებაში. ხშირად სენსაციური აღმოჩენებით გატაცებული პეკლევა-რი ლიტერატურული ფაქტების შეტისშეტად შედაპირული შეპირისპირებით კმაყოულიდება და მცდარი დასკვნები გამოაქვს. ანალოგია ჯერ კიდევ არ წიწნავს პირდაპირ კავშირს, ანალოგია შეიძლება ნაწარმოებებასათვის საერთო ისტორიული პირობებიდან მომდინარეობს, მაშინ, როდესაც ზუსტად შეკრებული ფაქტებით თავისუფლად შეიძლება განსხვავებულ სოციალურ-ისტორიულ პირობებში შექმნილ ნაწარმოებებს შორის პირდაპირი კავშირი დადგენა (აქ თავისთავად იგულისხმება, რომ მსგავსი ფაქტების კონსტატირებასთან კი არ უნდა გვქონდეს საქმე, არამედ უნდა მოვახდინოთ მათი განმსაზღვრელი ისტორიული პირობების გაანალიზება).

შედარებითი მეთოდის გამოყენების მოწინააღმდეგეთა პოზიცია იმ მცდარ აზრს ეყრდნობა, თითქოს შედარების დროს ნაწარმოებთა ინდივიდუალური სპეციფიკის ნიველირება ხდება. პირიქით, მხოლოდ შედარების შემთხვევაში შეიძლება ნათლად გამოიკეთოს როგორც მსგავსება, ასევე განსხვავებაც. ახე ფორმულდენ და ამ პრინციპით მუშაობდენ დანლოპი, ბენფეო, სენსერო, შერერი, ვესელოვსკი, შევირევი და მრავალი სხვა მეცნიერი. ეს მეთოდი აქვთ გამოყენებული თავიანთ შრომებში ეირმუნსკის, კონრადს, ვინოგრადოვს, ნაიკლს, ტიგემს და მხოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნის ლიტერატურათმცოდნეთა უმრავლესობას. შედარებითი მეთოდის გამოყენება ლიტერატურ-

რთმყოფნებაში საქრო და სავალდებულო აღმნად, რამდენადაც მხოლოდ მისი გამოყენების შემთხვევაში ცხადი ხდება ერთი ლიტერატურის კავშირი მეორე ლიტერატურასთან (და ერთი ხელოვნების კავშირი მეორე ხელოვნებასთან), რაც თავის მხრივ ხალხთა შორის კულტურული კავშირის მნიშვნელოვან რგოლს წარმოადგენს.

ჭერ კიდევ პოლ ვან ტიგემი აღნიშნავდა, რომ უკველ ნაციონალურ ლიტერატურას გაანია თავისი საყუარით მტკიცე ტრადიცია, ეს ტრადიცია, შენაძლებლობას აძლევს მას უკველთვის შეინარჩუნოს საყუარით ინდივიდუალური იერი, მაგრამ უკველი ასეთი ლიტერატურა უკველთვის იცდება ახალ იდეებს ხელოვნებაში, რომელიც აღიღრებს მას.

მეცნიერის ეს სიტყვები ამოსავალ წერტილს წარმოადგენს მათთვის, ვინც ლიტერატურათმყოფნებაში შედარებით მეთოდს იყენებს. მაგრამ შედარებითი მეთოდის გამოყენების დროს მკვლევარს უკველთვის მოუხდება ერთი შეტად რთული ფსიქოლოგიური ხასიათის ბარიერის დაძლევა: ამ ბარიერს კი შემოქმედებითი გავლენის საკითხი წარმოადგენს. ეს საკითხი ზედნ ერთხელ უკვე განვიხილეთ და ამ აღარ დაუბრუნდებით.

აღნიშნავთ მხოლოდ ძირითად დასკვნას: კაცობრიობის კულტურის აბტორია ინფორმაციის მოღების, დასწავლებასა და გადაცემის ისტორიაა. ამიტომ სელონების უკველი ნაწარმოები შეგვიძლია ვახეიხლოთ როგორც გამოკვეთილი ინფორმაციის მატარებელი, რომელიც თავის მხრივ ქრონოლოგურად აღერ არსებულ ინფორმაციის ტრანსფორმირებას წარმოადგენს. სწორედ ეს დებულება დაელო საფუძვლად ზედნს ამ წერტილებს, რომლებშიც ვალაკტიონის ზოგირთი ნაწარმოების კონკრეტული შინაარსი იყო გახსნილი.

მითხვდავთ მნიშვნელოვანი კონცეფციური სხვაობისა, ზედნი წერტილები იმ ზოგადი მოსაზრებებს გაგრძელება-დამუშავებას წარმოადგენდა, რაც ქართულ ლიტერატურულ კრიტიკაში სხვადასხვა დროს გამოითქვა ვალაკტიონის შემოქმედების მიმართ. აი, ცალკეული მაგალითები:

„უღვავა, რომ ვალაკტიონ ტაბიძის პოეზიაში გარკვევით მოჩანს გავლენის კვალი, და ძლიერი კვალიც დეკადენტურ-სიმბოლისტური მიმართულებისა“ (ბ. ლილიაი, ვალაკტიონ ტაბიძის პოეზია, თბ., 1953, გვ. 84).

„ვალაკტიონ ტაბიძე ჰყავდა თავისი მასწავლებლები რუსულ და ევროპულ პოეზიაში“ (ა. ვაწერელია, რჩეული ნაწარმოები, I, თბ., 1962, გვ. 271).

„1919 წელს, ვალაკტიონ ტაბიძემ გამოაქვეყნა ლექსების მეორე წიგნი „არტიტული ჯგუფლება“, რომელშიც მოთავსებული არა ერთი

თი ლექსი ღრმად არის აღქმული“ (გერკოპულ-სიმბოლისტური კრიტიკის „გვერდები“, (ბ. უღენტი, საქართველოს სახალხო პოეტი ვალაკტიონ ტაბიძე თბ., 1953, გვ. 21).

„ვალაკტიონ ტაბიძემ განიცადა რუსული და ევროპული სიმბოლიზმის გავლენა, მაგრამ ეს მოხდა ისე თავისებურად, ისე ორიგინალურად, რომ იგი არასოდეს არ მისულა რუსული და ფრანგული სიმბოლიზმის ეპიგონობამდე“ (ა. ჯობაძე, კრიტიკული ეტაოდები, თბ., 1959, III, გვ. 34).

როგორც ვხვდეთ, ქართველი ლიტერატურათმყოფნებისათვის უცხო არ იყო იმ ფაქტის შეგნება, რომ ვალაკტიონის შემოქმედების ერთი მნიშვნელოვანი პერიოდის მეცნიერული განაღლება შედარებითი შესწავლის გზით უნდა წარმართულიყო. მაგრამ ამ აზრის გახორციელება არ მოხერხდა საქმიად დოღი ხნის მანძილზე და აღბათ ამასაც თავისი ობიექტური მიზეზები ჰქონდა: ამან კი თავისი კვალი დაინახა იმ ლიტერატურათმყოფნეთა შრომებს, რომლებიც შეგნებულად თუ შეუგნებლად ცდილობდნენ გ. ტაბიძის ზოგირთი ლექსისათვის პარალელი მიეძებნათ. მეთოდოლოგიის საკითხი უკველთვის იყო და იქნება ლიტერატურათმყოფნების კარდინალური საკითხი, რადგანაც ზუსტი მეცნიერული მეთოდებს გარეშე შეუძლებელია ახსნას პოეტურია ღეროზინი. თუ ვერ მოვაბერებთ ლექსის ღეროზირებას, საკითხი გადაწყვეტა არ არსებობს. პოეტისეული ნაანფიქრის ამოღსნელობა უკველგვარ მსჯელობას უღარესად სუბიექტურს გაღვის და ხელს შეუწყობს ერთი და იკვე საგნის მიმართ უსასრულო რაოდენობის შეხედულება-დამყოფებულებათა დამკვიდრებას, რაც თავისთავად არამეცნიერულია.

გ. ტაბიძის შემოქმედების ადრინდელ პერიოდში ლექსების რამდენიმე რკალი შეინიშნება. ერთ-ერთ ძირითად რკალს თეატრალურ შთაბეჭდულებებს დაწერილი ლექსები წარმოადგენს. ამ ცკლის ნაწარმოებები უმთავრესად ვერთიანებულია 1919 წლის კრებულში, კრებულის სახელწოდებაც სწორედ ამ რკალს თეატრული თავისებურებებიდან მომდინარეობს („თავის ქალა არტიტული ყვავილებით“). მაგრამ კრებულში სხვა რკალის ლექსებიც არის შეტანილი ამ მეორე რკალის ლექსებს მიეყოფნება „ღღრჩა ცხენები“.

საერთოდ, უკველი პოეტური ნაწარმოები რთულ სისტემას წარმოადგენს და მისი განხილვის დროს მხედველობაში უნდა შევიღოთ ის თავისებურებანი, რაც სისტემებს ახასიათებთ. ახეთ სიტუაციაში სისტემა და გეშტალტი აღენტურ ცდებულად წარმოგვესახება. ე. ლექსი-სისტემის, ლექსი-გეშტალტის სწორად აღქმისათვის საჭიროა მისი დაშლა შემოღებულ იდეებებებად და იმ კავშირის გარკვევა, რაც

არსებობს ამ ელემენტებს შორის. ელემენტებს შორის არსებული ფუნქციური კავშირი ზოგჯერ ისეთი ფორმით არის წარმოდგენილი, რომ მისი აღქმა უადრესად გაძნელებულია. ეს გამოწვეულია იმ მიზეზით, რომ ღექსი, როგორც ესთეტიკური მთელი, თავისთავში ფუნქციური კავშირების ისეთ შრავალფეროვნებას აერთიანებს, რომელიც სწორი გაანერვისათვის გონების გარკვეულ დამახვებს მოითხოვს. მაგალითად, „ლურჯა ცხენებს“ განხილვა რეგრესიის კონსტატორების თვალსაზრისით გვიჩვენებს, რომ „მღუმარების გარეშე“ კომპოზიციური შეპირისპირებას წარმოადგენს, რომელსაც ვაჟო-ნიური ფუნქცია აქვს დაკისრებული:

არ ჩანდა შენაპირი, ვერ ვნახე ვერაფერი,

1. ცოც და მიუსაფარი მღუმარების
2. მღუმარების გარეშე და სიცივის თარეშში

სამუდამო მხარეში მხოლოდ სიმწუხარეა! მაგრამ იგივე კომპოზიციური შეპირისპირების სეგმენტები სენანტიკური თვალსაზრისით ურთიერთსაწინააღმდეგო დატვირთვის მატარებელია. ეს კი მნიშვნელოვანდ ართულებს ღექსის სწრაფ და სწორ აღქმას. და ჩაინაც ღექსის დემოფორმება შესაძლებელია იმ შემთხვევაში, თუ სწორი მეთოდოლოგიით ვახდომდვანედებთ.

„ლურჯა ცხენებს“ შემადგენელ ნაწილებად დაშლას და ინდუქტორის ძიებას შემდეგ სენანტიკურ ჭკუთაშე მივყავართ: (სამუდამო) მხარე, სულა, სამარე, (ლურჯი) ცხენები. აქ უკვე იმედნა სიტყვაა, რომ საქმის არ არის ძიება რამდენიმე მიმართულებით ვაწარმოოთ: დასახელებული ჭკუთა თავის სათავეს მხოლოდ ბერძნულ ფილოსოფიაში სულის შესახებ წყარო მეტად კონკრეტულია — პლატონის „ფედონი“.

„ფედონი“ ფიქსირებულია ის საუბარი, რომელიც წარმოადგენს სოკრატეს სიკვდილის რამდენიმე საათით ადრე ფილოსოფოსსა და მის მოწაფეებს შორის. სოკრატეს სიციცხლას უკანასკნელ დღეს მის გარეშე მისმა მრავალმა მიმდევარმა მოიყარა თავი, მაგრამ საუბარში აქტიურად მხოლოდ ორივე მონაწილეობდნენ: სიმონი და კუბეთი. სხვებს მონაწილეობა მარტოოდენ რამდენიმე რელიგიით არის შემოსაზღვრული. თვით კრიტონის დამოკიდებულებაც კი ძირითადი საკითხის მიმართ (სულის უკვდავება!) მხოლოდ სოკრატეს სიტყვათა არის ვადმოცემული. სქემატური თვალსაზრისით „ფედონი“ შედგება ხაზის ვატარებულად: კუბეთს არ სწამს სულის უკვდავება. სიმონს კი მხოლოდ ეჭვი ეპარება ამაში. სენანტიკურია კრიტონის თვალსაზრისიც.

სოკრატე დაწმუნებულია, რომ არსებობს

მიღმა სამყარო და ამ აზრს ავითარებს, საუბარის დასასრულს მღუმარებობა უფრო მტკიცედ უნდა განვლავა. თითოეული მოთაგანი შეტყობდებოდა ინარჩუნებს თავის პოზიციას.

ეს სქემა მთლიანად გადატანილია „ლურჯა ცხენებში“ და მისი დახმარებით ღექსის აღქმა ვახავებს ხდის იმ სენანტიკურ წინააღმდეგობას, რომელსაც შემოთ დასახელებული კომპოზიციური შეპირისპირება შეიცავს ვიდრე ამ სქემის მიხედვით „ლურჯა ცხენების“ დაუფრას მოვადენდეთ, საჭიროა მცირეოდენი ახსნა-განმარტება, რომელიც საკუთრივ ღურჯა ცხენებს ეხება. „ფედონი“ არაუთითი (ლურჯა) ცხენები ფუნქციონირებული არ არის. მოუხედავად ამისა, სულის უკვდავებაზე მსჯელობის დროს უკველთვის იგულისხმება პეგასი. ასეთი დაშვების საფუძველს თვით ბერძნული მითოლოგია იძლევა, რომლის თანახმად ადში, სულების განსახელებულ სამუდამო მხარეში, ცუცხლოვანდრთიანი ცხენებით დაქტიან სულებში, რომლებიც დედამიწაზე ადამიანის სახეს ღებულობენ და შემდეგ კვლავ ისევ აიღს უბრუნდებათ. აგვარად, ვალკტიონის ღურჯა ცხენებზე, ბერძნული პეგასის მოდელიკაცის წარმოადგენს. ეს მთი უფრო უწყვი ვახდება თუ უკრადღებს მივაქცეთ შედარების პარალელის:

როგორც ზღვის ზეტიალი,
როგორც ბედის ტრიალი,
ჭკარი გრვეინე-ვრიალით ქრიან ღურჯა ცხენებამ

ბერძნულ პოეზიაში ზღვის ტალღებს მძრარობა ძირითად პეგასთან არის ხოლმე შედარებული. იგივე ბერძნული წარმოდგენით უკველ სულს თავისი გარდაუვალი ბედისწერა განიწია. სქემა ვახავები, ხოლო ტრანს-ფორმაცია მეტად უმნიშვნელია:

ზღვის ზეტიალი — ღურჯა ცხენები —
ბედის ტრიალი;
ტალღების მძრარობა — პეგასი —
სულის ბედისწერა.

ამა ვნახით თუ რას იძლევა „ფედონის“ მიხედვით „ლურჯა ცხენების“ ახსნა:

როგორც ნისლის ნამქერი, ჩამვალ მზით ნაფერი,
ეღვარებდა ნაპირი სამუდამო მხარეში
არ ჩანდა შენაპირი, ვერ ვნახე ვერაფერი,
ცოც და მიუსაფარი მღუმარების გარეშე.

სიმონი — იწიარებს ბერძნულ წარმოდგენას სულების განსახელებული სამუდამო მხარის არსებობის შესახებ, მაგრამ სულის უკვდავებაში ეჭვი ეპარება, რადგანაც სა-

მუდამო მხარედან არაფერი არ ისმის. მღუმარების გარეშე და სიცივის თარეშში, სამუდამო მხარეში მხოლოდ სიმწეხარეა! ცეცხლი არ კრთის თვალებში, წვეხარ ცივ სამარეში,

წვეხარ ცივ სამარეში და არც სულს უხარია.

კებეთი — იმ აზრისა, რომ მას შემდეგ, რაც

სული სხეულს დასცილდება, შეიძლება სულმა უფრო ხანგრძლივად იარსებოს, მაგრამ ბოლოს ისიც კვდება. ამიტომ მაინდამაინც სახამაოვნო არ უნდა იყოს სულისთვის სხეულთან დაშორება. შეშლილი სახეების ჩონჩხიანი ტყეებით უსუღღგმულო დღეები რბიან, მიიჩქარიან! სიზმარიან ჩვენებით — ჩემი ლურჯა

ცხენებით ნემთან მოგვევებით! ყველანი აქ არიან!

სოკრატე — მტკიცედ არის დარწმუნებული

იმში, რომ მიწიერი ცხოვრება სწრაფად ქრება. რომ სიზიჟისი, კებეთი და სხეულები თავის დროზე მის კვალს გაჟუვებია. იჩქარიან წამები, მე კი არ მენანება: ცრულით არ ინამება სამუდამო ბალიში; გაქრო ენება-წამება, როგორც ღამის

ზმანება, ვით სულის ზმოვანება ლოცვის

სიმბერვალეში.

სოკრატე — ცხოვრება წარმავალია, მაგრამ და-

სანანი სულაც არ არის. სიკვდილის წინ ფილოსოფოსი არ უნდა შეერთეს, რადგანაც ამქვეყნიური წვალების მიტოვების შემდეგ სული უფუფესად მიაღწევს თავის სრულყოფას. ვით ცეცხლის ხეტიალი, როგორც

ბედის ტრილი, ჩქარი გრგვინვა-გრილით ქრიან ლურჯა

ცხენები! ყველინი არ არიან, არც შევება-სიზმარიან!

ებლა კი სამარეა შენი გამსასვენები!

კრიტონი — სავსებით იზარებს იმ აზრს, რომ

მიწიერი ცხოვრება სწრაფწარმავალია, მაგრამ მისი აზრით, სიკვდილს შემდეგ სოკრატეს (ისევე, როგორც ყველას) სამყოფელი მხოლოდ სიზარება. რომელი სცნობს შენს სახეს, ან ვინ

იტყვის შენს სახელს? ვინ გაიგებს შენს ძახილს, ძახილს ვინ

ღიჟერებს? ვერაინ განუკვემებს საოცრების უბეში, სძინავთ ბნელ ხვეულებმა გამოუცნობ

ქიმერებს! ;

კრიტონი — არ სჯერა, რომ მხამინე მადლები

შემდეგ სოკრატე ნეტარა შედნიერ მხარეში (სულების სამუდამო სამყოფელში) გაემგზავრება. ის სწუხს იმის გამო,

რომ სოკრატემ მაინც ტკივილი უნდა განიცადოს, როცა მას დასწავენ ან დაშარხავენ.

მხოლოდ წეტოა კამარა ვერაფერმა დაფარა: მშრალი რიცხების ამარა უღაბნოში

ლულდება! შეშლილი სახეების ჩონჩხიანი ტყეებით

უსუღღგმულო დღეები ჩნდება და

ქვესკნაღდება.

პოეტის კომენტარი — აქ გალაკტიონი აქამებს

მთელ დილოვს. მან კარგად იცის, რომ მოკამათოა პოზიციები განსხვავებულია. ზოგიერთ საკითხში კი მათ ერთნაირი თვალსაზრისი აქვთ: ადის (სამუდამო მხარის) არსებობას ყველანი აღიარებენ. იზიარებენ აგრეთვე სოკრატეს მსჯელობას (რიცხვთა ლოგიათ) ამქვეყნიური ცხოვრების წარმავლობის შესახებ.

მხოლოდ ნისლის თარეშში, სამუდამო

მხარეში, ზეით თუ სამარეში, წვეულით

შენაწვენები, როგორც ზღვის ხეტიალი, როგორც ბედის

ტრილი, ჩქარი გრგვინვა-გრილით ქრიან, ლურჯა

ცხენები!

პოეტის კომენტარი — პოეტისმიერი დასკვნაც

ახელია: (სულების განსასვენებელ) სამუდამო მხარეში განუწვევებლად დაქრიათ (მუგასები) — ლურჯა ცხენები.

ისევე, როგორც გალაკტიონის სხვა მრავალი საინტერესო დეკსის ავტოგრაფი, არც ამ დეკსის პირველი პირია შემონახული. ასეთი მდგომარეობა კი ბუნებრივია, რომ აწელებს შემოქმედებითი პროცესის რომელიმე შუალედური მომენტის აღდგენას, რაც შემოქმედების ფსიქოლოგიის თვალსაზრისით უადრესად საინტერესოა.

ეს ინტერესი ჩვენს იმ მოსაზრებას ეუბნება, რომ ასეთ შუალედურ მომენტში უკვლევის ვაცილებით მეტი უნდა იყოს პირველწყაროს რეალიები, რომლებიც

შემდგომი დამუშავების შედეგად ნივთიერდება. მაგრამ, სამწუხაროდ, პირველია

თი ავტოგრაფები უკვლევის როდია შემონახული. მიუხედავად ამისა, 1915 წლით დათარიღებული, მაგრამ ალბათ შედარებით გვიანი ხანის მუსფთად გადაწერილი

ავტოგრაფი მაინც შეიძლება ზოგიერთ ვარიანტს, რომელიც მის პლატონისეულ

წარმომავლობაზე მოუთითებს.1 „ვით დე-
ხლის ზეტიალის მაგიერ დაცულია „რო-
გორც შხამი „ფილის“, ხოლო „ზოგის ზე-
ტიალის“ მაგიერ „ელვა ფილის“. ფაქტი-
ურად დეკლადან ამოღებულა „შხამიანი
ფილის ელვა“, რომელიც უძველესად იქ-
ნებოდა მის პირველ მოწახაზში იმ მიზე-
ზით, რომ „ფედონის“ მოწაწილეთა გო-
ნებაში მართლაც ელვას ის შხამით ხავე
ფილა, რომელიც დღის დახასრულს სოც-
რატუმ უნდა შეხვას.

ამგვარად, როგორც ვხედავთ, გალაკ-
ტიონის „ლურჯა ცხენები“ პლატონის „ფე-
დონის“ პოეტურ ვარიაციას წარმოადგენს.
და თუ ამდენი ხნის განმავლობაში ეს
დექის უდიდეს პოპულარობას ძირითა-
დად მისი პუსიკადური ზემოქმედებით
აღწევდა, ახლა უფრო უნდა მოგვხიბლოს
მან, რადგანაც გასაგები ხდება, რომ ზოე-
ლი ბერძნული ფილოსოფია სულის შესა-
ხებ უადრესი კომპაქტურობით მასშია
ასახული, ამის გაკეთება კი მხოლოდ პოე-
ტურ გენიას შეეძლო.

მინაწერი: „ფედონის“ ტექსტზე გ. ტაბი-
ძის სხვა დეკლად აწვს დაწერა:
მიღისარ ისე მიგაქვს წვალება
თითქოს ზღვის კარად თევს თიბავდე-
ვინა თქვა შენი გარდაცვალება,
არა, სწორედ დღეს შენ დაიბადე.

მიღისარ, აღარ დაგმეტრება
არც მიწიერა, არც ზეციერა.
ვინა თქვა შენი უბედურება,
არა სწორედ დღეს ხარ ბედნიერი.

მიღისარ, წუნარი გქონდეს მგზავრობა,
ეს მიწა მარად იყოს ზღაპარი,

ვინა თქვა შენი მიუსაფრობა, **კონსტანტინე**
არა, შენ კარვე თვესაფრობა **კონსტანტინე**

მიღისარ, შენს ბედს ბევრი ინატრებს,
ბედი ამგვარი სხვა არსად არი,
შენ სიურცეებმა დაგაბინადრეს,
შენ, უცვლადების ხარ ბინადარი.

„ლურჯა ცხენების“ განხილვის დროს დავი-
ნახეთ, რომ პოეტი დეკლად ბოლოს თქვა ახ-
დენს კომენტორებას, მაგრამ ეს კომენტარი ერ-
თგვარად ნეიტრალურია. არ იძლევა სრულ
წარმოდგენას მის თვალსაზრისზე როგორც სუ-
ლის უკვდავების, ასევე სოკრატის თვითქველე-
ლობის შესახებ. ზევით ციტირებულ დეკლადში
კი აქტიურად არის მოცემული ეს თვალსაზ-
რისი.

დექის სოკრატესადმი მიმართვის წარმად-
გენს და იზიარებს ბერძენი დილისოფოსის
თვალსაზრისს, რომ სიკვდილის დღიდან ახა-
ლი ცხოვრება იწყება („ვინა თქვა
შენი გარდაცვალება, არა, სწორედ დღეს
შენ დაიბადე“). პოეტმა პლატონის მეშ-
ვეობით კარგად აცის სოკრატეს სიკვდილის
მიზეზი, მაგრამ სიკვდილი თუ სხვაწაიარად მო-
ახროვნე ადამიანისთვის უბედურებაა,
ის სოკრატესთვის უბედურებას ნიშ-
ნავს, რადგანაც აქედან უკვე ახალი, კეთილ-
ბოლო ცხოვრება იწყება („ვინა თქვა შენი
უბედურება, არა, სწორედ დღეს ხარ
უბედური... მიღისარ, წუნარი გქონდეს
მგზავრობა, ეს მიწა მარად იყოს ზღაპარი“)
დექის ბოლოს გახსნილად არის მოცემული
გ. ტაბიძის დაპოვებულელება მომხდარი ფაქ-
ტისადმი:

მიღისარ, შენს ბედს ბევრი ინატრებს,
ბედი ამგვარი სხვა არსად არი,
შენ, სიურცეებმა დაგაბინადრეს,
შენ, უცვლადების ხარ ბინადარი.

1 საქართველოს სახელმწიფო ლიტერატურე-
ლი მუზეუმში, გალაკტიონ ტაბიძის არქივი.
ფ. № 5367.

სარკი თურნაძე

კონსტანტინე გამსახურდია და ფრანგული კულტურის მოღვაწენი

კონსტანტინე გამსახურდიას რომანები ყარ-
გა ხანია რაც ვასცა ჩვენი საშობლოს საზღ-
ვრებს; ისინი მრავალ 'უცხოურ ვნაზე ითარგ-
მნა. განსაკუთრებით გახმაურდა 'ლიდოსტა-
ტის მარჯვენის' ფრანგული თარგმანი, რომანი
რუსულიდან თარგმნა მწერალმა რენე ღომეკა-
მა და ვამოსცა 'ფრანგ გამომცემელთა გაერ-
თიანებაში', ღვი არაგონის ზედმძღვანელო-
ბით.

საფრანგეთის ევრნალ-გაზეთებში მრავალი
რეცენზია გამოქვეყნდა, რომელთა ავტორებ-
მა დიდი შეფასება მისცეს ქართული მწერ-
ლის რომანს.

ფრანგულმა გაზეთმა 'ლემანიტე ღიშან-
შია' თავის ფრანგულზე გამოქვეყნა ამ რომ-
ანის ილუსტრაციები, რომლის ავტორია მზა-
ტვარი ვან ღორგილი.

კონსტანტინე გამსახურდიას მიმოწერა ჰქონ-
და ვან ღორგილითან, ვაჟ ღიუჯლოსთან, ღვი
არაგონთან, რენე ღომეკთან, რენე უნციბიუ-
ღერთან, ფრანსუა მონოსთან და ფრანგული
კულტურის სხვა მოღვაწეებთან. ვან ღორგილი-
თან მიმოწერა ჰქონდა 'ავრთვე ამ სტრიქონე-
ბის ავტორს. მკითხველს ვაეცნობთ ზოგიერთ
ღღემღე უცნობ წერილს, რომლებიც, ჩვენი
აზრით, საინტერესო უნდა იყოს მკითხველის-
თვის.

კონსტანტინე გამსახურდია ვაჟ ღიუჯლოს
სწერდა:

„ქვირფისო ამზანავო!

ჩემი რომანის 'ლიდოსტატის მარჯვენის'
გამოსვლით ვსარგებლობ, რომ მოგიძღვნათ
ღულითადი მადლობა და გამოთქვა პატივის-

ცემა თქვენდამი. მსურს ხაზი ვავუსვა იმ ურ-
რადლებას, რომელიც გამოიჩინა საფრანგეთის
კომუნისტურმა პარტიამ და, ყრძოლ კი თქვენ,
ჩემი მეშობის მიმართ.

მე ღიდალ ვაფასებ ამ ყრადღებას
ვესურებ საფრანგეთის კომუნისტურ პარ-
ტიას მიღწევებს საფრანგეთის ზალხის საყ-
თაღღელოდ, და პირადად თქვენ — ღღეარქე-
ლობას.

მიიღეთ ჩემი დიდი პატივისცემა.
თბილისი, კოლხური კოშკი, 1958 წლის 4
თებერვალი“.

ასეთივე წერილი ვაღუზავნა 'ლიდოსტატის
მარჯვენის' ავტორმა რომანის მთარგმნელს
რენე ღომეკს. წერილი ვაოთხულობთ:

„სიამოვნებით წავიკითხე ჩემი რომანის
თქვენ მიერ შესრულებული თარგმანი. იგი
ყარვო, ნატიფი ფრანგული ენით, ოსტატურად
არის შესრულებული, სამწუხაროა, რომ თქვენ
ვერ მოგეცათ საშუალება დაბეჭდვამდე ღამ-
კავშირბოლით მე, ჩათა კორექტურა მიიწე
წამეკითხა, რაც ზოგიერთ უხერხულ ღაფსუსს
ავადღენდათ. თუ გამომცემლობა მოკლე ხან-
ში ამირებს ამ წაწინის ზეღახალ გამოცემას,
სასურველი იქნებოდა, ჩვენი შენიშვნები
გაგეთვალისწინებინათ. მადლობელი ვიქნე-
ბი, თუ შემატყობინებთ რა ტირაჟით
გამოვიდა ეს წიგნი, რა წარმატება ჰქონ-
და პრესაში. მე ვაგეყანი რევი ბერვერონის
წერილს, რომელიც ჩვენი რესპუბლიკის პრე-
სამ ღროულად ვაღმობეჭდა. თუ გამომცემ-
ლობა (ფრანგ გამომცემელთა ვაერთიანება)
ინტერესს გამოიჩინს ჩემი რომანების მიმართ

მე შემოკთავაზეთ ჩემს ტრილოგიის „მთიარის პორტრეტს“, რომელიც ჩვენს ქვეყანაში კონსტიტუციის პირველ პერიოდს ასახავს, და აგრეთვე დიდ ეპოქას „დიდი აღმშენებელს“, რომელიც მე-11-12 საუკუნეების ვითარებას ეხება. აქ გაშუქებულია ქართველი მეფის დავითის ბრძოლა კავკასიაში სელჩუკ-ანთა (თურქების) აგრესიის წინააღმდეგ. ჯვაროსნული ომების ამბები, ბიზანტიის, საფრანგეთის, გერმანიისა და ინგლისის აქტიურობის გამოჩენა და ომებში.

თუ ამ რომანების რუსული თარგმანები დაეპირდათ, მე შემოძლია გადმოკვირავართ.

კონსტანტინე ჯამსახურიძე, თბილისი, 1958 წ. 4 თებერვალი.

1958 წლის 9 თებერვალს გამსახურდიამ პარიზიდან მიიღო ფრანგი მხატვრის ფან ღორვილის წერილი, რომელშიც ვკითხულობთ:

„ბატონო კონსტანტინე!
„ლუმინიტე დიმანშის“ რედაქციამ ვაღწევოდა ამა წლის 2 თებერვლიდან მთლიანად დაბეჭდოს თქვენი „დიდოსტატის მარჯვენის“ ილუსტრაციები. მე დავალებული მაქვს ილუსტრაციები დავებოთ თქვენი წიგნისათვის, ამიტომ ვთხოვთ გამოვიზავნოთ მასალები საქართველოს ციხეების, ტაძრებისა და მატერიალური კულტურის ძეგლების შესახებ“.

თქვენი ფან ღორვილი, პარიზი, 1958 წ. 9 თებერვალი.

გამომცემლობის გენერალური მდივნის ფრანსუა მონოს წერილში ვკითხულობთ:

„ჭვირფასო ამხანაგო კონსტანტინე!
გაეცანით თქვენს წერილს, რომელიც „დიდოსტატის მარჯვენის“ მთარგმნელისათვის გამოკვებავიათ.

თანამხალ თხოვნისა, ვიგზავნიოთ თქვენი ნაწარმოების ხუთ ეგზემპლარს, ამასთანავე, ვფიქრობთ, რომ საფრანგეთ-საბჭოთა კავშირის ასოციაციისაგან სამ ეგზემპლარს კიდევ, მიიღებდით. თქვენი ნაწარმოების შესახებ საფრანგეთის გაზეთებში კარგი რეცენზიები გამოქვეყნდა. ჩვენს ხელთ არის ამონაწერები ამ გაზეთებთან. მაგრამ გამოვზავნა ვერ კიდევ ნაღარვად მიგაზანია, რადგან შარშან დეკემბრის ბოლო რიცხვებში თქვენი ნაწარმოების ლიტერატურული აღსკების გამო ბევრი რეცენზია დაიწერა და ყველა ვერ კიდევ არ არის გამოქვეყნებული. რამდენიმე ხნის შემდეგ გამოვიგზავნიოთ რეცენზიების პატარა დოსიეს. გულისხმიად უნდა ვითხროთ, რომ წიგნის წაკითხვისას პირადად მე დიდი სიამოვნება ვიგრძენი, ასევე დიდი სიამოვნება იგრძენს ჩვენმა თანამშრომლებმა და მეგობრებმა.

ჭვირფასო ამხანაგო კონსტანტინე,

თქვენდამი ჩემს პატრისცემაში დარწმუნებული ბრძანებულებით.

„ფრანგ გამომცემლობა გაერთიანების“ გენერალური მდივანი ფრანსუა მონო, პარიზი, 1958 წლის 14 თებერვალი.

1958 წლის მასში კ. ჯამსახურიძემ მიიღო საბჭოთა ლიტერატურის თარგმანთა ბიუროს პარიზის სააგენტოს დირექტორის რენე უნცბიუკერის ოფიციალური წერილი. ის ისიც:

„მე, როგორც საფრანგეთში საბჭოთა ლიტერატურის თარგმანთა ბიუროს დირექტორი, გაეცნობეთ, რომ „სურთაშორისო წიგნის განყოფილებასთან“ ჩვენს სააგენტოს ხელშეკრულება აქვს დადებული, რომლის საფუძველზე მას უფლება ენიჭება გადათარგმნოს და გამოაქვეყნოს საბჭოთა შუქრლების ნაწარმოებები. ყველა ფრანგი გამომცემელი, ვისაც საბჭოთა მწერლის ნაწარმოები დაინტერესებს, ვალდებულია ჩვენ მოგვმართოს. ჩვენ კი თარგმანს საუკეთესო მთარგმნელებს ვანდობთ. ახლა უკვე ბოლო მოეღო ფრანგ გამომცემლობა თვითნებობას: ისინი წინათ სრულიად უნებართვოდ ათარგმნიდნენ ხოლმე ამა თუ იმ საბჭოთა მწერლის ნაწარმოებებს.

ჩვენმა მეგობარმა ლეი არაკონმა, რომელსაც თქვენ კარგად იცნობთ, მზნად დაისახა გაეცნოს საფრანგეთს საბჭოთა ლიტერატურა. არაკონი სათარგმნი ლიტერატურის პროგრამის აღდგენა და სწორედ მან ვთხოვთ გადავუთარგმნა თქვენი შუქრები წიგნი. არ ვკითხვ, თუ რატომ გამოგეზავნა „ფრანგ გამომცემლობა გაერთიანებამ“ თქვენი წერილი. წერილის მიღებისთანავე მისი შინაარსი ვაეცანიოთ მთარგმნელ რენე ღომესს. ჩვენთვის ძალიან ძნელი ვითხროთ, თუ რატომ არ ვიპასუხებთ მთარგმნელმა. შესაძლებელია მას ხელთ არ ჰქონდა სათანადო მასალები და თავი შეიკავებოდა გამოგატყდეთ, რომ პირველად ღომესის თარგმანი არ მოგვეწონა, იძულებულნი ვახდით საფუძვლიანად გავესწორებინა იგი. ვიღებ თქვენი კრიტიკისა და კომპლამენტების ნაწილს, რომელიც ჩემი შრომის საფასურად მიმანია, ბატონ არაკონსაც ვაეცანი თქვენი წერილი, ის პასუხს ვერ კიდევ ვერ გწერთ, რადგან, როგორც მოგახსენებთ, ძალიან დატვირთულია საქმეებით. ამიტომ გადავწყვიტე მომიწერა ეს წერილი, თემთა დავიანებოთ, რის გამოც ბოდიშს ვიხდებ.

ჭვირფასო ამხანაგო კონსტანტინე, ახლა ისეთი რამ უნდა ვაეცნობოთ, რაც თქვენთვის ძალიან ცნობილი არ არის. წერიალში ვგვლადრის დაწერა ჩემთვის ძალიან ძნელია რაბლუს, დეკარტისა და მე-19 საუკუნის დიდი ფრანგი მწერლების სამშობლოში ზოგიერთ ჩვენს მწერალს შეტად მძიმე პირობებში უხდება მუშაობა, მათს ნაწარმოებებს დიდი პაესო და დიდი კრიტიკოსები ბოიკოტს უცხადებენ. მე გგონია, თქვენ კარგად ვერ იცნობთ იმ ბრძოლას, რომელსაც ჩვენ საბჭოთა ლიტერატურის გასავრ-

ცლებლად ვეწვიეთ ჩვენს ზღბს, რომლის ცხოვრებას დონე დღითიდღე ეცემა, მეტად მძიმე პირობებში უხდება ეს ბრძოლა.

დავებრუნდეთ თქვენს წერისს.

1. თქვენ ამბობთ, კორექტორის გამოგზავნის შედეგად ზოგიერთი ლაფსუსის აცდენათ. მე ამაში ეჭვი არ შემატება, მაგრამ ჩვენ ეს არ გვჩვევია შემოხაზვა. ამას გარდა, არ ვიცოდით, თუ ასე კარგად იყოფილი ჩვენი ენა, რჩევა გონიერულია. თუ თქვენი წიგნის ახალი გამოცემა გაეთავალიწინეთ, ან თქვენი სხვა თხზულებების თარგმანი გადავწყვიტეთ, აუცილებლად გამოგვგზავნიან კორექტორას.

2. ახლა თქვენი წიგნის წარმატების შესახებ წარმატება დიდი აქვს, ამონაწერები რომელთაც გავგზავნით, სრული არ არის. იმედი გვაქვს, რომ მალე ამ ხარვეზს შევავსებთ. „ლუმინიტ დიშანში“, რომელიც 400. 000 ტირაჟით გამოდის, თქვენი რომანის ილუსტრაციებს აქვეყნებს. თქვენი ეს უთოოდ მიგვხსენებათ. საინტერესოა თქვენი აზრი ამ ილუსტრაციების შესახებ. ანდრე ვერსიერის წერია, რომელიც „ლეტრ ფრანსეზი“ გამოკვეყნდა, აღბათ წყითხული გვეჩვენებთ.

3. გვეკითხებით, დაგაინტერესებთ თუ არა ჩემი სხვა ნაწარმოებები. რა თქმა უნდა, გვაინტერესებს. გამოგვიგზავნეთ თქვენი უთოულად დარუსული. შეიძლება კარგი ქართული მთარგმნელი ვიშოვოთ. ჟურნალურით საბჭოთა ლიტერატურის სერაიდან წელიწადში რვა წიგნამდე გამოდის, განსაკუთრებით შესაძლებლობა. მე ვცინობ ზოგიერთ გამოცემულს, ვისაც თქვენი თხზულებები დაინტერესებს. ამ წლის 4 თებერვალს „დიდოსტატის მარჯვენის“ რამდენიმე ეგზემპლარი გამოგვგზავნეთ. მიიღეთ თუ არა?

ბოლოს უნდა გითხროთ, რომ თქვენი წიგნი ძალიან მომეწონა, ისევე როგორც ჩემს მეუღლეს. ჩვენ დიდი სურველი გვაქვს გავცნოთ თქვენს ქვეყანას. იმედი გვაქვს მომავალ ზღუხელს ჩაითვალთ და დიდი სიყვარულით გავიცნობთ.

გვარწმუნეთ თქვენდამი პატივისცემაში.

საბჭოთა ლიტერატურის თარგმანთა ბიუროს პარაზის სააგენტოს დირექტორი რენე უნციბუაღერი.

პარიზი, 1958 წლის 14 მაისი.

1958 წლის აგვისტოში ფრანგული თარგმანის რედაქტორი რენე უნციბუაღერი თუთლითურთ ესტუმრა „დიდოსტატის მარჯვენის“ ავტორს კოლხერ კოშკი. საუბარი ფრანგული თარგმანის საკითხებზე მიმდინარეობდა.

ფრანგული უოველკვირეული გაზეთის „ლუმინიტ დიშანში“ ფურცლებზე 1958 წლის 2 თებერვლიდან იბეჭდებოდა „დიდოსტატის მარჯვენის“ ილუსტრაციები. აღმატაცია და

ნახატები ფრანგ კომენისტ მხატვარს, კლ. დან დორვილს ეუთვნის. „საბჭოთა მემორანდუმები“ 1959 წლის პირველ ხეთ წარმერში დაბეჭდბამ სტრატეგების ავტორის წერიალი და ილუსტრაციებთან მოთავსებული ტექსტების ქართული თარგმანი. ამ ეურნალის 1959 წლის №2 გავევგზავნეთ პარიზში დან დორვილს, ამის შემდეგ ჩვენს შორის სისტემატური მიწერა-მოწერა დაიწყო. წერიალი პირველი:

„მიიღეთ თქვენი 1959 წლის 25 აგვისტოს წერილი, რომელშიც მწერთ, რომ თქვენს მეგობრებს ჩემი ილუსტრაციები დიდად შეუფასებათ. ამ წერილში ძალიან გამიხარა, გულითად მაძლობას გიძღვნი. ჩემი ილუსტრაციების თაობაზე უკვე მიწერე წერილი კონსტანტინე გამსახტრდიას, ჩემი აზრით, უკეთესია ილუსტრაციების ლითოგრაფიის საშუალებით შესრულება, მაგრამ ეს მრავალ სიძველესთან არის დაჯავშირებული. გაზეთში რეპროდუქცია ხშირად ცუდი გამოდის.

კონსტანტინე გამსახტრდიამ ფოტოსურათების მშვენიერი სერია გამოგვიგზავნა, რომელიც თქვენი ლამაზი საქართველოს პეიზაჟებს ზღბს, ციხე-სიმაგრეებსა და ტაძრებს წარმოგვიდგენს. როცა „დიდოსტატის მარჯვენის“ პერსონაჟებს ეხატებოდ, მთის ცხოვრებასა და მონაგვს განცლებს ეთხირებდეს. ისინი ჩემი მეგობრები გახდნენ, ეს მამაშე იქნება, ზვიად სპასალარი, მეფე გიორგი, კათალიკოსი, ფარსმან სპარსი, კონსტანტინე არსაკიძე თუ სხვანი.

დიდ მაძლობას გიძღვნი აგრეთვე თქვენი საუეთესო, ლამაზი ეურნალის „საბჭოთა ხელოვნების“ გამოგზავნისათვის. მაგრამ სამწუხაროს ის არის, რომ ტექსტების წაითხვა არ შემიძლია. აღმდერთოვანა ქართულში დამწერლობამ, რომელიც, ჩემი აზრით, მაქმანს წაიგავს. ჩემი ნახატები კარგად გამოგვიყენებიათ, ეს ნახატები „ლუმინიტ დიშანში“ ფურცლებზე რომ ქვეყნდებოდა, ძალიან ცუდად შეჩვენა, თქვენს მიერ ლითოგრაფიულად შესრულებული კი ძალიან კარგი გამოსულა გუშინ „ლუმინიტ დიშანის“ რედაქციაში ეთხვი ჩემს აზრანაგ ანდრე კარტოთან, რომელიც ამ გაზეთის მთავარი რედაქტორია. იგი ძალიან დაინტერესდა ამ ეურნალით და მთლიანად დაითვალერა. სწორედ ამხანაგმა ანდრე კარტულმა მთხოვა ახალგაზრდა ფრანგი მკითხველებსათვის კონსტანტინე გამსახტრდიას ეს მშვენიერი რომანი გამემარტივებინა, საბეების მიხედვით დამეხატა...

ამეამად დამაბულად ემუშაობ დიდმნიშვნელოვან ტილოზე, რომლის თემაა: „ამერიკა 1920 წელს“. ეს ტილო ზუსტი ამსახველი იქნება ამ ეპოქისა და აგრეთვე საბრალდებთ აქტივ ამერიკის სოციალური სისტემის წინააღმდეგ, უველაფრის გაზეთდება რომ სტყვედა.

ჩვენ, კომუნისტები, რა თქმა უნდა, ასეთი სოციალური სისტემის წინააღმდეგ ვართ. რასაკვირველია, ჩემს ტილოზე სიმართლე იქნება ნაჩვენებია, ბოროტმოქმედებას არ ჩავიდენ და სიმართლეს არ ვუღალატებ, რადგან ამერიკის შეერთებულ შტატებში ბევრ პატიოსან ადამიანს შეხედვით. მე თვითონ სრულიად უბრალოდ, შემთავ საერთო საცხოვრებელში ვცხოვრობდი, უბრალო ადამიანებს შორის. ტურისტისთვის ეს უცნობი მხარე ამ ასპექტით მინდა დაეხატო ჩემს ტილოზე.

ქვირფასო ამხანაგო!
 თუცხ უფლებას ვაძლევ ამ წერილთან ერთად სანქტირად გამოვავაზნოთ ჩემი ნახატი. პარიზის ერთ-ერთი ხედი, სადაც ბელგიის საქაიოდ დადგარული უბანია დახატულია.

ვიმედოვნებ, ერთ მშვენიერ დღეს გამოვემგზავრო საბჭოთა კავშირში, გაეცნვიანოთ თქვენს მშვენიერ ქვეყანაში, დაეფა ჩემი მონებრტი და საბჭოთა სინამდვილეზე შეეძინა კარგი ტილოები. დღემდე ჩემი ამხანაგი მხატვრებიდან არავის შეხვედრიავარ ისეთს, ვინც საბჭოთა კავშირში იყო ნაყოფი და იქიდან ტილოები, აკვარელები ჩამოეტანოს. ჩემს თავს ვეკითხები, რატომ ვერ შეხვედრებოდი?

ვაშინებ, წერილი რომანოვით გამოვრქვდა ასე მგონია, ყველაფერი უნდა გითხრათ.

ვაშა საბჭოთა კავშირს! თქვენმა რაკეტამ უკვე მთავრეს მიადგინა, რომლის შესახებ ჩვენ გუშინ 22 საათზე მოესმინეთ ინფორმაცია არლიოთი. რა კარგი გაყვითლი მისცეს საბჭოთა მეცნიერებმა მთელ მსოფლიოს! ამ სასაოცრო ამბავმა ძალიან გაგვახარა ჩვენ, ფრანგი კომუნისტები.

ქვირფასო ამხანაგო, ველოდებით თქვენგან კარგ ამბებს... განზრახვლი მაქვს ამ დღეებში წერილი მივწერო კონსტანტინე გამსახურდიას. ჩემს თქვენდამი პატივისცემაში დარწმუნებული ბრძანდებოდეთ.

თქვენი ერთგული ვინ დორკელი, პარიზი, 1959 წლის 13 სექტემბერი*.

წერილი მეორე:
 *პარიზი, 1960 წ. 12 იანვარი.

ქვირფასო ამხანაგო!
 როცა ჩემს წერილს მიიღებთ: ახალი, წილი უკვე გასული იქნება თქმეა დაჯიანებო, მაგრამ მაინც გადმოგეცემო ჩვენს სახალწლო გულწრფელ სურვილებს, გისურვებთ განმრთელობასა და ბედნიერებას ოჯახთან ერთად.

ვიმედოვნებთ, მალე გვექნება დიდი სიამოვნება პირადად გინახვლოთ.

მადლობას ვამღწნთ ყურადღებისათვის, ჩემდამი თავზიანობა რომ გამოიჩინეთ და გამომიგზავნეთ წერილები, ვახუთები და აგრეთვე შოთა რუსთაველის მშვენიერი ილუსტრაციები.
 12. *მნათობი* 12.

რბელი „ვეფხისტყაოსანი“. სამწილობლოდ, ქართული ენის არქივის „სტრუქტურული“ მისი გავება ვერ შევადრის სრულსტრუქტურულია ლიან კარგი და ლამაზაა. მინდა მოეძებნო ვინმე მთარგმნელი, რომელიც გადამითარგმნის იმ წერილებს, რომლებიც ჩემზე დაეწერათ...

ამ უკანასკნელ დღეებში, „საფრანგეთ-საბჭოთა კავშირის საზოგადოებაში“ რომ ვიყავი, ისე შეჩვენებოდა, თითქოს საბჭოთა კავშირში გადავდე ფეხი მეოქი.

ქვირფასო ამხანაგო!
 მოუთმენლად ველოდები თქვენს ვაენობას, ძალიან ვამოხარა, რომ იწერებთ სიამოვნებით მივიღებთ, ვიმედოვნებთ ამ ხაზხელს გეწიოთ, გამოვეგზავრები ჩემს მეუღლესთან ერთად, რომელიც დრამატული თეატრის მსახიობია.

ჩვენ ძალიან ვაგვახარდება ვეწიოთ იმ ქვეყანას, სადაც მხოლოდ მეგობრები გვყავს. მინდა თან წამოვიღო ჩემი მოძრავი მოლბერტი, დაეფა იგი თქვენს მიწაზე, შევქმნა კარგი ტილოები, პარიზში დაბრუნებისას თან წამოვიღო ჩემი ბევრი ნახატი და გეუში, რომლებიც სიშეალებას მომცემს უკეთ ვაეცნო საბჭოთა კავშირი ჩემს თანამემამულეებს.

ქვირფასო ამხანაგო!
 ველოდო გადასცეთ აქედემიოს კონსტანტინე გამსახურდიას ჩემი საუკეთესო სურვილები და უბრბათ, რომ მოუთმენლად ველოდები მის ვაენობას, მისთან საუბარს მისი მშვენიერი წიგნის „დიდოსტატის მარკვინის“ შესახებ, რომელშიც ესოლენ ძლიერ ამაღლეა.

ვიმედოვნებ, თქვენგან მალე ვაევიგებ სახიამოვნო ამბებს. ჩემი გულწრფელი აზრები თქვენეენ და თქვენი ქვეყნისაენ არის მოქტეულია.

თქვენი ამხანაგი ვინ დორკელი*.

წერილი მესამე:
 *პარიზი, 1960 წლის 23 მაისი.

ქვირფასო ამხანაგო!

ამას წინათ გეუში რომ გამომიგზავნეთ. შეგპირდით წერილს მოგწერთ-მეთქი, მაგრამ ამისათვის ხელსაყრელი დრო ვერ გამოენახედლეს ეს-ეს არის, როგორც იყო, გამოენახედლო და გწერთ წერილს. დღეს წავედი „ლუზინატის“ რედაქციამი და თან წავიღე ჩემს მიერ ერთგ სანდის ნაწარმოებების მიხედვით შესრულებული ნახატები. ამ ილუსტრაციების ბეჭდეა ყოველდღიურ „ლუზინატში“ ამ წლის პირველ იენისიდან დაიწყება.

ჩემი უკანასკნელი წერილის შემდეგ დიდი ამბები მოხდა... საბჭოთა კავშირის მისწრაფება, რომ უმაღლეს დონეზე მოიწიოს კონფერენცია, ჩიოშალი ამერიკის მხედრიონის მიხეზით. რაც შეგვეხება ჩვენ, ფრანგ კომუნისტებს, მხოვრალედ ეიწონებთ საბჭოთა კავშირის მშეადობისაენ მისწრაფებას, სწორედ

საბჭოთა კავშირში ამხილა პენტაგონის დამკვირვებელი შეხვედრა საქმედებები. ჩვენ დიდი ინტერესით ვაღწევთ თვალყურს, თუ რა ხდება ვაგრაჟი-ანგბული ვრცების ორგანიზაციებში. ვიზუალიზაციის თვის კვლევაში მკაცრად აყრტილებენ... ჩვენ რადიოც ვერ იქნის ობიექტურობას, ზოგჯერ აძლელებული ვართ გამოვართოთ რასდრო, სიცრუეს გადმოსცემენ...

უახლოეს ხანაში საბჭოთა კავშირში გამგზავრების საშუალება არა მიქვს, დრო არ მყოფნის — ნების ნახატების ექსპონირება ეწყობა. იგი ძალე გაიხსნება...

გარდა ამისა, თბილისში დიდი სიციხეები იქნება და ჩვენ კი ამის მიჩვეული არა ვართ. მაგრამ თქვენი და კონსტანტინე გამსახურდიას მოპატრება მინე ძალაში რჩება. ჩვენ უმეცელად გამოვემზავრებთ შემოდგომაზე...

წერილი მეოთხე:

„პარიზი, 1961 წლის 5 ოქტომბერი
ძვირფასო ამაზაფი!

მოელი სულითა და გულით მიხდოდა დიდი ქართული საბჭოთა რომანისტი კონსტანტინე გამსახურდიას დაბადების 70-ე წლისთავის იუბილეს დაეწერებოდი, მაგრამ სხვადასხვა მიზეზის გამო ვერ შევძელი თბილისში ჩამოსვლა. ჩემთვის და ჩემი მეუღლისათვის ძალზე ძნელი აღმოჩნდა პარიზიდან თბილისამდე ფიზიკურად მისვლა. მოგზაურობის ხარჯების გლემა. ახლა არ მინდა შევეღვა იმის მტკიცებას, თუ როგორ ამუხრუქებს კაპიტალისტური წყობილება ხელოვნების შექმნა საქმედ... ეს-ეს არის ახლა დავამთავრე ჩემი ნახატების ექსპონირების გაფორმება, რომელიც 1918-1961 წლების ამერიკის სინამდვილეს ასახავს. გამოდგენს მოწყობა ჯიან მომხბა, იმ დროს, როდესაც აუტანელი სიციხეების გამო ხალხი პარიზიდან აგარკებზე წავიდა, ამ მიზეზით ვერ გავყიდე იმდენი ნახატი, რამდენსაც ვუქირებოდი ექსპონირების მოწყობაზე დაახლოებით 250 ფრანკ და მხეხარა. მაგრამ კიდევ განვიზრახე ოქტომბერში მეორე გამოდგენის მოწყობა. გამოდგენაზე დაახლოებით 40 ნახატი იქნება წარმოდგენილი. თვითველი ნახატის ზომი ორ მეტრს აღწევს. წერილს თან ვრთივს ვახეთ „ლუმიანტელნი“ ამონაგვარი, სადაც ჩემს შესახებ დაბეჭდილია ხელოვნებაშიცოდენის თან როდენის წერილი ან დორვილის ნახატები...“

მეორე გამოდგენის მოწყობამდე საბჭოთა კავშირში ვერ გამოვემზავრებდი, ხოლო გამოდგენის შემდეგ ყოველ ზომას ვიხმარ, რათა ოცნება სინამდვილედ ვაქციო: გამოვემზავრებდი საბჭოთა კავშირში, სადაც ეინახებოდა ძვირფას მუგობრებს, ვინახებოდა ბედნიერ ხალხს, შრომა რომ ახარებო. როდესაც წამოსვლას დაგაბირებ, წინასწარ შეგატყობინებთ.

გზოვთ ვადსიკეთ კონსტანტინე გამსახურდიას ჩემი ალტაცება გულწრფელი ქმედებები და სურვილებისათვის. დიდ იტოხელის დიდხანს ჩვენმა მასწავლებელმა კონსტანტინე გამსახურდიამ.

იმედია მალე გავიციობ სიტყვის ამ დიდ ოსტატს, რაც ძალიან გამახარებს. თქვენი თან დორვილი.“

წერილი მეხუთე:

თბილისი, 1954 წლის 28 აგვისტო.

ეს წერილი კი თან დორვილითა თბილისში დავწერა.

„საქართველოში ჩემი ჩამოსვლის ამბავი ასე უნდა დაიწყო: ერთ მშვენიერ დღეს ფრანგული ყოველკვირეული ვახეთის, ანუ როგორც ჩვენ თვითონ ვეროვებთ, „ლუმიანტელნი“ საყვირით გამოშვების „ლუმიანტელნი დიმიანის“ მოთავაში რედაქტორმა ანდრე კარელმა რედაქციოში მიმიწვია და მთხოვა ვახეთის ახალგაზრდობის ვახეთილების მკითხველებისათვის სურათების საშუალებით მიმეხსრო დიდებულ ქართველი მწერლის კონსტანტინე გამსახურდიას სურათით რომანის „დიდოსტატის მარჯვენის“ შინაარსი.

ამ რომანის მოქმედება ხდება მეორე ათასწლეულის დასაწყისის შიქანზე, საქართველოში. ეს ადატაცია რომ უფრო მიმოიხედვილი გავხეხადა მკითხველისათვის... ვადაეწვიებოდა მისთვის „დიდოსტატის მარჯვენის“ შეგვრად „ათასი წლის რაინდები“ გავწოდებინა (ჩემში, საერთოდ, დამკვიდრებულია სათავრების გამოცემა მისთვის, შავალითად. ომის შემდგომ წლებში პარიზში ჩამოიტანეს ქართული ფილი „დავით გურამიშვილი“, რომელსაც ვახეთის მისხილავად „კავისიანი სიტრულიალო რაფსოლია“ შეარქვეს და ასე გამოეშვეს ვარანზე).

შევედქვით თუ არა სამუშაოს, საჭირო ვახდა სათანადო დამხმარე მისლის ვაცნობა. ამისათვის შევეცადე რაიმე მეზონა პარიზის ეროვნულ ბიბლიოთეკაში. მაგრამ იმ ძალზე მცირე რამ აღმოჩნდა საერთოდ საქართველოზე და ვერძოდ სხენებულ ეპოქაზე. ამასობაში, საბედნიეროდ, მოვახერხე კონტაქტის დამყარება საქართველოსთან და აქერი სერგო თურნავის საშუალებით გავეცანი თვით ამ რომანის ავტორს კონსტანტინე გამსახურდიას. ეს ნაწინობა მომწერის საშუალებით დაიწყო და ჩემთვის ფრიად ნყოფიერი გამოდგა. ამ დიდმა მწერალმა თავზაიანდ და დიდი რაოდენობით გამომიხეხა ფოტოსადა, ფოტომასალა, რომელაც ასახავდა იმდროინდელი საქართველოს ციხე-სიმაგრებს, მონასტრებს, სასახლეებს, საუდრებს. ამ უკანასკნელთა შორის იყო

„ლიტერატურული საქართველო“, 1964 წ. 28 აგვისტო.

დიდშენიანები სეტიციზმით ვიდრე ამ მასალას თან ახლდა ერთობ გულბოლი წერა-ღებო, გამოგზავნილი სერგო თერნაეას მიერ, რომელთაც სათუთად ვინახავ რუსიარც უძვირესს მისაგონას.

ამის შემდეგ შევედგეთ შემოაბას. მალე დაიწყო ილუსტრაციების ბეჭდვა ცალკე სათურებად. რაც უფრო ღრმად ვიჭრებოდი რომანის შინაარსში, მით უფრო მიტყებოდა მისი პერსონაჟების ბედი და თავდასაყვამი. მიუყვები მათ და აი დღეს შე, ჩემი ქართული მეგობრების დახმარებითა და სახლგარეგანობის ქავევებთან შეგობრობისა და კულტურული ერთიანობის საქართველოს საზოგადოების ხელშეწყობით, უკვე საქართველოში ვარ. ახლა ჩემი დიდი ხნის სანდუკარი ოცნება — ოდესმე შენახა ეს ზღაპრული მშენიანებების პატარა, მაგრამ დიდად სახელგანთქმული ქვეყანა. მე და ჩემი მეუღლე რ ავსტოს სპირაგელით თბილისში და უშაღვე თვალნათლივ დაქრწმუნდით, თუ რა ვოფლია საარაკო ქართული სტრუქტურაა. მაგრამ ამ უმწიბრესი ცოტათი უკან დახრუნდეთ. საფრანგეთი ჩვენ ივლისის ბოლო რიცხვებში დავტოვეთ. ეს მოხდა ჭ. მარსელის წავსადგურში, სადაც ფხვი შევდგით საბჭოთა გემ „ლიტვაში“. შე ამ არაფერს ვიტყვი იმაზე, თუ რა ენახეთ ვენეაში, ნეაპოლში, ათენში (სადაც ვინახულეთ მათელიის ერთ-ერთი საუფთესო ძეგლთაგანი — პართენონი), სტამბოლში. აღვნიშნავ მხოლოდ, რომ სტამბოლში, ამ წავსადგურთან დასვლისას ვანიცადეთ მღვდელი მომხრე: ეს იყო ჩვენი ძვირფასი მეგობრობისა და ამხინაგის შორის ტოტების მისაგონარი მომენტო. იგი ხომ სწორედ „ლიტვის“ გემშიაზე ვარდოცდა მოულოდნელად ეს გემი პანიკურად საფრანგეთიდან მოდიოდა საბჭოთა კავშირში და სახსე იყო საბჭოთა კავშირის მეგობრებო.

შემდეგ გავიარეთ ვარსა, კონსტანცა და ბოლოს ჩამოვედით ოდესში. ამ პირველად შევედგით ფხვი საბჭოთა მიწა-წყალზე. ეს ქალაქი ძალზე ლამაზია, ხოლო ხალხი, რომელთანაც ჩვენ შეხვედრა მოგვიხდა, ერთობ თავაზიანია. ოდესის შემდეგ იალტაში ჩამოვედით. მართლაც რა ლამაზია ყირაის ეს კუთხე! ჩვენ ელნახულეთ ნეპოლის ვილა, რომელთაც განსაყურობით დაინტერესდა ჩემი მეუღლე. რადგან იგი, — ესარგებლობ მომენტით და გაცნობით იგი, — „კომედი ფრანსუზის“ მსახიობი გახლავთ. მკითხველებსათვის აღბათ სისიამოვნო იქნება იმის გაგება, რომ ნეპოლის დამატურგის დიდ პატარს სცემენ საფრანგეთში და მისი პიესები ძალზე ხშირად იდგმება საფრანგეთშიც.

და აი ჩვენ სამდამოდ გამოვეთხოვეთ „ლიტვის“. ეს მოხდა სოჭში, საყურბრტო ქალაქში, რომლის მშენიანებების აღბათ ჩვენს რი-

ვიერის (ფრანგული ხმელთაშუაზღვის სანაპირო) მრავალი ქალაქი ინატრებდა.

ქვეს ავსტოსის მზიან ღრმით ჩვენი უკვე თბილისის საღვერში ვიყუავით, სადაც დაგხვდნენ და გულთადად მივაილეს სახლგარეგანობის ქვეყნებთან შეგობრობისა და კულტურული ერთიანობის საქართველოს საზოგადოების წარმომადგენლებმა. ამ მომენტთან დაწყებულა, საქართველოსთან და ქართველ მეგობრებთან ჩვენი კონტაქტი დღიოდღე ფართოვებოდა და მტკიცებოდა. ჩვენ საქართველოს თითქმის ყველა კუთხე მოვიარეთ. მაგრამ სინამ ამას მოვეუბოდეო, მინდა ორიოდე სიტყვით გაღმორცეთ ამ სიხარულის გრძობა, რაც ვანიცადეთ კონსტანტინე გამსახურდიას ოჯახში მიღებისას. ის საღამო, როდესაც ჩვენ მან პირველად მივაილა, სამუდამოდ წარუშლელი იქნება ჩვენს შეხსოვებაში. ეს მართკ გულითადი შეხვედრა კი არ იყო, არამედ შე ვიტყოდი, მისიფგარტული და მოვეუბნა დიდი შემოქმედის მიერ. ესარგებლობ შეშობვეით და აქვე დიდ მადლობას მოვასხენებთ მხკოვან მწერალსა და უსაყვარულს ადამიანს კონსტანტინე გამსახურდიას ამ პეშმართად მეგობრული შეხვედრისა და გულთბილი სადბრისათვის, რითაც ასე მოგვაძლიერა პირველი შეხვედრისთანავე. ამ მოკლე წერალო არა მაქვს საშუალება დამწერილებით აღვწერო საქართველოში ჩვენი მოგზაურობა. მაგრამ არ შემიძლია არ აღვნიშნო, თუ რამდენ სიხარულს გვანიცებდა ის, რომ ქართველ ხალხთან ჩვენ თერმე ძალზე ბევრი რამ გვეცინა საერთო. და ეს იმდენად ცხადი და ხელშეხებები იყო, რომ არც კი გვიგვირქვინდა ჩვენი თავი საფრანგეთის გარეთ. ჩვენ ვერჯან თავიზიანად და გულმხურგალედ გვხვდებოდნენ ასე იყო წინადადებო, ილქსანდრე ჰაუვიანის სახლ-მუზეუმში, ილქვრდის ტიარში, სადაც ჩვენ მწერლის ეამს მივედით. ვენეში, ზემო მანტანსა და ქვემო მანტანში, სილნაში, ქუთაისში, გელათში, ბათუმში.

ჩვენ განზრახ ავირიდეთ თავი მატარებლით და თვითმფრინავით მგზაურობას, რათა ატრომანქანიდან მერე შესადლებლობა ვეკონოდა საქართველოს ბუნების ხილვისა და ხალხთან უშუალო იმპრაციზებული კონტაქტისა. და აი გავიარეთ ქალაქები, და დაბები, სოფლები და ავიარებო. ზოგი მათგანი საოყრად ჰგავს ჩვენებურ ქალაქებსა და სოფლებს. ეს შთავსება ყველაზე მეტად სოფელი იჭრინება: აქაც, როგორც ჩვენში, ვლახები მუდამ ფსიფსში არიან, თავს დასტრიალებენ ბალყენახებსა და ეზო-გარემოს, ისინი მხოლოდ ჩაცმულობით თუ განსხვავებებიან ფრანკი თანამოდმეებისაგან. ნახირიც ამ ისევე დაედიო, როგორც ჩვენში.

რადგან ლამარაკი სოფელზე ჩამოვიარდა,

აუცილებლად ორიოდ სიტყვა უნდა ვთქვათ იმ გულბნობილ შეხვედრებზე, რომელიც გავვიმართეს ზემო მანხანის კოლმეურნეობაში. ძალზე მოხარული ვართ და მედამ სამაყოფ გვექნება, რომ ასე ვთქვათ, შევალწერთ ქართული ოჯახის გულში. ამ ოჯახში წარმოიქმნულ მრავალრიცხოვანი საღვთაგანლო ჩვენი ურთიერთობების ნამდვილი საწინდარი და დასტურია. აი რა შეიძლება ითქვას იმ ურთიერთობის აღმანიშნისა და ოჯახურ მხარეზე, რომელიც ავაღმირებს საქართველოსა და საფრანგეთს.

რაც შეეხება პერუასა და შეუღლებულ სილამაზის ძეგლებს, საქმარისია თვალი მოვხტკო, რომ ისინი თვალნათლივ და მთელი სიღრმადით წარმოვიდგინო: აი ფანტასტიკური ანანურის ციხე. ხოლო თუ ცოტათივ ვაჩაგრავთ სულა სამხედრო გზით, თქვენ მიხედვებით პატარა აჯარაგზე, რომელსაც ძალზე კეთილშობილი სახელი — ფსანაური ჰქვია. ახლა თელავი აიღეთ, შემდეგ — სიღნაღი, მათ შორის კახეთის ძველი ქალაქის ვრემის საუღარი და ციხე-გალავნის ნამუსრველი მოგაჯადოებთ...

ქუთაისში მე შევხვდი ჩემს იქაურ კოლეგებს, მხატვარ გვეტაძესა და მოქანდაკე მიხანდარს. მათ დამატარეს ადრეული ქართული საშუალო საუკუნეთა სიოცარი სინატიფისა და სიმშვენიერის ძეგლები — გელათის ტაძარი და ბაგრატიის ტაძრის ნანგრევები. გელათში სამხედროდ დამტყვევა, ხოლო ბაგრატიის ტაძრის რესტავრაცია თვალსაჩინო და დასტურება იმ ზრუნვისა, რომელსაც იჩენს საბჭოთა ხელისუფლება კულტურულ და ისტორიულ ძეგლთა აღდგენის საქმეში.

სივანეზში ბოლოსათვის ჩამოვიტოვე ჩემს მიერ ყველაზე ადრე ნახაბი ვერის მონასტერი. საქართველოს ძველი დედაქალაქი მცხეთა და დასასრულ „დიდოსტატის მარჯვენის“ გმირის კონსტანტინე არსაქიძის უცუდავ შედეგები — სვეტიცხოველი. იგი კემშარივით მშვენიერია, როგორც ვარდანი, ისე შიგნიდან. მისმა ხილვამ მე უდიდესი სიხარული განმიცდევინა. ეს ხომ ის ტაძარია, უნახავად მრავალჯერ რომ დამხატვას „თასი წლის რაინდების“ ილუსტრირებისას.

მცხეთაში ჩვენ ერთი საოცრებაც ვიხილეთ. ეს არის მომავალდებული მოხეტო, მებაღე-დეკორატორი, როგორც მას ოფიციალურად უწოდებენ, და, მკონია, პოეტოც და კომპოზიტორიც. მისი ერთადერთი კმწახედა მისივე

მრავალრიცხოვანი ბაღი, მაგრამ — რამდენი სიყვარული ჩაუტყოს მანქანის სვეტებს, ფესვების, ხის, ხავსის, კერანოისა და, რაც მთავარია, ვარდუცავილთა ქარჯით შექმნილ პოემა-სიმფონიაში. ეს ყუაიღნარო კი არ არის არამედ, თუ გნებავთ, მთელი შეხვედრია. და რადან მუხუცი ვასწავ, არ შემიძლია მადლობით არ მოვხსენიო აყადემიკოსი შალვა ამირანაშვილი, რომელმაც პატავი დაჯადო და თვითონ გვანვენა ხელოვნების შეხვედრში და ცელი რეირფასი კოლექციები, აგრეთვე პროფესორი ილია აბულაძე, რომელმაც შესაძლებლობა მოგვცა დამეტბაროყეთი უძველესი ქართული ხელნაწერთა მშვენიერი მხატვრობით.

დასასრულ, ბათუმიდან დაბრუნებისას, სადაც ჩვენ მხოლოდ ერთი დღედაღამე ვაერთარეთ, გვითხრეს, რომ ჩვენი დიდი ხნის სინტეკარი სურვილი ახლება და ორიოდ საათის შემდეგ მივეიღებს საქართველოს სახალხო მხატვარი, ქართული ფერწერისა და გრაფიკის დიდოსტატი — ლადო გუდიაშვილი. მუვედით მასთან და თავი მუხუციში ჯიკეონა. მართლაც, მისი ბინა, იქ გამოფენილი სურათების რაოდენობითა და ზარისობით, ნამდვილა მუხუცივია. ამ საღამოს მასთან სტუმრავ აუო რამდენიმე მხატვარი, მოქანდაკე და ხელოვნების სხვა მოღვაწე. ამ შეგობრული მიღებისას, თომლის სედი და გული აუო მასპინძელი თავიერი მუღლითორი, ბევრი ტრადიციული ქართული საღვთაგანლო წარმოითქვა. მაქარამ ჩემი არსება სტელ სხვა გრძნობით აუო შეპურობილი. მიწდოდა რაც შეიძლება დიდხანს მეცქირა ამ ტილოებისათვის და მესწავლა ამ დიდოსტატისაგან ფერთა სიუხვის შერწყმა მოძრობისა და აღნავობით პარმონისთან. საერათო საუბარში ვერ იქნა და ვერ ჩავერიე, იმდენად დამბნია მიღებულმა შობატქილუბამ. საუბარი კი ვასტელი სუტენის და თანამედროვე ხელოვნების მრავალ საინტერესო პრობლემას ვებოდა. კიდევ დიდ მადლობას გვირავთ ამ შეხვედრებისათვის. მადლობა ყველას, ვისი მეშვეობითაც ჩვენ მოყვდით ამ მშვენიერ ქვეყანაში — საქართველოში, სადაც, ვიმედოვნებ, კიდევ მოგვიხდება ჩამოსვლა. დასასრულს ჩემი სურვილი იქნებოდა — მე ეს სურვილი მრავალჯერ გამომიტყვას ჩვენს ქვეყანაში — ჩვენც მრავალჯერ ვაგმასპინძლებოდეთ პარიზში ყველა ჩვენი ქართველ მეგობარს, რომლებმაც პატავი დაგვედეს და გვიმეგობრეს ჩვენი აქ ყოფნისას“.

მოსკოვი ქვეყნად ერთი

ვინ ურჯუმელაშვილი, მისი თაობის სხვა თანამოავალეთა მსგავსად, სამამულე ომში აქცია მწერლად. დასაჯუთის ფრონტზე დაწვე-
შული საომარი გზა მან უკიდურეს აღმოსავ-
ლეთში — იაპონიის საზღვრებთან დაასრულა.
სწორედ იმ პერიოდის ფრონტული ცხოვრების
პირველი ანარეკლი იყო „დღეები კორეაში“,
როგორც მისი ბიოგრაფიული გამოცხადება
მწერლის ახალი რომანი — „მოსკოვი ქვეყნად
ერთი“.

სამშობლოს წინაშე ვალშიზღილი ჯარისკაცი
ვალშიზღილ მწერლად წარსდგა ჩვენი ლიტე-
რატურისა და ხალხის წინაშე. მკითხველმა დი-
დი ინტერესით წაიკითხა მისი ახალი წიგნი;
მასში, სხვენებულ რომანთან ერთად, შესულია
ვევლა მისი მოთხრობა, დაწერილი დიდი სა-
მამულე ომის თემებზე.

მწერალს სამამულე ომის მთელი უზარმაზა-
რი გეოგრაფიული ვარგისი სიზბილურად მოუ-
ქცევია ერთ ფოკუსში, სამშობლოს და მოსკო-
ვის ცნება ერთ ვანეყრელ მთლიანობაში აქვს
გააზრებელი. წარსულის, აწმყოს და მომავლის
ასეთი შერწყმით წარმოდგენით, ასეთი ამაღ-
ლებული სულიერი განწყობილებით შევდივართ
ვინ ურჯუმელაშვილის ახალი წიგნის გმირთა
სამყაროში. აქვე წინასწარ უნდა აღვნიშნოთ,
რომ რომანში უმძიმესი ტრაგიკული სურათე-
ბია აღწერილი, მაგრამ წიგნი სევდის, სინანუ-
ლისა და რაიმე უკმარისობის გრძნობით კი არ
ვხტრავთ, არამედ კიდევ უფრო ზეაწმული
რომანტიკულობის გრძნობით.

წითელარმიელმა კახაბერმა ომის უძნელესი
გზა დასაჯუთის საზღვართან 1941 წლის 22
ივნისს დაიწყო. ამ ამ გმირის — ვახტანგ კა-
ხაბერის საბრძოლო ამბავია რომანის სიუჟეტის
ტეკუთხედი. მწერალი საბრძოლო ეპიზოდუ-
ბის აღწერის ფონზე ვეჩვენებს ამ ერთი ქა-
რისკაცის ხასიათის ჩამოყალიბების პროცესს,
რის შედეგადაც იქმნება ერთი მთლიანი, მარ-
თალი და შთამბეჭდავი სურათი განვიღო იმზე,
ამ ომის პირველ, მძიმე დღეებზე, მეგრძობლთა
განწყობილებებზე, უკანდახვევის პერიოდზე.
მოსკოვთან მომხდარ გრანდიოზულ გარდატეხა-

ზე, გამარჯვების რწმენით ანთებულ საბჭოთა
არმიასზე, საბჭოთა ხალხზე.

ვინ ურჯუმელაშვილი, როგორც ამის საუ-
კეთესო მოხრობელი და გადმოცემი, საუკუ-
თესო ბატალისტ მწერლადაც გვევლინება. თუ
ამ მხრივ რაიმე ანალოგიაზე მივდგება საქმე,
ქართული მწერალი თავის ახალი რომანით
ვევრდში უდგას ფრონტიდან უშუალოდ საბ-
ჭოთა ლიტერატურაში მოსულ იმ რეს მწერ-
ლებს, რომელთაც გამოსახვის ბატალისტური
გმირი თავიანთი შემოქმედების ძირითად ფორ-
მად ვაიხდეს. კერძოდ, უნდა მოვიხსენიოთ პა-
ველე ფედოტოვის „ღრმა რეისი“ და „ვენერა-
ლი დოკტორი“ — ორი რომანი ცხენოსანი
ღვივლის მეთაურის ლეე მიხეილის ძე დოვა-
ტირის გმირული ბრძოლების შესახებ.

მაგრამ ვინ ურჯუმელაშვილმა ნაწარმოების
შთავარ გმირად დოკტორიკით ცნობილი პირ-
ოვნება კი არ გამოიყვანა, არამედ უზარალ რი-
გითი ჯარისკაცი, ჯანსაღი სულიერი თვისებე-
ბით შემოხობილი ქართველი ახალგაზრდა, რომ-
ლის გრძნობების, განცდებისა და იდეური
რწმენის სისხეტაკე ნათელ წარმოდგენას ვა-
ძლევს 40-იანი წლების მთელ ჩვენი ქართველ
ახალგაზრდობაზე, იმ თაობაზე, რომელსაც
წილად ხვდა თავის მხრებზე გადაეტანა ომის
მძიმე ტვირთი.

ვახტანგ კახაბრის დამაქრებელი მხატვრული
სახის შექმნა ვ. ურჯუმელაშვილის, როგორც
მწერლის დიდ გამარჯვებად, მთლიანად რომა-
ნი კი სამხედრო-პატრიოტული აღზრდის დარ-
გში ჩვენი ლიტერატურის ერთ-ერთ კარგ შე-
ნაბუნად მიგვაჩინია. ერთი შეხედვით, რომანის
პირველი ფურცლებიდან კახაბერი მეტად გუ-
ლუბრყვილო და მამობე აღამიანად ვეჩვენება,
მაგრამ ფრონტში იგი გამოაწრთო და დიდი
ცხოვრებისეული გამოცდილება შესძინა. კახა-
ბერის გმირობაში არც მოჩვენებითია რამე,
არც ძალდატანებითი, არც გამოგონილი. იგი
ქარისკაცური ფიცის, ქარისკაცური მოვალეო-
ბის ბოლომდე ერთგულია, ლტონი სიტყვა-
ბითა და ლოზუნგებით კი არ არის სამშობლოს
დამცველი, არამედ საქმით, ამტანიანობით,
რწმენითა და გაუტეხლობით.

მწერალი ფრონტულ ცხოვრებას გულწრფე-
ლად და უშუალოდ გადმოსცემს. მხატვრული

ვინ ურჯუმელაშვილი — „მოსკოვი ქვეყნად
ერთი“.

ზომიერება, სისწორე და სიცხადე ვინო ურჯუნელაშვილის რომანის ერთი უპირველესი ნიშანთვისებაა.

ომის დამთავრებიდან განვლილმა დღეებმა დრომ, დისტანციამ, რომელიც გვაშორებს მისი ავადმოსავლანის პირველი დღეებისაგან, პირველი პერიოდისაგან, მწერალს საშუალება მისცა უბრალო ჭარბსაყვის თვალთ უფრო საღად და ამწვივლებული გონებით შეეხედა ფრონტული ცხოვრებისათვის, უღმობველი გამხეცებული მტრის ფაშისტური გერმანიის გარდა დაენახა ტელმანის, შრომელი ხალხის გერმანია, რომლის წარმომადგენლები იმ სამხედრო ჯოჯოხეთში მათზე ინარჩუნებდნენ ადამიანობას. ამ გარემოებებში კიდევ უფრო მხატვრად წარმოიჩინა ვაზო ურჯუნელაშვილის რომანის სწორი იდეოლოგიური პოზიცია. ამ თვალსაზრისით საინტერესო და მრავალმეტყველია ორი დაპირალი რიგითი ჯარისკაცის — გერმანელი და საბჭოთა ჯარისკაცების შეხვედრა ომის პირველსავე დღეებში, დასავლეთის საზღვრისპირა ველზე, ბრძოლის გრივადგაღვლილი ბუნების ძირას; სამკვლარო-სასიცოცხლოდ შებმული ვახტანგი და გერმანელი ჯარისკაცი „დაზავდებიან“ და ბოლოს ერთმანეთს უბრალობასაც კი უხვევენ. ასე წიანან ისინი ერთმანეთის გვერდით კარგახანს ირგვლივ ჩამოვარდნილ სინემეს, ღამის ბინდებულში, აღმიაანთა ფეხს ხმა არღვევენ. ვახტანგს ჰგონია გერმანელები გვიანდღეობებიან, დაპირალი ამზანავს დახმარებას გაუწივენ, შე კი ტყვიის დამახლიან და ყველაფერი ამით გათავდება. მაგრამ მას გარკვეული ესმის თანამებრძოლების — ვიგაერის, მექმარიაშვილის, სოლომოვის ხმები. ვახტანგის თხოვნით ისინი მებმარბიან დაპირალი გერმანელ ჯარისკაცს, რომელიც შიშისაგან საყოღად მოკენტვლა და წამდაუნეშე ორ სიტყვას იმეორებს: „არბაიტერ, ტელმან“...

ომის შემდეგ ხუთმა თვემ განვლო. ვახტანგი ღაზარეთიდან ცლავ დაებრუნდა ფრონტს, დაებრუნდა თავის ბატარეას, რომელიც საცვებით დამკრული და განადგურებული ევანია. მის ბატარეას შეუერთა თავისი რიგები. ეს მისკოვის მისადგომებთან ხდება. მკვარე უმთავრესი, სხვა ნაწილებთან ერთად, ბატარეა შეტევისათვის ემზადება. ვახტანგს დავალებული აქვს სათვალთვალ პუნქტში ორი მთელი პურისა და ყერძით სავეს თერმოსის მიტანა. ავი საცეცხლე პოზიციიდან სათვალთვალ პუნქტამდე გადუკნილ ტელეფონის ხაზს გასყვა, მაგრამ თოვლი დაფარულ ტრიად მინდორზე ხაზი დეკარგა, მტრის საარტილერიო დარტყმის ზონაში მოსყვა და, გზადამხეულა, შედამებინას ტვისპირა მინდორზე მოხვდა. უფროდ ტვიდან მოთხილამერე გერმანელები გამოიჭრნენ და ვახტანგს გამოეღვევენ. მან ხრამის დაღმართ-

ზე ოციოდ ნაბიჯი გარბინა და ხმად ბუნებებსა და ნაყუმბარეც თხრილს შეუფარა. თავი, მაგრამ „რადაც ორიოდ წუთში“ გერმანელები ხრამს მოადგნენ... შერე თხილამერებით ჩამოსრიალდნენ და ორმის გარს შემოეკრეტნენ*.

ვახტანგი თითქმის განწირულია, მაგრამ დამბული მღვთმარება მოულოდნელად იცდუნდა. იენისში დაპირალი მოწინააღმდეგევი დევამბრეში კვლავ ხელებიან ერთმანეთს, ისიც ღამით, და ამჯერად, გერმანელ თვითონ იცნობს ვახტანგს და გადაარჩენს სიყვლილს, იმ სიყვითის საპასუხოდ, უფრო აღბრუნეთ თავის წინაო, თვითონ ვახტანგმა რომ იხსნა იგი გარდევალა დაღუპვისაგან. ერთი შეხედვით თავისთავად მწვლია დაფრება ამ ენაბუნებობსა, რომლებიც უევევლად პარობითობის შთამბეჭდილებას ახდენს, მაგრამ როგორც პირველი, ისე მეორე შემთხვევა მხატვრულად და ფიქტოლოგიურად ისეთი დამაყერებლობითა და უშუალობით არის აღწერილი, რომ ძალაუნებურად არ შეიძლება არ შევერთოდე მწერლის კეთილ განზრახვას, არ შევხედო მის კეთილ ვარაუდს და არ იწამო შორს გამიზნული პეშმანისტური საქციელის ძალა. ეს ფიქტი, როგორც აღენიშნეთ, რომანის იდეური გამართულობის, მისი ავტორის პოლიტიკური სიმახვლის მეტად საყურადღებო გამოვლინებაა და, ამდენად, დამბული პარობების საინტერესო გადაწყვეტეც გახლავთ.

რომანის სწორედ ეს მიტებს უდავო დარჩებას რომ ტრაგიკული სურათები, გელისშემტყელი ეპიზოდები და დეტალები ორგანულად არის შერწყმული ჯარისკაცული ცხოვრებისათვის დამახასიათებელ იუმორის ელემენტებთან. ნაწარმოების ფერკლებზე, სეკლმა და ცრემლის კვალდავალ, დამბიის ფერადღენება გვესახება, როგორც ოპტიმიზმის შორგანიხეხული ძალა, როგორც საბჭოთა არმიის შებრძოლთა ქედხეხელობის სიმბოლო; საბოლოოდ ყველაფერი ეს ვახტანგ კახარის სახეში იყრის თავს, მისი კონკრეტული ქვევით, მოქმედებით, ხასიათითა და ეთიკური ხორმებით არის გამოვლინებული. ამიტომ ამ პერსონაჟის საბრძოლო ეპიზოდები აღასუვა როგორც გმირულ-პეროიკული, ისე სახუმარო-საოხენყო მავალითობით. ავი ამ მხრივ ზოგადი ტიპიური სხვა ქართული ჯარისკაცისა, რომელიც გვიზიდავს თავისი კეთილშობილებით და უბრალოებით, თავგანწირულობითა და სიმართლით, ვინილავს თავისი მტკიცე სულისკრთებობითა და საბჭოთა ქვეყნისადმი ურყევი ერთგულებით.

მტრის გარემოციიდან, სახედისწერა ხიფათიდან კახატერი ხმირად უფნებელი გამოდის, უმძიმეს ტანყვას მიმწილს, განსაცდელს იტანს, სმირად მოსწყდება ხილმე და ისევ უერთდება თავის ბატარეას, მაგრამ არასოდეს სა-

სოწარკვეთილებამდე არ მიდის, შედამ ინარჩუნებს სულურ მხნეობას და შინაგან სისხეტაკეს.

პატრიოტიზმის გრძნობასთან და გაუტყველ ნებისყოფასთან ერთად ვახტანგ ყაზბაგის უნიკალური შემოაგონებელი წყაროა უღამაზის რუსი გოგონას ნატაშას წრფელი და სპეტაკი სიყვარული. ეს მოტივი რომანის კომპოზიციას, მის მხატვრულ აღნაგობას თავისებურ მშენიერებას ანიჭებს. სანიტარი ნატაშა, ისევე როგორც კაპიტანი ვრმაკოვი, ყარსისკაცი სიღორფი და სხვები, რუსი ხალხის საუკეთესო შეილები არიან. მტრის წინააღმდეგ საბრძოლველად ამ ერთ გარეყრულ კოლექტივად არიან შედუღებული უკვეა ვრის წარმომადგენლები. ქართულებიდან, ვახტანგის გვერდით, ცოცხლად და საინტერესოდ არის დახატული ქვეყნის მემკვიდრის ვიკტორის სახეც.

ვანი ურჭუმეღაშვილის აღნიშნული რომანი თავის იდეურ-მხატვრული ღირსებით, ამჟამად წინ გადადგმული ნაბიჯია მწერლის შემოქმედებითი განვითარების გზაზე. მაგრამ სატომად ვგვიჩნია, რომ მწერალს ჯერ კიდევ ბევრი რამ დარჩა სათქმელი, რომ ყაზბაგის მიერ მოსკოვთან დაწვებული შეტევათი ბრძოლა, ისტორიული სინამდვილის შესაბამისად, შემდგომ გაგრძელებას მოითხოვს და რომ მისი ფორტული ცხოვრების გზა ბერლინთან უნდა დასრულდეს იმ გერმანელთან ზღაპარი შეხვედრით, რომელზეც ზემოთ ვგვინდა საუბარი.

ჩემი აზრით, რომანს ალგ-ალგ აქლია ერობრივი დახვეწა: მასში, მართალია არც თუ ზნობრივად, გვხვდება გაუმართავი გამოთქმები, ის რამდენიმე მაგალითი. ავტორი წერს: „გერმანელი გამოტყვრა“, სქობდა — „გამონდა“; „ზღარპანი გავალე“, სქობდა — „ვაუადინე“. „გერმანელი გამოინდა“ და „ზღარპანი გავადინე“ უფრო სწორად გამოსახვის აზრს და უფრო ემოციურად არის. სიტყვის ამ მხარეს — ვ. ი. ემოციურობას მხატვრულ ნაწარმოებში უიკველად განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მივიყოფიყ.

სურათი ნათლად იხატება, მაგალითად, ასეთ წინადადებაში: „კაშვინს ენსავეთი გრატელსა და ვიწრო საბჭელში ერთადერთი ღამა ზეუბადედა“ (გვ. 2), მაგრამ გამოთქმა „ხან წყლის დაღვეას ვისაბაზედი“ (გვ. 66) არ ვარჯა, ბოლო სიტყვა ძალზე აბუნდოვანებს აზრს. სიტყვა „საბაბიდან“ არ შეიძლება ვიწარმოოთ ზენა სისაბაბედლი, ისე როგორც არ შეიძლება სიტყვა „საფეძელიდან“ მივიღოთ „ენსაფეძელელებ“, სიტყვა „წაღავიდან“ „ენიადავებ“... უმართებელია „დაგვეჭვას“ ნაცლად „დაგვეჭვას“ გამოყენება (დაწილისთანავე ჩვენსათვის დამხველი კოლი დავუხეა“).

რომანის 101-ე კეპიტლე ტყის შეღარებულე დაწაბებული ქვეგანყოფის შებრძოლებს

შეთური გერასიმენკო ასე აქვს: „უკანა მხენე, გულად დახედო მტრის, რეველურ, რეველურ, რეველურ... რაღაც დისონანსი შეაქვს ამ ვიწარმეტიში სიტყვას „რეველურ“. სიმა არაყოებელაშის ნაცლად „ვიარგეა“? „ვიარგეო, რეველურ...“ იქვე, ქვემოთ, გერასიმენკო ვეომრებს ეუბნება: „ამ განსაცლელის ფამს არ შემიძლია ვიციტერო, სიმათლედ არ ვთხზათ. შარავით მიძავლმა მტრის მექანიზებულმა ნაწილმა გავვისწრეს, ზერგში დავეიტოვეს“. იმ მეორე წინადადებაზე სუსტად გამოხატავს გერმანელთა საომარი ტუქტიკის ერთ მხარეს — ჩვენე ყარუბის განლაგებში სოლისებური შექრის პრაქტიკას (ამას ისინი ომის პირველ დღეებში ახერხებდნენ). მაგრამ პირველი წინადადებას ლექსიკურ წყობაში შეტანილი ერთი სიტყვა „ვიციტერო“ ასე ტლანქად ეყრის, რომ იგი გერასიმენკოს ბენებას, მის პიროვნებას ვარკვეულ ჩრდილს აყენებს, მაშინ როდესაც ის სრულადაც არ არის ამის ღირსი: განა შეიძლება წარმოვიდგინოთ, რომ შეთური შილოდ განსაცლელის ფამს ამბობს სიმართლეს, კონკრეტულად შილოდ ასეთ შემთხვევაში არ ციბერობს?

ამვე ერთი ლაფსუსიც უნდა შევნიშნოთ. საარტიტერიო პოლკის შეთური, შილორი შაკარენკო პოლკის წინაშე ვასაკეცხვად გამოყვინლ ვახტანგ ყაზბაგის თითქოსდა მედარის კოლოთი უეუბნება: „ყარსისკაცი ყაზბაგო, ვთხეო ნაუფეირდე შენს საქციელს და საქირო დასკუნები გამოიტანო“ (გვ. 52). მართალია, ეს ჯერ კიდევ ომის დაწყებამდე ხდება, მაგრამ ომგადახედლ ჩვენე პატრიოტულ მწერალს ვარგად მოეხსენება, რომ დასასკულად გამწესებულე ყარსისკაცი არა თუ პოლკის შეთური, არამედ ათეულის შეთურიც კი არასოდეს ასე არ მიმართავდა ამ სიტყვა „ვთხეო“ უადგილოდ არის მოქცეული, რის ამოგდებითაც კატეგორიულ ტონს მივიღებლით („ყარსისკაცი ყაზბაგო, ნაუფეირდი შენს საქციელს და საქირო დასკუნები გამოიტანე“), რაც სავსებით შეესატყვისებოდა სამხედრო დისციპლინისა და წესდების მოთხოვნებს.

არ შეიძლება ყოველგვარი ლექსიკური ფორმების, ჩვეულებრივი საღამარყო სიტყვების ანგარიშგაუწველად, კონტექსტში სათანადო რეველირების მიუხედნლად მხატვრულ ქოლოლში მოქცევა. ამგვარი ტენდენცია კი, ისევე, როგორც ვანი ურჭუმეღაშვილის აღწარწულ ნაწარმოებებში, ამ რომანშიც ვარჩნობა.

რომანი სავროთლ ვარჯ შთაბეჭდილებას ახლენა, რაც საფეძელს ვეაძლევს გულწრფელად მივედლოთ ავტორს. საბჭოთა ხალხის გმირული ეპოპის გამოსახვაში მოპოვებული ასული შემოქმედებითი გამარჯვება.

ბაბაი თოფჩიანი

„ტარტარენ ტარასკონელი“ ქართულ ენაზე

საქართველო
ბიბლიოთეკა

პროვანსის ბუნება, მისი ადამიანები, ზნე-ჩვეულებები, ლეგენდები უდიდესი პოეტური ძალით სარკველობენ მთელ საფრანგეთში და მის ფარგლებს გარეთაც, და პროვანსი ამისათვის, პირველ რიგში, თავის სახელოვან მწერლებს, კერძოდ ალფონს დოდეს უნდა უმაღლოდეს. პროვანსი ცოცხლობს „ენმა რუმესტანში“, „ტარტარენში“, „არღელ ქალსა“ და „წერილებში“. ამ ნაწარმოებებში ვხედავთ მთელს პროვანსულ მიწას, მის გამჭვირვალე პაერს, მის ხაზთა პარამონიას, დიდებულ წარსულს. „უმწვენიერესი რამ, რაც კი ღმერთს ცოტრი სამყაროს შემდეგ შეუქმნია, პროვანსია“, ამბობს შარლ საროლეა, და დოდემ დაგვანახა ეს სიმწვენიერე თავის არაჩვეულებრივად პოეტურ ნაწარმოებებში. მათში ჩვენ ვხედავთ პროვანსელთა სულს, ცეცხლოვან მჭერმჭერველებს, დახვეწილობას, გუშაქობას, მისწრაფებებს, მათს ცასა და მიწას, მათ სიზნარულსა და მწეხარებას; დოდესთან ნაღვლიანი მეროდია ყოველთვის მზიარულს ეხმანება, ცრემლებს — დიმილი ეპარება; მიუხედავად იმისა, რომ დოდეს ადრე მოუხდა პროვანსის მიტოვება, მთელი სიცოცხლის მანძილზე თან სდევდა ნოსტალგია არასოდეს უფერობია, რომ ძირიანად იყო ამოგლეჯილი პროვანსის მიწიდან, თავს ყოველთვის პარიზში პროვანსული ლიტერატურის წარგზავნილად თვლიდა. და თუ პროვანსი დოდეს უნდა უმაღლოდეს, დოდე პროვანსის მადლიერი უნდა იყოს, რადგან ყველაფერი საუკეთესოა, რაც დოდეს ნაწარმოებებშია, პროვანსიანაა დაკავშირებული.

ალფონს დოდემ წერა ადრე დაიწყო. ვერ კიდევ ლიონის ლიცეუმში სწავლისას პრესაში გამოაქვეყნა თავისი ლექსები, რომლებიც შეუმჩნევლი არ დარჩა. პირველი კრებული ლექსებისა პარიზში დაბეჭდა. ამას მოჰყვა „მასწავლებლის მოგონებები“, რომელიც „ფიგაროში“ დაბეჭდა. 1895-1861 წლებში დოდე აქვეყნებს წერილებსა და მოთხრობებს, 1862 წ. თეატრშიც სცდის ბელს, ერნესტ ლუბინთან ერთად წერს „უკანასკნელ კერპს“, რომელიც თეატრში ოდენონმა წარმოადგინა. 1863 წ. „ოპერა — კომიკა“ დადგა (პუანის მუსიკის თანხლებით) პიესა, რომელიც თავდაპირველად „კომედი — ფრანსეზისათვის“ იყო განკუთვნილი. ამის შემდეგ მწერალი სხვადასხვა ფსევდონიმით აქვეყნებს მოთხრობებს, ჟრონიეტების სერიას. 1866 წელს კი გასტონ-მარის ფსევდონიმით იბეჭდება „წერილები ჩემი წესქევილიდან“, რომლებიც დღემდე მართებულიად თვლება შედევრად.

ზნაოლაც, სხვაგან საღ გვხვდება ასეთი გულწრფელობა, გულუბრყვილობა, ასეთი პოეზია, კრიტიკების ასეთი შეწყობილი სიმღერა, იუმორის ნერწყული, კაპკაპების კახკახი, მისტრალის ასეთი მაიკობლებელი ქროლეა, წყარობის ჩუბჩუბი, ყველაფერი ის, რაც ამ მოთხრობების წაქოხების შემდეგ დღესამ გიგოეობთ თბილ, ვთილ ვანწყობილებას, სახზე ღიილს გინარჩუნებთ და ბადებს სინანულს, რომ ჩაიკიოხებთ, ჩაათავებთ ეს უზომოდ ადამიანური, ყველასათვის ერთნაირად ახლობელი და გასაგები ამბავი.

ა. დოდეს ერთ-ერთი ყველაზე განთქმული ნაწარმოებია ტარტარენ ტარასკონელის უჩვეულო თავგადასავალი აღწერისავი ტრილოგია. პირველი ნაწილის გამოსცლისას, გასული საუკუნის 70-80-იან წლებში, რაკორც ცნობილია ფრანგული ლიტერატურის ძირითადი მიმართულება ნატურალიზმი იყო. ამ სიმართლუბის ყველა მკვლევარი საკმაოდ დიდ ადგილს უთმობს ა. დოდეს. რ. დიმიტი მას მუსიკალური პაროზზე შეყვარებულ არტისტს უწოდებს. მარტიონო მას „თანამედროვე საზოგადოების მემუტიანეს“ უწოდებს და ზოლასა და გონკერების გვერდით აყენებს (რაკი სიტყვამ მოიტანა, აღენიშნაეთ, რომ ა. დოდე გონკერების აჯადომის ერთ-ერთი პირველი წვერი იყო. რაკორც ცნობილია, ეს აჯადომია თ წერს აერთიანებს); გ. ლემეტრი წერს დოდესზე, რომ ეს არის შესანიშნავი, უწმინდესი გრძნობების მქონე ადამიანი, რომელსაც შეუძლია მარტივი სიტყვებით გადმოსცეს ადამიანის სულიერი მღელვარების ყველა წიფანსი, დოდეს სინანის, სიყვარულისა და გულსხმიერების განსახიერებააო. ზოლამ დოდეს დაკრძალვაზე წარმოთქმულ სიტყვაში თქვა: ეს იყო უნიჭიანისი და უშესანიშნავესი მოვლენა ლიტერატურაში, იგი უცვდავია იმით, რომ სრულად ორიგინალურია და იმით, რომ უნარი შესწევს მემწმანს ცოცხალი სახეობი, ვალმოკვცის ადამიანის გრძნობები ისეთი ინტენსიურობით, რომ მისი წიგნის ყოველი გვერდი სამუდამოდ ინარჩუნებს ვიბრაციის. უფრო ადრე ზოლამ დოდეს ცალკე წერილიც უძღვნა. თვითონ დოდე მთელი სიცოცხლის მანძილზე, რაკორც მსატვარი, აეთებდა ყოველგვარი ექსტისის თუ მიმიკის ჩანახატს, იწერდა ბლოკნობებში ყველაფერს, რაც უძრადლებს ღირსად მიანდა. „სხვაგვარი მეთოდი არც მქონიაო“, ამბობს მწერალი. ამგვარად, ზღვა მასალა დაუგროვდა.

ა. დოდეს მსოფლმხედველობას ფრანგული პროვინციული მემწმანობის პატრიარქალური

ივალუბის დადი დაკარგდა. სიცოცხლის დასასრულს მიაბლოებული დიდესთვის ნაული ვახდა, რომ კამიტალისტური სინამდვილისაგან თავს ედღარ დაციებ, მისთვის ცხადი ვახდა, რომ ეს ივალუბები უკვე „წარსული იყო“; ამიტომ მისი სტილი ახორცილდა მამხილველი, გესლნარევი, სატირული ვახდა. ამ თვალსაზრისითაა საინტერესო ტარტარენის თავგადასავალი.

ქართულად, თუ არ ვცდებით, იყო „წერილები“ სამი გამოცემა (სიც კარუა ხნის წინ), გამოქვეყნდა „კაცუნა“ (ბიოგრაფიული რომანი, რის მიხედვითაც ხშირად დიდესა და დიდისის მონათესაეობაზე ლაპარაკობენ ხოლმე). არც ისე დიდი ხანია, რაც მათ „ტარტარენ ტრასკონელის“ თავგადასავალს ტრილოგია შეემატა. პირველი წიგნის თარგმანი ეყვთენის ივანე მაჭავარიანს, მეორე-მესამე წიგნებისა კი — ნინო ანანიშვილს. ამ შესანიშნავი მთარგმნელების დიდმა, თავდადებულმა შრომამ ზეგნის მეთხველსაც შეაყვარა საქვეყნოდ ცნობილი ტარტარენი.

„ტარტარენის“ გამოქვეყნება დაიწყო 1869 წელს ერთ პატიო ვახუშთი, მალე „ტარტარენის“ „ფიგაროში“ გადაინაცვლა. აქ ავტორის შეჩახება მოხდა რედაქციის მდივანთან, ა. დიდუერნესთან. დიდუერნეა აღიერში კოლონიური აღმინისტრაციის ყოფილი მოხელე იყო და იწყინა ამ უძველესი ფრანგული კოლონიის აუდედ სენემა. პუბლიკაციის შეწყვეტა მას არ შეეძლო, მაგრამ ამას კი მიაღწია, რომ ძალიან დააქვემდებარა ნაწარმოები და დიდი შედეგებით ბეჭდავდა, რამაც, ცოტა შეინელა ინტერესი. უფრო გვიან, 1872 წ. რომანი ცალკე წიგნად დაიბეჭდა და დიდი წარმატებას ხვდა წილად. მაგრამ, როგორც დიდუერნეცა, ტრასკონელები კი გადაიმტარა. ერთმა სანდო კაცმა მიიხრია, — წერს დოდუ, — ყოველ დღით, როცა პროვანსულ ქალაქში დუქნების დარაბებს აღებენ და რომიდან მონაბერ ნიაცხ ხალხიც ბერტყავენ, ყველა ხდურბლზე, ყველა ფანჯარაში მოღერებელი შეშტი ვაფლავებს ხოლმე, შავ თვლებში კი ნაბერწყლები ერთის და მექართთ გასმის — უჰ, უჰ დოდუ! ერთი აქ გათრინდებოდას როდისმე!“

დოდუმ ვერც „ტარტარენში“ დააღწია თავი პოლიტიკურ ინტეგრირებულს, მაგრამ ზეგნამ აქ წიგნში „პროვანსო სურსკლუბა“ გვხიბლავს; რაც შეეხება კოლონიური ტარტარენის რეალისტურად წყნებას (ტრილოგიის პირველი ნაწილი), სატირას კოლონიზატორებზე („პორტარტრასკონი“), დოდუს ეს სპეციალურ მიზნად არ ჰქონია დასახული. თითოეულ ამბობს, „შეიძლება, რა თქმა უნდა, აღვირბნე ტარტარენისაგან“ განსხვავებული რამ დამეწერა, მაგალითად მომეცა შეუღამაზეხელი, მართალი აღწერა ზენ-ჩვეულებებისა, ამეწერა ქვეყანა

ორი რასისა და ორი ელტურის გზაჯარედინე. შეიძლება და მესხატა, რამეღიმე კოლონიზატორი, მენეგენინა არმის... და... ინტინისტრაციის თეთონებობისაგან დასარაღებელი ქალაქი. მე კი აღვირბინა ჩამოკრანე მხოლოდ გალუიად“ (პროვანსული სიტყვაა, ხურობას, უბოროტო დაცინება, სიცოცხლის ნაქს).

„ფ. მისტრალის ენაში, — წერდა დოდუ, — ერთი სიტყვაა, ვალეია, რომელიც მოკლე და სრულად ასახავს ადგილობრივ მეტადრთა ერთერთ დამახასიათებელ თვისებას. ამ სიტყვაში ირონიის გულუბნაც არის, ეშმაკობაც, რომელიც პროვანსელებს უბრწყინავთ თვალეში. იგი ყველანაირად იმბრება მეტყველებაში — ზნადაც და არსებით სახელადაც... მაგრამ ვალეიარობა სულაც არ გამოიხატავს კეთილ იყო და ნაივო. ხალხს ვართობა უნდა, სიცოცხლე უნდა... მეც ზომ გულუიარა ვარ, ოღონდ პარიზული ტალახით ვაქუწულე, პარიზულ ნაღველშეშოვილი. იქნებ ვაღამეიწედა კიდევაც სიცოცხლე, მაგრამ „ტარტარენის“ მკითხველს შემაჩნევს, რომ გულის ეუნტელში მსიარულება შემომბრუნეია, რომელიც, როგორც კი ამ მხარეში მოგხვდის, გამოვლინდა... „ტარტარენი“ ხომ სიცოცხლია“.

დოდუ ძალიან ცდილობდა სამართლისათვის არ გადაეხვია და არც აქ უღალატა თავის პრინციპს. ტარტარენის პროტოტიპი არსებობდა. ეს იყო დოდუს ბიძაშვილი, ორმინი წლის რეინო, ნიშის მკვიდრი, მეოცნებე და ფანტაზიორი, არანეველებრეად ღონიერი კაცი, რომელსაც სახლში მართლა ჰქონდა „ქუეა ბაიობი“. აღვირში მოგზაურობისას რეინო თან ახლდა დოდუს. აღვირში დოდუ, ხედვობდა ფრანგ წინოვნიკებსა და მოღალატე, ვამუღდედ შეიხებს, ხედავდა კოლონიური აღმინისტრაციის სიმკაცრესა და სისამაჯლეს, მისახლეობის სიღატაკეს, ფრანგებისა და ადგილობრივი მმართველობის უღელქვეშ ირბამად დამაგრულ ხალხს.

1862 წელს დოდუ პარიზში დაბრუნდა, მომდევნო წელს, 18 ივნისს გამოაქვეყნა მოთხრობა — „ლომების მელეტი შაპატენი“. რამდენიმე წლის შემდეგ კი, კვლავ დაუბრუნდა ამ მოთხრობას. მაგრამ რადგან ნიშში იცნეს შაპატენი — რეინო და მეტსახელად შეარქვეს კიდევაც შაპატენი, აღარ მინდოდა ამ საბელოდ სარგებლობა... დავიწყე სახელის ძებნა. ერთმა მეგობარმა შემომთავაზა მუქეარე, მქუხარე სახელი ბარბარენი (ტულონში ამ გვარის ნაცნობებაც მყავდნენ), მეც ვისარგებლე ამ წინადადებით“ — წერდა ა. დოდუ; რადგან ამ სამხრეთელ გმირის ფონიც შესაფერო სჭირდებოდა, დოდუმ შეარჩია ტრასკონი. „ამ სახელს სამხერეთელები ისე რიბიანად გამოამყვამენ, ისე გმირულად ყდურს, თითქო ინდი-

ლებს საბრძოლო ყოვინა იყოს* (დოდე). ამრიგად, დაიწყო „სარბარუნ ტარასკონელის თავგადასავალი“ ბეჭდვა. შვარცამ დახეტ უბედურების, წერ ერთი, როგორც ა. დოდეს ვაგი წერს, მიზეზი წარუმატებლობისა იყო ადმინისტრაციის ვაჭილიკება; მეორე, კიდევ ის, რომ, — ზოგ, საკვირველებზე, — ტარასკონში მართლა უცხოვრია ბარბარუნების ოჯახს, რომელთა სასამართლო სარჩელს მეტარით მოიხსოვებს მათი სახელის ამოღება ამ შურტაცხ-მყოფელი ფარსიდან. ა. დოდე იძულებული გახდა დათანხმებულიყო, შეეცალა კიდევაც ბარბარუნს — ტარტარუნს, შვარცამ, „რამდენიმე ალაგს გამოეპარა და პირველ გამოცემაში ბარბარუნს არის და ტარტარუნსიც, — წერს დოდე.

ამ ტრილოგიაში თვით ტარტარუნია ავტორის სიამაყის ობიექტი. დოდე ამბობდა: „მიუხედავად იმისა, რომ ძალიან მიუყარს კარგი, ლამაზი ენით წერა, პარმონიელი და მკაუთო პროზა, მანც მინაწინა, რომ შთაეარი ეს არ არის. კვლამატი სიხარულს რომანისტის ის ანიკებს, ცოცხალ არსებას, ტანს რომ შექმნის, რომელსაც ხალხთან ექნება საქე, რომელსაც ექნება საყუთარი ვესტები და შვეუება, რომლებიც ავტორმა შიანა და რომელთა გამოც ეყვარება, ან არ ეყვარება ხალხს... არასეულებარბი შევარძნება მაქვს ზოლმე, როცა ვინც ვამხელზე პოლიტიკური, მხატვრული ან საზოგადოებრივი ცხოვრების რომელიმე მართონებზე იტყვიან: — ეს ზომ ნამდვილი ტარტარუნია... წარმოიდგინეთ თითოვლა, როგორისაჲ ვანიცის ზოლმე ბარბოზ მდღოში მამა, როცა მის ვაჟს აღფრთოვანებით ტანს უყარავენ და როცა საყოდავს ყოველ წუთს უნდა ვინმეს უთხრას: „ეგ ჩემი ბიჭია!“

ამ დროს საფრანგეთის „ოფიციალური“ ლიტერატურა გამსქავილული იყო „სათონების“ ნობლთა; ოციუს ბიესები აღიდებდნენ ბურჟუაზიის „სიქველს“, გ. ემარი თავის სათავადსაველო რომანებში დიოთრამბებს უმღეროდა კოლონიერ დამპყრობთა „რომანტიკას“. და აი, ასეთ ვარემოში, ამ დროს, წინდება „ტარტარუნ ტარასკონელი“, რომელიც ერთგვარად ოციონე-აღური ლიტერატურის პარიოდის წარმომადგენელი; უოველ ამბავში, უოველ სენეაში ნიღაბი ვხდებდა დიდებულ მოსურნე კაცის აპარაობას, ტარტარუნს, ერთსა და ამავე დროს, შშიშარაც არის და მშაიციც, ტრანახაიც და „შენიღბულიც“, პოტენციური გმირი და ავანტიურისტ-ტიცი, რომელსაც თვითონვე სერება თავის გამბრობისა. აფთის უზოში ფანტაზიით ტარტარუნს დონ კიხოსს ემსგავსება. ავი მინარ-თავს დოდე სერვანტესს აღყროში ჩასვლისას (სერვანტესის ხუთ წელს მინად იყო გაყიდული აღყროში) — აღბათ უნდა გაგვარებოდით მოსვლა ტარტარუნისა, „რომელმაც საყვარე-

ლად შეაერთა ორი შენს მიერ დახატული გმირი: დონ კიხოსი და სანჩო პანსა...“ შვარცამს, ამ ნარსახებთან მთელთ ოციონე კი ეძლეუ-მა — „ორი ტარტარუნს“, — სადაც დოდესეული იუმორით ვანახებელი შესანიშნავი ლიტერატურული პორტრეტია მოცემული. თანაც თავმდალად დასტენს ავტორთ: „ტარტარუნ კიხოსის და ტარტარუნ სანჩოს კამათი... მე სად შეიმძლია... ვენიოსის კალამი უნდა მქონდეს, რომ მათი ზაას აღყწერო და უკვდავება მოვიპოვო“.

ა. დოდეს ირონიის შრავალფეროვანების მანვენებელია მოქმედ პირთა სახელები — ლედი უილიამ პლანტაგენეტი, ციციკონ ბრანკე-ბალში და ა. შ. დოდე თითქოს შემბატინაჲ, ისტორიის თავმდაბალი აღმწერალი, რომელიც „დიადი ტარასკონელს“ ამბებს გვიამბობს. ისე არაფერს იტყვის, რომ მალღაჲრდოვანად არ აღნიშნოს — „შენი გმირი“, „ლომთა მელეტი“, „ტარასკონელი ლომი“ და სხვ. ირონიის გამოხატვის სხვა ბერებთან ერთად, უთოდ უნდა აღნიშნოს ტარტარუნის „სავაბრო“ საქმეთა და საქციელის ბრძენებთან და გმირებთან ხაზ-ვამული შედარება: „ისე დამშვიდებული, მგონი თვით სოკრატეც არ იყო, საწამლავს რომ სვამდა“. „და მწარედ ატირდა ეს დიდი ადამიანი, ვითარცა ქრისტე ვეთისმანის ბაღში“.

როგორც აღნიშნეთ, ა. დოდეს ტრილოგია ქართულად მთლიანად კარგ შთაბეჭდილებას სტოვებს და ლაღად იყიხება, შენარჩუნებულ-ია განწყობილება, რიტმა, კოლორიტი, სურ-ნელებსა დედნისა; შთარგნელებს კარგად აქვთ გამოყენებული ქართული ფრაზეოლოგია, იდი-ომარტა: ქუდბედიანი, ცას ეწია, უბედურ კაცს ქვა აღმართში დაეწია, ნეტავ ამ საღღებელში არ ჩაეჭდარაიყავი, ნავი ბუქნასა სცემდა და ბეტი სხვა, რაც ტარტარუნს კოლორიტს უნარ-ჩენებს.

აღურიული თავგადასავლის შემდეგ გადის ცამეტი წელი. ამ ხანში „ტარტარუნ ტარასკონელის უჩვეულო თავგადასავალი“ 31-წერ გამოიცა, შრავალ ენაზე ითარგმნა, ინსცინირებულ-იც იქნა.

1883 წელს ა. დოდემ შვეიცარიაში იმაგ-ზარა, ფეხით მოარა იქარბი მთები. 1885 წლის ზღვებულსა და შმოლოგომაზე მწერალმა დაწერა „ტარტარუნის აღბეშში“, რომელსაც ვაროსელისთანვე უდიდესი წარმატება ხედა წილად. ვახაეების დირსია ერთი სასაცილო ფაქტი — მწვერვალთა დაყვრობის აღწერა იზ-უვანდ რეალისტურია, რომ საფრანგეთის აღ-პინისტთა კულმა დოდე საპატოა წვერად არ-ჩია, ზოლო სახელუანთქელმა ინგლისელმა აღ-პინისტმა, ლორდმა ვიშპერმა თავისი წიგნი გამოუგზავნა ავტორთათვით. „ტარტარუნს აღ-პეშში“ ტრილოგიის პირველი ნაწილის სრუ-

ლად საპირისპირო ნაწარმოებია იმ თვალსაზრისით, რომ, თუ პირველში ტარტარენი საგმირო საქმეებს ჩასადენად მიდის იქ, სადაც არაერთი ზიჯათი არ მოელს, მეორე ნაწილში, პირიქით, ტარტარენსა აღბეჭდილი კლუბის პრეზიდენტი თამამად ადის იუნგრაუსსა და მონღალსზე, დაწმენებული, რომ ალბებში — ბუტაფორიაა, და მრავალჯერ საფრთხეში იგდებს თავს. მაგრამ გალიადა ვრცელდება ეს რაში სწირდება ტარტარენის გმირობა! ფუქია „პრეზიდენტი“ მთებში ხედება რუს „ნიპოლისტებს“, რომლებიც „იღებს გულისათვის“ მართლ საფრთხეში ივრდებიან. ამ ზეობით ა. დოდე ჩვეული ეუმობით ანელებს ტარტარენის გმირობას, მაგრამ ვგრძნობთ, რომ უუფარს თავისი გმირი, თავისი პროვანსული, როგორც გულუბრყვილობისა და სიყვარულის განსაზღვრება.

1889 წლის 13 ივნისს გონკურების „დღიურში“ ვითხულობთ ცნობას იმის შესახებ, რომ ა. დოდეს მათთვის უცნობებია, „პორტტარასკონზე“ ემუშაობო. „ჩემი აზრით, უსარგებლო წამოწყებაა, — დოდეს უყოველთვის იმდენი ვეგმა აქვს, ის კი შესამეყერ აბრებს ტიპის ვაშოყანას, რომელიც სრულიად საქმარისად ვაყცო სახოვადოებას პირველ ნაწილებში“;

ე. გონკურის შიში არ გამართლდა. დოდემ შესაძლო მასალა შეერჩია და ახლებურადაც დაეხატა ჩვენი ძველი ნაწილი. 1880 წელს მთავრობამ გამოაქვეყნა დეკრეტი მთელი რიგი მონასტრების დაკრეტვისა და მრავალი სამონაზვნო კონვერტიციის დახმარების შესახებ. ამ დეკრეტს საზრეთში ხმალამოდებული შეხედენ. ტარტარენულიც წინ აღუდგენ მუხობელი ფრიგოლეს საბატოს დაკრეტას და მისი დაცვაც კი სცადესო, წერდნენ ვაზეთებში. ამ ვაზეთებების წაეთხვისას ა. დოდეს უფიქრია, ამ საქმის სული და გული ტარტარენი შეიძლება ყოფილიყო. ეს ფაქტი მართლაც ადგო საფუძვლიად პირველ ეპიზოდს. ძირითადი მასალა კი დოდეს მისცა, ე. წ. პორტ-ბრეტონის საქმეზე. ვასული საუკუნის 70-იანი წლებს ბოლოს, ვინმე შ. გ. დებრიელმა, რომელმაც ბრეტონელი მარკოზ დე რუი დაირქვა და რომელიც კარგა ხანს ცხოვრობდა ავსტრალიასა და სამხრეთ ამერიკაში, ხალხს დაუწყო აგიტაცია წყნარი ოკეანის ერთ-ერთ კონქულზე ვადასაბულბულევენს. ვადოდეს ნაკვეთები, ვაშოუშვს აქცობი, თხის გემით ვაგზავნეს კიდევაც ემიგრანტები, მაგრამ „სამოთხის“ ნაცვლად ქაობიანი, ციხიანი ადგილი დახვედრეს, ქრთხილად მინის სიციცხლე და კონკრეტული ქრთხილად მინის „შარკონი“ ვაიქცა ესპანეთში, მაგრამ ესპანეთის მთავრობამ ის საფრანგეთს დაუბრუნა, სადაც ვასამართლეს და ციხეში ჩასვეს. „პორტ-ტარასკონი“ 1890 წელს დობიქცა და დიდი წარმატებაც ჰქონდა. მთელი საფრანგეთი იღინოდა ტარტარენის ახალ თავგადასავალზე, ა. დოდემ კი დიდი ვაქცრებით დაწერა ის. ზურგის ტენის ავადმყოფობა ისე აწუხებდა, რომ დროდადრო შუშაობის საშუალებასაც უსპობდა.

ტარტარენმა ისევ, როგორც დონ კიხოტმა, ტარტიუფმა, დონ ეუანმა, მაგრად მოიქცა და ფეხი ხალხში შემაბევეითი არ იყო, რომ შ. გორკის წერილში „როგორც ესწავლობდი წერას“, ავტორის ტიპიციის კლასიკური მავალითები მოაყავს დე კოსტრის, რომენ როლინის და ალფონს დოდეს ნაწარმოებებიდან.

ფაქტია, რომ ნაწარმოები უდანაყაროდ ვერ ვადატანება მეორე ენაზე, მაგრამ რა დასაფასებელია, როცა მთარგმნელი მთავრებს შენარჩუნებას იმისას, რის დაყარვაც არამც და არამც არ შეიძლება. რამდენად ივებს თარგმანი, როცა კარგად მორგებულ გამოთქმას შეაშველებს მთარგმნელი. ამ თვალსაზრისით მართლაც დიდიხეული თარგმანებია „ტარტარენი ალბებში“ და „პორტ-ტარასკონი“.

დიდ სიძნელეს წარმოადგენს გმირების შეტველებს თავისებურებათა ვადმოცემაც. ამ საქმესაც კარგად მოუარეს მთარგმნელებმა. კობა ვადასხეაფერებული, ოდნავ დამაბინებელი სიტყვა შემოაქვთ და დასქენენ, სწორედ ასე ამბობენ ტარტარენლებით: „დიდეს“, „პრეზიდენტი“, „ღმერთი“ და სხვა. კარგად ერწმის თხრობას ზვენი „მოქარგული სიტყვა“ და „ნაპოენიეთ შერჩიათ“, „ენაზე ქაელი არ მოედება“ და „ჩალი ფერებით შეღებილი“, „სხვისი ქირი, ღობეს ჩხირი“ და „უხუშარ გუნებაზე ყოფნა“, „პირზე დუქმომდგარი, ულავებამარგებილი ორატორი ზვარში კარგად მის სახელოვან წარსულს“ და „ადამიანთა ასხეული ვაიწ-ვაიწიწა“ (თოკით ვადამბულ ალპინისტებზეა ლაპარკი) და მრავალი სხვა.

დოდეს ამ ტრილოგიის თარგმანი შესრულებული შესანიშნავი და მარტივიან ქართულთ. იგი უდავოდ ამდიდრებს ჩვენს თარგმნით ლიტერატურას.

ლ. მ. მარაშხილი

ქურონალ „მნათობის“ 1976 წლის ნომრების შინაარსი

მოცინაბი

გზის გვინათებს პარტია. № 3
ისტორიის დიადი საათები. № 10
სკკ ცენტრალური კომიტეტის გენერალური მდიანის ლ. ი. ბრევენის დაბადებიდან 70
წლისთავის გამო (მისალმებები). № 12.

მოთხრობები, რომანები, ნარკვევები

- ავლიანი გიორგი — საქარვემო. მოთხრობა, № 2, 3
ბუღაწიშვილი როსტომი — ლილოტრელი. მოთხრობა № 12
ბერაძე გვი — მოთხრობები. № 10
ბოსტოლანაშვილი გვი — მოთხრობები. № 12
ვახაონი ნიკოლოზი — აინიანი ქალაქი. რომანი. № 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10
გოგეშვილი ჯანი — მოთხრობები. № 7
დიურენბატი ფრიდრიხი — მოსამართლე და მისი ქალათი. რომანი. გერმანულიდან თარგმანი
ნო დარ რუხაძე მ. № 1, 2
ეცხოველი ნიკო — კიდევაც დაბრდებიან... მოთხრობა. № 8, 9, 10, 12
კობაძე რამიზი — გვიმრის დოთლები. რომანი. № 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7
მერაბიშვილი ელგუჯა — მოთხრობები. № 7
მესხი ლეილა — ლუჩია. მოთხრობა. № 12
მიშველაძე რევაზი — ნოველები. № 6
მიქაძე მიხეილი — უცნობი ჯარისკაცის საფლავი. მოთხრობა. № 5
მრეველიშვილი მიხეილი — მოთხრობები. № 3
მუშლაძე კარაძე — მეფოლადის დღიური. ნარკვევი. № 3; გმადლობთ ლეონიდ ილიას ძვე.
ნარკვევი. № 12
პაპუაშვილი გიორგი — მარტყოფელი მეცხოველები. ნარკვევი. № 7
პლატონოვი ანდრეი — „ამ მშვენიერსა და უღმობელ წუთისთველში“. მოთხრობა.
თარგმ. ვ. კვიციანიშვილი. № 4
რატაიანი ზურაბი — მგლები, დათვი და ადამიანი. მოთხრობა. № 5
სამხარაული სოლომონი — ბეჭა. მოთხრობა. № 9
სანაღობაძე გიორგი — რუმორტატი საუენის მადისტრალიდან. ნარკვევი. № 1, 2; ერში მესხ-
ლესაც მოეკითხოთ. ნარკვევი. № 9
ტაბატაძე კარლო — რად გუჩინარა მინარე. მოთხრობა. № 9
ურჭუმეღაშვილი ვანო — მუშა კაცი. ნარკვევი. № 7
ქეთელაური სულხანი — მოსაბრუნე. მოთხრობა. № 8
უკუეშვილი იუზა — დოელი. მოთხრობა. № 11
ჩიქოვანი ვრიგოლი — მიწა. რომანი. № 11, 12
ჩუბინაშვილი ითარი — მოთხრობები. № 5; ძველი წყნობი. მოთხრობა, № 12
ცკვიტინიძე ლალი — სიკარბელე. მოთხრობა. № 4
წუღებისკარი ნოდარი — ლობიოქამების სასიძო მოთხრობა. № 4
ქილაია სერგი — ერშია ქვეყანაშეღა, ქრონიკა. № 11, 12
ხაინდრავა ლევანი — შორს მშობლიური მიწიდან. მოთხრობა. № 1
ხერგოანი მარინი — მხოლოდ პირადი მაგალითით... ნარკვევი, № 2; გლეხებიც უნდა ვიყოთ და
მეცნიერებაც. ნარკვევი... № 11
ხორგუაშვილი გიორგი — მარონის ზეღაშე. მოთხრობა. № 5
ჯერენაშვილი ნანა — წუხილი. მოთხრობა. № 9

ლექსები და კთრევაბი

აბაშიძე რაქლი — ციკლიდან „იშინი სიკოცხეს დეღამინაზე“. ლექსი. № 1; ადლი ცაღა.
რასულ გამზათოს. ლექსი. № 9

- აბრაშისწილი მარი — ლექსები. № 3
 აღმერთო ზაქუმარი — ზამთარი მთის სოფელში. ლექსი. ოსტრიდან თარგმნა გ. ხარაძე. № 8
 აღზარდა ვივი — ლექსები. № 5
 ამისულაწილი შალვა — ლექსები. № 11
 არაბული შაბურა — ლექსები. № 12
 ასევე რევაზი — მიგდალინა. ლექსი. ოსტრიდან თარგმნა თ. ჯანგულაშვილი. № 8
 ბაზაძე ირაკლი — ლექსები. № 11
 ბაყალი ნუგზარი — წერილი მამას. ლექსი. ოსტრიდან თარგმნა თ. ბექიშვილი. № 8
 ბეგაშვილი აღიქმანდრე — ლექსები. № 10
 ბედიანძე დალილა — ლექსები. № 7
 ბერძენი რუთა — ლექსები. № 3
 ბერძენი ხუტა — ლექსები. № 2
 ბესთაუთი გიორგი — გრიგალი. ლექსი. ოსტრიდან თარგმნა ბ. ხარაძე. № 8
 ბოზობიძე კალე — ლექსები. № 12
 გაფილი — ბედი. ლექსი. ოსტრიდან თარგმ. ი. ჯაბაძე. № 8
 გიგაური გიორგი — ლექსები. № 6
 გოთე იოჰან ვოლფგანგი — ფაუსტი. გერმანულიდან თარგმნა გ. ჯორჯაძე. № 6
 გუგუცოძე აღიქმანდრე — ლექსები. № 12
 დაუწილი თამარი — ლექსები. № 3
 ვიტა ეახილი — მამა; სვეტი; წითობა. ლექსები. ბელორუსულიდან თარგმნა ბ. ჯაბაძე. № 3
 თარბა ივანე — ჩემი სოფლის გარეგანი. ლირიული პოემა. აღზარდა ოსტრიდან თარგმნა ხ. ვაგუაძე. № 4
 ივანე დილარი — ლექსები. № 7
 იაკოშიძე თენგიზი — ლექსები. № 11
 კალე კარლო — ლექსები. № 2
 კამილა კახიანი — ქვიშა. ლექსი. ბელორუსულიდან თარგმ. ე. ჯაბაძე. № 3
 კანდელია თამარი — მთარის ძილი. ლექსი. № 7
 კეშელაძე ბონდო — ისევ იქ, სადაც დასრულდა ყრბობა. ლექსი. № 4; ლექსები. № 10
 კვანთალიანი შარლოტა — ლექსები. № 12
 კვიციანი ეშარი — ლექსები. № 6
 კლასონია ნანი — ჩემი თეატრი — მეორეა. ლექსი. № 4
 კობრიძე თენგიზი — ლექსები. № 12
 ლებანიძე მურმანი — ლექსები. № 1
 ლერმონტოვი მ. ა. — 1831 წლის 11 ივნისი. ლექსი. თარგმ. კ. ნადირაძე. № 6
 ლორთქიფანიძე ზურაბი — ლექსები. № 2
 ლორია ოლეგო — საფერავი. ლექსი. ბელორუსულიდან თარგმ. ე. ჯაბაძე. № 3
 მაკალი პეტრუხი — რბილა. ლექსები. ბელორუსულიდან თარგმ. ე. ჯაბაძე. № 3
 მარგარიტა რევაზი — ლექსები. № 5; ახალი ლექსები № 10, ლექსები — № 11
 მარკოვი კოსტა — წარბი — ლექსი. ოსტრიდან თარგმ. ქ. ფხოველი. № 8
 მებურიწილი ტაგო — ლექსები. № 8
 მიწაძე ბიძინა — ლექსები. № 5
 მიწაძე მირიანი — ლექსები. № 11
 ნადირაძე კოლაუ — ლექსები. № 8
 პეტრიაწილი ვურამი — ლექსები. № 9
 ქლიფი ილია — ხალხი ჩვენი ბედნიერება. ლექსი. ოსტრიდან თარგმ. გ. შაქნაზარმა. № 8
 რაზიაწილი პავლე — ლექსები. № 11
 სვანიძე ლია — ლექსები. № 3
 სულაბერიძე ლადო — ლექსები. № 4; ნდობის კაშხალი. პოემა. № 11
 სტურუა ლია — ზღვის მოქცევა. პოემა. № 5
 დოცხიწილი მორისი — ითხოვს სამშობლო. ლექსი. № 3
 ფუბაევი ალ. — ნაადრული. ლექსი ოსტრიდან თარგმ. მ. წიკლაძე. № 8
 ქუთათელი აღიქმანდრე — ლექსები. № 6
 უოდალთა გერსანი — დედის სიძულთა. ლექსი. ოსტრიდან თარგმ. მ. წიკლაძე. № 8
 შალვაწილი პედა — ლექსები. № 10

- შექმბარი იულიამი — ტრიოლისი და ერესიდა პიესა ინგლისურიდან თარგმ. ქვემოთა № 7, 8, 9, 10
- ხარენცი ელიშე — ლენინი და ალი. ლექსი. სომხურიდან თარგმ. ზ. შვედულაშვილმა. № 7
- ხინური პოეზია — თარგმ. ქართული ხოცოველმა. № 12
- ძამიშვილი ქუჩა — ზღვა იყო წყნარზე წყნარი. ლექსი. № 10
- ძუგაფი ვიორგი — ზიარი. ლექსი ოსურიდან თარგმ. ა. ბექაშვილმა. № 8
- წერეთლი ნუგზარი — ლექსები. № 11
- კავკავაძე ლია — ლექსები. № 11
- კედია ნაზი — ვარდფერცლობის დღეები. ლექსი. № 5
- ხალაში ფრიდონი — ლექსები. № 12
- ხარაშვილი ავთანდილი — ლექსები. № 7
- ხარაძე ამერი — ლექსები. № 12
- ხეთაგური შაია — ლექსები. № 12
- ხორნაული ვაჟა — ლექსები. № 3
- ხოსტარია ილია — ლექსები. № 5
- ჯავახიძე ვახტანგა — ლექსები. № 9
- ჯანგულაშვილი თეიმურაზი — ლექსები. № 3; ლექსები. № 8

1876-1877 წლების

1876-1877 წლების კალენდარი 1876

- გოდერძიძე ლამარა — ივანე ჯავახიშვილი და საქართველოს საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოება. № 10
- გრაგოლია კონსტანტინე — დიდი მოძღვარი. № 8
- იოსელიანი ვალერიანი — ქართველი ხალხის უფლის და ევლტერის შველევარი. № 10
- მაჭავარიანი ელიაშვილი — დიდი ადამიანის ახლოს. № 10
- შანიძე აკაკი — ივანე ჯავახიშვილი. № 10
- ხუციშვილი სოლომონი — ილია კავკავაძე და ივანე ჯავახიშვილი. № 10
- ჭობენაძე სერგო — პირველი ნაბიჯები დიდ გზაზე. № 10
- ჩხეიძე ვიორგი — ივანე ჯავახიშვილი და ქართული ხელოვნებათმცოდნეობის პრობლემები. № 12

100 დედა ენა 100

- გოზალიშვილი შალვა — „დედა ენა“ და მისი ავტორი. № 8
- იმედაშვილი იოსები — იაკობ გოგებაშვილის ხსენებისთვის. № 10
- საყვარელიძე ვიორგი — ჩვენი უფირფასესი საუნჯე. № 10
- კუმბურაძე ზურაბი — მაღალი დედაეზისა. № 11
- აკობაშვილი ვეფხო — ჩვენი იოსები. (ი. იმედაშვილის დაბადების 100 წლისთავის გამო). № 11
- გორდუღაძე ქედიანი — მთაბროტენე, პეტილიტი, რედაქტორი (გ. ბატაძის დაბადებიდან 80 წლისთავის გამო). № 6
- ერაძე ლეილა — აღსდევ, ანთო და იბრაწინე! (ს. ვერლუნის დაბადების 70 წლისთავის გამო). № 10
- თევზაძე დავითი — ქართული სიტყვის დიდოსტატი (დემნა შენგელაიას დაბადების 80 წლისთავის გამო). № 6
- ნატროშვილი ვიორგი — დემნა შენგელაიას შემოქმედება. № 6.
- რატაიანი პროკოფი — აღქსანდრე წელუაძე როგორც მთაბროტენე (დაბადების 100 წლისთავის გამო). № 9
- ფრუშაძე აკაკი — ელსიკური ფილოლოგიის და ბიზანტოლოგიის ქართული სკოლის პირი-არქი (ს. უფლებიშვილის დაბადების 85 წლისთავის გამო). № 1
- ფორჩხიძე შალვა — ილია შოსაშვილის პოეზია. (დაბადების 80 წლისთავის გამო). № 9
- ქარელიშვილი ერეკლე — დიდი სომეხი დრამატურგი. (გ. სენდუკიანის დაბადების 150 წლისთავის გამო). № 5
- ხხაიძე თინა — დემნა შენგელაიას ნოველათა ხალხური წყაროები. № 2

გამოსათხოვარი

- ახალი არაკლი — დიდი გამოფენა ერძელდება. № 2
- ალბანური შალვა — ქართული ერთგული პეიზაჟის დიდოსტატი. № 2
- ბერიძე ვახტანგი — გამოსათხოვარი. № 2
- ნატროშვილი ვიორჯი — მწერალი და მოქალაქე. № 11
- ქარელიშვილი ერეკლე — ჩვენი პესარიონი. № 11
- ჯაფარიძე რევაზი — უკანასკნელი ვა. № 11

ფაქტები და მოვლენები

- გუგუშვილი პაატა — კონსტანტინე გამსახურდია. № 7
- დურშინიძე სერჯი — საპატო პრეზიდენტის პირველი დღე აკადემიაში. № 9
- სიგუა ალექსანდრე — მწერალი და გამოცემელი. № 7

ხელოვნება

- დუდუჩავა მამია — ხელოვნების პროგრესის პრობლემა. № 4, 5
- ურუშაძე ნათელა — ქართული სცენის ოსტატები (ეროსი მანჯგალაძე) № 10
- ჩხეიძე ვიქტორი — ა. სემბოიშვილი ჰეროიკულ-რომანტიკულ როლებში. № 3

მეცნიერება

- გოჯალაშვილი ვიორჯი — ფიქრები „ლიგნის აკრიტასის“ ირგვლივ. № 4
- პატარაძე რამაზი — ქართული წარმართული კალენდარი. № 2, 3, 4, 6
- შანიძე აკაკი — ველხისტეფანოსის საკითხები. № 5
- წერეთელი კონსტანტინე — არაბული ენა საქართველოში. № 6
- ქიქოძე რევაზი — „ვეფხისტყაოსანის“ ლექსიკონი. № 6

პიტიბა და პუბლიცისტიკა

- არეღაძე სიმონი — აღსაზრდი სიმღერა საქართველოზე. № 10
- ბარბაქაძე ბენედიქტი — ზნეობისა და სიციხის გმირი. № 5
- ბერიძე თეიმურაზი — სოციალური. № 1
- ბოკუჩავა ლეონი — პოეზია ნამდვილი ცხოვრებისა. № 9
- ბურჭულაძე როსტომი — ცვლილებები ინტელექტუალის შესახებ. № 12
- გაბაშვილი ვიორჯი — ყველა თვისების მართი არ ედებოდა. № 3
- გვრიტიანი გიორგი — სანგრიდან ბრძოლის ველი ჩამს. № 1; მართლაც დაეუფლა დემოკრატად. № 4
- გვრიტიანი მანანა — მრავალგვარობის ერთობა. № 7
- გიორგიძე ოთარი — „რაჭის ერისთავი როსტომი“ და მისი ისტორიული ხალხური წყაროები. № 7
- თურნავა სერჯი — ე. გამსახურდია და ფრანგული კულტურის მოღვაწე. № 12
- კანჭარაშვილი სიმონი — უნგრეთი: ტრადიციები და თანამედროვეობა. № 11
- ვასაძე აკაკი — „ენი იყო გალაკტიონის მერი“ და ზოგი რამ პოეზიაზე. № 6
- ვირსალაძე ივანე — პოლიტიკაზე კავშირის დრამატურგიის ხალხური საწყისები. № 6
- კავთაშვილი ვენერა — პიანისის ზანე და თანამედროვე ქართული კრიტიკა. № 3
- კალანდარიძე ალექსანდრე — მედამ ახალ ტალღაზე. № 10
- კობახიძე ვიორჯი — პეიზაჟისა და ადამიანის ხელშეუხებლობის იდეალი. № 9
- კოპალაძე გენცია — ზოგი რამ ხელოვნების თეორიიდან. № 11
- მარგველაშვილი გიორგი — სული მღვდელი, სული დამცველი. № 12
- მხარაძე ფილიპე — ისტორიული რელიქვიები. № 11
- მაკაქაიანი ვლადიმერი — დოსტოევსკი და თანამედროვე ადამიანი. № 3
- პუბლიცისტის ჩანაწერები. № 8
- მიტინი პეტრე — მომავლის ქარი. № 8
- ნატროშვილი ვიორჯი — ისტორიულ-ლიტერატურული ძიებანი. № 1; რას იტყობდა აკაკი. № 2
- უდუნია ნინო — ქალი — ანატოლია ერისთავი — სოციალისტური მოქმედების გმირი. № 1
- სტურუა ზაზა — ჯოჯოხეთის „დეკამერონი“ და ქართული მკითხველი. № 1

- ფრუიძე ლევანი — თანამედროვე ქართული სოფელი ეთნოგრაფის თვალყურსდევნი № 2
 ყულიყვი ყაიხანი — ზემო საქართველო. № 11
 ჩავლიძევილი ალ. — სახეობრივი და ცნებითი აზროვნების ურთიერთობის საკითხებისათვის. № 4
 ჩხარტიშვილი რევაზი — კრიტიკული შენიშვნები რომანზე — „ყო ერთი ქალი“. № 7
 ციკარიძე ვიოლეტა — კაკი და „სისხლის წვიმები“. № 8
 ხინთიბიძე აკაკი — ძველი და ახალი რითმა. № 5
 ჯავლიძე ელიზბარი — შუა ლამეს ვიზილე მზე. № 1
 ჯინლაძე გიორგი — შალვა დადიანის საგალობელი. № 3
 ჯიბუტი ვლადიმერი — ჩვენი დღეების შემართან. № 4
 ჯიქია ნანული — წარსულის მივიწყებული ფურცლებიდან. № 5

წიგნების მიმოხილვა

- ალიშონაი ლერი — ზამთრის ელევგიები. № 7
 არაშიძე კ. — პოეტის პირველი წიგნი. № 9
 ახვლედიანი ვივი — ქართული ლექსის სათავეებთან. № 6
 გაწერელია აკაკი — აკაკი შანიძის ახალი ნაშრომის გამო. № 6
 დარაშვილი ლაა — „ტარტარენ ტარასკონელი“ ქართულ ენაზე. № 12
 თოფურია აკ. — მოსკოვი ქვეყნად ერთი. № 12
 კახრაძე ოთარი — ერთი უმართებულო რეცენზიის გამო. № 2
 მარტიროსოვი არ. — გამოკვლევა „ვეფხისტყაოსანის“ ვნის და ტექსტის კრიტიკის საკითხის შესახებ. № 8
 მშვილდაძე ნოდარი — მზე ღრუბლებში. № 4
 ქვანახა ვენოი — წიგნი და მკითხველი. № 10
 სიგუა ალ. — წიგნი დიდ ისტორიკოსზე. № 11
 ლეინჯილია ჯანული — ორწეალი. № 10
 ლლონტი ალ. — ა. დონდუას შრომათა ახალი კრებული. № 6
 შეთყაური გიორგი — პოეტის ლიტერატურული წერილები. № 10
 ჩიტაური ხ. — გარდასული ლექსების გახსენებ. № 4; წიგნი დიდ მეცნიერზე. № 8
 ჩხარტიშვილი რევაზი — ახალგაზრდა ერენალისტი რომანის გმირი. № 13
 ტუმბურაძე ზ. — მონოგრაფიული ნაშრომი ქართული ლექსიკის საკითხებზე. № 3
 ხომერაძე ნუნუ — ცოცხალი ხასიათები. № 4

6 1057217

8560 80 433

ИНДЕКС
76128

„МНАТОБИ“

**ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ**

ИЗДАТЕЛЬСТВО ЦК КП ГРУЗИИ